

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.

29 SEP 1956

STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:30

SOU

1956:30 A

Ecklesiastikdepartementet

PRÄSTVALSLAG

BETÄNKANDE AVGIVET AV 1950 ÅRS

PRÄSTVALSKOMMITTÉ

Stockholm 1956

Statens offentliga utredningar 1956

Kronologisk förteckning

---

1. Aldringsvård. Idun. 344 s. S.
2. Fiskhandeln i Sverige. Idun. 194 s. Jo.
3. Restaurering av Uppsala domkyrka. Victor Pettersson. 170 s. E.
4. Statens stöd åt växtförädlingen m. m. Egnellska. 295 s. Jo.
5. Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hæggström. 96 s. K.
6. Statsägda aktiebolag i Sverige. Av R. Tersman. Idun. 110 s. Fi.
7. Städernas donationsjord. Kihlström. 86 s. I.
8. Förenklad statsbidragsgivning. Idun. 109 s. Fi.
9. Frågan om fortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. Marcus. 48 s. Fi.
10. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt. Av L. Lindberger. Hæggström. 267 s. Fi.
11. Atomenergien. Beckman. 117 s. H.
12. Bihang till kyrkohandboken. Idun. 100 s. E.
13. Konstbildning i Sverige. Kihlström. 443 s., 24 s. pl. E.
14. Tulltaxa. 1. Allmänna synpunkter. Hæggström. 210 s. Fi.
15. Tulltaxa. 2. Detaljmotivering. Hæggström. 849 s. Fi.
16. Tulltaxa. 3. Taxan. Hæggström. 179 s. Fi.
17. Fiskeområde. Idun. 106 s. Jo.
18. Seminariorganisationen. 1. Idun. 237 s. E.
19. Kommunalförbund och indelningsändringar. Idun. 228 s. I.
20. Utredningen om kortare arbetstid. Kihlström. 277 s. S.
21. Utredningen om kortare arbetstid. Bilagor. Kihlström. 236 s. S.
22. Alternativt aftonsångsritual. Idun. 85 s. E.
23. Vissa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. Beckman. 239 s. Fi.
24. Statsägda företag i utlandet. Idun. 351 s. Fi.
25. Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Idun. 633 s. Ju.
26. Byggnadsminnen. Victor Petterson. 156 s. Ju.
27. Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. Kihlström. 227 s. I.
28. Rådhusrätts sammansättning i brottmål. Norstedt. 54 s. Ju.
29. Lag om rätt att utöva läkekonsten. Beckman. 192 s. I.
30. Prästvalslag. Kihlström. 204 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:30

Ecklesiastikdepartementet

PRÄSTVALSLAG

*Betänkande avgivet av 1950 års
prästvalskommitté*

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1956

BRISTOL

BRISTOL

BRISTOL

Innehåll

SSkrivelse till statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet . . .	5
--	---

Författningsförslag

Förslag till

lag om tillsättning av prästerlig tjänst i pastorat (prästvalslag)	7
lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den 13 november 1936 (nr 567) om domkapitel	17
lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 29 juni 1951 (nr 570) angående pastorats deltagande i kostnaderna för församlingsprästernas avlöande (prästlönekostnadslagen)	18
lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond	19
prästvalsstadga	20
kungörelse om prästerliga disponibilitetsbefattningar	36
kungörelse om ändrad lydelse av 12 § och 29 § 2 mom. prästlönereglementet den 29 juni 1951 (nr 577)	40
kungörelse om upphävande av vissa bestämmelser om lärares rätt att räkna prästerliga tjänstår	41

Allmän motivering

1 kap. Utredningsuppdraget	42
2 kap. Stiftsbandet	45

1. Gällande bestämmelser och dessas tillkomst s. 45. 2. Sammanfattning av tidigare diskussion om stiftsbandet s. 48. 3. Reformförslag rörande stockholmsprästernas befordringsförhållanden s. 52. 4. Reformförslag rörande norrlandsstiftens befordringsförhållanden s. 55. 5. Prästvalskommitténs förslag s. 55.

3 kap. Menighetsval och 'rättvis befordran'	71
---	----

1. Tillkomsten av nuvarande lagstiftning s. 71. 2. Reformförslag efter år 1934 s. 76. 3. Prästvalskommittén: Allmänna synpunkter s. 78. Behovet av ökat utrymme för tjänstetillsättningar genom kyrkostyrelsen s. 79. Proceduren vid tredjegangstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst s. 84. Kallande av 'fjärde provpredikant' vid tillsättning av kyrkoherdetjänst s. 89. Tillsättning av kyrkoadjunkt s. 90.

4 kap. Predikoproven	93
--------------------------------	----

A. Skyldigheten att avlägga prov: Gällande regler och tidigare reformförslag s. 93. Prästvalskommittén s. 97. B. Resekostnadsersättning m. m. åt provpredikant: Tidigare förslag s. 99. Prästvalskommittén s. 102.

5 kap. Möjligheterna att förenkla proceduren och minska tidsåtgången vid tillsättning efter val	105
6 kap. Tillsättning av tjänst genom förflyttning. Prästerliga disponibilitetsbefattningar	112
1. Allmänna utgångspunkter s. 112. 2. Förflyttning s. 114. 3. Prästerliga disponibilitetsbefattningar: Inledning s. 118. Framställningen i delbetänkandet s. 121. Yttranden över delbetänkandet i fråga om konstruktionen 'prästerlig disponibilitetsbefattning' s. 130. Kommitténs slutliga förslag s. 131.	
7 kap. Befordringsgrunder och tjänstårsberäkning	139
8 kap. Prästvalsprivilegierna	150
1. Förekomsten och innebörden av nuvarande prästvalsprivilegier s. 150 2. Reformförslag i kyrkomötet s. 152. 3. Prästvalskommittén s. 154.	
9 kap. Författningstekniska synpunkter	158

Specialmotivering

till prästvalslagen	161
lagen om ändrad lydelse av 13 § lagen om domkapitel	172
lagen om ändrad lydelse av 3 § prästlönekostnadslagen	173
lagen om ändrad lydelse av 6 § lagen om kyrkofond	173
kungörelsen om ändrad lydelse av 12 § och 29 § 2 mom. prästlönereglementet	173
Sammanfattning av kommitténs förslag	176

Bilagor

1. Förteckning över ärenden, överlämnade till 1950 års prästvalskommitté för att av kommittén tagas i övervägande vid fullgörande av utredningsuppdraget	179
2. Remissyttrandena över 1932 års prästvalsbetänkande (SOU 1932:35) i frågan om obligatoriska eller frivilliga predikoprov	180
3. Av prästvalskommittén i betänkande den 12 februari 1954 framlagt förslag till lag med särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster i samband med nyindelning av riket i pastorat	183
4. Tidigare inrättade eller ifrågasatta avgångs- och disponibilitetsstater	185
5. P. M. angående de s. k. prästvalsprivilegiernas tillkomst och med desamma skedda förändringar	191
6. Tablå visande nuvarande bestämmelsers motsvarigheter i den föreslagna lagstiftningen	198
Reservation av herr Hassler	200
herr Malmeström	201

Förkortningar

PVL = 1934 års prästvalslag
PVS = 1934 års prästvalsstadga

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 3 mars 1950 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande statsrådet N. Quensel att tillkalla högst sex sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med översyn av prästvalslagstiftningen och därmed sammanhängande frågor ävensom att förordna sekreterare åt de sakkunniga.

Med stöd av nämnda bemyndigande utsåg statsrådet Quensel den 15 april 1950 följande sakkunniga att verkställa utredningen, nämligen dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, överdirektören i fångvårdsstyrelsen *Hardy Paul Göransson*, kanslirådet i Kungl. Maj:ts kansli *Nils-Erik Brolin*, ledamoten av riksdagens andra kammare, f. d. banbitrådet *Frans Edvin Gustafsson* i Bogla, domkyrkosysslomannen i Linköping *Ove Lage Ivar Hassler* samt numera biskopen i Växjö stift *Elis Axel Christian Malmeström*. Åt Göransson uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsarbetet.

De sakkunniga antogo namnet 1950 års prästvalskommitté.

Till kommitténs sekreterare förordnades den 30 maj 1950 numera byråchefen i ecklesiastikdepartementet *Nils Johan Hörjel* och till biträdande sekreterare den 6 juli 1951 numera förste arkivarien hos kammarkollegiet *Hans Åke Bohman*.

På därom av Brolin gjord framställning entledigades han den 24 mars 1954 från sakkunniguppdraget och tillkallades Hörjel såsom sakkunnig efter Brolin. Samtidigt entledigades Hörjel från sekreterareuppdraget och uppdrogs åt Bohman att tjänstgöra såsom sekreterare åt kommittén.

Till ny biträdande sekreterare förordnades den 23 maj 1955 e. o. kansli-sekreteraren i ecklesiastikdepartementet *Ingvar Nils Gerhard Blix-Holmberg*.

Kommittén avlät den 10 februari 1951 till Kungl. Maj:t skrivelse i anledning av 1946 års prästlönekommittés betänkande med förslag till nya grunder för avlöningen av präster, m. m., del II. (Jfr prop. 1951:156 s. 123.)

I anledning av remiss, i viss del, av pastoratsindelningssakkunnigas betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. (SOU 1953:11) överlämnade kommittén med skrivelse den 17 juni 1953 en promemoria rörande erforderliga övergångsordningar i avseende å tjänstinnehavares förflyttning m. m. vid en allmän reform av den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen. I promemorian, vilken i huvudsak återgivits i Kungl. Maj:ts skrivelse den 12 augusti 1953 (nr 2) till

kyrkomötet, redovisades kommitténs preliminära ställningstaganden i berörda frågor.

Kommittén har den 12 februari 1954 avgivit Betänkande med förslag till vissa övergångsanordningar vid en allmän reform av pastoratsindelningen (stencilerat).

Efter avslutat arbete får kommittén härmed överlämna betänkande innehållande förslag till ny lagstiftning om tillsättning av ordinarie församlingsprästtjänster samt till bestämmelser om prästerliga disponibilitetsbefattningar.

Kyrkomötesskrivelser och andra framställningar, som från ecklesiastikdepartementet överlämnats till kommittén för att tagas i beaktande vid fullgörande av utredningsuppdraget, återställas härmed.

Undertecknade Hassler och Malmeström åberopa var sin reservation.

Stockholm den 28 juli 1956.

Hardy Göransson

Edvin Gustafsson

Ove Hassler

Nils Hörjel

Elis Malmeström

/ Åke Bohman

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag till lag om tillsättning av prästerlig tjänst i pastorat (prästvalslag)

Häri genom förordnas som följer.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 §.

Domprosttjänst tillsättes av Konungen. Tillsättningen föregås av val, därest ej tjänsten tillsättes genom förflyttning.

2 §.

Kyrkoherdetjänst tillsättes efter val vid två av tre efter varandra inträffande ledigheter å tjänsten. Domkapitlet utfärdar, där ej fall är som i andra stycket sägs, fullmakt å tjänsten för den som vid sådant val erhållit de flesta rösterna eller, om högsta röstetal tillfallit flera, för den bland dessa som domkapitlet finner mest lämplig.

Har präst stått under val efter kallelse enligt 23 §, skall tjänsten, där ej fall är varom sägs i 19 § andra stycket, tillsättas av Konungen. Till tjänsten skall därvid utnämnas en av dem som stått under val.

Var tredje gång kyrkoherdetjänst är ledig, tillsättes tjänsten utan förutgången val av Konungen genom utnämning av präst, som sökt tjänsten, eller genom förflyttning av präst (*tredjegangstillsättning*).

3 §.

Komministertjänst tillsättes genom val, där ej annat följer av andra stycket eller 17 § tredje stycket eller 19 § tredje eller fjärde stycket. Om utfärdande av fullmakt för den valde gälle vad i 2 § första stycket stadgas för kyrkoherdetjänst.

Var tredje gång i ett pastorat komministertjänst är ledig, tillsättes tjänsten utan förutgången val genom att domkapitlet utnämner präst, som sökt tjänsten, eller genom att Konungen till tjänsten förflyttar präst (*tredjegangstillsättning*).

4 §.

Kyrkoadjunktstjänst tillsättes av domkapitlet genom förordnande.

5 §.

Denna lag är icke tillämplig å prästerlig tjänst i icke-territoriellt pastorat i vidare mån än Konungen förordnar.

6 §.

Med tjänst avses i denna lag, då annat icke sägs, domprost-, kyrkoherde- och komministertjänst.

2 kap. Om behörighet till tjänst och om befordringsgrunder

7 §.

Präst må söka tjänst och antaga kallelse till tjänst inom ettvart stift, i den mån ej Konungen annorlunda förordnat.

8 §.

Å förslag till tjänst må ej uppföras präst, som innehar eller vid ansökningstidens utgång eller vid kallelse enligt 23 § innehade förslag till annan tjänst, eller som över sådant förslag anfört besvär, vilka äro eller vid sagda tid voro oavgjorda.

Ej heller må å förslag till tjänst uppföras präst, som tillika sökt kyrkoherde- eller komministertjänst, vilken skall tillsättas genom tredjegångstillsättning, med mindre han senast vid utgången av ansökningstiden för förstnämnda tjänst eller vid antagandet av kallelse återkallat sin ansökning till den tjänst, som skall tillsättas genom tredjegångstillsättning.

Präst må ej komma i fråga till kyrkoherde- eller komministertjänst, som skall tillsättas genom tredjegångstillsättning, därest han vid ansökningstidens utgång innehade förslag till annan tjänst eller över sådant förslag anfört besvär, vilka vid sagda tid voro oavgjorda.

9 §.

Domprost eller kyrkoherde må ej, utan att Konungen giver lov därtill, på grund av egen ansökan komma i fråga till annan tjänst, med mindre han vid ansökningstidens utgång under minst fem år innehaft den tjänst, vartill han senast blivit utnämnd.

Lag samma vare om komminister, såvitt fråga är om tjänst i annat pastorat; dock att för komminister sagda tidrymd vare tre år.

10 §.

Präst må ej, utan att Konungen giver lov därtill, komma i fråga till domprost- eller kyrkoherdetjänst, med mindre han vid ansökningstidens utgång eller vid kallelse enligt 23 § fyllt trettio år och under minst tre år bestritt tjänst, varå gällande allmänt avlöningsreglemente för präster är tillämpligt.

Präst, som kallats att uppföras å förslag till kyrkoherdetjänst, må ej uppföras därå, såframt han ej innehar minst samma tjänstålder som den med lägsta antal tjänstår å förslaget uppförde eller ock hans tjänstålder vid kallelsen utgjorde minst tio år. Detta gälle dock ej, därest å förslaget äro uppförda färre än tre sökande.

Till komministertjänst må präst icke, utan att Konungen giver lov därtill, komma i fråga, med mindre han vid ansökningstidens utgång under minst aderton månader bestritt tjänst, varå sagda avlöningsreglemente är tillämpligt.

11 §.

Är präst obehörig till ämbetsutövning, må han ej uppföras å förslag eller eljest komma i fråga till tjänst.

Ej må till ledig tjänst komma i fråga annan än den som prövas äga den förmåga och de egenskaper, vilka erfordras för tjänstens nöjaktiga bestridande.

Om kunskaper i finska och lapska språken såsom villkor för behörighet till tjänst i pastorat, där dessa språk brukas vid gudstjänst, förordnar Konungen.

12 §.

Har präst, vilken uppförts å förslag till tjänst, blivit, innan val ägt rum, obehörig till tjänsten, skilje domkapitlet honom från förslaget.

13 §.

Å förslag till tjänst skola de sökande uppföras efter som de, med hänsyn jämväl till tjänstens särskilda behov, finnas äga företräde i förtjänst och skicklighet; och böra därvid tagas i betraktande såväl det nit, det allvar och den skicklighet, varmed sökande skött det kall honom i kyrkans tjänst dittills varit anförtrött, jämte hans tjänstålder, som ock hans genom examina, utgivna skrifter eller annorledes offentligen ådagalagda lärdom.

Samma befordringsgrunder skola gälla vid utnämning jämlikt 35 § och avgivande av förord, som där sägs.

3 kap. Om tillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst efter val

Om ansökning och förslag

14 §.

Skall kyrkoherde- eller komministertjänst tillsättas efter val, sökes tjänsten inom förelagd tid hos det domkapitel, varunder tjänsten lyder.

15 §.

Domkapitlet pröve de sökandes behörighet till tjänsten och uppföre, där så kan ske, tre sökande å förslag.

16 §.

Har vid ansökningstidens utgång ingen behörig sökande anmält sig, utsatte domkapitlet ny ansökningstid. Kommer icke heller då behörig sökande, förordnar Konungen, huru med tjänsten skall förfaras.

17 §.

Har å förslag till kyrkoherde- eller komministertjänst kunnat uppföras endast två sökande, skall med tillsättningen härefter så förfaras som om förslaget vore fullständigt.

Lag samma vare, därest vid ledighet å kyrkoherdetjänst endast en sökande kunnat uppföras å förslaget. Dock skall, därest å frågodag icke kallas någon präst att jämte den föreslagne uppföras å förslaget eller fråga därom jämlikt 25 § förfaller, den omständigheten, att kallelse sålunda icke kommer till stånd, anses lika med val av den å förslaget uppförde.

Är fråga om komministertjänst och finnes endast en behörig sökande, utsätte domkapitlet, därest ej tjänsten varit jämlikt 16 § ånyo ledigförklarad, ny ansökningstid. Finnas vid utgången därav mer än tre behöriga sökande, skall den som sökt tjänsten vid första ledigförklarandet och kvarstår såsom sökande städse uppföras å förslaget. Är nu eller efter förnyat ledigförklarande jämlikt 16 § blott en behörig sökande, utnämne domkapitlet honom till tjänsten.

18 §.

Präst må ej, innan val ägt rum, avsäga sig förslag, varå han blivit uppförd, med mindre han vunnit annan befordran, efter det han uppfördes å förslaget.

Sedan val förrättats må präst, som därvid ej erhållit de flesta rösterna, avsäga sig förslaget genom anmälan till domkapitlet.

19 §.

Har å förslag uppförd sökande, innan val förrättats, avsagt sig förslaget jämlikt 18 § första stycket, blivit obehörig eller avlidit, uppföre domkapitlet å förslaget annan behörig sökande, som på förfrågan förklarar sig vidhålla sin ansökan. Så skall dock ej ske, där fråga är om förslag till kyrkoherdetjänst och kallelse enligt 23 § kommit till stånd.

Är efter avgång från förslag till kyrkoherdetjänst å förslaget endast uppförd präst, som kallats, skall kallelsen anses lika med val. Domkapitlet underrätte de röstberättigade härom.

Kvarstår efter avgång från förslag till komministertjänst å förslaget endast en sökande, äge 17 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

Finnes efter avgång från förslag till tjänst ingen behörig sökande och är ej fall, som i andra stycket sägs, skall tjänsten ånyo förklaras ledig. Kommer då ingen behörig sökande, förordnar Konungen, huru med tjänsten skall förfaras. Är fråga om komministertjänst och kommer endast en behörig sökande, utnämne domkapitlet honom till tjänsten.

Om prov

20 §.

Å förslag till kyrkoherde- eller komministertjänst uppförd präst, som i sin ansökning till tjänsten förklarat sig så önska, skall vid högmässogudstjänst i pastoratet avlägga prov med predikan och altartjänst. Domkapitlet bestämme om sådant prov skall avläggas i en eller två kyrkor.

Ej må provpredikant, om annan präst är att tillgå, i pastorat, där han avlägger prov men ej är anställd, utföra annan prästerlig förrättning än här är sagt.

Om prov av präst, som uppförts å förslag till kyrkoherdetjänst efter kallelse, sägs i 26 §.

21 §.

Varder präst av laga förfall hindrad att å utsatt dag fullgöra prov, anmäle han detta ofördröjligen hos domkapitlet. Kan han ej inom fyra veckor från den förelagda provdagen inställa sig till prov, skall han utan avläggande av prov komma under omröstning. Har den uteblivne ej anmält förfall, som domkapitlet godkänner, skilje domkapitlet honom från förslaget.

22 §.

Ej må tjänstgöring i annat fall än i 20 § sägs anvisas präst i pastorat, där han söker tjänst och icke redan innehar eller är förordnad att bestrida prästerlig tjänst.

Om kallande av präst att uppföras å förslag till kyrkoherdetjänst

23 §.

Skall kyrkoherdetjänst tillsättas efter val, äge de jämlikt 29 § röstberättigade att å frågodag kalla präst att uppföras å förslaget till tjänsten jämte de av domkapitlet uppförda.

24 §.

Har vid frågodagsförrättning röstberättigad väckt förslag om kallelse, skall omröstning företagas sålunda, att den som ej vill, att kallelse skall ske, röstar nej, och den det vill på sin röstsedel uppför namnet på den präst, han anser böra kallas. Därest vid sådan omröstning nejrösterna ej uppgå till hälften av de avgivna rösterna, samt röstsiffran för den präst, som erhållit högsta röstetalet, antingen uppgår till minst en femtedel av samtliga i röstlängden upptagna röstberättigade eller utgör minst trehundra, vare denne kallad. Hava flera präster var för sig erhållit högsta röstetalet och sådan röstsiffra, som nu är sagd, skilje lotten mellan dem. Uppgå nej-rösterna till hälften av de avgivna rösterna eller har ej tillräckligt röstetal tillfallit någon av de präster, som varit under omröstning, vare frågan om kallelse förfallen.

Omröstning skall ske med slutna sedlar.

Beträffande fullmakt och röstlängd gälle vad i denna lag stadgas för val.

25 §.

Frågan om kallelse vare förfallen, därest den som kallats avböjer kallelsen.

Lag samma vare, därest domkapitlet genom beslut, som vunnit laga kraft, funnit den kallade obehörig att uppföras å förslaget.

Har fråga om kallelse förfallit, underrätte domkapitlet de röstberättigade härom.

26 §.

Har präst antagit kallelse och finnes han behörig, uppföre domkapitlet honom å förslaget. Har han vid antagandet av kallelsen förklarat sig vilja avlägga prov, äge 20—22 §§ motsvarande tillämpning.

27 §.

Har efter frågodag, varå kallelse ej kommit till stånd, men innan val är hållet, någon av de å förslaget uppförda, på sätt i 19 § första stycket sägs, avgått från förslaget, skall, oavsett om förslaget kunnat utfyllas jämlikt samma lagrum, hållas ny frågodag.

Har innan val är hållet präst, som kallats att uppföras å förslag, avlidit eller förlorat behörighet, som han å frågodagen hade, må å ny frågodag kallas annan präst.

28 §.

Skall kyrkoherdetjänst jämlikt 2 § andra stycket tillsättas av Konungen, avgive domkapitlet yttrande angående dem som kunna komma i fråga till tjänsten.

Om val

29 §.

Rösträtt vid val av kyrkoherde och komminister tillkommer envar, som äger rösträtt å kyrkostämma i församling inom pastoratet. Varje röstberättigad äger en röst.

Rösträtt må ej utövas av annan än den som personligen infinner sig vid valförrättningen. Make äge dock genom fullmakt överlåta sin rösträtt till andra maken. Fullmakt skall vara ställd till andra maken samt av utställaren egenhändigt underskriven med angivande av den dag underskrivandet skett ävensom bevitnad av en person. Är fullmakt ej så underskriven och bevitnad, är den ogill.

30 §.

Vid valet skall den röstlängd följas, som gäller för omröstning å kyrko-

stämma, samt jämväl i övrigt tillämpas vad om sådan röstlängd finnes stadgat.

31 §.

Valet skall ske med slutna sedlar.

4 kap. Om tredjegångstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst

32 §.

Vid tredjegångstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst skall tjänsten, där ej annat följer av 37 §, inom förelagd tid sökas hos det domkapitel, varunder tjänsten lyder.

33 §.

Domkapitlet pröve de sökandes behörighet.

Finnes ej behörig sökande, utsatte domkapitlet ny ansökningstid. Kommer icke heller då behörig sökande, förordnar Konungen, huru med tjänsten skall förfaras.

34 §.

Domkapitlet berede kyrkorådet i var och en av församlingarna i pastoratet tillfälle att inom viss av domkapitlet bestämd tid avgiva yttrande angående de sökande.

Har, efter det kyrkoråds yttrande avgivits, en eller flera sökande återkallat ansökning till tjänsten eller blivit obehörig eller avlidit, skall, om skäl därtill är, kyrkorådet beredas nytt tillfälle att yttra sig.

35 §.

Sedan kyrkoråden avgivit yttranden eller tid härför gått till ända, skall domkapitlet, där fråga är om komministertjänst, till tjänsten utnämna en behörig sökande.

Är fråga om kyrkoherdetjänst, skall domkapitlet hos Konungen förorda en av de sökande till tjänstens erhållande ävensom angiva, vilka av de sökande som anses böra komma i fråga i andra och tredje rummen.

36 §.

Har präst genom tredjegångstillsättning blivit utnämnd till innehavare av flera tjänster, gälle den utnämning, som skett tidigast. Har han samma dag utnämnts till flera tjänster, välje han själv.

37 §.

Vid ledighet, som avses i 32 §, må tjänst även tillsättas genom förflyttning till tjänsten av präst, som innehar ordinarie tjänst, därest denna tjänst skall indragas eller eljest synnerliga skäl äro att förflytta prästen. Tjänsten

må jämväl tillsättas genom att till tjänsten utan ansökning utnämnes präst, som är överförd till prästerlig disponibilitetsbefattning; och skall vad i denna lag sägs om tillsättning genom förflyttning avse även dylik tillsättning.

38 §.

Har fråga uppkommit om tillsättning av tjänst genom förflyttning, förordnar Konungen, att tjänsten ej skall ledigförklaras. Förfaller fråga om tillsättning av tjänsten i denna ordning, skall tjänsten tillsättas jämlikt 32—35 §§.

39 §.

Ej må tjänst tillsättas genom förflyttning utan att tillfälle beretts kyrkorådet i var och en av församlingarna i pastoratet att avgiva yttrande angående präst, om vars förflyttning till tjänsten är fråga.

Domkapitlet avgive till Konungen yttrande i ärendet.

40 §.

Ej må komminister med stöd av 37 § utnämnas till kyrkoherde.

5 kap. Om domprosttjänst

41 §.

Vid tillsättning av domprosttjänst skall iakttagas vad i 14—31 §§ stadgas om tillsättning av kyrkoherdetjänst, där ej annat följer av 43 §.

Domkapitlet avgive yttrande till Konungen angående dem som kunna komma i fråga till tjänsten.

42 §.

Domprosttjänst må sökas jämväl utom förslag. Ansökning skall därvid ingivas till domkapitlet inom klagotiden för valet eller, därest särskild valförrättning ej erfordrats, inom klagotiden för frågodagsförrättningen.

43 §.

Vad i 37 § stadgas äge motsvarande tillämpning i fråga om domprosttjänst; dock vare möjligheten att tillsätta domprosttjänst i denna ordning ej inskränkt till vissa ledighetsfall.

Domprosttjänst må tillsättas jämlikt första stycket endast om Konungen förordnat att tjänsten ej skall ledigförklaras.

Ej må domprosttjänst tillsättas jämlikt första stycket med annan präst än domprost.

6 kap. Om besvär

44 §.

Över domkapitels beslut om förslag må besvär anföras endast av sökam-

de; dock att över beslut jämlikt 25 § andra stycket besvär må anföras jämväl av präst, som där avses, och av röstberättigad.

Besvär över förord och utnämning jämlikt 35 § må anföras endast av sökande. Ej må besvär annorledes än i sammanhang härmed anföras över beslut jämlikt 33 § första stycket, varigenom sökande förklarats obehörig.

45 §.

Besvär, varom sägs i 44 §, ävensom besvär i annat fall över domkapitels beslut i fråga om tillsättning av tjänst anföras hos Konungen. Besvärerna skola ingivas till domkapitlet inom tre veckor från den dag det överklagade beslutet tillkännagavs genom anslag i domkapitlets lokal.

46 §.

Besvär över frågodagsförrättning, då jämlikt 17 § andra stycket eller 19 § andra stycket särskild valförrättning ej tarvas, må anföras allenast av röstberättigad. Besvärerna anföras hos domkapitlet och skola hava dit inkommit, därest å frågodagen icke kallats någon präst, inom tre veckor från det frågodagsförrättningen avslutats och i fall, som avses i 19 § andra stycket och 25 §, inom samma tid efter erhållen underrättelse, varom där stadgas.

Över annan frågodagsförrättning må besvär anföras endast i sammanhang med besvär över valförrättningen.

47 §.

Besvär över valförrättning ävensom över frågodagsförrättning i andra fall än i 46 § första stycket sägs må anföras endast av röstberättigad eller av präst, som stått under omröstning vid valet. Besvärerna anföras hos domkapitlet och skola hava dit inkommit inom tre veckor från det valförrättningen avslutats.

7 kap. Särskilda bestämmelser

48 §.

Kyrkoherdetjänsten i Visby pastorat tillsättes i och genom tillsättning av biskopstjänsten i Visby stift.

49 §.

De föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag, meddelas av Konungen.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den — — —
2. Genom lagen upphävas lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster samt 19 kap. 11 § kyrkolagen.
3. Med tillsättande av tjänst, som kungjorts till ansökning ledig före denna lags ikraftträdande, skall förfaras efter hittills gällande lag.

4. Den indelning av kyrkoherdetjänsterna, som gjorts för tillämpning av stadgandet i 41 § 4 mom. sagda lag av år 1934, skall ligga till grund för tillämpning av 2 § tredje stycket i den nya lagen. Konungen bestämmer i vilken ordning sistnämnda stadgande skall tillämpas å kyrkoherdetjänst, varå berörda stadgande i 1934 års lag i följd av 46 § samma lag icke tillämpas, ävensom å ny kyrkoherdetjänst, som inrättas.

5. För bestämmandet av den ordning, i vilken stadgandet i 3 § andra stycket i den nya lagen skall tillämpas, skola domkapitlen, vart inom sitt stift, medelst lottning fördela de pastorat inom stiftet, vari vid lagens ikraftträdande är inrättad en eller flera komministertjänster, i tre så långt möjligt jämstora, med A, B och C betecknade grupper; och skall berörda stadgande första gången tillämpas beträffande pastorat, som hänförts till gruppen A, första gången en komministertjänst i pastorat efter denna lags ikraftträdande varder ledig, beträffande pastorat, som hänförts till gruppen B, andra gången en dylik ledighet föreligger samt beträffande pastorat, som hänförts till gruppen C, tredje gången detta inträffar. Varder komministertjänst inrättad i annat pastorat, bestämmer Konungen, i vilken ordning stadgandet i 3 § andra stycket skall tillämpas beträffande pastoratet.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 13 § lagen den
13 november 1936 (nr 567) om domkapitel

Härigenom förordnas, att i 13 § lagen den 13 november 1936 om domkapitel skall införas ett nytt moment, betecknat 6 mom., av nedan angiven lydelse samt att nuvarande 6 mom. skall betecknas 7 mom.

6 mom. Med avseende å prästerlig befattningshavare, vars befattning icke lyder under domkapitel, och präst utan prästerlig befattning tillkommer befogenhet, som i 4 och 5 mom. sägs, domkapitlet i det stift, varinom prästen har sitt hemvist.

Om biskop sägs i 20 §.

Denna lag träder i kraft den — — — —

Förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 29 juni 1951
(nr 570) angående pastorats deltagande i kostnaderna för församlingsprästernas avlönan-
de (prästlönekostnadslagen)

Häri genom förordnas, *dels* att 3 § 2 mom. lagen den 29 juni 1951 angående pastorats deltagande i kostnaderna för församlingsprästernas avlönan-
(prästlönekostnadslagen) skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att till samma paragraf skall fogas ett nytt moment, betecknat 4 mom., av nedan angiven lydelse.

3 §.

2 mom. Av övriga församlingspräster enligt prästlöneordningen tillkommande avlöningsförmåner skall pastoratet bestrida lön, vikariatsersättning, tjänstedubblersarvode, annan reseersättning än som avses i 29 § 2 mom. andra stycket sagda reglemente, tjänstgöringstraktamente, kallortstillägg, språktillägg och arvode.

4 mom. Kostnad för avlöningsförmåner, som sägs i 1 och 2 mom., åt präst, vilken överförs till prästerlig disponibilitetsbefattning och tjänstgör såsom församlingspräster, skall bestridas av pastoratet.

Denna lag träder i kraft den — — — —

Förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond

Härigenom förordnas, att 6 § lagen den 30 augusti 1932 om kyrkofond¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

6 §.

Enligt vad — — — Luleå stift.

Ytterligare skola — — — kyrkofonden utgöres:

1) Kostnad för — — — annan ordning;

2) kostnad — — — för präster;

2 a) annan kostnad — — — avsedda präster;

2 b) kostnad för avlöningsförmåner åt innehavare av prästerlig disponibilitetsbefattning som inrättas av Konungen enligt av riksdagen godkända grunder, i den mån kostnaden ej jämlikt prästlönekostnadslagen skall bestridas av pastorat;

2 c) kostnad för ersättningar och traktamenten åt provpredikanter enligt vad därom särskilt stadgas;

3) bidrag, som — — — åt dövstumma;

4) kostnad, som — — — äger tillämpning;

5) kostnad, enligt — — — åt församlingspräster;

6) anslag, som — — — äger samband;

7) kostnad för — — — till kyrkofonden;

8) belopp, som — — — avlöningen bidraga;

9) anslag till — — — kyrkligt ändamål.

Denna lag träder i kraft den — — —

¹ Senaste lydelse, se 1955:108.

Förslag till prästvalsstadga

Med stöd av 49 § lagen den 19 (nr) om tillsättning av prästerlig tjänst i pastorat (prästvalslagen) förordnas som följer.

1 kap. Om tjänstårsberäkning

1 §.

Vid beräkning jämligt 13 § prästvalslagen av prästs tjänstålder skall denna, där ej annat följer av 2—5 §§ denna stadga, räknas efter den tid, prästen fullgjort prästerlig tjänstgöring inom svenska kyrkan.

Tjänstår må icke i något fall räknas för mer än en tjänst eller befattning, där någon samtidigt bestritt flera.

2 §.

Tid, varunder präst åtnjutit tjänstledighet utan att han enligt prästlönerglementet fått vidkännas C-avdrag å lönen eller, därest detta reglemente ej varit tillämpligt å honom, fått avstå hela sin kontanta lön, skall tillgodoräknas honom. Har tjänstledigheten avsett fullgörande av offentligt uppdrag eller militärtjänstgöring eller avläggande av predikoprov, skall ledigheten tillgodoräknas, även om prästen fått i sagda utsträckning avstå avlöningsförmåner. Tid, varunder prästen åtnjutit tjänstledighet för att fullgöra uppdrag inom personalsammanslutning, vilken avser att tillvarataga prästernas intressen i tjänsten eller främja deras prästerliga utbildning, ävensom tid, varunder prästen åtnjutit partiell tjänstledighet, skall tillgodoräknas i den mån den enligt tilläggsbestämmelser till prästlönerglementet må tillgodoräknas för uppflyttning i löneklass.

Tid, varunder präst varit överförd till disponibilitetsbefattning utan att hava fullgjort prästerlig tjänstgöring, skall tillgodoräknas honom såsom prästerliga tjänstår.

3 §.

Om rätt för präst, som inom Härnösands eller Luleå stift tjänstgjort med avsides belägen stationeringsort, att räkna dubbla tjänstår stadgas särskilt.

4 §.

Har präst åtnjutit ledighet för socialt arbete av sådan beskaffenhet att,

ehuru tiden därför ej må tillgodoräknas såsom tjänstår enligt 2 §, erfarenhet av arbetet kan anses vara av väsentlig betydelse för prästkallet, må Kungl. Maj:t medgiva, att sagda tid helt eller delvis räknas prästen till godo.

Kungl. Maj:t må jämväl i särskilda fall medgiva, att prästerlig verksamhet, som ej utövats inom svenska kyrkan men är med tjänstgöring i samma kyrka jämförlig, i fråga om tjänstårsberäkning helt eller delvis tillgodoräknas.

5 §.

På Kungl. Maj:ts beslut i särskilda fall beror i vad mån tid för lärartjänstgöring vid teologisk fakultet vid universitet i riket må tillgodoräknas såsom prästerliga tjänstår.

6 §.

Vid prövning, huruvida i 10 § första och tredje styckena prästvalslagen föreskriven minimitjänstgöring är fullgjord, skall prästens tjänstålder beräknas enligt 1 och 2 §§ denna stadga med den avvikelsen, att präst icke utan Kungl. Maj:ts medgivande må tillgodoräknas tid, varunder han av annan anledning än fullgörande av predikoprov åtnjutit tjänstledighet med C-avdrag å lönen, eller tid, varunder han varit tjänstledig för militärtjänstgöring.

2 kap. Om ledigförklarande och ansökning

7 §.

Då ordinarie församlingsprästtjänst blir ledig, utfärdar domkapitlet, där ej annorlunda föreskrivits, ofördröjligen kungörelse, som införes i allmänna tidningarna och anslås i domkapitlets lokal.

I kungörelsen skall utsättas ansökningstid samt angivas, huruvida tjänsten skall tillsättas efter val eller genom tredjegangstillsättning.

8 §.

Ansökning skall ingivas till domkapitlet senast inom tre veckor från det kungörelse om ledigheten varit införd i allmänna tidningarna.

Om tid för ansökning till domprosttjänst utom förslag gäller vad i 42 § prästvalslagen är stadgat.

9 §.

Vid ansökning skola fogas styrkt meritförteckning samt, där ansökningen ingives till domkapitlet i stift, vari sökanden icke redan är verksam, betyg över hans lära och leverne, utfärdat inom sex månader före ansökningstidens utgång av domkapitlet i det stift, vari sökanden har sin verksamhet, eller, om han är verksam utom riket, av domkapitlet i Uppsala.

Efter anmodan skall sökanden förete åldersbetyg och vederbörligt läkarintyg.

10 §.

I ansökning till tjänst skall präst uppgiva, huruvida han vid tiden för ansökningens ingivande är uppförd å förslag till tjänst, vilken skall tillsättas efter val, eller sökt någon tjänst, till vilken förslag ännu ej upprättats, eller antagit kallelse enligt 23 § prästvalslagen eller sökt någon tjänst, vilken skall tillsättas genom tredjegångstillsättning.

Skulle sökande, sedan ansökningen ingivits men innan förslag till den sökta tjänsten upprättats eller, där fråga är om tredjegångstillsättning, tjänsten tillsatts, bliva uppförd å förslag till annan tjänst eller antaga kallelse enligt 23 § prästvalslagen eller söka annan tjänst, som skall tillsättas genom tredjegångstillsättning, skall han ofördröjligen härom underrätta det domkapitel, varunder förstnämnda tjänst lyder.

11 §.

Förklarar präst i ansökning till tjänst, som skall tillsättas efter val, att han önskar avlägga prov, må han ej till denna förklaring knyta något villkor eller förbehåll. Sker så likväl, skall domkapitlet förfara såsom om prästen avböjt att avlägga prov. Dock må sökande, som är bosatt utom riket, göra förbehåll om rätt att för provs fullgörande erhålla ersättning som avses i 23 §.

3 kap. Om tillsättning efter val

Om förslag

12 §.

Skall tjänst tillsättas efter val, skall domkapitlet, sedan ansökningstiden gått till ända, så snart ske kan och senast inom en månad vidtaga å domkapitlet enligt 15 §, 16 § och 17 § tredje stycket prästvalslagen ankommande åtgärder.

13 §.

Vid omröstning till förslag skall röstas om vart förslagsrum särskilt från det första och vidare nedåt, och skall på vart rum uppföras den som därtill erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna. Har vid sådan omröstning icke någon erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna, skall ny omröstning anställas mellan de två, vilka högsta röstetalen tillfallit. Hava flera än två erhållit sådant röstetal, att företrädet dem emellan är oavgjort, skall först skiljas mellan dem genom särskild omröstning. Falla vid sådan ny eller särskild omröstning rösterna lika, giver ordförandens röst utslaget.

14 §.

Finnas till komministertjänst, som varit jämlikt 17 § tredje stycket prästvalslagen ånyo ledigförklarad, flera behöriga sökande, skall ordningsfölj-

den mellan präst, som sökt tjänsten vid första ledigförklarandet och kvarstår såsom sökande, samt övriga sökande, som uppföras å förslag, avgöras genom omröstning.

15 §.

I förslagsprotokollet skall för varje sökande upptagas ett kort sammandrag av hans meritförteckning samt utföras den tjänstålder, han enligt domkapitlets prövning ägt vid ansökningstidens utgång räkna sig till godo.

Uppföres präst å förslag till domprost- eller kyrkoherdetjänst efter kallelse, skall i förslagsprotokollet antecknas den tjänstålder, han ägde vid tiden för kallelsen, samt angivas, huru domkapitlet finner honom enligt de i 13 § prästvalsagen stadgade grunderna förhålla sig till övriga å förslaget uppförda präster.

Om valförrättare m. m.

16 §.

Till *valförrättare* förordnar domkapitlet vederbörande kontraktsprost eller, där han veterligen är jävig eller har förfall, någon annan inom kontraktet eller nära därintill boende präst. Till suppleant för valförrättaren förordnar domkapitlet någon inom kontraktet eller nära därintill boende präst.

Ej må den vara valförrättare eller suppleant för denne, som med någon av de på förslaget uppförda är i den släktskap eller det svågerlag, som enligt allmän lag utgör jäv mot domare, ej heller röstberättigad, såvida han ej nedlägger sin röst.

Har valförrättaren laga förfall, eller vet han att jäv är mot honom, skall han ofördröjligen härom underrätta domkapitlet och suppleanten. Inträffar för suppleant, som erhållit sådan underrättelse, laga hinder så nära frågodag eller valdag, att annan valförrättare dessförinnan ej kan hinna utses av domkapitlet, skall han avlysa förrättningen och ofördröjligen underrätta domkapitlet.

17 §.

Skall frågodagsförrättning eller val ske i två eller flera lokaler, förordnar domkapitlet lämplig person att såsom *särskild valförrättare* leda förhandlingarna i lokal, varest dessa icke skola ledas av valförrättaren. Domkapitlet förordnar tillika suppleant för särskild valförrättare.

I fråga om jäv mot särskild valförrättare eller suppleant för sådan gäller vad i 16 § stadgas om jäv mot valförrättaren och dennes suppleant.

Har särskild valförrättare laga förfall, eller vet han att jäv är mot honom, skall han ofördröjligen härom underrätta domkapitlet och sin suppleant. Inträffar för suppleant, som erhållit sådan underrättelse, laga hinder så nära frågodag eller valdag, att annan särskild valförrättare dessförinnan

ej kan hinna utses av domkapitlet, skall han genast anmäla förhållandet hos valförrättaren, som då har att avlysa förrättningen och ofördröjligen underrätta domkapitlet.

18 §.

Skall frågodagsförrättning eller val inom samma lokal ske på avdelningar, förordnar domkapitlet på framställning av valförrättaren såväl en eller flera lämpliga personer att tjänstgöra såsom *biträdande valförrättare* som suppleant för dylik.

Varder biträdande valförrättare av laga förfall hindrad att fullgöra uppdraget, skall han ofördröjligen härom underrätta domkapitlet och sin suppleant. Inträffar för suppleant, som erhållit sådan underrättelse, laga hinder så nära frågodag eller valdag, att annan biträdande valförrättare dessförrinnan ej kan hinna utses av domkapitlet, skall han genast anmäla förhållandet hos valförrättaren; och ankommer på denne att bestämma, huruvida förrättningen skall avlysas eller äga rum utan uppdelning å avdelningar eller med uppdelning å färre avdelningar än förut varit bestämt. Avlyses förrättningen, skall valförrättaren ofördröjligen underrätta domkapitlet.

19 §.

Förutom i de fall, som avses i 16—18 §§, skall suppleant tjänstgöra i vederbörande valförrättares eller särskilde eller biträdande valförrättares ställe, då denne på grund av förrättningens långvarighet eller andra omständigheter påkallar sådant.

20 §.

Till *valnotarie*, som å frågodag eller valdag för protokoll, utser valförrättaren lämplig person.

Skall frågodagsförrättning eller val ske i två eller flera lokaler, skall valförrättaren därjämte anlita lämplig person att såsom *särskild valnotarie* föra protokoll i lokal, varest protokollet icke skall föras av valnotarien.

Yppas behov av suppleant för valnotarien eller för särskild valnotarie, skall valförrättaren utse sådan.

Där frågodagsförrättning eller val skall inom samma lokal ske på avdelningar eller valförrättaren eljest så prövar nödigt, äger han förordna en eller flera lämpliga personer till *biträdande valnotarie*. Sådan befogenhet tillkommer ock särskild valförrättare.

21 §.

I 16—18 samt 20 §§ nämnda förrättningsmän äga för fullgörande av sina uppdrag åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet, suppleant dock endast under förutsättning att han vid frågodags- eller valförrättning tjänstgjort i vederbörandes ställe. Förrättningsman skall hänföras till rese- och traktamentsklass B.

Resekostnadsersättning och traktamente skola gäldas av pastoratet och utbetalas av pastoratskyrkorådet enligt räkning, attesterad av den som vid förrättningen tjänstgjort såsom valförrättare.

Om provpredikanter

22 §.

För provpredikant utfärdar domkapitlet missiv till avläggande av prov på därtill utsatt dag; i missivet skall ock angivas den eller de kyrkor, där prov skall avläggas. Provpredikant har att ofördröjligen underrätta domkapitlet om framkomsten av missivet.

23 §.

Inom riket bosatt präst, som ej är bosatt i det pastorat, där han skall avlägga prov, äger åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet. Prästen skall härvid hänföras till rese- och traktamentsklass B.

I första stycket avsedd präst, till vilken avlöning utgår enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, äger åtnjuta ersättning för de avlöningsförmåner, om vilka han jämlikt sådana bestämmelser gått miste under tjänstledighet för avläggande av prov.

Fråga, huruvida och i vad mån ersättning som avses i första och andra styckena eljest må utgå, prövas och avgöres av Kungl. Maj:t efter framställning i varje särskilt fall.

Ansökning om ersättning och traktamente skall ingivas till det domkapitel, varunder den lediga tjänsten lyder. I fall, som avses i första och andra styckena, fastställer domkapitlet ersättnings- och traktamentsbeloppens storlek.

Om provdag, frågodag och valdag

24 §.

Prov skall avläggas samt frågodagsförrättning och val hållas å söndag.

Ej må frågodagsförrättning eller val hållas å böndag, nyårsdagen, påskdagen, pingstdagen, juldagen eller dagen före eller dagen efter juldagen, ej heller å dag då allmänna val eller allmän folkomröstning äger rum.

25 §.

Provdagar äro så många på varandra följande söndagar som provpredikanterna äro till antalet; provpredikanterna skola avlägga prov, var å sin dag, i ordning efter sina rum å förslaget. Inställes visst prov eller kommer det eljest ej till stånd å utsatt dag, må övriga provdagar ej ändras.

Domkapitlet skall utsätta första provdagen att, om ej förhållandena på-

kalla annat, infalla å andra söndagen efter utgången av tiden för anförande av besvär över förslaget. Anföras sådana besvär, meddelar domkapitlet, sedan besvärerna blivit slutligen avgjorda, nytt beslut om provdagar, och skall därvid första provdagen, om ej förhållandena påkalla annat, utsättas till tredje söndagen efter det underrättelse kommit domkapitlet till handa om att besvärerna avgjorts.

Är provpredikant uppförd å förslag jämlikt 19 § första stycket prästvalslagen eller är provpredikant uppförd å förslag till domprost- eller kyrkoherdetjänst efter kallelse, skall domkapitlet förelägga honom särskild provdag.

26 §.

Vid tillsättning av domprost- eller kyrkoherdetjänst är söndagen näst efter sista provdagen frågodag. Skall icke någon å förslag till tjänsten uppförd sökande avlägga prov, hålles frågodagsförrättning å andra söndagen efter utgången av tiden för anförande av besvär över förslaget eller, om sådana besvär anföras, å dag som domkapitlet bestämmer.

Skall ny frågodag hållas jämlikt 27 § prästvalslagen, bestämmer domkapitlet dag härför.

27 §.

Val till domprost- eller kyrkoherdetjänst skall, där ej annat följer av vad nedan i denna paragraf sägs, hållas å andra söndagen efter frågodagen eller, om prov avlagts efter frågodagen, å andra söndagen efter dagen för detta prov.

Har fråga om kallelse av präst förfallit jämlikt 25 § prästvalslagen, skall valet förrättas å andra söndagen efter det de röstberättigade på sätt nedan i 51 § sägs härom underrättats.

Skall präst, som på grund av kallelse uppförts å förslag, icke avlägga prov, utsätter domkapitlet dag för valet. Där ej särskilt förhållande påkallar annat bör till valdag bestämmas första härför möjliga söndag.

Att i vissa fall särskild valförrättning ej tarvas sägs i 17 § andra stycket och 19 § andra stycket prästvalslagen.

28 §.

Val till komministertjänst hålles å andra söndagen efter sista provdagen.

Förekommer intet prov, utsätter domkapitlet dag för valet. Där ej särskilt förhållande påkallar annat, bör till valdag bestämmas första härför möjliga söndag.

29 §.

Frågo- eller valdag, som vid tillämpning av 26—28 §§ skulle komma att infalla å dag som sägs i 24 § andra stycket, skall i stället infalla å närmast påföljande söndag, varå hinder enligt sistnämnda stadgande ej möter.

30 §.

Hava besvär över förslag anförts eller prövar eljest domkapitlet hinder föreligga mot att prov, frågodags- eller valförrättning äger rum, skall domkapitlet ofördröjligen inställa provet eller förrättningen i avbidan på besvärens avgörande eller hindrets undanröjande.

Har frågo- eller valdag ej blivit vederbörligen kungjord, skall valförrättaren utsätta ny frågo- eller valdag.

31 §.

Valförrättaren må förordna, att på frågo- eller valdag högmässogudstjänsten skall börja tidigare än vanligt och aftongudstjänsten inställas.

Finns i pastoratet flera kyrkor och skall frågodags- eller valförrättning äga rum i allenast en av dem, äger valförrättaren tillika, efter inhämtande av domkapitlets tillstånd, förordna att gemensam högmässa skall på frågo- eller valdagen förrättas i den kyrka, där förrättningen skall äga rum.

Skriftermål och nattvardsgång må ej av vederbörande prästerskap anordnas vid gudstjänst, som föregår frågodagsförrättning eller val.

32 §.

Valförrättaren skall, vid behov efter hörande av pastoratskyrkorådet, bestämma timmarna för valet ävensom, där detta skall förrättas i två eller flera lokaler, tid och rum för röstsammanräkningen.

Om plats för frågodags- och valförrättning

33 §.

Frågodagsförrättning och val skola försiggå i pastoratets kyrka eller, om inom pastoratet finnas flera kyrkor, i den kyrka domkapitlet bestämmer.

Där med hänsyn till pastoratets folkrikhet eller av annan orsak prövas nödigt, att frågodags- eller valförrättning sker i två eller flera lokaler, äger domkapitlet förordna härom.

Där valförrättaren, vid behov efter hörande av pastoratskyrkorådet, så finner lämpligt, må frågodags- eller valförrättning inom samma lokal, under inseende av den som där leder frågodags- eller valförhandlingarna, äga rum på två eller flera efter pastoratets lokala indelning bestämda avdelningar.

Om kungörande av prov, frågodagsförrättning och val

34 §.

Om förestående prov, frågodagsförrättning och val skall tillkännagivande ske genom kungörelse, som valförrättaren å nedan angiven tid har att låta uppläsa i de kyrkor i pastoratet, där gudstjänst då hålles.

Hålles ej gudstjänst i kyrka å dag, då kungörelse eljest skulle där uppläsas, skall valförrättaren låta anslå kungörelsen på kyrkdörren.

35 §.

Kungörelse om prov, för vilka dagar bestämts enligt 25 § andra stycket, skall innehålla uppgift om dag och plats för prov ävensom sammandrag av samtliga å förslaget uppförda prästers meritförteckningar.

I fall, som avses i 25 § tredje stycket, skall ny kungörelse utfärdas innehållande, där präst uppförts å förslaget efter kallelse, jämväl uppgifter, varom sägs i 15 § andra stycket.

36 §.

Kungörelse om frågodagsförrättning skall innehålla uppgift om dag och plats för förrättningen och om tiden för dess början ävensom om valförrättarens beslut jämlikt 31 §.

I fall, då ingen sökande avlägger prov, skall kungörelsen tillika innehålla i 35 § första stycket angivet sammandrag.

37 §.

Kungörelse om val skall innehålla uppgift om dag och plats för förrättningen ävensom om valförrättarens beslut jämlikt 31 och 32 §§.

I fall som avses i 27 § tredje stycket samt 28 § andra stycket skall kungörelsen tillika innehålla i 35 § angivet sammandrag.

38 §.

Kungörelse om prov skall av domkapitlet tillställas valförrättaren med åläggande för denne att, ändock han skulle finna jäv mot sig föreligga, låta uppläsa kungörelsen söndagen näst före första provdagen, där kungörelsen avser flera utsatta provdagar, men eljest söndagen näst före den dag, kungörelsen avser.

Kungörelse om frågodagsförrättning skall, där frågodagen infaller å söndagen näst efter sista provdagen eller å dag som valförrättaren bestämt jämlikt 30 § andra stycket, utfärdas av valförrättaren. Om annan frågodagsförrättning skall kungörelse utfärdas av domkapitlet och tillställas valförrättaren. Kungörelse om frågodagsförrättning skall genom valförrättarens försorg uppläsas söndagen näst före den dag kungörelsen avser.

Om val utfärdas kungörelse av valförrättaren i fall, som avses i 27 § första och andra styckena, 28 § första stycket och 30 § andra stycket. I övriga fall skall kungörelse utfärdas av domkapitlet och tillställas valförrättaren. Kungörelse om val skall genom valförrättarens försorg uppläsas söndagen näst före den dag kungörelsen avser.

39 §.

Har domkapitlet inställt eller uppskjutit prov, frågodags- eller valförrättning, skall domkapitlet ofördröjligen härom underrätta valförrättaren med åläggande för denne att, därest kungörelse om provet eller förrättningen hunnit uppläsas, å närmast infallande söndag kungöra förhållandet.

Om frågodagsförrättnings förtgång

A. Frågodagsförrättning i en lokal

40 §.

Vid frågodagsförrättning skall valförrättaren tillspörja valmenigheten, om den önskar att präst skall kallas att uppföras å förslaget till tjänsten jämte de av domkapitlet föreslagna. Då äger röstberättigad, som det vill, väcka förslag om sådan kallelse, varefter omröstning företages på sätt i 24 § prästvalslagen och nedan i denna stadga föreskrives.

Innan omröstning äger rum skall valförrättaren underrätta valmenigheten, huru vid omröstningen skall tillgå.

41 §.

De röstande böra i den ordning, i vilken de framträda, var för sig avlämna sina röstsedlar. I röstlängden skall antecknas vilka röstberättigade som röstat. Valförrättaren äger föreskriva av vilka vid förrättningen tjänstgörande personer dessa anteckningar skola verkställas.

42 §.

När omröstningen är slutad, öppnas röstsedlarna och sammanräknas godkända röster. Härvid skall, därest omröstningen ägt rum å skilda avdelningar i samma lokal, varje biträdande valförrättare närvara.

Valförrättaren tillkännagiver härefter, huru omröstningen utfallit.

43 §.

Har å frågodagen någon kallelse icke kommit till stånd och är laga hinder mot det förestående valet ej veterligt, skall valförrättaren tillkännagiva, vilken dag valet kommer att förrättas. Han skall ock meddela valmenigheten, huru jämlikt 46 och 47 §§ prästvalslagen besvär över frågodagsförrättningen må anföras.

44 §.

Vid frågodagsförrättning skall föras protokoll, som vid förrättningens slut justeras och underskrives av valförrättaren, valnotarien och minst två röstberättigade.

B. Frågodagsförrättning i flera lokaler

45 §.

Hålles frågodagsförrättning i två eller flera lokaler, gälla i tillämpliga delar bestämmelserna i 40, 41, 43 och 44 §§. Därvid skall vad i dessa paragrafer sägs om valförrättaren eller valnotarien avse, beträffande förhandlingar som ledas av särskild valförrättare, denne eller särskild valnotarie. Härutöver skola tillämpas föreskrifterna i 46—48 §§ nedan.

46 §.

Väckes i någon lokal förslag om kallelse, skall omröstning företagas i samtliga lokaler. Särskild valförrättare har att, så fort ske kan, underrätta valförrättaren, huruvida i den lokal, där han leder förhandlingarna, sådant förslag blivit väckt. Valförrättaren skall meddela särskild valförrättare, huruvida omröstning skall äga rum eller förrättningen avslutas utan omröstning.

47 §.

Protokoll och andra handlingar, vilka förekomma vid frågodagsförrättning, som handlägges av särskild valförrättare, skola omedelbart efter förrättningens slut av denne förseglas samt, så fort ske kan, tillställas valförrättaren.

48 §.

Har omröstning ägt rum, skola röstsedlarna öppnas och rösterna sammanräknas av valförrättaren i närvaro av varje särskild och biträdande valförrättare. Tid och rum härför skola vid omröstningen av valförrättaren ut sättas samt av honom och särskild valförrättare tillkännagivas.

Vissa åtgärder efter frågodagsförrättning

49 §.

Har å frågodag präst blivit kallad att uppföras å förslaget, skall valförrättaren skyndsamt insända frågodagsprotokollet till domkapitlet, så ock samtidigt genom utdrag därav underrätta den kallade. Denne åligger att ofördröjligen hos domkapitlet skriftligen giva tillkänna, huruvida han är villig antaga kallelsen, och för sådant fall bifoga de för ansökning föreskrivna handlingar och uppgifter.

Därest å frågodag icke kallats någon präst, skall valförrättaren intill valdagen hos sig förvara frågodagsprotokollet.

Bestyrkt avskrift av frågodagsprotokollet skall till valdagen förvaras hos den som förvaltar kyrkoherdeämbetet i pastoratet.

50 §.

Är på grund av bestämmelse i 17 § andra stycket eller 19 § andra stycket prästvalslagen särskild valförrättning ej erforderlig, skall valförrättaren, där han ej redan till domkapitlet insänt frågodagsprotokollet, snarast möjligt översända bestyrkt avskrift därav. Har förslag om kallelse varit föremål för omröstning, skall valförrättaren tillika till domkapitlet insända röstlängden jämte vid förrättningen avlämnade fullmakter. Efter det förrättningen vunnit laga kraft eller däröver anförda besvär blivit slutligen avgjorda, skall röstlängden återställas till vederbörande. Frågodagsprotokollets huvudskrift skall förvaras bland kyrkans handlingar.

51 §.

Där domkapitlet jämlikt 19 eller 25 § prästvalslagen har att underrätta de röstberättigade om att kallelse av präst skall anses lika med val eller att fråga om sådan kallelse förfallit, skall domkapitlet tillsända valförrättaren kungörelse härom. Kungörelsen skall genom dennes försorg å närmast infallande söndag uppläsas i varje kyrka i pastoratet, där gudstjänst då hålles, och anslås å dörren till varje annan kyrka i pastoratet.

*Om valförrättnings fortgång**A. Valförrättning i en lokal*

52 §.

Domkapitlets kungörelse om de föreslagna och deras förtjänster skall finnas anslagen på minst ett ställe i vallokalen.

Skall valet förrättas å skilda avdelningar i samma lokal, skola erforderliga anvisningar härom finnas anslagna.

53 §.

Valförrättningen må inledas med avsjungande av en psalm. Valförrättaren äger i ett tal erinra valmenigheten om den förestående förrättningens vikt.

54 §.

Valsedel skall vara av vitt papper utan kännetecken, som kan antagas vara med avsikt där anbragt, och upptaga namnet på en av de präster, som vid valet komma under omröstning.

55 §.

De röstande böra i den ordning, i vilken de framträda, var för sig avlämna sina valsedlar. I röstlängden skall antecknas vilka röstberättigade som röstat. Valförrättaren äger föreskriva av vilka vid förrättningen tjänstgörande personer dessa anteckningar skola verkställas.

När alla, som vid det för valets slut fastställda klockslaget äga tillträde till valet, avlämnat sina valsedlar, skall omröstningen förklaras avslutad.

56 §.

När omröstningen är slutad, öppnas valsedlarna och sammanräknas godkända röster särskilt för envar av dem som kommit under omröstning. Härvid skall, därest valet förrättats å skilda avdelningar i samma lokal, varje biträdande valförrättare närvara.

Valförrättaren tillkännagiver härefter, huru valet utfallit samt huru jämlikt 47 § prästvalslagen besvär över valet må anföras.

57 §.

Vid valet skall föras protokoll, som vid förrättningens slut justeras och underskrives av valförrättaren, valnotarien och minst två röstberättigade.

B. Valförrättning i flera lokaler

58 §.

Förrättas val i två eller flera lokaler, gälla i tillämpliga delar bestämmelserna i 52—55 och 57 §§. Därvid skall vad i dessa paragrafer sägs om valförrättaren eller valnotarien avse, beträffande förhandlingar som ledas av särskild valförrättare, denne eller särskild valnotarie. Härutöver skola tillämpas föreskrifterna i 59—61 §§ nedan.

59 §.

Vid förrättning, som handlägges av särskild valförrättare, förekommande protokoll och andra handlingar skola omedelbart efter förrättningens slut av den särskilde valförrättaren förseglas samt, så fort ske kan, tillställas valförrättaren.

60 §.

Valsedlarna öppnas och rösterna sammanräknas å utsatt tid och rum av valförrättaren i närvaro av varje särskild och biträdande valförrättare. Här-efter förfares på sätt i 56 § andra stycket stadgas.

61 §.

Har vid omröstning i någon av vallokalerna tiden framskridit så långt, att röstsammanräkningen ej kan äga rum å utsatt tid, skall sammanräkningen uppskjutas till annan dag och tidpunkt, som av valförrättaren vid valtillfället utsättes och tillkännagives. Valsedlarna skola under tiden av valförrättaren hållas förseglade.

Vissa åtgärder efter valförrättning

62 §.

Valförrättaren skall efter valets slut ofördröjligen till domkapitlet insända dels röstlängden jämte avlämnade fullmakter, dels ock bestyrkta avskrifter av protokollet över frågodagsförrättningen, där sådan ägt rum, och av valprotokollet. Efter det valet vunnit laga kraft eller däröver anförda besvär blivit slutligen avgjorda, skall röstlängden återställas till vederbörande. Protokollens huvudskrifter skola förvaras bland kyrkans handlingar.

63 §.

De avgivna valsedlarna skola av valförrättaren inläggas under försegling och förvaras till dess valet vunnit laga kraft.

Särskilda bestämmelser

64 §.

Försegling av frågodags- och valhandlingar skall ske under minst två närvarandes sigill, vilka före förseglingen skola avtryckas å vederbörande protokoll.

65 §.

Över valförrättarens eller särskild valförrättares åtgärd till valets beredning må besvär ej anföras annat än i sammanhang med besvär över valförrättningen eller, där fråga är om tillsättning av kyrkoherdetjänst och jämlikt 17 § andra stycket eller 19 § andra stycket prästvalslagen särskild valförrättning ej tarvas, över frågodagsförrättningen.

66 §.

Skall kyrkoherdetjänst jämlikt 2 § andra stycket prästvalslagen tillsättas av Kungl. Maj:t, skall domkapitlet, sedan valet vunnit laga kraft, ofördröjligen till Kungl. Maj:t med yttrande som sägs i 28 § samma lag insända santliga handlingar i ärendet.

67 §.

Vid tillsättning av domprosttjänst skall domkapitlet, sedan den i 42 § prästvalslagen angivna ansökningstiden gått till ända, ofördröjligen till Kungl. Maj:t med yttrande som sägs i 41 § andra stycket samma lag insända samtliga handlingar i ärendet.

68 §.

Skall, sedan val till kyrkoherde- eller komministertjänst hållits, domkapitlet utfärda fullmakt å tjänsten, och är, innan detta skett, den som erhållit de flesta rösterna ställd under åtal, på vars utgång beror, om han må vara obehörig till förslag, skall med fullmaktens utfärdande anstå, till dess över åtalet blivit slutligen dömt.

Vad nu stadgats gäller ock då någon, som jämlikt 17 eller 19 § prästvalslagen skall anses vald till kyrkoherdetjänst, blivit ställd under sådant åtal.

69 §.

Skall kyrkoherdetjänst jämlikt 2 § andra stycket prästvalslagen tillsättas av Kungl. Maj:t och inträffar att präst som vid val till tjänsten stått under omröstning blivit obehörig till förslag, innan valhandlingarna insänts till Kungl. Maj:t, skall domkapitlet skilja honom från förslaget; i sådant fall ävensom om någon av de föreslagna blivit ställd under åtal, som i 68 § sägs, eller efter valet avlidit eller jämlikt 18 § andra stycket prästvalslagen av sagt sig förslaget, har domkapitlet att utan förslagets fyllande vid handlingarnas insändande till Kungl. Maj:t göra anmälan härom.

4 kap. Om tredjegangstillsättning

70 §.

Skall tjänst, som ledigförklarats, tillsättas genom tredjegangstillsättning, skall domkapitlet, sedan ansökningstiden gått till ända, så snart ske kan och senast inom en månad vidtaga på domkapitlet enligt 33 § och 34 § första stycket prästvalslagen ankommande åtgärder.

71 §.

Domkapitlet skall uppgöra förteckning å sökandena och däri för envar av dem upptaga ett kort sammandrag av hans meriter samt utföra den tjänst-ålder, han enligt domkapitlets prövning ägt vid ansökningstidens utgång räkna sig till godo. Denna förteckning skall jämte utdrag av protokoll över domkapitlets prövning av sökandenas behörighet till tjänsten biläggas ansökningshandlingarna, innan tillfälle beredes vederbörande kyrkoråd att för avgivande av yttrande enligt 34 § prästvalslagen taga del av dessa.

72 §.

Därest kyrkoråd i yttrande jämlikt 34 § prästvalslagen förordar en av de sökande till tjänstens erhållande, bör kyrkorådet tillika angiva, vilka sökande kyrkorådet anser böra komma i fråga i andra och tredje rummen.

73 §.

Är fråga om tillsättning av kyrkoherdetjänst skall domkapitlet, sedan den jämlikt 34 § prästvalslagen bestämda tid gått till ända, till Kungl. Maj:t med yttrande som avses i 35 § andra stycket samma lag insända samtliga handlingar i ärendet.

Övergångsbestämmelser

1. Denna stadga träder i kraft den — — —
2. Genom stadgan upphävas *dels* stadgan den 7 december 1934 (nr 575) om prästval, *dels* följande samma dag utfärdade kungörelser, nämligen (nr 574) med vissa föreskrifter angående vad som bör iakttagas vid ledighet i prästerlig tjänst samt ansökning till sådan tjänst, (nr 576) om ordningen för utbetalning av resekostnads- och traktamentsersättning, varom förmåles i 22 § 4 mom. lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster, (nr 577) om insändande i vissa fall till Kungl. Maj:t av ansökningshandlingar till kyrkoherdetjänst m. m., samt (nr 578) om särskild ordning vid tillsättning av vissa prästerliga tjänster, *dels* ock §§ 6, 7, 8 och 10 i reglementet den 31 januari 1896 (nr 3) för lappmarks ecklesiastikverk.

3. Vid tillsättning av prästerlig tjänst, som kungjorts till ansökning ledig före denna stadgas ikraftträdande, skola hittills gällande bestämmelser tillämpas.

4. Tjänstålder, som enligt hittills gällande bestämmelser skolat vid utgången av år 19.... räknas präst till godo, skall även härefter tillgodoräknas honom.

Präst, som vid utgången av år 19.... innehar lärartjänst, vari han jämlikt allmän författning eller särskilt av Kungl. Maj:t meddelat beslut äger räkna prästerliga tjänstår, skall så länge han innehar samma tjänst vara bevarad vid denna rätt. Motsvarande skall gälla om präst som vid sagda tidpunkt innehar annan befattning, vari han efter medgivande av Kungl. Maj:t räknar prästerliga tjänstår.

För godkända prov till filosofie doktorsgrad, vilka avlagts inom fyra år från denna stadgas ikraftträdande, skall präst äga tillgodoräkna tre tjänstår.

Förslag till kungörelse om prästerliga disponibilitetsbefattningar

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Ordinarie präst, å vilken prästlönereglementet den 29 juni 1951 (nr 577) äger tillämpning, är skyldig att övergå till prästerlig disponibilitetsbefattning, om organisatoriska skäl det påkalla.

Sådan präst är jämväl skyldig att övergå till dylik befattning, om eljest synnerliga skäl därtill äro.

Beslut om överförande till disponibilitetsbefattning meddelas av Kungl. Maj:t efter utredning av domkapitlet. Prästen skall beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

2 §.

Präst, som vid överförandet till disponibilitetsbefattning innehar i 33 § prästlönereglementet avsedd tjänstebostad, skall avträda denna sist å fardag som infaller näst efter tre månader från överförandet, där ej annat följer av vad nedan i denna paragraf stadgas eller domkapitlet eljest medger senare avträde.

Varder med tjänstebostad försedd kyrkoherde eller komminister, som överföres till disponibilitetsbefattning, jämlikt 4 § förordnad att å samma ort uppehålla kyrkoadjunktstjänst, må domkapitlet besluta, att bostaden skall förbliva tjänstebostad för prästen, så länge denne uppehåller kyrkoadjunktstjänsten.

Under tid då präst, med stöd av andra stycket eller eljest, efter överförande å disponibilitetsbefattning kvarsitter i dittillsvarande tjänstebostad skola bestämmelserna i 33 och 34 §§ prästlönereglementet i tillämpliga delar alltjämt gälla. Härvid skall dock bostadsavdrag och bränslekostnadsgottgörelse beräknas såsom om prästen alltjämt innehade sin tidigare tjänst.

3 §.

Präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, skall åtnjuta, utöver vad som följer av 2 §, de avlöningsförmåner, vilka angivas i 7—9 §§.

Sådan präst skall i pensionshänseende behandlas som om han även efter

överförandet innehåft och utövat den omedelbart dessförinnan innehavda tjänsten.

4 §.

Till disponibilitetsbefattning överförd präst är skyldig att, där Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, domkapitlet det förordnar, uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst.

Han är ock skyldig att låta sig av Kungl. Maj:t utnämna till innehavare av en i prästlönereglementet avsedd ordinarie tjänst.

Vad nu sagts gäller ej biskop.

5 §.

Utses präst, som överförs till disponibilitetsbefattning, till innehavare av en i prästlönereglementet avsedd tjänst, avgår han därmed från disponibilitetsbefattningen.

Varder till disponibilitetsbefattning överförd präst utsedd till innehavare av ordinarie tjänst, vid vilken eljest avlöning utgår enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, skall prästen därmed avgå från disponibilitetsbefattningen, där ej Kungl. Maj:t annorlunda medgiver.

6 §.

Har till disponibilitetsbefattning överförd präst utsetts till innehavare av en i prästlönereglementet avsedd ordinarie tjänst, skall vid tillämpningen av reglementet så anses, som om prästen under innehavet av disponibilitetsbefattningen innehåft och, i den mån han därunder även uppehållit i reglementet avsedd tjänst, jämväl utövat den omedelbart före överförandet innehavda tjänsten samt från denna tjänst jämlikt 12 § reglementet förflyttats till den nya tjänsten.

7 §.

Präst, som jämlikt 1 § första stycket överförs till disponibilitetsbefattning, äger i befattningen, där ej annat följer av vad i 9 § sägs, ånjuta disponibilitetsarvode motsvarande den vid varje särskild tidpunkt i ortsgrupp 2 utgående lönen i den löneklass, som prästen tillhört eller vari han under förordnande, som i 9 § avses, blivit uppflyttad i den omedelbart före överförandet innehavda tjänsten.

8 §.

Präst, som jämlikt 1 § andra stycket överförs till disponibilitetsbefattning, äger i befattningen, där ej annat följer av vad i tredje stycket eller 9 § sägs, åtnjuta disponibilitetsarvode allt efter den för honom omedelbart före överförandet gällande lönegraden med följande belopp för år.

Den för prästen omedelbart före överförandet gällande lönegraden:

Ca 25
Ca 26
Ca 27
Ca 28
Ca 29
Ca 31
Ca 33
Ca 37
Co 18
Co 20

Disponibilitetsarvode
kronor:

7.980
8.400
8.820
9.180
9.600
10.260
10.980
12.300
14.460
15.240

Å disponibilitetsarvode, som i första stycket sägs, utgår rörligt tillägg under samma förutsättningar och med beräkning enligt samma procenttal, som gäller för rörligt tillägg å tjänstepension för präst.

Kungl. Maj:t må, då särskilda skäl därtill föranleda, förordna att präst, som avses i första stycket, skall under tid, varunder han ej uppbär lön enligt 9 §, åtnjuta disponibilitetsarvode enligt 7 §.

9 §.

Förordnas präst, som avses i 7 eller 8 § att uppehålla i prästlönerementet avsedd tjänst, skall prästen under förordnandet, i stället för disponibilitetsarvode, åtnjuta samma avlöningsförmåner, som enligt reglementet skulle hava tillkommit honom, om han alltjämt innehafte den omedelbart före överförandet innehavda tjänsten och förordnandet meddelats jämlikt 7 § reglementet. Vid tillämpningen av reglementet under förordnandet skall gälla, *dels* att prästens bostadsort skall anses såsom hans stationeringsort, intill dess domkapitlet annorlunda förordnar, *dels ock* att prästen under tid, varunder han efter överförandet icke innehafte här avsett förordnande, skall anses hava åtnjutit tjänstledighet med C-avdrag av annan anledning än som avses i 10 § 1 mom. a)–e) kungörelsen den 30 november 1951 (nr 777) med tilläggsbestämmelser till prästlönerementet.

För resa för till- eller frånträdande av förordnande, som ovan sägs, utgår resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet.

10 §.

Kungl. Maj:t må på särskild framställning medgiva att ersättning för flyttningskostnad utgår till präst, som överförts till disponibilitetsbefattning och härefter jämlikt 4 § förordnas att uppehålla eller utses till innehavare av en där avsedd tjänst.

11 §.

Har präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, jämlikt 5 § andra stycket medgivits rätt att med befattningen förena där avsedd ordinarie

tjänst eller har han erhållit annan anställning, vid vilken avlöning utgår eller med vilken är förenad pensionsrätt enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser, eller ock avlönat statligt uppdrag, beror på beslut eller bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t, i vad mån disponibilitetsarvodet må bibehållas.

12 §.

Bestämmelserna i 29 § 2 mom. andra stycket och 44 § prästlönereglementet skola äga tillämpning i fråga om präst, som överförs till disponibilitetsbefattning.

Övergångsbestämmelser

Denna kungörelse träder i kraft den — — —

Uppbär präst, som överföres till disponibilitetsbefattning jämlikt 1 § första stycket, i 7 § kungörelsen den 30 november 1951 med övergångsbestämmelser till prästlönereglementet, m. m. (nr 778) avsedd personlig lönefyllnad, skall disponibilitetsarvodet utgå med ett belopp motsvarande summan av lön, som sägs i 7 § förevarande kungörelse, och lönefyllnaden.

Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 12 § och 29 § 2 mom.
prästlönereglementet den 29 juni 1951 (nr 577)

Härigenom förordnas, att 12 § och 29 § 2 mom. prästlönereglementet den 29 juni 1951¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

12 §.

Ordinarie prästs förflyttningsskyldighet

Innehavare av — — — därtill äro.

Bestämmelserna i — — — å biskop.

29 §.

Särskilda ersättningar

2 mom. Angående *ersättning* — — — meddelade föreskrifter.

Har präst företagit resa till ort, vartill han ifrågasättes skola bliva förflyttad, må domkapitlet tillerkänna honom resekostnadsersättning såsom för tjänsteresa.

—————
Denna kungörelse träder i kraft den — — —

¹ Senaste lydelse av 29 § 2 mom., se 1953:23.

Förslag till kungörelse om upphävande av vissa bestämmelser om lärares rätt att räkna prästerliga tjänstår

Kungl. Maj:t, som denna dag utfärdat prästvalsstadga (nr   ) att träda i kraft den   19 ...., förordnar att § 126 mom. 2 och 3 förnyade stadgan den 17 mars 1933 (nr 109) för rikets allmänna läroverk¹ samt § 89 stadgan den 18 juni 1937 (nr 535) för folkskoleseminarierna skola upphöra att gälla med utgången av år 19.....

Beträffande rätt för lärare att övergångsvis med stöd av de sålunda upphävda bestämmelserna räkna prästerliga tjänstår gäller vad i övergångsbestämmelserna till prästvalsstadgan är föreskrivet.

---

¹ Senaste lydelse, se 1954:650.

ALLMÄN MOTIVERING

FÖRSTA KAPITLET

Utredningsuppdraget

1. Vid utverkande den 3 mars 1950 av bemyndigande att tillkalla de sakkunniga anförde statsrådet Quensel till statsrådsprotokollet följande.

Genom proposition nr 204 förelade Kungl. Maj:t 1949 års riksdag förslag till nya grunder för avlöningen av präster m. m. I skrivelse den 9 december 1949 har riksdagen anmält, att riksdagen — med vissa avvikelser — godkänt de i propositionen föreslagna grunderna för prästernas avlöning och pensionering, avsedda att träda i tillämpning å tidpunkt, som framdeles bestämmes.

Riksdagens beslut innebär bl. a. att för ordinarie församlingspräster skall införas en förflyttningsskyldighet av i princip samma räckvidd som den, vilken för närvarande är stadgad för civilstatstjänstemän i allmänhet och för folkskollärare. Detta rättsinstitut gäller som bekant företrädesvis det fall, att förflyttningen påkallas av organisatoriska skäl men är även avsett att — undantagsvis — kunna tillämpas, då eljest synnerliga skäl för en förflyttning föreligga.

I det betänkande av 1946 års prästlönekommitté (SOU 1948:44), som låg till grund för propositionen, erinrade kommittén därom, att frågan angående förflyttning av ordinarie präster icke kunde regleras allenast genom bestämmelser i ett avlöningsreglemente om en generell förflyttningsskyldighet för befattningshavarna. För att kunna i full utsträckning tillämpas förutsatte nämligen — framhöll kommittén — ett sådant stadgade en häremot svarande ändring i gällande prästvalslagstiftning, varigenom pastorat förpliktas att — utöver för närvarande förekommande fall — såsom ordinarie präst mottaga prästman, som pastoratsmenigheten icke själv valt.

I mitt anförande till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet för den 1 april 1949 framhöll jag — under erinran om nödvändigheten att underlätta ecklesiastika indelnings- och organisationsändringar — att en uppmjukning av prästvalsbestämmelserna i detta begränsade syfte vore nödvändig och att denna fråga borde lösas så snart den hunnit nöjaktigt utredas. Men även skälen för att bereda möjlighet att förflytta ordinarie präst av andra orsaker än organisatoriska fann jag vara så vägande, att den behövliga översynen av prästvalslagstiftningen även borde taga sikte på sådant fall.

Nämnda uttalanden ha godkänts av riksdagen.

Det har — under remissen av prästlönekommitténs betänkande — framhållits, att de s. k. tredjegångstillsättningarna av kyrkoherdetjänsterna kunde giva visst utrymme för förflyttning av ordinarie prästman, som av organisatoriska eller andra skäl icke kunde bibehållas vid sina tjänster. Å andra sidan har — bland annat i det av riksdagen godkända utskottsutlåtandet i prästlönefrågan — understrukits angelägenheten av att tredjegångstillsättningarna icke utnyttjades för detta ändamål på sådant sätt, att möjligheterna att genom detta institut tillgodose de ändamål, för vilka desamma införts, avsevärt försämrades. Jag saknar givetvis anled-

ning att här taga ställning till utformningen av de nya bestämmelser, som kunna visa sig erforderliga för att lösa förevarande fråga. Jag vill endast erinra om att motsvarande spörsmål på folkskoleväsendets område lösts medelst en allmän regel av innebörd, att kyrkostämmans respektive folkskolestyrelsens rätt att genomval utse ordinarie folkskollärare alltid skall vara beroende av att Kungl. Maj:t icke beslutat att tjänsten skall tillsättas genom förflyttning. Jag hänvisar härom till 19 § 1 d) folkskolestadgan samt 4 § 3 mom. tilläggsbestämmelserna till avlösningsreglementet för folkskolan. Härmed vill jag dock ej hava sagt, att förhållandena på de båda områdena äro så ensartade, att ej svårigheter kunna möta för nu ifråga-varande problems lösning efter nyssnämnda linje.

Den av statsmakterna numera i princip beslutade genomgripande omläggningen av avlösningsförhållandena för prästerna tvingar emellertid fram ett slutligt ställningstagande till ett annat spörsmål på prästvalsområdet, av ojämförligt större praktisk räckvidd än den i det hela formellt-tekniska fråga jag härförut berört. Jag syftar härvid på frågan om det s. k. stiftsbandet.

Gällande huvudförfattning på prästvalsområdet — lagen den 7 december 1934, nr 573, om tillsättning av prästerliga tjänster — kan sägas vila på två huvudprinciper. Den ena är pastoratsmedlemmarnas rätt att själva välja kyrkoherde och komminister. Den andra principen är att prästmans befordringsrätt är inskränkt till det stift, för vilket han prästvigt — stiftsbandet. I båda dessa principer finnes ett flertal modifikationer.

Få företeelser inom den kyrkliga organisationen torde vara sedan länge så omstridda som stiftsbandet. Jag får härom hänvisa till den redogörelse för denna frågas tidigare behandling, som lämnats i prästlönekommitténs betänkande. Kommittén fann det icke oundgängligt, att frågan om stiftsbandets vara eller icke vara avgjordes i omedelbart sammanhang med avlösningsreformen, och den framlade av denna anledning ej heller något direkt förslag i ämnet. Kommittén gav emellertid för egen del ett tydligt uttryck för sin uppfattning, att detta för vårt land egenartade rättsinstitut numera spelat ut sin roll. Det är enligt min mening i varje fall ovedersägligt, att avlösningsreformen på flera väsentliga punkter skapat ett nytt läge för denna gamla frågas allsidiga bedömande. Jag finner mig redan med hänsyn härtill böra förorda, att frågan nu upptages till ny prövning.

Ännu en fråga på prästvalslagstiftningens område är aktuell. I skrivelse den 4 december 1948, nr 11, har nämligen kyrkomötet hemställt om utredning och förslag till ändrade bestämmelser beträffande tillsättningen av ordinarie prästerliga tjänster i de s. k. privilegierade territoriella pastoraten. Den av mig nu ifrågasatta utredningen erbjuder ett naturligt tillfälle att närmare undersöka även denna fråga, detta så mycket mera som den praktiska innebörden av de s. k. prästvalsprivilegierna icke saknar samband med stiftsbandet. Jämväl i denna del synes mig utredningen böra bedrivas förutsättningslöst.

2. I underdånig framställning den 29 december 1952 hemställde Sveriges yngre prästers förbund — under åberopande av att i många fall prästvalen icke gåve ett rättvisande uttryck för församlingarnas intressen och att gällande ordning för tillsättningen av prästerliga tjänster icke innebure en tillfredsställande lösning av prästerskapets befordringsproblem — att prästvalskommittén måtte få i uppdrag att utreda frågan om ordningen för tillsättningen av prästerliga tjänster i vidare omfattning än som angivits i de för kommittén meddelade direktiven. I anslutning härtill framhöll förbun-

det bland annat, att införande av så kallad tredjegångstillsättning av komministertjänster, därvid tjänsterna borde tillsättas av domkapitlen utan föregående församlingsval, skulle kunna bliva ett steg i riktning mot en mera tillfredsställande lösning av nyssnämnda fråga och att det torde kunna övervägas, om icke kyrkoråden skulle kunna bliva tjänliga organ för församlingarnas medverkan vid de prästerliga tjänsternas tillsättning.

Yttranden över denna framställning avgåvos av vissa myndigheter och organisationer.

Genom beslut den 24 april 1953 fann Kungl. Maj:t framställningen ej föranleda annan åtgärd än att Kungl. Maj:t anbefalldes prästvalskommittén att vid fullgörandet av sitt uppdrag överväga — förutom de i statsrådsprotokollet för den 3 mars 1950 omförmälda frågorna — jämväl det i framställningen avsedda spörsmålet, huruvida särskilda bestämmelser borde gälla vid tillsättning av komministertjänst var tredje gång den vore ledig, ävensom de övriga spörsmål avseende ändringar i gällande prästvalslagstiftning, som måtte uppkomma under utredningsarbetet och icke rörde huvudgrunderna i berörda lagstiftning.

Denna utvidgning av kommitténs uppdrag föranledde kommittén att i rundskrivelse till samtliga domkapitel efterhöra, vilka särskilda önskemål dessa hade om sådana mindre ingripande ändringar i nuvarande prästvalslagstiftning, som kunde anses falla under »övriga spörsmål» i Kungl. Maj:ts beslut den 24 april 1953.

ANDRA KAPITLET

Stiftsbandet

1. Gällande bestämmelser och dessas tillkomst

Enligt 1934 års PVL 3 § 1 mom. äger präst befodringsrätt till ordinarie församlingsprästtjänst allenast inom det stift han tillhör, d. v. s. i allmänhet endast inom det stift, vari han i samband med prästvigningen vunnit anställning. Följande undantag från denna huvudregel gälla dock. *Ansökningsrätt* för hela rikets prästerskap föreligger: 1) vid tillsättande av domprosttjänst och av prästerlig tjänst i Stockholm; 2) vid tillsättande av komministertjänst i flertalet s. k. privilegierade församlingar; samt 3) när tjänst på grund av otillräckligt antal sökande ånyo ledigförklarats. Utan hänsyn till stiftsbandet kan tjänst sökas 4) av präst som under minst åtta år tjänstgjort såsom missionär, sjömanspräst, utlandspastor, sekreterare i svenska kyrkans missionsstyrelse, sjömansvårdsstyrelse eller diakonistyrelse, heltidsanställd fängelsepredikant m. m.; 5) av präst av framstående förtjänst, åt vilken Kungl. Maj:t meddelat sådan rätt; 6) av präst, som tillhör Visby stift och där fullgjort prästerlig tjänstgöring under minst tio år. *Rätt att mottaga kallelse* är medgiven utan hänsyn till stiftsbandet 7) när fråga är om fjärde provpredikant och 8) vid tillsättande av kyrkoherdetjänst i privilegierade pastorat. 9) Slutligen äger präst, som tillhör *Härnösands* eller *Luleå stift*, befodringsrätt inom båda dessa stift.

Den grundsats om inskränkning i prästerskapets ansöknings- och befodringsrätt, som kommit till uttryck i nämnda lagstadgande, är ett för svensk kyrkoförfattning egenartat rättsinstitut. Motsvarighet härtill saknas såväl i de andra nordiska länderna som i övriga protestantiska kyrkor. Detta sammanhänger med institutets uppkomst.

Stiftsbandet leder sitt ursprung från en i Sverige sedan 1600-talet tillämpad princip, den s. k. indigenatsrätten, enligt vilken prästman i allmänhet icke ägde rätt att söka anställning och befodran annorstädes än inom det stift, där han var född. Medeltidens kanoniska rätt kände väl ett förbud för biskop att ordinera eller befodra en klerk, vilken stod under en annan biskops jurisdiktion och uppsikt, utan den senares medgivande, men ordination var tillåten även av den som var född utom stiftet. Icke heller i reformationstidens svenska kyrka synes någon indigenatsrätt ha varit allmänt genomförd. Först under 1600-talet blir denna fullt utbildad och då

som en följd av det nära sambandet mellan stiftsstyrelserna och stiftsstädernas gymnasier och av den alltför stora tillströmningen till prästbanan under sagda århundrade¹. Huvudsyftet med indigenatsrätten var att tillförsäkra stiftets präster, lärare och scholarer en företrädesrätt eller ensamrätt till stiftets prästbeställningar. Principen inskrevs i 21 punkten av prästerskapets privilegier av år 1723 — dock på ett sätt som medgav att den i betydande utsträckning genombröts vid tillsättning av regala, patronella och privilegierade pastorat. Berörda privilegiestadgande lyder:

Ej må någon i det ena stiftet tränga de därsammastädes ordinerade präster, i högre eller mindre grad, in på annat stift, där de varken äro födda eller ordinerade, utan till bättre skilsmässa och riktighet skola stiftets barn helst och framför andra, var efter lärdom, merit och leverne, bliva försörjda. Dock att ej någon annan välförtjänt och välmeriterad, fastän ej i stiftet född eller ordinerad alldeles uteslutes, eftersom Vi Oss och dem, som jus patronatus äga, såväl som församlingarna, all rätt och frihet i det målet vilja hava förbehållen.

I denna sin egentliga och mera omfattande betydelse bibehöll sig indigenatsrätten inom det prästerliga befordringsväsendet, till dess att genom lag den 4 november 1876 (nr 45 s. 3) stadgades, att vad lag och särskilda författningar innehölle därom, att ej någon kunde vinna inträde i prästämbetet inom annat stift än där han vore född, skulle upphöra att gälla². Sedan den tiden existerar ett stiftsband endast så till vida, att prästmans ansökningsrätt i regel är begränsad till det stift han tillhör.

Kommittén har ansett sig här böra lämna en kortfattad redogörelse för de ändringar, som reglerna om stiftsbandet undergått från och med 1883 års prästvalslagstiftning.

Enligt lagen den 26 oktober 1883 angående tillsättning av prästerliga tjänster gällde följande undantag från regeln, att präst endast hade befordringsrätt till ordinarie församlingsprästerlig tjänst inom det stift, han tillhörde: a) I fråga om flertalet patronella pastorat var kallelserätten icke inskränkt till stiftets prästerskap. b) Detsamma var förhållandet beträffande flertalet av s. k. prästvalsprivilegier omfattade tjänster. c) Till samtliga prästtjänster i Stockholm stod befordringsrätt öppen för hela rikets prästerskap. d) Till fjärde provpredikant till kyrkoherdetjänst fick alltid kallas präst från annat stift. e) Regal kyrkoherdetjänst inom vilket stift som helst fick sökas utom förslag av innehavare av vissa

¹ Prästöverflödets betydelse för stiftsbandets utbildande senast behandlad i Heldtander, Prästtillsättningar i Sverige under stormaktstiden, s. 170 ff. med flera ställen.

² På skolväsendets område hade stiftsbandet blivit restlöst upphävt genom dels 1 mom. kungl. cirkuläret den 6 juli 1849 (SFS 1849 nr 52 s. 1), vilket stadgande löd: »Med upphävande av föreskriften uti 3 sekt. 1 kap. 2 § 3 mom. i kungl. skolordningen av den 16 december 1820, förordnas, att ansökningsrätt till lärarebefattning vid elementarläroverken i riket hädanefter skall vara fri och en var i övrigt behörig sökande medgiven, utan avseende därpå, om han är född eller njuvit uppfostran uti det stift, inom vilket befordran sökes»;

dels ock kungl. cirkuläret den 27 oktober 1859 (SFS 1859 nr 61 s. 4), varigenom förordnades, att ansökningsrätt till lärarebefattning vid stadspedagogi hädanefter skulle, utan avseende därå, om sökanden vore född inom det stift, där pedagogien vore belägen, stå öppen för var och en, som i övrigt uppfyllt de för behörighet till sådan befattning föreskrivna villkor.

lärartjänster, tjänstgörande hovpredikanter samt präster, som av Konungen fått sig sådan ansökningsrätt särskilt förunnad.

Den oinskränkta kallelserätten till patronella och privilegierade pastorat var grundad i själva patronatsrättigheterna respektive valprivilegierna. Då patronatsrättigheterna avskaffades genom lag den 3 juni 1921, stadgades (2 §) att kyrkoherdetjänst, som tidigare tillsatts i patronell ordning, skulle efter förutgången upprättande av förslag ävensom val tillsättas av Konungen, som därvid ägde att till tjänsten utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock, utan hinder av eljest gällande stiftsband, annan till kyrkoherdetjänst behörig präst, vilken såsom sökande anmält sig hos Konungen. Bestämmelsen, som vid sin tillkomst gällde i fråga om 110 pastorat, upphävdes genom tillkomsten av gällande PVL. I de privilegierade församlingarnas rätt att kalla präster från annat stift har ingen förändring skett sedan år 1883. Den fria befordringsrätten till stockholmstjänster hade fastslagits av Kungl. Maj:t i ett befordringsärende år 1687 och hade intill år 1883 stått orubbad liksom den förblivit även efter sistnämnda år.

Bestämmelsen, att till fjärde provpredikant fick kallas präst från annat stift, saknade däremot motsvarighet i den före år 1883 gällande prästvalslagstiftningen. Då förutsättningarna för kallande av fjärde provpredikant sedermera vidgades genom 1910 års lagstiftning, erhöll denna uppmjukning av stiftsbandet något ökad betydelse.

Vad slutligen beträffar den ovan under e) nämnda extra ansökningsrätten till regala pastorat gick denna ytterst tillbaka på bestämmelsen i 19 kap. 10 § kyrkolagen, att dessa pastorat skulle besättas med män, som med lärdom, tjänst och arbete, helst vid akademier, gymnasier och skolor, så ock vid hov- och krigsstaten gjort sig om Guds församling och det gemena bästa väl förtjänta. Då genom 1910 års prästvalslag skillnaden mellan regala och konsistoriella pastorat upphävdes, stadgades med giltighet för samtliga pastorat — utom givetvis de patronella och privilegierade — att Konungen ägde i särskilt fall åt präst av framstående förtjänst förunna rätt att söka kyrkoherdetjänst inom vilket stift som helst; skolmännens och hovpredikanternas särställning försvann därvid. Samtidigt stadgades att samma ansökningsrätt skulle tillkomma präst, som vore anställd i svenska kyrkans missionsstyrelses tjänst såsom missionär bland icke kristna folk eller såsom sjömanspräst, i vars avlöning statsmedel inginge, ävensom pastorerna vid vissa svenska utlandsförsamlingar och innehavare av vissa vid central straff- och arbetsanstalt inrättade predikantbefattningar, allt under förutsättning att den sökande under minst tio år tjänstgjort i en eller flera av nämnda befattningar; samtliga dessa kategorier av präster hade efter år 1883 genom särskilda kungl. brev tilldelats extra ansökningsrätt.

Genom 1910 års prästvalslag uppmjukades stiftsbandet i två nya hänseenden. Dels stadgades sålunda, att befordringsrätt till domprostbefattning skulle stå öppen för hela rikets prästerskap och dels infördes nu regeln, att därest ej tre behöriga sökande anmält sig till kyrkoherde- eller komministertjänst, ny ansökningsrätt skulle utsättas med ansökningsrätt för hela rikets prästerskap. Sistnämnda uppmjukning anknöt till en av Kungl. Maj:t före tillkomsten av 1883 års lag tillämpad praxis.

Genom 1934 års prästvalslag skedde en ytterligare, ehuru mindre uppluckring av stiftsbandet. Den vissa missionärer, sjömanspräster, utlandspastorer och fängelsepredikanter tillkommande extra ansökningsrätten till ordinarie prästerlig tjänst inom vilket stift som helst förändrades till en befordringsrätt. Samtidigt vidgades denna grupp av präster, huvudsakligen genom att enahanda rätt på förslag av riksdagens första lagutskott tillerkändes präst, som är eller varit anställd

såsom pastor å statens uppfostringsanstalt å Bona eller i sådan sekreterarebefattning hos svenska kyrkans missionsstyrelse, sjömansvårdsstyrelse eller diakonistyrelse, som finnes upptagen i styrelsens stadgar. En av utskottet ifrågasatt utvidgning till även andra anstalter än den å Bona fann utskottet ej erforderlig med hänsyn till Kungl. Maj:ts befogenhet att medge dispens.

Den senast tillkomna lättningen i stiftsbandet är den på initiativ av 1938 års allmänna kyrkomöte genom lag den 19 december 1941 åt präst, som tillhör Visby stift och där fullgjort prästerlig tjänstgöring under minst tio år, förunnade befordringsrätten till ordinarie prästerlig tjänst inom annat stift; omförmälda rätt upphör först genom att sådan präst vunnit befordran till kyrkoherdetjänst inom annat stift.

Med undantag av upphävandet genom PVL av 2 § i lagen den 3 juni 1921 ha samtliga de ändringar i befordringsreglerna för präster, för vilka ovan redogjorts, utgjort lättnader i dessförinnan gällande stiftsbandsregler. I syfte bland annat att undvika en häremot stridande skärpning av stiftsbandet stadgades vid delningen av Härnösands stift, vilken trädde i kraft den 1 januari 1904, att präst, som tillhörde Härnösands eller Luleå stift, skulle äga befordringsrätt inom båda dessa stift. Av den redogörelse kommittén i senare avsnitt lämnar för några på senare tid framkomna reformförslag rörande befordringsförhållandena för prästerna i Stockholms samt Härnösands och Luleå stift framgår emellertid, att dessa förslag delvis avse ett återstramande av stiftsbandet.

I *Finland* avskaffades stiftsbandet genom kyrkolagen den 6 december 1869. Enligt ett år 1845 avgivet kommittébetänkande med förslag till kyrkolag för Finland skulle en prästkandidat kunna bli ordinerad i vilket stift som helst men befordringsrätten som regel vara inskränkt till ordinationsstiftet — alltså en reform motsvarande den som gjordes i Sverige år 1876. Tanken att befordringsrätten alltjämt skulle vara inskränkt till ett enda stift — förslaget innebar härvidlag t. o. m. en viss skärpning — mötte motstånd vid remissbehandlingen; bland annat uttalade sig två hovrätter häremot. I ett nytt, år 1863 framlagt kommittéförslag till kyrkolag hade varken rätten till ordination eller möjligheten till befordran bundits till visst stift. Rörande den senare frågan förekommer i detta betänkande endast följande, snävt hållna uttalande om då gällande rätt: »Och även om dessas (= redan ordinerades) s. k. indigenatsrätt heter det (i prästerskapets privilegier) därefter blott, att 'stiftets barn helst och framför andra skola bli försörjde', dock så att andra meriterade ej uteslutas.»

2. Sammanfattning av tidigare diskussion om stiftsbandet

Den inskränkning i den prästerliga befordringsrätten, som stiftsbandet utgör, har — även efter de uppmjukningar härav som alltsedan år 1883 i olika lagstiftningsetapper genomförts — vid skilda tillfällen och sammanhang rätt starkt kritiserats. Härvid har gjorts gällande, att med den fort-

gående utvecklingen inom samhällsliv och kyrklig organisation skälen för stiftsbandets bibehållande alltmer försvunne. Det har framhållits såsom oförenligt med nutida samhällssyn att längre undanhålla prästerna den rätt att söka anställning varhelst i riket, som vore övriga i allmän tjänst anställda befattningshavare medgiven. Häremot har genmälts, att stiftsbandet allt fortfarande utgjorde ett institut, som i administrativt och andra hänseenden medförde påtagliga fördelar. De starka meningsbrytningar, som tid efter annan uppstått kring stiftsbandet, belysas av den utdragna behandling stiftsbandet varit föremål för i riksdag och kyrkomöte. Efter år 1866 har frågan upptagits i riksdagen icke mindre än tretton gånger och behandlats av kyrkomötet sammanlagt sju gånger.¹ Vid tvenne tillfällen, nämligen år 1909 och år 1919, har riksdagen hos Kungl. Maj:t gjort framställningar om utredning angående stiftsbandets upphävande.

Den senare av nyssnämnda riksdagsskrivelser överlämnades till 1930 års prästvalssakkunniga. Av det ovanstående framgår, att stiftsbandet dock i huvudsak icke rubbades genom 1934 års PVL. Om stiftsbandsfrågans behandling vid tillkomsten av nämnda lag torde följande böra upptagas.

De sakkunniga funno en av dem gjord statistisk utredning visa, att den år 1910 tillkomna regeln, att ansökningsrätt för hela rikets präster föreligger vid förnyat ledigförklarande av kyrkoherde- och komministertjänst, inneburit för tiden 1911—1930 en uppmjukning av stiftsbandet av icke obetydlig räckvidd. Under denna tid hade nämligen förnyat ledigförklarande föregått 891 av 1.487 komministerval och 306 av 1.272 kyrkoherdeval. En ytterligare lindring av stiftsbandet skulle vinnas vid genomförande av ett av de sakkunniga framfört förslag av innehåll, att tillsättning av kyrkoherdetjänst skulle hänskjutas till Konungen vid fall av ringa valdeltagande eller stor röstsplittning och att tjänsten därvid skulle få sökas hos Konungen utan hinder av något stiftsband. Vidare föreslog de sakkunniga en vidgad befordringsrätt för vissa i utlandet verksamma präster. De — enligt de sakkunniga säkerligen mindre betydande — olägenheter, vilka stiftsbandet härefter kunde befinnas medföra, ansågo de sakkunniga kunna avhjälpas genom ett ej alltför snävt utnyttjande av den Konungen tillkommande rätten att i enskilda fall medgiva övergång från ett stift till ett annat. De sakkunnigas förslag att kyrkostyrelsens inflytande på kyrkoherdetillsättningarna skulle bero av valutafallet ersattes i propositionen (nr 154) till 1934 års riksdag med förslag om tredjegangstillsättning. Därvid föreslogs (s. 33) att rätten att vid sådan tillsättning söka tjänsten hos Konungen i princip skulle vara begränsad till vederbörande stifts prästerskap; detta motiverades allenast med att det icke syntes tillrådligt att medgiva en ansökningsrätt utan hinder av stiftsband. Första lagutskottet ägnade i sitt i ärendet avgivna utlåtande (nr 60) ingen uppmärksamhet åt stiftsbandet.

¹ I riksdagen åren 1865/66, 1867, 1869, 1876, 1877, 1878, 1900, 1901, 1902, 1903, 1909, 1914, 1919 och 1949 samt i kyrkomötet 1868, 1903, 1908, 1909, 1910, 1946 och 1948.

Under den uttänjda diskussionen inom riksdag och kyrkomöte i stiftsbandsfrågan¹ har en rad skäl anförts för och emot ifrågavarande institut. Dessa argument äro av den art, att de i stort sett kunna åberopas även i dagens läge. Av denna anledning skall här lämnas en sammanfattning av dessa skäl.

Vad först angår de synpunkter, vilka framhållits såsom talande för stiftsbandets avskaffande, har i huvudsak framhävts följande. Prästen borde liksom varje annan medborgare få söka utkomst och verksamhetsfält i den del av landet, som han ansåge fördelaktigast. Många präster kände sig hämmade av svårigheten att kunna få tjänstgöra i en annan — kanske större — verkningskrets utanför hemstiftet, där deras särskilda anlag kunde bättre utvecklas. Genom stiftsbandet förrycktes den likformighet i befodringsförhållandena inom landets olika stift, som måste anses eftersträvansvärd. Om stiftsbandet hävdes, kunde envar präst vinna befodringsförhållanden på grund av begåvning och lämplighet icke blott i hemstiftet utan även i övriga stift. Detta skulle leda till en utjämning av väntetiden till ordinarie tjänst, som nu ofta varierade mycket mellan olika stift. Härigenom skulle också församlingarna vid prästval erhålla större möjlighet att få välja mellan mera kvalificerade sökande och ej bli beroende av en mer eller mindre tillfällig brist på lämpliga kandidater inom det stift, där församlingen vore belägen. Vidare kunde det vara av stort värde, att det yngre prästerskapet genom tjänstgöring i skilda delar av landet finge sin erfarenhet från det kyrkliga arbetsfältet vidgad. Härigenom och i övrigt skulle stiftsbandets avskaffande vara ägnat att befodra enheten och sammanhållningen inom kyrkan samt motverka uppkomsten av ensidiga riktningar.

Gemensamt för de i stiftsbandsdiskussionen åberopade argumenten mot stiftsbandets borttagande är att de alla bottna i antagandet om en avsevärt

¹ Beträffande stiftsbandsdiskussionen i riksdagen se *dels* motion i bondeståndet nr 149/1865—1866 samt sammansatta lag- och allmänna besvärs- och ekonomiutsk. bet. nr 8/1865—1866, *dels* motion i AK nr 182/1867, lagutsk. utl. nr 80/1867, och riksdagens skr. nr 93/1867, *dels* motion i AK nr 261/1869 och lagutsk. utl. nr 24/1869, *dels* motion i FK nr 24/1876 och lagutsk. utl. nr 21/1876 samt riksdagens skr. nr 30/1876, *dels* motioner i FK nr 11/1877 samt lagutsk. utl. nr 26/1877, *dels* motion i FK nr 6/1878 och lagutsk. utl. nr 24/1878, *dels* motion i AK nr 13/1900 och lagutsk. utl. nr 26/1900, *dels* motion i AK nr 9/1901 och lagutsk. utl. nr 10/1901, *dels* motioner i FK nr 7/1902 och i AK nr 59/1902 samt lagutsk. utl. nr 24/1902, *dels* motion i AK nr 14/1903 och lagutsk. utl. nr 24/1903, *dels* motioner i AK nr 34 och 187/1909, första särskilda utsk. utl. nr 3/1909 och mem. nr 6/1909 samt riksdagens skr. nr 218/1909, *dels* motion i AK nr 129/1914A och lagutsk. utl. nr 16/1914A, *dels* motion i AK nr 77/1919A, första lagutsk. utl. nr 6/1919A och riksdagens skr. nr 49/1919A, *dels* ock sammansatta stats- och första lagutsk. utl. nr 2/1949 sid. 78.

Beträffande stiftsbandsdiskussionen i kyrkomötet se *dels* kyrkolagsutsk. bet. nr 7/1868, *dels* motion nr 38/1903 och kyrkolagsutsk. bet. nr 19/1903, *dels* motion nr 23/1908 och kyrkolagsutsk. bet. nr 8/1908, *dels* motion nr 39/1909 och kyrkolagsutsk. bet. nr 20/1909, *dels* motion nr 46/1910 och kyrkolagsutsk. bet. nr 20/1910, *dels* motion nr 34/1946 och andra särskilda utsk. bet. nr 5/1946, *dels* ock motion nr 24/1948 och kyrkolagsutsk. bet. nr 7/1948.

En uttömmande redogörelse för argumenteringen i stiftsbandsfrågan fr. o. m. år 1867 t. o. m. år 1919 har lämnats i 1930 års prästvalssakk. bet., SOU 1932:35 s. 153 ff.

ökad omflyttning av präster mellan landets olika delar såsom verkan av institutets avskaffande. Av den större rörligheten hos landets prästerskap åter kunde — har det sagts — förväntas bland annat följande olägenheter. Stiftsledningarnas nu relativt säkra hållpunkter för balansering av den genom prästvigningen skeende rekryteringen alltefter behovet av prästerlig arbetskraft kunde efter stiftsbandets slopande till stor del bortfalla. Under meningsutbytet om stiftsbandet hade icke heller kunnat anvisas någon metod för rekryteringsberäkning efter upphävandet. Vid stiftsbandets restlösa avskaffande — alltså även för extraordinarie präster — skulle stiftsledningarna sakna garantier för att de nyordinerade prästerna ens någon tid kvarstannade i det stift, för vilket de prästvigts. Konsekvensen härav kunde, särskilt i tider av prästbrist, bli ödesdiger. Den relativa tillgången på präster skulle försämrats i sådana stift — norrlands- och visbystiften — där antingen den prästerliga verksamheten kunde te sig mera påfrestande eller förbindelserna med rikets centrala delar vore mindre goda än i andra stift. Om rekryteringssvårigheterna i nämnda stift skulle avhjälpas genom en högre lönesättning vid ifrågavarande prästtjänster, uppkomme ökade kostnader för vederbörande församlingar och kyrkofonden. Om stiftsbandet slopades, bleve det omöjligt att fasthålla bestämmelserna om provpredikningar. Härav åter skulle följa, att den nuvarande ordningen för prästval icke längre kunde upprätthållas utan måste ersättas med en centraliserad form för tjänstetillsättning. Den viktiga kontinuiteten i uppsikten från stiftsledningens sida över prästens lära och leverne skulle i väsentlig mån rubbas. Domkapitlen skulle få betydligt svårare att uppgöra förslag till ordinarie församlingsprästtjänsters tillsättande, då såsom sökande anmält sig i annat stift tjänstgörande präster, om vilka ifrågavarande stiftsstyrelse saknade närmare kännedom. Ej heller församlingarna skulle vid prästval äga den information om en sådan sökandes person och åskådning, som erfordrades för ett bedömande av hans lämplighet för tjänsten. På grund av nyss angivna omständigheter kunde en församling komma att betjänas av en präst, som vore obekant med bygdens särskilda förhållanden och egenartade fromhetsliv. Vidare skulle den nuvarande mellan stiftets präster existerande — genom personliga kontakter vid läroverk, universitet samt stifts- och kontraktssammanskomster skapade — samhörigheten, vilken ansåges underlätta och befordra stiftsprästerskapets kollektiva arbetsinsats för församlingens utveckling, kunna äventyras genom ett alltför kraftigt tillskott av präster från andra stift. Genom stiftsbandets avskaffande komme även de olika stiftens speciella egenart att försvagas. Insikten om denna stiftsindividualitet ansåges inspirera till värdefulla initiativ, vartill mångenstädes även ett stiftsmedvetet lekmannaintresse bidragit (exempelvis ungdomsverksamheten). Slutligen har det påpekats, att med en oinskränkt ansökningsrätt över hela riket fördelarna för prästerskapet i själva verket icke

bleve större än vid stiftsbandets bibehållande, då antalet sökande till ledigförklarade tjänster skulle bli i motsvarande mån större.

Mot de nyss återgivna argumenten för stiftsbandets bibehållande ha gjorts bland annat följande invändningar. Även om transportsökandet vid stiftsbandets avskaffande bleve mera allmänt än nu vore fallet, komme förhållandena helt visst att av sig själva ganska snart tillfredsställande regleras. Om det visade sig nödvändigt, kunde särskilda åtgärder vidtagas mot ett överdrivet transportsökande utan att prästernas befordringsrätt i allmänhet därigenom bundes. Påståendet att stiftsbandets upphävande icke skulle medföra större fördelar för prästerskapet i befordringshänseende vore i huvudsak oriktigt i sådana fall, då befordringsmöjligheterna i hemstiftet vore dåliga men utsikterna till befordran i andra stift vore gynnsamma. Svårigheten för domkapitel och valmenighet att vid tjänstetillsättning skaffa sig informationer om sökande från annat stift vore överdriven. Därest företedda tjänstgöringsbetyg m. m. icke lämnade tillräcklig upplysning om sökandens skicklighet och lämplighet för ledigförklarad tjänst, kunde genom skriftväxling och på annat sätt kompletterande uppgifter inhämtas om vederbörande prästs personliga egenskaper och åskådning. På grund härav och då det låge i prästens eget intresse att ej bli utnämnd till en tjänst, som ej lämpade sig för honom, vore även den farhågan, att församlingarna kunde komma att betjänas av präster som stode främmande för ortens speciella förhållanden, betydligt överdriven.

3. Reformförslag rörande stockholmsprästernas befordringsförhållanden

Såsom kommittén ovan erinrat har alltsedan 1600-talet gällt, att de ordinarie prästerliga tjänsterna i Stockholms stad tillsatts utan hänsyn till något stiftsband. I 3 § 2 mom. PVL stadgas att befordringsrätt till sådan tjänst skall stå öppen för hela rikets prästerskap.

Vid Stockholms stifts tillkomst sköts frågan om en reglering av stiftets prästerskaps befordringsförhållanden på framtiden. I Kungl. Maj:ts skrivelse nr 8 till 1941 års kyrkomöte uttalade departementschefen, att frågan i dåvarande läge syntes rätt svarbedömbär och krävde en ingående utredning; utan större olägenheter borde tills vidare kunna anstå med lagstiftningsåtgärder i frågan. I kungörelsen den 15 maj 1942 med vissa bestämmelser i anledning av inrättandet av Stockholms stift reglerades frågan om stiftstillhörighet sålunda, att församlingspräst, tjänstgörande inom det nya stiftets område, med hänsyn till stiftsband och befordringsrätt övergick till Stockholms stift, såframt han icke inom viss tid anmälde, att han i sagda hänseende önskade kvarstå i det stift, han närmast före den 1 juli 1942 tillhörde.

Den anordning, som sålunda kom till stånd, innebär att prästerna i Stockholms stift själva äro underkastade sedvanligt stiftsband utan att, i fråga om kyrkoherde- och komministertjänsterna i Stockholms stad, åtnjuta det skydd mot sökande från andra stift, som stiftsbandet eljest inrymmer. Detta för stiftets prästerskap ur befordringssynpunkt ogynnsamma förhållande har efter stiftets tillkomst framkallat krav på mer eller mindre vittgående ändring i gällande bestämmelser. Ett flertal till Kungl. Maj:t ingivna framställningar i saken ha överlämnats till kommittén.

Till belysning av frågans innebörd må till en början lämnas vissa sifferuppgifter, samtliga avseende förhållandena den 1 januari 1955.

	Domprost- o. khdetj.	Kommi- nistertj.	Kyrkoadj- o. stifts- adj.tj.
Prästerliga tjänster i stiftet (antal vakanssatta inom parentes) ¹	53 (5)	71 (3)	51
Därav inom Stockholms stad	21 (2)	48 (2)	
Därav »privilegierade»	3 (—)	21 (2)	

¹ Tjänster i icke-territoriella pastorat ej medräknade.

I en vid 1946 års kyrkomöte väckt motion (nr 4) av biskopen M. Björkquist m. fl. hemställdes, att kyrkomötet måtte begära förslag till sådan ändring av bestämmelserna rörande stiftsband och ansökningsrätt för präster inom Stockholms stift, att dels de präster, som vid stiftsbildningen tillhörde andra stift, måtte få behålla ansökningsrätten inom det stift de förut tillhörde jämte ansökningsrätt inom Stockholms stift, dels ock samtliga komministertjänster i Stockholms stad förbehölles stiftets präster. I sitt övermotionen avgivna betänkande (nr 7) avvisade andra särskilda utskottet förstnämnda förslag, enär detsamma blott avsåge att motverka en olägenhet, som för stiftets vidkommande vore av övergående art. Beträffande det senare förslaget avstyrkte utskottet detsamma i vad det avsåg komministertjänster i privilegierade pastorat; hela komplexet av privilegieförmåner vore enligt utskottets mening av så ömtålig art att det icke på av motionärerna föreslaget sätt borde bli föremål för ändring. Härefter anförde utskottet följande.

Utskottet anser emellertid det till fullo styrkt, att den egenartade karaktären av Stockholms stift gör det oundgängligt att befordringsmöjligheterna för stiftets prästerskap bli bättre tillgodosedda, än vad som skedde vid stiftets tillkomst. Bestämmelserna i prästvalslagen 3 § mom. 2 vidkommande öppen ansökningsrätt för hela rikets prästerskap till komministratörer i Stockholms stad äro en orimlighet. Utskottet finner det uppenbart att både lämplighet och billighet betingar en ändring beträffande komministertjänsterna i de icke privilegierade församlingarna. Under nuvarande förhållanden och med nu gällande föreskrifter är stiftets prästerskap i fråga om ansökning självt bundet av stiftsbandet, medan ingen enda prästerlig befattning i Stockholms stad är förbehållen samma prästerskap. Denna olägenhet drabbar icke blott stiftets präster. Även

församlingarna kunna därigenom bliva lidande. Risk föreligger nämligen att förslagsrummen vid ansökning till komministertjänster i Stockholm beläggas av äldre prästmän från andra stift, till förfång för det arbete som måste utföras i en storsadsförsamling. Utskottet vill därför varmt anbefalla den väckta motionen i detta hänseende.

Med godkännande av utskottets hemställan anhöll kyrkomötet (skr. nr 28) om sådan ändring av 3 § 2 mom. PVL, att bestämmelsen icke vidare komme att gälla komministertjänster i Stockholms stad.¹

I ett tillstyrkande utlåtande över kyrkomötets skrivelse har domkapitlet i Stockholm uttalat att det vore synnerligen önskligt, att även komministertjänsterna i de privilegierade församlingarna bleve reserverade för stiftets präster.

Vid 1948 års kyrkomöte upptogs ånyo frågan om förbättring av befordringsförhållandena för Stockholms stifts prästerskap. I en motion (nr 2) av herr Åke Hassler m. fl. uttalades, att den åtgärd, varom kyrkomötet 1946 hemställt, endast i ringa grad skulle förbättra befordringsläget. Därtill komme, att genom densamma stiftsbandet skulle ytterligare åstramas, vilket ur allmänna synpunkter vore ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter. Det kunde icke, fortsatte motionärerna, vara tillrådligt att resa hinder mot att kvalificerade prästerliga krafter från andra stift sökte sig till Stockholm. En förbättring av den otillfredsställande befordringssituationen i Stockholms stift borde eftersträvas på andra vägar. Förutom en ökning av antalet ordinarie tjänster i stiftet rekommenderades i motionen huvudsakligen, att de oförmånliga verkningarna för stiftets prästerskap av den fria ansökningsrätten till tjänster i Stockholm avhjälpes genom att stiftets präster tillerkändes motsvarande befordringsrätt till befattningar i övriga stift. På hemställan av kyrkolagsutskottet (bet. nr 4), som icke tog ställning till motionärernas konkreta förslag utan blott uttalade, att förbättringar i befordringsmöjligheterna för stiftets präster ej finge utformas så att de innebure kännbara försämringar för prästerskapet i andra stift, anhöll kyrkomötet (skr. nr 5) om skyndsamt utredning rörande förbättring av befordringsförhållandena för prästerskapet i Stockholms stift.

Härutöver kan nämnas att 1951 års prästmöte i Stockholms stift hemställt om snara åtgärder för reserverande av komministertjänsterna i Stockholm för stiftets prästerskap eller andra snara åtgärder till förbättrande av befordringsförhållandena för samma prästerskap, samt att 1948 års kyrkomöte (skr. nr 11), med frånträdande av kyrkomötets härutinnan år 1946 intagna ståndpunkt, ifrågasatt, att ansökningsrätten även till privilegierade komministraturer skulle förbehållas stiftets prästerskap.

¹ Formuleringen av denna hemställan har sin förklaring däri, att utskottet utgick från att den fria ansökningsrätten till komministraturer i privilegierade Stockholmsförsamlingar vore av privilegienatur och icke skulle komma att påverkas av en ändring av 3 § PVL.

4. Reformförslag rörande norrlandsstiftens befordringsförhållanden

Såsom ovan under 1) nämnts, bestämdes vid delningen av Härnösands stift att präst i Härnösands och Luleå stift skulle äga befordringsrätt inom båda stiftet. Bestämmelsen härom återfinnes nu i 3 § 3 mom. PVL.

Förslag om upphävande av denna gemensamma befordringsrätt ha upprepade gånger väckts inom kyrkomötet. Vid senaste tillfälle, år 1946, vann förslaget kyrkomötets bifall. I motion (nr 6) av biskopen T. Bohlin m. fl. representanter för Härnösands stift anfördes därvid i huvudsak följande. Den gemensamma befordringsgången medförde — i vart fall för stiftsstyrelsen i Härnösands stift — särskilda administrativa svårigheter, vartill övriga stift saknade motsvarighet. Stiftet hade icke behov att stå i någon undantagsställning i förhållande till rikets övriga stift; det begärde därför att komma i paritet med dessa. Den nuvarande anordningen måste be-tecknas såsom icke rättvis gentemot Härnösands stifts prästerskap. Andra särskilda utskottet (bet. nr 6) fann det rimligt att taga de av såväl stiftsstyrelsen som prästerskapet i Härnösands stift vitsordade, fortbestående svårigheterna i beaktande. Beträffande möjligheterna att undanröja dessa utan att Luleå stifts berättigade krav därigenom åsidosattes anförde utskottet bland annat följande.

Utskottet har utgått ifrån, att den huvudsakliga svårigheten för Luleå stift icke är av den art, att den kan tänkas vara övergående eller komma att »med tiden minskas och upphöra», då en jämnare befordran från komministertjänster till kyrkoherdebefattningar i Luleå stift kommer att äga rum. Man måste uppmärksamma, att det motstånd, som rests från representanter för Luleå stift mot hittills föreslagna lösningar av frågan berott på detta stifts rekryteringssvårigheter. Den lösning, som för Luleå stift skall vara tillfredsställande, måste alltså vara sådan, att tjänstgöring därstädes kan bli attraktiv för prästkandidater från sydligare trakter. — Med hänsyn till att det här gäller att underlätta rekryteringen med dugande prästmän till vårt nordligaste stift, som genom sitt läge intar en särställning, har utskottet icke velat väja för tanken att i här ifrågavarande avseende principiellt jämställa Luleå stift med Visby stift, vars rekryteringsfråga ordnades enligt ett av 1941 års kyrkomöte antaget förslag. Då det i fråga om Luleå stift rör sig om ett större antal präster, har utskottet funnit skäligen att föreslå en tjänstetid av 15 år, innan den fria befordringsrätten erhålles, jämväl med tanke på, att sökandet från Luleå stift icke bör ske så tidigt att det medför personalsvårigheter där.

På hemställan av utskottet anhöll kyrkomötet (skr. nr 24) om utredning angående sådan ändring av PVL, att 3 § 3 mom. förklarades upphöra att gälla och ersattes med stadgande om annan förmån för prästerskapet i Luleå stift.

5. Prästvalskommitténs förslag

Alltsedan mitten av förra seklet ha, i allmänhet med kortare mellanrum, förslag om stiftsbandets avskaffande väckts i riksdagen och kyrkomötet.

Under samma tid har stiftsbandet genom ett stort antal partiella reformer undergått en icke obetydlig uppluckring utan att det därmed undanträngts från sin ställning av huvudregel för det prästerliga befordringssystemet. Dessa reformer ha förestavats av vitt skilda bevekelsegrunder: hänsynstagande till prästerskapets allmänna intresse av rättvis befordran, vissa mindre prästkategoriers behov av förbättrade befordringsmöjligheter, intresset av en fullgod rekrytering av vissa viktigare tjänster, enstaka stifts rekryteringssvårigheter samt en önskan att underlätta besättandet av mindre eftersökta tjänster. Resultatet har blivit ett system, som — förutom de invändningar som i övrigt kunna göras däremot — är anmärkningsvärt invecklat.

Kommittén har enligt sitt uppdrag att förutsättningslöst pröva hela frågan om stiftsbandet. Därvid har kommittén — oaktat den invecklade beskaffenheten av nuvarande stiftsbandsreglering — funnit sig böra överväga även lämpligheten av ytterligare partiella lättnader med bevarande i huvudsak av stiftsbandet.

För närvarande aktuella reformförslag, vilka äro begränsade till vissa stift, ha motiverats med befordrings- och rekryteringsförhållandena i dessa stift. Förslagen gå ut på såväl en uppluckring som en åtstramning av stiftsbandet. För Stockholms stifts del har sålunda ifrågasatts såväl att borttaga den fria ansökningsrätten till komministraturerna i Stockholms stad som att ge stockholmsprästerna fri befordringsrätt inom hela riket. Vad beträffar norrlandsstiften har föreslagits att den gemensamma befordringsrätten för dessa stift skulle upphöra och i samband därmed Luleå stifts präster erhålla en fri befordringsrätt av samma art som den gotlandsprästerna äga.

Den reglering av befordringsrätten för Stockholms stifts prästerskap, som gjordes vid stiftets tillkomst, var endast avsedd som ett provisorium. Enligt kommitténs mening saknas anledning att ytterligare uppskjuta lösningen av spörsmålet, på vad sätt stiftets prästerskaps anspråk på likaberrättigande i befordringshänseende med prästerna i övriga stift lämpligast bör tillgodoses. Härvid måste då först fastslås att en lösning av frågan icke står att vinna genom ett — av kommittén på andra grunder föreslaget — upphävande av de ett antal stockholmsförsamlingar tillförsäkrade »valprivilegierna». Den art av privilegier, som genom sin omfattning kan ha någon betydelse ur befordringssynpunkt, rätten för vissa församlingar att vid komministerval kalla fjärde provpredikant, torde nämligen vara ägnad att snarare öka än minska de icke-ordinarie stockholmsprästernas utsikter att erhålla ordinarie tjänst. Förslag har såsom nämnts också väckts om att komministraturerna i huvudstaden skola reserveras för stiftets präster. Denna åtgärd skulle emellertid innebära en skärpning av nuvarande stiftsbandsreglering och därigenom stå i strid med en långvarig tendens

i utvecklingen av prästvalsagstiftningen. Utifrån kommitténs allmänna inställning — utvecklad i det följande — till stiftsbandet måste kommittén bestämt avvisa detta förslag. Återstår alltså möjligheten att ge stiftets präster en friare befodringsrätt till tjänster inom andra stift.

Vad åter beträffar befodringsrätten inom norrlandsstiften skulle en isolerad reform av denna i enlighet med kyrkomötets år 1946 gjorda framställning medföra, att stiftsbandet för prästerskapet i Härnösands stift skärptes. Oaktat förslaget utgått från detta stift och tillstyrkts av dess prästerskap anser kommittén på nyss anförda grunder, att det i denna del icke bör komma i fråga. Härutöver innebär förslaget såsom nämnts att prästerskapet i Luleå stift skulle erhålla en viss befodringsrätt inom samtliga övriga stift.

Införande i enlighet med vad sålunda föreslagits av en friare befodringsrätt för prästerskapet i Luleå och Stockholms stift till tjänster inom hela riket står enligt kommitténs mening i och för sig i god överensstämmelse med en önskvärd utveckling. Genomfört med bevarande i övrigt av stiftsbandet skulle emellertid härigenom i tre av rikets stift komma att gälla helt andra befodringsregler än i övriga tio stift. Olämpligheten av en dylik ordning torde icke kräva närmare utläggning.

Resultatet av kommitténs prövning av frågan i denna del har blivit, att det nuvarande detaljrika systemet icke låter sig, för tillgodoseende av till särskilda stift lokaliserade intressen, utbygga med ytterligare undantag från huvudregeln om befodringsrätt endast inom hemstiftet: efter en reform i nämnda riktning skulle det prästerliga befodringsystemet komma att te sig som resultat av provinsiallagstiftning.

Kommittén övergår härefter till spørsmålet, om stiftsbandet bör avskaffas.

Då stiftsbandsfrågan i det offentliga meningsutbytet hunnit bli från olika aspekter ingående belyst, blir vid ett ånyo påkallat ställningstagande till densamma uppgiften delvis att med hänsyn till nutida förhållanden analysera och värdesätta de huvudsakliga skäl och motskäl, som kunna urskiljas i den hittillsvarande stiftsbandsdiskussionen. Vissa nya synpunkter måste dock enligt kommitténs mening läggas på stiftsbandsfrågan.

Inledningsvis torde en anmärkning böra göras om de nuvarande stiftsbandsreglernas så att säga kvantitativa betydelse vid tillsättning av församlingsprästtjänster. 1930 års prästvalssakkunniga avvisade, såsom av det ovanstående framgått, tanken på ett fullständigt avskaffande av stiftsbandet under hänvisning bland annat till det förhållandet, att stiftsbandet i verkligheten bleve i hög grad uppmjukat genom regeln om fri ansökningsrätt vid förnyat ledigförklarande av tjänst. Enligt dessa sakkunnigas statistiska undersökningar hade sålunda under åren 1911—1930 tjänsten varit ledigförklarad mer än en gång vid 891 av 1.487 komministerval eller vid

60 procent av dylika val. Under tioårsperioden 1943—1952 förelåg emellertid — enligt för prästvalskommittén tillgängligt material — motsvarande förhållande vid allenast 68 av samliga 608 förrättade komministerval, alltså blott vid 11 procent av valen. Dessa siffror¹ torde utgöra en tillräcklig varning mot att underbygga en ståndpunkt i fråga om nuvarande stiftsbandsregler med siffermässiga beräkningar av dessas effektivitet eller hårdhet.

Stiftsbandsinstitutets ursprungliga huvudsyfte att vid tjänstetillsättningar utestänga konkurrens från annat stifts prästerskap överensstämmer enligt kommitténs mening icke med vår tids rättsuppfattning.

Under flera seklers samhällsutveckling har emellertid stiftsbandet kommit att få en vidgad betydelse såsom administrativ faktor med viktiga verkningar i många hänseenden på det kyrkliga området. Det är i denna senare mångsidiga betydelse som stiftsbandet numera måste bedömas, när frågan om dess upphävande skall övervägas.

I viss anslutning till de av kommittén ovan avisade förslagen till reformer, åsyftande förbättrade befodringsförhållanden inom Härnösands och Stockholms stift, må framhållas följande. Systemet för tillsättning av kyrkoherde- och komministertjänster är — detta låter sig icke bestrida — väsentligt mindre ägnat att tillgodose prästerskapets intresse av »rättvis befodran» än befodringsprinciperna inom statsförvaltningen i allmänhet. Självfallet beror detta förhållande i främsta rummet på församlingarnas stora inflytande på tillsättningarna. Det huvudsakliga syftet med 1934 års prästvalsreform var också att genom införande av reglerna om tredjegångstillsättning åstadkomma viss ändring härutinnan. Men också stiftsbandet måste naturnödvändigt medföra en ojämnhet i befodringsförhållandena, som den förestående pastoratsindelningsreformen icke lär helt kunna undanröja. Då det nya avlöningssystemet för prästerskapet är — i vida högre grad än det äldre — konstruerat utifrån förutsättningen om en viss normal befodringsgång, ter det sig följdriktigt att vid ett förnyat bedömande av stiftsbandet taga ökad hänsyn till berörda verkan av detta institut.

Vid sin behandling av stiftsbandsfrågan har kommittén funnit de — i det ovan under 2) återgivna meningsutbytet — anförda skälen för institutets avskaffande väga så tungt att de motivera dess borttagande, om icke de påstådda olägenheterna härav äro betydande. Kommittén har därför ansett sig böra närmare skärskåda de nackdelar, som skulle följa av stiftsbandets avskaffande. För att få dessa senare spörsmål mera ingående belysta har kommittén genom kyrkoherdarna i de svenska församlingarna i Helsingfors, Köpenhamn och Oslo införskaffat utredningar — i den mån detta va-

¹ Den stora skillnaden förklaras självfallet av att under den äldre perioden förelåg stark prästbrist.

rit möjligt — angående motsvarande förhållanden i Finland, Danmark och Norge. Enligt dessa utredningar synes prästerskapet i samtliga dessa länder stå främmande inför tanken på ett stiftsband. Av utredningarna finner kommittén också framgå, att några administrativa fördelar eller vinningar för det kyrkliga livet enligt uppfattningen i dessa länder icke skulle stå att få genom en stiftsbundenhet av vårt slag för prästerskapet.¹ Kommittén är självfallet medveten om att i dylika frågor endast en begränsad vikt får tillmätas erfarenheterna i andra länder; enstämmigheten i uppfattningarna i alla tre länderna, av vilka ett — Finland — hade indigenatsrätt till år 1870, synes dock beaktansvärd.

Vad till en början angår den synpunkten, att stiftsbandets upphävande skulle vid tjänstetillsättningar medföra svårigheter såväl för domkapitlet att uppgöra vederbörliga förslag som för församlingarna att taga ställning vid prästvalen, så läser icke något större avseende behöva fästas vid dylika farhågor. Med vår tids utvecklade kommunikationsväsen finnas helt visst goda möjligheter — här liksom inom andra områden av offentlig verksamhet — att på olika sätt skaffa tillräckliga informationer om de personliga kvalifikationerna hos sådana sökande, som anmäla sig från andra landsdelar. Såvitt för kommittén är bekant har i diskussionen om den fria ansökningsrätten till stockholmstjänsterna varken från domkapitlets eller församlingarnas sida gjorts gällande att nuvarande särreglering för Stockholm skulle orsakat några svårigheter av denna art. Motsvarande synes gälla om övriga hittills gjorda uppmjukningar av stiftsbandet. Erfarenheterna i de övriga nordiska länderna tala också för kommitténs uppfattning på denna punkt.

Icke heller synes det kommittén att de farhågor äro grundade, enligt vilka efter stiftsbandets avskaffande systemet med provpredikningar icke skulle kunna bibehållas. Kommittén föreslår visserligen i 4 kapitlet, att präst skall äga rätt att avstå från att avlägga predikoprov. Samtidigt föreslår kommittén emellertid att provpredikant skall äga rätt till full ersättning ur kyrkofonden för sina kostnader för predikoprovresa. Med sistnämnda förslag torde risken undanröjas för att införandet av en fri ansökningsrätt över he-

¹ Som ett pregnant uttryck för uppfattningen av dessa frågor i Norge må följande uttalande citeras ur »Instilling til Lov om Den norske kirkes ordning», avgivet av en den 23 november 1945 tillsatt kungl. kommitté:

Prestene har kunnet flytte fra nord til sør, fra vest til øst uten hinder av noe stiftsband — i seg selv et sterkt samlende moment. I sin mon har dette bidradd til kjensla av at Den norske kirke er en helhet — både i det som er sterkt og det som er svakt. Menighetene har visst at gudstjenestens orden og de kirkelige handlinger var hevet over vekslende personlig smak eller preg. Der var noe som var ett. (S. 23.)

Vid behandlingen av spørsmålet om prästs möjlighet att vinna transport till annan tjänst uttalas i samma betänkande:

Disse helhetskirkelige hensyn trer fram saerlig når det gjelder prester som har sittet lenge i sitt nåvaerende kall, ofte i avsides strøk, og i lengre tid har søkt forflytning til andre kanter av landet. Der er prester som både for sin egen skyld og for menighetens bør eller må forflyttes. Det er ikke rettfærdig og som regel heller icke gunstig for livsutfoldelsen at der blir stagnasjon i forflytningen. (S. 29.)

la riket skulle minska utsikterna för de vid prästval röstberättigade att få taga del av prov.

Den gentemot stiftsbandets avskaffande framförda invändningen, att församlingarna kunde komma att få präster, som vore främmande för ortens andliga liv och traditioner och därför mindre lämpliga, anser kommittén väl ha något fog för sig. Skulle sådana fall inträffa torde de dock bliva ytterst få. Även detta argument är för övrigt av den beskaffenhet att dess fulla beaktande skulle uteslutit de uppmjukningar av stiftsbandet, som tid efter annan gjorts. Av dessa skäl har kommittén icke kunnat tillmäta invändningen någon avgörande betydelse. I detta sammanhang vill kommittén dock framhålla att genom skilda av kommittén föreslagna ändringar i befodringsreglerna stor vikt kommer att ligga på att »tjänstens särskilda behov» (9 § PVL) beaktas vid upprättande av förslag eller avgivande av förord till prästerlig tjänst. Liksom visst beaktande kan behöva ges åt ett pastorats geografiska eller sociala struktur, kan också vara lämpligt eller nödvändigt att domkapitlet vid uppgörande av förslag eller avgivande av förord tager hänsyn till pastoratets andliga struktur.

Mot stiftsbandets upplösande har även framhävts, att en sådan åtgärd skulle bidra till att försvaga den nu existerande, arbetsbefrämjande samhörigheten inom stiftets prästerskap och den till nya värdefulla initiativ stimulerande stiftsindividualitet, som både hos präster och lekmän framträder med växande styrka. Som i det föregående framhållits, grunda sig dessa invändningar — liksom även de övriga i denna fråga — väsentligen på antagandet, att stiftsbandets slopande komme att medföra en avsevärt ökad omflyttning av präster mellan olika landsändar. Av motståndarna till stiftsbandets upphävande har dock — som ett argument för påståendet att ett avskaffande vore i stort sett opåkallat — betonats, att prästerna *i allmänhet* låta prästvigas sig i visst stift i en bestämd avsikt att där framdeles fullgöra sin prästerliga gärning. Kommittén, som anser sistnämnda påstående vara i huvudsak riktigt, är för sin del övertygad om att stiftsbandets avskaffande icke kommer att föranleda någon stor omflyttning av präster från det ena stiftet till det andra. Av denna anledning befarar kommittén icke, att en fri ansökningsrätt kan komma att medföra en sådan förändrad och växlande sammansättning av stiftsprästerskapen, att den här berörda samhörigheten och individualiteten därigenom skulle försvinna. Det tillflöde av präster från andra stift, som här kan komma i fråga, har enligt kommitténs mening däremot den fördelen, att det kan vara ägnat att giva friska och välgörande impulser för det kyrkliga livet.

Som skäl mot stiftsbandets upphävande har även framhållits, att efter dess avskaffande stiftsledningen skulle sakna garantier för att de präster, som i samband med prästvigningen eller därefter vunnit anställning i stiftet, icke lämnade detta i sådan utsträckning, att prästbrist tidvis uppkomme.

Enligt kommitténs mening är här avsedda spörsmål av sådan beskaffenhet, att särskild uppmärksamhet bör ägnas däråt. Av skäl, som kommittén förut berört — transportsökandets begränsade ökning m. m. — bör problemets svårighetsgrad dock icke överskattas. Kommittén får i detta sammanhang även upplysa att de från de svenska kyrkoherdarna i Helsingfors, Köpenhamn och Oslo erhållna uppgifterna giva vid handen, att här åsyftade olägenhet icke — i varje fall icke mera påtagligt — framträtt i de andra nordiska länderna, där prästerskapet icke är genom lagstiftning stiftsbundet. För Finlands del lärer dock härtill bidra det där utvecklade systemet med stipendier, som binda de yngre prästerna vid deras hemstift, så länge de äro icke-ordinarie. Såvitt kommittén kan bedöma, sammanhängande föreliggande spörsmål i väsentlig grad med den totala tillgången på prästerlig arbetskraft i landet. Är denna riklig, torde — oavsett om några stiftsbandsregler av nuvarande art gälla eller icke — behovet av särskilda garantier mot stiftsvis framträdande prästbrist vara förhållandevis ringa. Under tider av knapp eller otillräcklig rekrytering av prästkåren har däremot den relativa tillgången på präster i stiftet ofta uppvisat rätt markanta ojämnheter. Vid ett avskaffande av stiftsbandet synes man icke böra underlåta att vidtaga vissa åtgärder till förhindrande av att denna ojämnheter blir accentuerad.

Kommittén föreslår, att stiftsbandets principiella upplösande förbindes med en *tidsbegränsad stiftsbundenhet* för de nyvigda prästerna. Först efter utgången av en viss tid skall en präst äga söka sig till ett annat stift än det, vari han efter prästvigningen vunnit anställning. Regeln bör så utformas, att den utgör ett hinder såväl för en präst att söka ordinarie tjänst i annat stift som för domkapitlet i annat stift att meddela förordnande för prästen att uppehålla extraordinarie eller ordinarie tjänst. Däremot synes icke erforderligt att stadga någon begränsning under ifrågavarande tid i prästs rätt att mottaga kallelse såsom »fjärde provpredikant» till kyrkoherdetjänst. Nuvarande bestämmelser om viss tjänstålder såsom förutsättning för behörighet att efter kallelse uppföras på förslag — bestämmelser vari kommittén icke föreslår någon ändring — utesluta ändock att präst helt kort tid efter sin prästvigning mottager dylik kallelse. Dispens från regeln bör kunna medgivas av domkapitlet i det stift, till vilket prästen är temporärt bunden. Sålunda lämnat medgivande att tjänstgöra i annat stift bör, såvitt det icke avser rätt att söka ordinarie tjänst, kunna avse antingen en begränsad tid eller återstoden av den tid, varunder prästen eljest skolat vara bunden vid sitt hittillsvarande stift. Likaså bör dispensen kunna vara begränsad till visst stift, möjligen också till viss tjänst. Däremot synes man icke böra tänka sig en ordning, som innebure att det domkapitel vilket meddelat dispens återkallar denna utan att samförstånd härom föreligger med prästen och domkapitlet i det stift, vari denne tjänstgör. Den tidsbegränsade stiftsbundenhet, som här föreslås, bör upphöra i och med att en präst er-

håller en ordinarie församlingsprästtjänst; andra regler i det prästerliga befordringssystemet i dettas av kommittén modifierade form torde sörja för att en präst sällan finner möjlighet att under de första åren av sin bana flytta från en ordinarie tjänst till en annan. Präst, som avlagt godkända prov för teologie doktorsgrad, bör enligt kommitténs mening icke omfattas av ifrågavarande bestämmelser om bundenhet till visst stift.

Den tid, varunder en präst sålunda skall ha att tjänstgöra i visst stift innan han är behörig att söka tjänst eller mottaga förordnande i annat stift, anser kommittén böra bestämmas till fem år. I kommitténs förslag till ny prästvalslag ha dock icke upptagits någon tidsbestämning eller några andra detaljregler i denna sak utan endast ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser härom (7 §). Ett så att säga tekniskt skäl härför är att bestämmelserna icke gärna skulle kunna införas i prästvalslagen i vidare mån än såvitt de avsåge tillsättning av ordinarie tjänst. I övrigt finge de utfärdas i annan ordning. Men härtill kommer att kommittén ansett den föreslagna anordningen böra — åtminstone i vad avser tidsregeln — omprövas när någon erfarenhet vunnits av huru det allmänna stiftsbandets avskaffande verkar. Bestämmelserna böra icke vara hårdare än vad erfarenheten anvisar som önskvärdt. Kommittén vill dock understryka att den förutsätter, att Kungl. Maj:t vid framläggande för riksdagen och kyrkomötet av förslag till ny prästvalslag redovisar det tilltänkta innehållet i Kungl. Maj:ts blivande bestämmelser i saken. Självklart synes också vara att utfärdade bestämmelser icke senare böra skärpas med verkan i fråga om den, som vid tiden för en ändring redan är underkastad desamma.

Till ytterligare klagörande av kommitténs förslag bör framhållas, att en prästkandidat visserligen i regel skall ha att välja »femårsstift» i samband med prästvigningen, men att han undantagsvis bör kunna uppskjuta detta val till en senare tidpunkt. Detta bör vara tillåtet, därest han avser att bedriva fortsatta studier och tills vidare tjänstgöra såsom präst endast sporadiskt ävensom om han efter sin prästvigning inträder i prästerlig tjänstgöring, som icke lyder under domkapitel. Vidare bör framhållas, att syftet med den föreslagna femårsregeln kräver, att prästen vid dennas tillämpning endast äger tillgodoräkna tid, varunder han bestritt tjänstgöring som avses i prästlönereglementet.

De nu föreslagna bestämmelserna om en tidsbegränsad stiftsbundenhet ha synts kommittén i första hand motiverade av praktiskt-organisatoriska skäl. Men kommittén föreställer sig även, att vid stiftsbandets slopande en principiellt obegränsad frihet för de unga prästerna att omedelbart flytta från stift till stift i enstaka fall skulle kunna minska prästens möjlighet att snabbt få en verklig samhörighet med ett visst stifts prästerskap och kyrkliga liv.

Risken att stiftsbandets avskaffande och den ökade möjlighet, som där-

med lämnas prästerna att söka sig till ett annat stift, kunna tillfälligt framkalla prästbrist i visst stift kan motverkas även genom att präst i någon mån ålägges skyldighet att tjänstgöra i annat stift än det, vari han efter sin prästvigning tagit anställning. Innan frågan om bestämmelser av sådant innehåll här diskuteras, torde kommittén dock böra beröra den i samband med tillkomsten av 1951 års lönerreglering för präster ingående ehuru icke slutgiltigt diskuterade *frågan om sättet för bestämmande av antalet pastoratsadjunktstjänster inom stiftet*.

Mot stiftsbandets slopande har nämligen även invänts, att det härefter skulle bli omöjligt för stiftsledningen att göra de beräkningar rörande behovet av nyrekrytering, som ligga till grund för antagandet av prästkandidater till prästvigning. Dessa beräkningar bygga självfallet främst på en uppskattning av dels den framtida avgången genom pensionering och dels behovet av vikarier för semestrar och tjänstledigheter. Av flera skäl — bland andra nuvarande uppmjukningar av stiftsbandet, avgång ur tjänst av annan anledning än pensionering och skiftande sjukdomsrekvens — föreligga redan nu rätt stora svårigheter att beräkna det för ett visst stift erforderliga tillskottet av nyvigda präster.

Att balanseringen av adjunksrekryteringen efter stiftsbandets avskaffande kan för de särskilda stiftsledningarnas del bli något svårare är måhända ej helt uteslutet. De förut angivna reglerna om en temporär stiftsbundenhet för de nyvigda prästerna komma dock att bidra till att underlätta beräkningen av rekryteringsbehovet. Som en given fördel framstår, att risken för en tillfällig överrekrytering i enstaka stift — föranledd av att avgången blivit mindre än beräknat — och därmed svårighet att placera samtliga pastoratsadjunkter försvinner.

Enligt 3 § prästlönereglementet förordnar domkapitlet om inrättande av pastoratsadjunktstjänster enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser. Prästlönekommittén föreslog i sitt principbetänkande, att för varje stift årsvis eller för annan lämplig period skulle bestämmas det högsta antal befattningar såsom pastoratsadjunkt, som finge vara inrättade inom stiftet. Frågan om efter vilken metod antalet pastoratsadjunkter skulle fixeras underställdes 1951 års kyrkomöte genom Kungl. Maj:ts skrivelse nr 6. Uti en vid skrivelsen fogad promemoria diskuterades olika tänkbara metoder. Enligt en av dessa, som byggde på prästlönekommitténs förslag, skulle Kungl. Maj:t särskilt för varje stift fastställa ett procenttal till angivande av det antal pastoratsadjunkter i förhållande till antalet fasta tjänster inom stiftet, som där finge högst anställas (maximiprocent). Härmed skulle också fixeras det relativa behovet mellan stiftet inbördes. För tillgodoseende — i en situation av brist på prästkandidater — av det rikskyrkliga intresset av en så långt möjligt rättvis fördelning av det faktiskt tillgängliga antalet prästkandidater skulle därjämte för varje stift fastställas ett i förhållande till antalet fasta tjänster angivet särskilt, lägre procenttal, förslagsvis be-

tecknat som en minimiprocent. Detta minimiprocenttal skulle icke få i något stift överskridas med mera än ett visst antal enheter, exempelvis två (marginalprocenten), förrän minimiprocenttalet uppnått i alla stift. Procenttalen skulle bestämmas av Kungl. Maj:t på grundval av utredningar från domkapitlen och efter inhämtande av yttrande av ärkebiskopen. De skulle omprövas när den förutsatta pastoratsregleringen genomförts. I sitt över promemorian avgivna yttrande anslöt sig kyrkomötet till förslaget om fastställande av minimi-, marginal- och maximiprocenttal för antalet pastoratsadjunkter men ansåg av flera skäl att vart och ett av dessa procenttal skulle bestämmas enhetligt för hela riket och alltså icke särskilt för varje stift. Vidare borde enligt kyrkomötets mening maximiprocenttalet så till vida icke gälla för stiftens vart för sig utan endast för riket i dess helhet, att det i särskilda stift finge överskridas blott icke därigenom den för riket gemensamma maximeringen sprängdes. Med dessa jämkningar av promemoriaförslaget skulle det enligt kyrkomötets uppfattning bliva möjligt för stiftsledningarna att i samråd själva helt sköta fördelningen av pastoratsadjunkterna under iakttagande, såsom nämnt, att den för hela riket bestämda kostnadsramen icke överskredes.

Den befogenhet, som 3 § prästlönereglementet giver åt Kungl. Maj:t att reglera inrättandet av pastoratsadjunktstjänster, har hittills icke utnyttjats i annan mån än att Kungl. Maj:t genom cirkulär den 28 december 1951 till samtliga domkapitel bemyndigat vart och ett av dessa att från och med den 1 januari 1952, intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade, inrätta tjänster inom den i 18 § prästlönereglementet avsedda reglerade befordringsgången till det antal, domkapitlet prövade oundgängligen erforderligt för den prästerliga verksamhetens uppehållande inom stiftet. Samtidigt förklarade Kungl. Maj:t sig vilja framdeles meddela närmare bestämmelser i ämnet.

Vid sina överväganden av stiftsbandsfrågan har prästvalskommittén ansett sig kunna utgå från att Kungl. Maj:t kan komma att göra bruk av befogenheten att maximera kadern av pastoratsadjunkter. Att så hittills icke skett lärer få ses mot bakgrunden av att de senaste årens svaga tillströmning till prästbanan utgjort — åtminstone för riket i dess helhet — en effektiv spärr mot en ansvällning av pastoratsadjunktsskåren. Efter kommitténs bedömande bör den vid 1951 års kyrkomöte diskuterade kvoteringsmetoden icke bliva mindre användbar, därest stiftsbandet avskaffas. Kommittén lämnar dock för sin del öppet, huruvida en framtida maximering av antalet pastoratsadjunktstjänster bör, såsom i departementspromemorian ifrågasattes, göras med differentiering stiftens emellan eller enhetligt. Ett av kyrkomötet gjort antagande, att den väntade pastoratsindelingsreformen kan medföra en viss utjämning mellan stiftens behov av rekryteringspersonal, kan icke utan vidare avvisas. I vart fall föreställer sig kommittén, att med slutlig ställning till detta spörsmål bör anstå till dess att statsmakterna an-

tagit grunder för en ny pastoratsindelning och en ny församlingsprästerlig tjänsteorganisation.

Genom 12 § prästlönereglementet ha innehavarna av ordinarie församlingsprästtjänster blivit underkastade viss förflyttningskyldighet. Denna skyldighet är icke begränsad till tjänst i samma stift. Däremot avser den i 10 § för såväl ordinarie som icke-ordinarie präst föreskrivna skyldigheten att under viss tid uppehålla högre tjänst endast tjänst inom samma stift. För pastoratsadjunkt föreligger så till vida en obegränsad förflyttningskyldighet inom stiftet, som han är underkastad domkapitlets missivering. Däremot är han icke skyldig att låta sig förflytta till eller att mottaga förordnande å tjänst i annat stift. Vägrar dylik präst att mottaga förordnande i annat stift, kan detta sålunda icke i och för sig åberopas som grund för uppsägning av honom.

Medan kyrkoadjunktstjänsterna äro — liksom de ordinarie församlingsprästtjänsterna — inrättade i pastorat, äro stifts-, kontrakts- och pastoratsadjunktstjänsterna inrättade i stiftet. I dessa förhållanden har den allmänna prästlöneregleringen icke medfört någon förändring. Enligt prästvalskommitténs mening finnes ingen anledning att i samband med de ändringar i de prästerliga befodringsreglerna, som av kommittén föreslås — enkanterligen stiftsbandets upphävande —, upplösa nu ifrågavarande tjänsters anknytning till de särskilda stiftet, med andra ord förändra dessa stiftsprästtjänster eller några av dem till sådana tjänster utan någon fast ortsanknytning, som förekomma inom vissa områden av den civila statsförvaltningen.

Sedan länge förekommer att, då behovet av präster i visst stift icke är fyllt, icke-ordinarie präst från annat stift missiveras till tjänst i briststiftet. Dyligt lån av präst från ett stift till annat förutsätter överenskommelse mellan stiftsledningarna i de berörda stiftet samt samtycke av prästmannen. Initiativet torde utgå antingen från biskopen i briststiftet, prästmannen eller den församlingspräst i briststiftet, som den icke-ordinarie prästen skall biträda. Stiftsbandets upphävande och tilltagande prästbrist kan komma att öka behovet av lån av präster stiftet emellan. Självfallet är det önskvärt att dylik tjänstgöring kommer till stånd på frivillighetens väg. Kommittén har dock icke ansett möjligt att helt förlita sig på frivillig medverkan från de yngre prästernas sida utan föreslår efter mönster från vissa inom domstolsväsendet gällande bestämmelser, att *pastoratsadjunkt skall vara pliktig att under viss tid uppehålla tjänst i annat stift*. Kommittén vill i korthet redogöra för de bestämmelser, som i nu ifrågavarande hänseende gälla inom domstolsväsendet.

Enligt 68 § arbetsordningen för rikets hovrätter (SFS 1947:960 och 1952:816) är assessor vid hovrätt skyldig mottaga förordnande att tjänstgöra dels som revisionssekreterare, härads hövding eller tingsdomare, dels som ledamot i annan

hovrätt än den han tillhör under högst ett år, dels som ledamot i rådhusrätt under högst ett år, dels ock som vattenrättsdomare eller vattenrättssekreterare under sammanlagt högst tre år. Assessor är dock ej pliktig att mottaga förordnande i rådhusrätt eller i eller under annan hovrätt med mindre Kungl. Maj:t i särskilt fall det bestämt. Fiskal är skyldig — förutom att i viss utsträckning bestrida högre befattning vid hovrätten — att tjänstgöra i annan hovrätt än den han tillhör, att mottaga förordnande att förvalta häradshövdingämbetet, att biträda vid uppläggande av nya fastighetsböcker samt att tjänstgöra som tingsdomare, vattenrättssekreterare eller ledamot i rådhusrätt. Fiskalsaspirant är skyldig mottaga de förordnanden i eller under hovrätten, som hovrätten finner skäl meddela eller medgiva. Slutligen är tingsnotarie enligt 6 § domsagostadgan skyldig att mottaga förordnande å tingsnotariebefattning i annan domsaga.

För kommittén är icke obekant, att den tjänstgöring som befattningshavare i andra hovrätter än de norrländska med stöd av dessa bestämmelser förordnats att fullgöra i norrlandsdomsagor ingalunda alltid burit frivillighetens prägel.

Ett annat exempel på en instruktionsvis reglerad, principiellt synnerligen omfattande skyldighet att tjänstgöra på annan ort erbjuder lantmäteristaten. Enligt gällande lantmäteriinstruktion av år 1948 (SFS 1948:526) är annan befattningshavare på länslantmäterikontor än överlantmätaren skyldig att efter erhållet förordnande tjänstgöra hos lantmäteristyrelsen eller inom lantmäteriets distriktsorganisation. Annan till distriktspersonalen hörande befattningshavare än distriktslantmätare är skyldig att efter lantmäteristyrelsens förordnande tjänstgöra bland annat i distrikt, som styrelsen bestämmer.

Den högsta sammanlagda tid, varunder pastoratsadjunkt skall vara skyldig att tjänstgöra i annat stift, torde kunna bestämmas till två år. Vid en jämförelse med de inom domstolväsendet och vissa områden av den civila statsförvaltningen i motsvarande hänseende gällande bestämmelserna får den föreslagna skyldigheten betecknas såsom mindre betungande. Aktualiserandet av skyldigheten förutsätter överenskommelse mellan stiftsledningarna i berörda stift. Då stadgandet emellertid är avsett att vinna tillämpning endast vid en markant ojämnhet mellan olika stift i fråga om tillgång på prästerlig arbetskraft — en ojämnhet som icke stått att utjämna eller lindra genom hänvisning med stöd av de här tidigare behandlade kvotreglerna av nyexaminerade teologer till briststift — har kommittén ansett sig kunna räkna med stiftsledningarnas, särskilt biskoparnas, medverkan.

Bestämmelser om skyldighet att tjänstgöra i annat stift synas lämpligen kunna införas i 6 § kungörelsen den 30 november 1951 med tilläggsbestämmelser till prästlönereglementet.

Kommittén har för sin del icke funnit tillräckliga skäl att upptaga ett av 1951 års kyrkomöte framfört förslag, att prästkandidat som önskade inträda i ett stift, vars kvot för pastoratsadjunkter då redan vore fylld,

skulle kunna medgivas sådan vigning med villkor för honom att under viss begränsad tid tjänstgöra i annat stift och rätt att efter utgången av denna tid få vid uppkommande anställningsmöjlighet överflytta till förstnämnda stift. Detta förslag synes nämligen ha framkommit huvudsakligen för att underlätta för en prästkandidat att själv få avgöra, i vilket stift han skulle erhålla befodringsrätt — ett intresse som bortfaller med stiftsbandets slopande.

Att i enstaka stift uppstår brist på präster är en företeelse, som icke är begränsad till *norrlandsstiften*. I diskussionen om stiftsbandets avskaffande har dock framhållits, att denna åtgärd skulle kunna få särskilt kännbara konsekvenser för dessa stift. I en situation, då den totala tillgången på präster i landet icke vore tillräcklig, kunde nämligen förväntas eller befaras att norrlandsprästerna i ökad utsträckning sökte lediga tjänster söderut. Skulle så ske, måste emellertid härigenom befodringsutsikterna i norrlandsstiften bliva mycket gynnsamma och därmed nyrekryteringen i dessa stift stimuleras. Härtill kommer, att just den vid stiftsbandets avskaffande öppnade möjligheten att sedermera söka tjänster i andra stift kan förutsättas göra prästkandidaterna mera intresserade att efter prästvigningen tjänstgöra i norrlandsstiften. Om efter ett avskaffande av stiftsbandet sistberörda omständighet i förening med kvotering för alla stift av pastoratsadjunktstjänsternas antal samt regler om temporär stiftsbundenhet och tillfällig missivering av pastoratsadjunkter till annat stift icke skulle förmå hindra uppkomsten av en ökad prästbrist i norrlandsstiften, inställer sig ytterst frågan, huruvida *särskilda lönepolitiska* åtgärder äro påkallade för att säkerställa rekryteringen. Härvid bör emellertid uppmärksammas, att lönesättningen efter 1951 års prästlönereform är förhållandevis gynnsam för de ordinarie församlingsprästerna i norrlandsstiften. Med något enstaka undantag gäller detta förhållande i utpräglad grad om de tjänster i Härnösands och Luleå stift, vid vilka under det äldre avlöningssystemet utgingo s. k. ödebygdstillägg. Enligt kommitténs mening är löneavvägningen vid sistnämnda tjänster redan nu så förhållandevis förmånlig, att en förbättring härav — vid ett tillstånd med fri befodringsrätt — icke synes böra vidtagas, såvitt icke de erfarenhetsmässiga verkningarna under en icke alltför kort tid ådagalägga behovet av särskilda löneförhöjningar för att vidmakthålla en tillfredsställande rekrytering till ifrågavarande tjänster.

Under förberedandet av 1951 års prästlönereform framfördes den tanken, att en *förmånligare tjänstårsberäkning* borde införas för *ödebygdspräster*. Sedan föredragande departementschefen i 1951 års proposition i lönefrågan upplyst, att prästvalskommittén avsåge att upptaga detta spörsmål, underströk sammansatta stats- och första lagutskottet angelägenheten av att denna utväg att bereda ödebygdsprästerna en gynnad ställning med hän-

syn till de svåra förhållanden, varunder de hade att fullgöra sina uppgifter, närmare prövades. Utskottets uttalande gjordes utan samband med frågan om stiftsbandet. För prästvalskommittén står dock klart att denna utväg att underlätta rekryteringen av här avsedda tjänster kan bli särskilt värdefull vid ett avskaffande av stiftsbandet.

En förmånligare tjänstårsberäkning under tjänstgöring i vissa delar av Norrland tillämpas för vissa lärare, militärer, järnvägstjänstemän och läkare. De för provinsialläkare gällande bestämmelserna erbjuda en tänkbar förebild vid övervägande av en motsvarande förmån för prästerna. Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 7 oktober 1921 och senare äger provinsialläkare i ett tjugotal distrikt i västra Härjedalen, Tornedalen och Lappmarken, där est han under en sammanhängande tid av minst ett år med goda vitsord innehåft ordinarie tjänst i något av åsyftade distrikt, i fråga om transport till annan provinsialläkartjänst tillgodoräknas berörda tid, intill fem år, såsom dubbel tjänstetid. Förmånen åtnjutes icke blott vid första transport till annan tjänst utan även vid senare transport.

Prästvalskommittén föreslår, att en förhöjd tjänstårsberäkning tillämpas för präster, som äro verksamma inom vissa delar av Härnösands och Luleå stift. Enligt 1 § lagen den 21 november 1925 (nr 455) angående särskilda lönetillägg (ödebygdstillägg) vid vissa prästerliga befattningar inom nämnda stift ägde Konungen efter framställning av vederbörande domkapitel tillerkänna sådant lönetillägg åt kyrkoherde, komminister och kyrkoadjunkt, vars bostad och huvudsakliga verksamhetsområde voro förlagda till trakt, där vistelsen och verksamheten på grund av hårt klimat, utvecklade kommunikationer och allmän kulturell isolering måste antagas utöva en särskild påfrestning på tjänstinnehavaren. Dylikt lönetillägg utgick till samtliga församlingspräster inom lappmarkens andra och tredje kontrakt, vissa präster inom lappmarkens första kontrakt, samtliga präster inom Norrbottens norra kontrakt utom två präster i Haparanda stad, ett tiotal präster inom Ströms, Härjedalens och Undersåkers kontrakt samt ett mindre antal kontrakts- och stiftsadjunkter. I ganska hög grad sammanfölo de områden, varinom prästerna ägde uppbära dylikt lönetillägg, med de provinsialläkardistrikt, vilkas innehavare räkna dubbla tjänstår. De i 1925 års lag angivna förutsättningarna synas kommittén lämpade som utgångspunkt även vid bestämmande av de områden, varinom tjänstår skola få tillgodoräknas präst enligt förmånligare regler. Det närmare bestämmandet av tillämpningsområdet bör ankomma på Kungl. Maj:t efter utredning och förslag av vederbörande domkapitel. Kommittén anser sig kunna inskränka sig till att påpeka, att utvecklingen av vissa samhällen och kommunikationsmedel bör föranleda att de gamla ödesbygdstilläggen icke bli helt normgivande i detta hänseende.

Efter att närmare ha övervägt utformningen av den ifrågasatta förmånen har kommittén stannat vid att föreslå, att vid bestämmande av tjänstålder,

som avses i 13 § förslaget till ny prästvals lag, skall präst, såvitt han under en sammanlagd tid av minst två år tjänstgjort i tjänst av nu ifrågavarande karaktär, äga tillgodoräkna den verkliga tiden i sådan tjänst, intill tio år, såsom dubbel tjänstetid. Förslaget innebär att icke blott innehavare av 'ödebygdstjänst' utan även vikarie därå får räkna sig tillgodo 'ödebygdstjänstgöringen' fördubblad. Härigenom kommer den förmånliga tjänstårsberäkningen även pastoratsadjunkterna till del, då de förordnas att uppehålla 'ödebygdstjänst' eller biträda innehavare av sådan tjänst. (Beträffande provinsialläkarna äro specialreglerna om meritvärdering av viss norrlands-tjänstgöring däremot begränsade till att avse tjänstgöring såsom innehavare av viss tjänst.) Med den utformning, kommitténs förslag på denna punkt erhållit, är det även ägnat att stimulera tillströmningen av icke-ordinarie präster till norrlandsstiften, där pastoratsadjunkterna i stor utsträckning kunna påräkna vikariatsförordnanden å ömsom 'ödebygdstjänster', ömsom andra befattningar. De föreslagna tidsmarginalerna två och tio år ha valts från synpunkten att förmå sådana präster, som börja tjänstgöra i norrlandsstiften, att stanna där en icke alltför kort tid. Sättes minimitiden till två år synes ej nödvändigt att stadga såsom ytterligare förutsättning, att denna tid eller viss bestämd, mindre del därav skall utgöra en sammanhängande tjänstgöring. Det har syns kommittén skäligt, att de här avsedda tjänstärstilläggen maximeras till tio år.

Rätt till dubbel tjänstårsberäkning läser icke böra medgivas för tjänstgöring, som redan fullgjorts vid bestämmelsernas ikraftträdande. Icke-ordinarie präst bör efter nämnda tidpunkt förvärva dubbla tjänstår utan hinder av att han kvarstår i redan innehavd tjänst. Övervägande skäl synas tala för att samma regel även får gälla beträffande ordinarie präst.¹ Förvärvat rätt att tillgodoräkna sig vissa tjänstår dubbelt bör icke bliva konsumerad genom att prästen erhåller en ny tjänst inom eller utom det område, för vilket den särskilda tjänstårsregeln gäller.

Bestämmelser om tillgodoräknande av dubbla tjänstår torde böra meddelas i särskild författning. I kommitténs förslag till prästvalsstadga har därför blott intagits en hänvisning till särskilda bestämmelser (3 §).

Prästvalskommittén har i det föregående framlagt en ingående undersökning av de nackdelar, som i stiftsbandsdiskussionen påstått följa med institutets avskaffande. I den mån dessa olägenheter skulle vara av mera praktisk-organisatorisk art, har kommittén även anvisat utvägar att eliminera dem. Den sålunda företagna undersökningen har övertygat kommittén om att med stiftsbandets slopande icke äro förbundna några nackdelar av den beskaffenhet, att de böra stå hindrande i vägen för institutets upphävande och de påtagliga fördelar, som därmed vinnas.

¹ Enligt kungl. brev 19/11 1948 till medicinalstyrelsen skulle rätt till förhöjd tjänstårsberäkning tillkomma provinsialläkare, som efter 31/12 1948 tillträdde ordinarie tjänst i något av vissa angivna provinsialläkardistrikt i Norrland.

Det återstår att behandla en fråga av i viss mån annan art än de förut diskuterade.

Icke sällan angives en prästs tillhörighet till visst stift med uttrycket, att han »prästvigs för (tjänstgöring i) detta stift». Den rättsliga innebörden i att en präst, oavsett om han innehar någon prästerlig tjänst eller icke, 'tillhör' visst stift har väsentligen legat däri, att han haft befordringsrätt inom detta — och i princip bara inom detta — stift. Att detta rättsliga förhållande försvinner med stiftsbandets slopande, inverkar enligt kommitténs mening icke i övrigt på *prästvigningens* innebörd. Kommittén har sålunda för sin del icke funnit anledning att föreslå någon ändring i kyrkohandbokens bestämmelser om prästvigning. I handboken förekommer väl den anvisningen, att notarien skall uppläsa namnen på dem som prästvigas »med uppgift om det stift inom vilket de äro kallade att prästvigas». Även efter stiftsbandets upphävande synes dock för de citerade orden finnas tillräcklig täckning däri, att den som prästviges regelmässigt kommer att dessförinnan ha antagits till tjänstgöring inom ett visst stift. Av samma skäl synes icke nödvändigt att ändra 19 kap. 1 § kyrkolagen.

Däremot anser kommittén stiftsbandets slopande böra föranleda en ändring i 13 § lagen om domkapitel. Kommitténs förslag härom behandlas i specialmotiveringen.

TREDJE KAPITLET

Menighetsval och 'rättvis befordran'

Under de senaste hundra åren har diskussionen och reformkraven rörande systemet för tillsättning av församlingsprästtjänster företrädesvis sysslat med — förutom frågan om stiftsbandet — spörsmålet om möjligheten att förena ett avgörande eller åtminstone starkt församlingsinflytande, utövat genom menighetsval, med anspråk från prästerskapet på ett rimligt tillgodoseende av den allmänna principen om befordran efter förtjänst och skicklighet. 1934 års prästvalsreform hade sin egentliga betydelse däri, att den dessförinnan tillämpade avvägningen mellan nämnda två intressen försköts till ett något större tillgodoseende av de prästerliga önskemålen

Kungl. Maj:ts den 24 april 1953 meddelade beslut om utvidgning av prästvalskommitténs uppdrag ålägger kommittén att pröva de ytterligare förändringar i denna intresseavvägning, vilka kunna anses önskvärda och — såsom 'tredjegangstillsättning' av komministertjänst — möjliga att genomföra utan att huvudgrunderna för nuvarande tillsättningssystem uppgivas.

1. Tillkomsten av nuvarande lagstiftning

Av den svenska prästvalsrättens historiska utveckling föreligga flera lätt tillgängliga framställningar.¹ Särskilt ingående ha i dessa behandlats det sätt, varpå inflytandet över tjänstetillsättningarna under olika tider varit fördelat mellan Kungl. Maj:t, patronus, biskopen (konsistoriet) och församlingarna, ävensom prästerskapets strävanden att erhålla vissa garantier för en rättvis befordran. Kommittén finner sig därför kunna inskränka sig till att lämna — såsom en bakgrund till nuvarande ordning — en kortfattad översikt över ändringarna sedan tillkomsten av 1883 års prästvalslag i reglerna om tillsättningsbefogenheterna under särskilt beaktande av prästerskapets nyssberörda strävanden.

Till en början må då framhållas att under denna tid framställda förslag, som syftade till en minskning av församlingarnas inflytande, voro grundade främst i uppfattningen, att ju större myndighetsinflytandet vore — omvänt: ju mindre församlingsvalet betydde — desto bättre vore betingelserna

¹ 1907 och 1932 års prästvalsbetänkanden innehålla rätt utförliga historiker. Mera kortfattad är framställningen i Y. Brillioth: Svensk kyrkokunskap, 1933.

för ett tillgodoseende av prästernas skäliga anspråk på rättvis befordran. Dock gjordes ej sällan gällande att även församlingens intressen befrämjades genom att valens allmänna betydelse för tjänstetillsättningarna hölles inom vissa gränser. Vidare bör inledningsvis framhållas, att meningsbrytningarna om det prästerliga befordringssystemet av ålder huvudsakligen rört kyrkoherdetjänsterna. Allteftersom komministerarnas ekonomiska och sociala förhållanden förbättrats, ha emellertid önskemål framkommit om sådana ändringar i ordningen för tillsättning av församlingsprästtjänster, att en förtjänt prästman erhöle ordinarie tjänst, åtminstone komminister-tjänst.

Under giltighetstiden av *1883 års prästvals lag* präglades befordringssystemet ännu av kyrkoherdetjänsternas uppdelning i regala, patronella och konsistoriella. Vad kyrkoherdetjänsterna angår var endast vid tillsättning av tjänster tillhörande sistnämnda grupp, som dock var den största, ett föregånget församlingsval avgörande och detta blott under förutsättning att församlingen ej kallat fjärde provpredikant. Prästerskapets intresse av »rättvis befordran» var tämligen väl tillgodosett. Till regal kyrkoherdetjänst ägde Kungl. Maj:t utnämna — förutom präst som sökt tjänsten med stöd av extra ansökningsrätt — vilken som helst av de präster som stått under val. Vid tillsättning av konsistoriell kyrkoherdetjänst var valet avgörande, såframt ej församlingen kallade fjärde provpredikant, i vilket fall Kungl. Maj:t ägde att utnämna en av dem som stått under val. Någon bestämmelse om att präst för att kunna kallas till fjärde provpredikant skulle uppfylla vissa krav i fråga om tjänstålder fanns ej, men å andra sidan krävdes vid tillsättning av konsistoriell kyrkoherdetjänst för att en präst skulle bliva kallad till fjärde provpredikant att mer än hälften av samtliga röstberättigade uttalat sig för att en fjärde provpredikant skulle kallas. Vid tillsättning av komministertjänst var församlingsvalet helt avgörande utom i fråga om ett fåtal komministertjänster av patronell natur. Några formella garantier för att befordringsgrunderna beaktades beträffande komministertjänster funnos sålunda ej utöver den prövning av de sökande, som domkapitlet företog vid upprättande av förslag.

Med *1910 års prästvals lag* skedde en betydande utvidgning av församlingarnas inflytande i avseende å kyrkoherdetjänsternas tillsättande därigenom att skillnaden mellan regala och konsistoriella gäll bortföll och församlingens val blev avgörande även i de förutvarande regala gällena, så snart fjärde provpredikant ej kallats. Förutsättningarna för att beslut om kallande av fjärde provpredikant skulle föreligga blevo delvis skärpta, delvis mildrade; i huvudsak överensstämde bestämmelserna härom med dem som nu gälla. Också de nuvarande reglerna för Kungl. Maj:ts utnämningssbefogenhet, då fjärde provpredikant kallats, tillkommo genom 1910 års lagstiftning. Slutligen stadgades att fjärde provpredikant måste ha antingen minst samma tjänstålder som den med lägsta antalet tjänstår å förslaget uppförde

sökanden eller minst tio tjänstår. Av allmänna svenska prästföreningen år 1907 framställda önskemål om en mera rättvis befordringsordning än den som stadgats genom 1883 års lag blevo så föga tillgodosedda genom 1910 års lagstiftning, att reformen i sin helhet fastmera hade motsatt innebörd.

Den år 1910 sålunda stadgade ordningen för tillsättning av församlingsprästtjänster blev tidigt utsatt för stark kritik. Då patronatsrättigheterna år 1921 avskaffades, beslöts därför, enligt ett från *kyrkomötet år 1920* utgåendet förslag, att vid tillsättning av dittills patronell kyrkoherdetjänst skulle väl försiggå val i vanlig ordning men tjänsten härefter tillsättas av Kungl. Maj:t med antingen en av de å förslaget uppförda eller annan präst, vilken såsom sökande anmält sig hos Kungl. Maj:t. Nyssnämnda kyrkomöte anhöll vidare i särskilda skrivelser om vissa ändringar i prästvalslagen, vilka inneburo inskränkningar i församlingsvalets betydelse vid tillsättningar av kyrkoherdetjänster. Vid *1925 års kyrkomöte* väcktes ett flertal motioner om förändring av den prästerliga befordringsordningen, samtliga åsyftande att till vinnande av en mera rättvis befordringsgång minska församlingarnas inflytande. Med ett undantag avsågo motionerna endast kyrkoherdetjänster. På hemställan av kyrkolagsutskottet (bet. nr 12) begärde kyrkomötet en revision efter vissa närmare angivna linjer av bestämmelserna om tillsättning av kyrkoherdetjänst. Utskottet hade anfört, att de överklagade missförhållandena naturligtvis kunde förekomma även vid val av komminister eller kapellpredikant men av vissa grunder — den knappa bärgning dessa tjänster beredde, den rådande prästbristen med mera — hittills framträtt i långt mindre grad vid val till sådan befattning. Då de av 1920 och 1925 års kyrkomöten gjorda framställningarna icke föranlett några förslag från Kungl. Maj:t till kyrkomötet, gjorde *kyrkomötet år 1929* en ny framstöt i frågan. Kyrkomötet begärde därvid utredning och förslag om en revision av 1910 års lag, i syfte att, vid sidan av församlingarnas berättigade anspråk på inflytande vid prästerliga befattningars tillsättande, jämväl dels prästerskapets krav på rättvis befordran, dels ock kyrkans intresse av att vid tillsättande av krävande tjänster de därför lämpligaste krafter komme i åtanke måtte bättre än vid då gällande ordning kunna tillgodoses. Kyrkomötets hemställan kom sålunda denna gång att avse även tillsättande av komministertjänst. Av debatten i kyrkomötet synes emellertid framgå, att den vidare innebörd, som kyrkomötets hemställan nu fick, mindre föranleddes av intresse för en reform av tillsättningsordningen för dessa tjänster än av önskemålet, att utredningen om formerna för tillsättning av kyrkoherdetjänst skulle vara mera förutsättningslös.

I riksdagen hade under nu behandlade tidsskede förslag om revision av 1910 års prästvalslag endast väckts vid ett tillfälle. I en motion (AK nr 175) vid *1926 års riksdag* hade föreslagits att församlingsvalen skulle helt avskaffas vid tillsättning av komminister- och kapellpredikantstjänst. Motionen hade avslagits av riksdagen på hemställan av första lagutskottet

(utl. nr 17), som hänvisat till att kyrkomötet år 1925 inskränkt sitt reformkrav i ämnet till kyrkoherdetjänsterna.

Vid tillkallandet av 1930 års prästvals-sakkunniga anförde *dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet* bland annat följande.

Det huvudproblem, det här gäller att lösa, är spørsmålet om ett rätt avvägande mot varandra av församlingarnas på den historiska utvecklingen grundade och även i och för sig berättigade anspråk på medbestämmanderätt vid utseendet av deras själasörjare och prästerskapets lika berättigade krav på en i möjligaste mån rättvis och likformig samt efter i lag fastställda grunder skeende befordran. Frågan är mycket svårlost. Att de nu gällande författningsbestämmelserna vid omsättandet i praktiken icke lett till ett för prästernas del tillfredsställande resultat, därom torde allmän enighet råda. Att ändringen bör gå i riktning mot ett stärkande av kyrkostyrelsens inflytande vid tillsättningen, synes vara allmänt erkänt. Däremot gå meningarna isär, då det gäller att närmare anvisa den väg, på vilken man bör gå fram för att nå ett för samtliga intressen tillfredsställande resultat.

De sakkunniga funno av dem gjorda, i betänkandet utförligt redovisade statistiska undersökningar giva vid handen, att det dåvarande systemet för tillsättning av prästerliga tjänster icke vore ägnat att bereda prästerna någon säkerhet till befordran efter skicklighet och förtjänst. Vad särskilt bekräftade befordran till kyrkoherdetjänst, syntes denna försiggå synnerligen ojämnt. Denna ojämnhet måste enligt de sakkunniga i främsta rummet bero på det inflytande, som vid prästtjänsternas besättande tillkomme församlingarna, och på det sätt, på vilket församlingarna utövade nämnda inflytande. Det finge visserligen icke förbises, att församlingarna i många fall kunde ha fullt lojala skäl att frångå den ordning, i vilken de sökande blivit uppförda å förslaget, eller att de föreslagna kunde vara så pass jämställda i förtjänst och skicklighet, att ett frångående av den av domkapitlet bestämda ordningen mellan dem näppeligen kunde betecknas såsom ett åsidosättande av skälig hänsyn till nämnda befordringsgrunder. Men man torde enligt de sakkunnigas mening icke kunna antaga annat än att den konstaterade ojämnheten i befordran till kyrkoherdetjänst till väsentlig del måste bero på att församlingarna i betydande utsträckning — enligt de sakkunnigas statistik vid 73,5 procent av de kyrkoherdeval, vid vilka förslaget varit fullständigt — frångått den ordning, i vilken de sökande varit uppförda på förslaget, samt att församlingarna därvid i talrika fall underlåtit att taga skälig hänsyn till de föreslagnas företräde i förtjänst och skicklighet. Den omständigheten, att församlingarna i nämnda utsträckning frångått den av domkapitlet bestämda ordningen mellan de föreslagna, finge enligt de sakkunniga anses giva vid handen, att kyrkans intresse av att vid tillsättande av krävande tjänster de därför lämpligaste krafter komme i åtanke i många fall icke blivit vederbörligen tillgodosett.

Vad anginge befordran till komministertjänst, syntes denna enligt de sakkunniga försiggå tämligen jämnt och snabbt. Av 786 komministrar hade sålunda 693, eller icke mindre än 88,1 procent, tillträtt sin tjänst vid en

tjänstålder av 10 år eller därunder. Å andra sidan hade emellertid församlingarna även vid val av komminister i stor utsträckning frångått den ordning, i vilken de sökande varit uppförda å förslaget. Vid 540 av 797 val, vid vilka förslaget varit fullständigt, eller alltså vid 67,7 procent av dessa val, hade församlingen valt någon av de i andra eller tredje förslagsrummet uppförda.¹ Att församlingarna i denna utsträckning frångått den av domkapitlet bestämda ordningen mellan de föreslagna, torde, uttalade de sakkunniga, få anses giva vid handen, att även i många av nu ifrågavarande fall församlingarna underlåtit att taga skälig hänsyn till de föreslagnas företräde sinsemellan i förtjänst och skicklighet. Åtskilliga präster med en tjänstålder av 10 år eller däröver hade icke vunnit befordran till komministertjänst, oaktat de vid ett eller flera tillfällen varit uppförda i första rummet å förslag till sådan tjänst.

Sammanfattningsvis uttalade de sakkunniga, att av den statistiska utredningen syntes framgå, att gällande bestämmelser angående tillsättning av prästerliga tjänster vore i behov av reformering i det syfte, som angivits i 1929 års kyrkomötesskrivelse, samt att särskilt i fråga om bestämmelserna för tillsättande av kyrkoherdetjänst en reform i sådant hänseende vore i hög grad av behovet påkallad.

De sakkunniga föreslogo ett vidgat myndighetsinflytande å tillsättning av såväl kyrkoherde- som komministertjänster. Väl skulle församlingens val såsom dittills i regel vara utslagsgivande för tillsättningen av dylik tjänst, men domkapitlet skulle äga hänskjuta tillsättningen till Kungl. Maj:ts avgörande, därest domkapitlet skulle finna, antingen att valets utgång så väsentligt avveke från vad de föreslagnas företräde sinsemellan i förtjänst och skicklighet bort föranleda, att utgången måste anses innebära en uppenbar orättvisa mot någon av dem, samt att tillika denna avvikelse icke kunde anses skäligen betingad av tjänstens särskilda behov, eller ock att valet ovidkommande hänsyn uppenbart inverkat på utgången av detsamma; Kungl. Maj:t skulle därvid äga att till tjänsten utnämna en av de å förslaget uppförda. Med tillämplighet endast å kyrkoherdetjänster föreslogs härutöver en regel om underställning av tjänstens tillsättning, då valet på grund av ringa deltagande däri eller stor röstsplitrning icke kunde anses vara ett samlat uttryck för församlingens vilja.

Vid framläggande, genom *proposition nr 154, för 1934 års riksdag* av förslag till ny lag om tillsättning av prästerliga tjänster avvisade departementschefen de sakkunnigas ovan refererade förslag och förordade, såvitt avsåge kyrkoherdetjänster, det ännu gällande systemet med s. k. tredjegangstill-sättning. Beträffande komministertjänsterna uttalade departementschefen, att de intoge i viss mån en annan ställning än kyrkoherdetjänsterna, ett förhållande som även funnit uttryck däri, att någon rätt att kalla fjärde

¹ Ang. denna uppgift jfr nedan s. 81 f.

provpredikant vid dem ej vore medgiven. De sakkunniga hade ock själva framhållit, erinrade departementschefen, att befordran till komministertjänst syntes försiggå tämligen jämnt och snabbt samt att behovet av en prästvalsreform icke syntes vara lika framträdande i fråga om dessa tjänster som beträffande kyrkoherdebefattningarna. Då en reform av bestämmelserna för tillsättande av komministertjänster sålunda icke torde vara påkallad av något mera trängande behov, ansåg departementschefen, att man åtminstone för närvarande borde inskränka sig till en reformering av reglerna för tillsättande av kyrkoherdetjänster.

I en av de i anledning av propositionen väckta motionerna (FK nr 323) yrkades ändring jämväl i gällande bestämmelser angående komministertjänsternas tillsättande, avseende att tillsättningsrätten under vissa förhållanden skulle övergå på domkapitlet. Riksdagen anslöt sig emellertid, på hemställan av första lagutskottet (utl. nr 60), till departementschefens ståndpunkt i förevarande hänseende.

2. Reformförslag efter år 1934

Den betydelsefullaste nyheten i 1934 års prästvalslag var otvivelaktigt bestämmelsen om tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst. Diskussionen om det prästerliga befordringssystemet kom under de närmast följande 10—12 åren att företrädesvis syssla med detta institut. Såväl själva konstruktionen av detsamma som den tillämpning det fick hos Kungl. Maj:t var under denna tid föremål för åtskillig kritik. I riksdagen och i kyrkomötet väcktes talrika motioner med förslag till ändrade bestämmelser. Ehuru samtliga motioner blevo avslagna, torde de dock böra här i korthet omnämnas.¹

Ett fullständigt avskaffande av institutet föreslogs endast i en vid 1943 års riksdag väckt motion (FK nr 177). Övriga förslag åsyftade antingen att minska antalet fall, då utnämningensrätten skulle tillkomma Kungl. Maj:t, eller att avskaffa valen vid tredjegangstillsättningarna.

I två vid 1945 års riksdag väckta motioner (FK nr 268 och AK nr 420) föreslogs, utom annat, att Kungl. Maj:ts utnämningensrätt till kyrkoherdetjänst skulle inskränkas till var femte gång sådan tjänst vore ledig. Motionärerna — som uttryckte en förhoppning om att institutet framdeles skulle bli avskaffat — åberopade till stöd för sitt förslag dels att Kungl. Maj:t enligt en verkställd sammanställning hade under tiden 1938—1942 i 60 procent av utnämningensfallen följt församlingsvalet och dels att motsvarande procenttal för tiden 1/1 1940—29/2 1944 enligt vad dåvarande chefen för eklelesiastikdepartementet meddelat i ett år 1944 lämnat interpellationssvar

¹ Första lagutsk. utl. nr 41/1945 innehåller en tämligen utförlig redogörelse för vad som dessförinnan förekommit i frågan.

utgjorde 77. I utlåtande (nr 41) över motionerna anförde första lagutskottet, såvitt nu är i fråga, i huvudsak följande.

Att tredjegangregeln i enlighet med sitt syfte lett till en förbättrad befordringsgång för prästerna lär knappast vara föremål för tvekan. Åtskilliga välmeriterade prästmän som vid antagandet av den nya lagen icke vunnit befordran torde, såsom motionärerna påpeka, sedermera ha utnämnts till kyrkoherdetjänst. Tillgänglig statistik utvisar också att Konungen vid utövandet av sin utnämningssrätt kunnat i ett ständigt stigande antal fall utnämna den som vid valet erhållit det högsta rösttalet. De fall som avsetts att regleras genom tredjegangstillsättningar äro således betydligt fåtaligare än hela antalet dylika tillsättningar. Det kunde med hänsyn härtill synas föreligga anledning till övervägande huruvida icke Konungens utnämningssrätt kunde, i enlighet med motionärernas förslag, inskränkas till exempelvis var femte gång kyrkoherdetjänst är ledig. Uppenbart är emellertid att en dylik begränsning av Konungens utnämningssrätt skulle medföra vissa olägenheter. Den skulle sålunda leda till att Konungen, om syftet med utnämningssrätten icke skall åsidosättas, bleve nödsakad att i större utsträckning frångå församlingarnas vid valen uttryckta vilja. Möjligheterna att till kyrkoherdetjänst befordra förtjänta prästmän som icke lyckats vinna majoritet vid de vanliga valen skulle ju genom en sådan reform bliva väsentligt mindre än enligt nu gällande ordning. Det missnöje och de olägenheter av annat slag som understundom uppkomma då Konungen utnämner i strid mot församlingens vilja skulle således icke elimineras genom en ändring i sådan riktning av tillsättningsbestämmelserna.

Förslag om avskaffande av församlingsvalen vid tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst framställdes dels i en vid 1939 års riksdag väckt motion (AK nr 244), dels i två vid 1943 års riksdag väckta likalydande motioner (FK nr 128 och AK nr 195) och dels i kyrkomötesmotionerna 1936: 25, 1938:14 och 1946:32. Förutom vid behandlingen av dessa motioner diskuterades denna tanke i första lagutskottets ovan citerade utlåtande av år 1945.

Till stöd för att kyrkoherdetjänst vid tredjegangstillsättning borde tillsättas utan föregånget val anfördes i allmänhet två synpunkter. Det sades att en utnämning i strid mot ett valresultat, som givit klar majoritet för viss präst och som framkommit vid ett starkt valdeltagande, vore ägnad att väcka förstämning inom församlingen och skada församlinglivet. Vidare anfördes att menighetsval, vars resultat finge åsidosättas, icke vore ur demokratisk synpunkt tilltalande och kunde minska intresset för andra prästval, varigenom hela valsyste- met kunde råka i misskredit.

Som tidigare nämnts avvisade såväl riksdagen som kyrkomötet förslaget om borttagande av valen vid tredjegangstillsättningar. I vederbörande utskottsutlåtanden framhölls särskilt, att församlingarnas inflytande vid dessa tillsättningar ej borde inskränkas utöver vad syftet med tredjegangsinstitutet krävde, att valhandlingen, även där densamma icke vore av avgörande betydelse, vore den säkraste och mest demokratiska formen för opinionsyttring samt att valens borttagande skulle främja transportsökandet

till orter med läroverk och därmed tillsättningarna förryckas.¹ Andra särskilda utskottet vid 1946 års kyrkomöte anförde i frågan (bet. nr 2):

Utskottet är medvetet om att den nuvarande ordningen i åtskilliga fall framkallat irritation i församlingar, vilkas i val uttalade mening ej blivit beaktad. Utskottet anser emellertid ej styrkt, att detta gäller generellt och finner att erfarenhet också vunnits i den riktning, att en församling vid tredjegangstillsättning genom livligt valdeltagande givit uttryck för tillfredsställelse med nuvarande anordning, d. v. s. att församlingen beretts tillfälle att genom en valprocedur åtminstone få avgiva yttrande i den för församlingen betydelsefulla tillsättningsfrågan.

Om sålunda de nu behandlade reformförslagen ha bottnat i en kritisk inställning till tredjegangsinstitutet eller vissa sidor av detsamma, ha å andra sidan vid flera tillfällen väckts förslag om att institutet skulle vidgas till att gälla även tillsättning av komministertjänster. I en vid 1946 års kyrkomöte väckt motion (nr 5) föreslogs sålunda, att komministertjänst var tredje gång skulle tillsättas av domkapitlet; för vinnande av överensstämmelse med tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst skulle församlingarna beredas tillfälle att tillkännagiva sin önskan genom val. Motionen avslogs. Också vid 1951 års kyrkomöte väcktes förslag (motion nr 21) om en tredjegangstillsättning av komministertjänster; nu föreslogs dock att domkapitlets tillsättning av sådan tjänst icke skulle föregås av något val. Icke heller denna motion vann kyrkomötets bifall. Vid båda tillfällena anfördes som grund för införande av en tredjegangstillsättning att härmed skulle skapas en möjlighet för varje förtjänt prästman att få en ordinarie tjänst. I de över motionerna avgivna, avstyrkande utskottsutlåtandena anfördes, att flertalet äldre icke-ordinarie präster vore knutna till stadsförsamlingar och kunde antagas sakna intresse av att erhålla en landsbygds-komministratur.

För en av Sveriges yngre prästers förbund till Kungl. Maj:ts ingiven framställning den 29 december 1952 har redogjorts i 1 kapitlet. Ett av pastoratsindelningssakkunniga gjort uttalande om behovet av bättre garantier för en rättvis befordringsgång återgives i följande avsnitt.

3. Prästvals-kommittén

Allmänna synpunkter. På grund av det sätt, varpå kommitténs utredningsuppdrag fixerats genom Kungl. Maj:ts beslut den 24 april 1953, har kommittén icke haft att upptaga till övervägande och framlägga förslag om ett fullständigt avskaffande av prästvalen. I all korthet vill kommittén emellertid beröra de önskemål om en reform av dylik innebörd, som tid efter annan framkommit.

I riksdagen synes efter år 1934 icke ha väckts något förslag om avskaffande av prästvalen. I kyrkomötet har under samma period förslag härom framförts endast vid ett tillfälle, nämligen år 1951, då i en motion (nr 11)

¹ Sistnämnda synpunkt framfördes av kyrkolagsutskottet vid 1938 års kyrkomöte (bet. nr 14).

föreslogs, att samtliga kyrkoherde- och komministertjänster skulle tillsättas av Kungl. Maj:t efter yttrande av kyrkoråd och domkapitel men utan att predikoprov och val föregått. Motionen avlogs utan votering. I detta sammanhang torde böra antecknas, att Svenska prästförbundets centralstyrelse i ett den 31 maj 1954 avgivet remissyttrande uttalat, att en med varje år allt starkare opinion bland präster och även bland åtskilliga lekmän kräver en radikal reform beträffande tillsättandet av prästerliga tjänster med avskaffande av provpredikningar och menighetsval. Vidare må här erinras om att i den nyssberörda framställningen av år 1952 från styrelsen för Sveriges yngre prästers förbund anfördes, att införande av tredjegångstillsättning av komministertjänster genom domkapitlen utan föregående val skulle kunna bli ett steg i rätt riktning mot en mera tillfredsställande lösning av frågan om prästtillsättning.

Enligt prästvalskommitténs mening har sedan nuvarande prästvalslag tillkom intet skett, som motiverar att man nu skulle frångå den hävdvunna ordningen, att kyrkoherde- och komministertjänst som regel tillsättes genom att församlingen till ny innehavare av tjänsten genom ett allmänt val utser en av dem som sökt tjänsten. Kommittén är även övertygad om att ett förslag om prästvalens avskaffande i nyssberörd utsträckning skulle sakna allmän förankring — detta oavsett huru ett system med myndighetstillsättning utformades och i vilka nya former än församlingen finge tillfälle att giva sin mening tillkänna. Då kommittén haft att överväga lämpligheten av jämkningar i nuvarande avvägning mellan menighets- och myndighetsinflytande på tillsättningen av ordinarie församlingsprästtjänster och ur dessa överväganden i någon mån måst framgå förslag om en förskjutning emot sistnämnda faktor, äro kommitténs förslag icke avsedda såsom ett led i någon tänkt, successiv avveckling av församlingarnas valrätt.

Behovet av ökat utrymme för tjänstetillsättningar genom kyrkostyrelsen
Gällande bestämmelser av år 1934 om tillsättning av kyrkoherdetjänst tillkommo som en kompromiss mellan församlingarnas valrätt och prästernas befordringsintresse. Såsom riksdagens första lagutskott kunde konstatera redan år 1945 ledde tredjegångsinstitutet till en förbättrad befordringsgång för prästerna.

Enligt det av pastoratsindelningssakkunniga framlagda förslaget till riktlinjer för pastoratsindelningen skall antalet pastorat och kyrkoherdetjänster i riket minskas avsevärt. Ehuru statsmakterna icke tagit ställning till förslaget, anser sig prästvalskommittén böra räkna med att en pastoratsindelningsreform kommer att innebära en reducering av antalet pastorat. En reform av denna innebörd medför självfallet att på längre sikt det genomsnittliga antalet årliga kyrkoherdeutnämningar genom Kungl. Maj:t minskas och därmed också utrymmet för tillgodoseende på denna väg av prästerskapets intresse av befordran efter förtjänst och skicklighet. Kommittén

anser likväl icke att detta förhållande motiverar någon ändring för kyrkoherdetjänsternas del i relationen mellan Kungl. Maj:ts utnämningstillfällen och övriga tillsättningar. Då kommittén intager denna ståndpunkt, utgår kommittén emellertid från att reglerna om tillsättning av komminister-tjänst — på sätt kommittén i det följande föreslår — ändras därhän, att på detta plan ökade möjligheter skapas att tillgodose beföringssynpunkterna.

Då 1925 års kyrkomöte ansåg sig böra inskränka sina yrkanden på en reform av dåvarande beföringsordning till kyrkoherdetjänsterna, anförde utskottet — såsom framgår av den föregående framställningen — att de överklagade missförhållandena dittills framträtt i långt mindre grad vid kapellpredikants- och komministerval; detta förhållande ansåg utskottet bero på bland annat de låga lönerna vid dessa tjänster och då rådande prästbrist. Efter den reform, som det prästerliga lönesystemet numera undergått, torde icke finnas anledning att åberopa de lönemässiga relationerna mellan komministertjänster och icke-ordinarie prästtjänster såsom skäl emot införande av garantier för en jämnare beföring till komministertjänst. Liksom vid 1920-talets mitt föreligger nu i vissa stift en prästbrist, vilken antages komma att förvärras under de närmaste åren. Under mellantiden har emellertid funnits en period av stark tillströmning till prästbanan, vilket för vissa åldersgrupper måste ha medfört en genomsnittligt långsammare beföringsgång. Man lär icke kunna undgå att räkna med att även framdeles tillgången på prästerlig arbetskraft och därmed konkurrensen om de ordinarie församlingsprästtjänsterna kommer att uppvisa betydande växlingar. Det prästerliga beföringssystemet kan emellertid icke gärna tänkas bli anpassat efter fluktuationer i tillgången på präster. Härav följer att man vid övervägande av en reform av detta system icke bör utgå från ett visst extremt läge av riklig tillgång på präster eller prästbrist. På nu anförda skäl har prästvalskommittén vid sina överväganden av lämpligheten att införa en tredjegångstillsättning av komministertjänster eller en liknande anordning ansett sig ej kunna fästa så stort avseende vid nu rådande och väntad prästbrist.

1930 års prästvalssakkunniga ansågo sig, såsom tidigare erinrats, på grundval av viss statistik kunna konstatera, att beföring till komminister-tjänst försiggick tämligen jämnt och snabbt. Enligt de sakkunnigas siffermaterial funnos i augusti 1930 endast 60 präster med 10 eller flera tjänstår, vilka icke erhållit ordinarie tjänst. Av dessa hade endast 20 präster mer än 15 tjänstår. Prästvalskommittén har från domkapitlen inhämtat uppgifter rörande avtalet per den 1 januari 1952 av icke-ordinarie präster med minst 10 tjänstår. Enligt dessa uppgifter utgjorde hela antalet av dessa präster 221; härav hade 64 präster mer än 15 tjänstår.¹

¹ Tidpunkten den 1 januari 1952 valdes på det att de senaste årens omfattande vakanssättningar med därav följande stagnation i beföringsgången ej skulle påverka bilden. Präster, som tidigare innehaft ordinarie tjänst, ha ej medräknats.

Denna markanta ökning av antalet icke-ordinarie präster med en tjänstetid av mer än 10 respektive 15 år förklaras väl delvis av att prästkårens rekrytering under åtskilliga år var förhållandevis god och antalet pastoratsadjunkter stort. Men ökningen måste även ses mot bakgrunden av att den församlingsprästerliga organisationen under de senaste årtiondena utbyggts med ett stort antal kyrkoadjunktstjänster under det att antalet kyrkoherdetjänster varit i stort sett oförändrat och komministratorernas antal ökat förhållandevis litet. De extraordinarie tjänsternas andel i den prästerliga tjänsteorganisationen har härigenom successivt ökats. Under förutsättning av en något så när jämn avgång av ordinarie präster torde därför den genomsnittliga tid, varunder en präst innehar extraordinarie tjänst, blivit längre.

Den nu beskrivna förskjutningen av den församlingsprästerliga tjänsteorganisation skulle bliva starkt accentuerad vid ett genomförande av en indelnings- och tjänsteorganisationsreform enligt de av pastoratsindelningssakkunniga föreslagna riktlinjerna. Siffermässigt skulle utvecklingen te sig sålunda:

Antal tjänster (% av samtliga tjänster)	dp+kh	km	ka	summa
Enl. statskalendern 1934	1375 (57,2%)	862 (35,9%)	165 (6,9%)	2402 (100%)
Enl. Statistisk matr. över svenska kyrkans prästerskap 1952	1372 (51,6%)	903 (34,0%)	382 (14,4%)	2657 (100%)
Enl. past.ind. sakk. utkast (riket utom Sthlms stad)	1157 (45,4%)	848 (33,2%)	547 (21,4%)	2552 (100%)
Enl. past.ind. sakk. utkast (med komplettering för Sthlms stad ¹)	1182 (44,5%)	892 (33,6%)	582 (21,9%)	2656 (100%)

¹ Denna komplettering har gjorts utifrån dels tjänsteorganisationen i Stockholms församlingar 1/1 1956 och dels den i KM:ts beslut 20/5 1955 och 7/2 1956 om delning av Brännkyrka och Enskede församlingar resp. om indragning av vissa församlingsprästtjänster inom Stockholms stift bestämda organisationen.

Pastoratsindelningssakkunniga ha i sitt huvudbetänkande (s. 114) framhållit, att vid en förändring enligt de sakkunnigas förslag i relationstalet mellan de olika prästerliga tjänstegraderna det syntes angeläget att sådana justeringar ske i gällande prästvalslag, att större garanti ges för varje förtjänst präst att nå ordinarie prästerlig tjänst.

I 1932 års prästvalsbetänkande meddelades såsom av det ovanstående framgått viss statistik rörande utfallet av komministervalen under åren 1911—1930. Prästvalskommittén har från domkapitlen inhämtat motsvarande uppgifter för tioårsperioden 1943—1952. För jämförelse sammanställas här uppgifterna för båda perioderna. Endast de val medtagas, vid vilka förslaget varit fullständigt; 10 under åren 1943—1952 förrättade val, vid vilka fjärde provpredikant stått under val, medräknas ej.

År	Antal fall, då den präst valts, som varit uppförd i förslagsrum (% av samtliga val)		
	1	2	3
1911—1930	257 (32,3%)	225 (28,2%)	315 (39,5%)
1943—1952	187 (33,2%)	173 (30,7%)	203 (36,1%)

Under den tidigare perioden har sålunda annan än den i första rummet uppförde valts i 67,7 % av samtliga val, under den senare perioden är motsvarande siffra 66,8 %. Det genomsnittliga utfallet av komministervalen har icke undergått någon väsentlig förändring.

Anmärkning. Såsom kommittén i annat sammanhang (s. 167) omnämner tillämpa samtliga domkapitel den principen, att då förslag utfyllts efter förnyat ledigkunjörande tidigare sökande gives företräde ej blott till rum å förslaget utan även till högre rum. Detta förhållande medför, att i de fall då de tre sökande mellan vilka valet stått icke samtidigt uppförts å förslaget, man icke vet i vad mån deras förslagsrum motsvarat domkapitlets bedömande av deras inbördes meriter och lämplighet för tjänsten. Av de 563 komministervalen åren 1943—1952 med tre sökande å förslaget var förslaget kompletterat i 33 fall. Renodlas materialet så att det endast omfattar övriga 530 val, visar sig att den i första rummet uppförde valdes i 30,9 % av fallen, den i andra rummet uppförde i 32,1 % och den i tredje rummet uppförde i 37 %; annan än den i första rummet uppförde har sålunda valts i 69,1 % av samtliga val under denna tidsperiod. Motsvarande justering kan icke med ledning av uppgifterna i 1932 års betänkande göras för valen under åren 1911—1930; komplettering av komministerförslag synes under denna tid ha förekommit i betydligt större utsträckning än under den senare perioden.

Av de nu lämnade siffrorna för utfallen av komministervalen framgår att ett högre förslagsrum icke giver större utsikt att få röstmajoritet. Den i tredje rummet uppförde sökanden väljes något oftare än de som uppförts i första och andra rummen. I den mån de röstberättigade fästa vikt vid att en sökande av domkapitlet tillerkänts företräde framför de medsökande, uppväges detta till fullo av andra omständigheter — sannolikt företrädesvis av en önskan att välja en på platsen väl känd präst liksom av en av ålder iakttagen benägenhet hos församlingarna att föredraga en yngre sökande framför en äldre.

Vid behandlingen i kyrkomötet år 1946 och 1951 av förslag om införande av tredjegångstillsättning av komministertjänster ha vederbörande utskott gjort gällande, att flertalet äldre kyrkoadjunker torde vara knutna till stadsförsamlingar och sakna intresse av landsbygdskomministraturer. En tredjegångstillsättning av dylika tjänster skulle därför vara onyttig som medel att underlätta dessa prästers befordran. Detta påstående är åtminstone för vissa stift icke riktigt.¹ Av de 221 icke-ordinarie präster, som den 1 januari 1952 hade minst 10 tjänstår, utgjordes knappt hälften av kyrkoadjunker anställda i pastorat omfattande stad eller del av stad eller i landsbygdspastorat med mer än 10.000 invånare. Ytterligare några voro anställda i mindre landsbygdspastorat i omedelbar närhet av stad. Ett betydande antal i olika stift voro emellertid anställda i rena landsbygdspastorat så belägna, att en där anställd kyrkoadjunkt icke kunde antagas vara ointresserad av befordran till landsbygdskomministratur.

Enligt prästvalskommitténs mening bör man icke underskatta betydelsen

¹ Jfr kyrkomötets protokoll 2/10 1951 s. 11.

för en präst av att få en ordinarie tjänst. Regelmässigt vinner han därmed icke blott en större trygghet utan också en mera självständig ställning i sitt arbete. På landsbygden och i många städer får han därjämte tjänstebostad.

Ett tjänstetillsättnings- och befordringssystem, som innebär dels att ett menighetsval är avgörande för flertalet tillsättningar och dels att för flertalet sökande utsikterna att vinna röster vid valet äro beroende av utfallet av ett enstaka framträdande inför valmenigheten, måste i många fall verka på ett sätt, som framstår som obilligt eller orättvist. De sökandes förmåga att göra sig gällande på ett fördelaktigt sätt vid ett provframträdande kan icke alltid giva ett riktigt uttryck för deras lämplighet för tjänsten. Eljest goda präster kunna vara »dåliga provpredikanter». Ett tillsättningsssystem av denna art icke blott medför oförtjänta motgångar för enskilda präster utan kan även i enstaka fall — kommittén vill ingalunda påstå att så i regel är fallet — indirekt skada församlinglivet därigenom, att dessa prästers arbetsglädje och initiativlust efter hand kunna slappna. Slutligen torde man, ehuru saken icke kan siffermässigt beläggas, icke få underlåta att räkna med att församlingens helt dominerande betydelse för tjänstetillsättningarna kan försvåra prästkårens rekrytering.

Den förändring, som den församlingsprästerliga tjänsteorganisationen undergått sedan år 1934 och kan väntas undergå i samband med den allmänna pastoratsindelningsreformen, måste skärpa berörda med prästvalssystemet förenade olägenheter. En dylik utveckling kan enligt kommitténs mening icke motas på annat sätt än genom att ett något ökat myndighetsinflytande får göra sig gällande vid tillsättning av komministertjänst. Invändes här emot att tredjegångstillsättningarna av kyrkoherdetjänst erbjuda ett outnyttjat utrymme för tillgodoseende av intresset av rättvis befordran, vill kommittén som sin mening uttala att detta institut ingalunda alltid är en lämplig utväg. Fastmera torde kunna sägas att redan under nuvarande förhållanden det ej sällan framstått som en olägenhet, att kyrkostyrelsen icke haft annan möjlighet att bereda en extraordinarie prästman befordran till ordinarie tjänst än att utnämna honom till kyrkoherde.

Ett ökat inflytande för kyrkostyrelsen å tillsättningen av komminister-tjänster bör enligt kommitténs mening få den formen att var tredje gång komministertjänst i ett pastorat är ledig skall tjänsten tillsättas genom ett myndighetsbeslut.

Genom att utforma detta nya institut som en tredjegångsregel vinnes en anslutning till bestämmelserna om tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst. Den nya tredjegångsregeln kommer att få samma förtjänst som den äldre nämligen att verka mekaniskt och därmed utesluta diskussioner om det ur församlingssynpunkt lämpliga eller rättvisa i att en tjänst vid viss ledighet skall tillsättas i denna ordning. I fråga om komministertjänster kräver en tredjegångsregel dock en viss precisering. Regeln kan konstrueras

så att var tredje gång en viss tjänst är ledig tillsättes tjänsten av myndigheten. Men den kan också utformas så att var tredje gång i visst pastorat en komministertjänst — likgiltigt vilken — är ledig tillsätter myndigheten. Skillnaden framträder i pastorat, vari äro inrättade flera komministertjänster. Av flera skäl förordar kommittén bestämt den senare lösningen. Komministertjänsterna i ett pastorat med flera sådana tjänster individualiseras ofta blott genom sina innehavare. Någon risk uppstår ej att i ett och samma pastorat flera komministertillsättningar i följd skola ske genom tredje-gångstillsättning. Slutligen vinnes att tillsättningsordningen för nyinrättad komministertjänst bestämmes automatiskt. Då kommittén förordar en regel av denna innebörd har kommittén icke förbisett, att densamma kan komma att undantagsvis så verka i ett pastorat med flera komministertjänster, att en komministertjänst, vars innehavare är stationerad i en annexförsamling eller å härmed jämförlig ort, kan bliva flera gånger i följd tillsatt genom myndighetstillsättning. Kommittén anser dock att möjligheten härav icke bör hindra den föreslagna anordningen. Enligt kommitténs mening bör man nämligen aldrig släppa ur sikte att varje komministertjänst är inrättad i pastoratet såsom sådant och för hela pastoratets befolkning, även om stationerings- och kommunikationsförhållanden, fastställd arbetsordning m. m. anvisa åt viss komminister en del av pastoratet som huvudsakligt arbetsområde.

Proceduren vid tredje-gångstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst. Prästvalskommittén finner ingen anledning att föreslå någon ändring i nuvarande regel, att utnämningssrätten vid tredje-gångstillsättning av kyrkoherdetjänst alltid tillkommer Kungl. Maj:t. Visserligen har i 14 § allmänna verksstadgan den 7 januari 1955 (nr 3) — i syfte att befria Kungl. Maj:t från åtskilliga utnämningssärenden — såsom en huvudregel för statsförvaltningen fastslagits att tjänster, vilka äro placerade i lägre lönegrad å löneplan nr 1 än lönegrad 31, skola tillsättas av vederbörande myndighet. Denna omständighet utgör dock uppenbarligen ej tillräcklig orsak att fördela utnämningssbefogenheten beträffande kyrkoherdetjänster mellan Kungl. Maj:t och domkapitlen allt efter tjänsternas lönegradsplacering; icke heller eljest är en dylik reform påkallad.

Befogenheten att tillsätta komministertjänst vid tredje-gångstillsättning anser kommittén däremot böra anförtros åt domkapitlen. Att även för dessa tjänsters del förlägga utnämningssrätten till Kungl. Maj:t skulle innebära en föga önskvärd centralisering. Även efter ett upphävande av stiftsbandet torde de sökande till lediga komministraturer i regel komma att vara präster, som tidigare tjänstgjort i stiftet. Självfallet måste domkapitlens utnämningssbeslut kunna överklagas hos Kungl. Maj:t av medsökande.

Prästvalskommittén övergår till spørsmålet i vad mån och på vad sätt utrymme bör beredas för ett församlingsinflytande vid tredjegångstillsättningar.

Församlingsmedlemmarnas önskemål att själva få välja präst och prästernas önskemål att kunna vinna befordran efter de allmänna befodringsgrunderna förtjänst och skicklighet äro intressen av så väsentligt olika karaktär att det måste erbjuda stora svårigheter att förena dem. Enligt kommitténs mening står föga att vinna genom regler, varigenom man söker i de särskilda tillsättningsfallen tillgodose båda dessa intressen i största möjliga utsträckning. Det är lättare att göra vardera intresset rättvisa om man i stället renodlar reglerna på det sättet, att man i vissa fall giver en klar övervikt åt församlingbornas önskemål och i övriga åt prästernas berättigade anspråk på rättvis befordran.

Det synes kommittén icke kunna bestridas att den avvägning mellan nu ifrågavarande konkurrerande intressen, som gjordes genom 1934 års lagstiftning, blev onödigt komplicerad. Skarpast framträder detta i det förhållandet att de röstberättigade äga att vid tredjegångstillsättning kalla fjärde provpredikant. Det kan siffermässigt beläggas, att möjligheten att kalla en präst av församlingarna utnyttjas på ett sätt som är konträrt mot syftet med tredjegångsinstitutet.¹ Under åren 1935—1953 stod en fjärde provpredikant under val vid tillhoppa 84 kyrkoherdetillsättningar och i 61 fall därav hade denne sökt tjänsten utan att bliva uppförd å det ursprungliga förslaget. För enbart tredjegångstillsättningar äro motsvarande siffror 20 och 16. Också reglerna i 41 § 2 och 3 mom. PVL om verkan av att församling vid annat tillsättningsfall kallar en fjärde provpredikant synas mot bakgrunden av att befodringssynpunkterna skola tillgodoses genom tredjegångstillsättningsinstitutet innehålla en onödig finvägning; detta förhållande skall dock behandlas närmare först i ett senare avsnitt.

Viktigare än nu berörda detaljer i 1934 års system, vilka skulle kunna rättas till utan att reglerna om kyrkoherdetillsättningarna i övrigt ändrades, äro dock följande två förhållanden. Samtidigt som menighetsvalet vid tredjegångstillsättningarna giver åt Kungl. Maj:t en självfallet värdefull anvisning om församlingens önskemål, försvåras i många fall för Kungl. Maj:t att vid tillsättningsärendets avgörande tillgodose de intressen, som förestavat att utnämningssrätten tillagts Kungl. Maj:t. Vidare skulle kombinationen av ett sedvanligt ansöknings- och valförfarande med ett efterföljande nytt ansökningsförfarande, förnyad domkapitelshandläggning av ärendet samt slutlig handläggning hos Kungl. Maj:t innebära, att den redan vid vanliga kyrkoherdetillsättningar anmärkningsvärt långa proceduren blir nästan orimligt utdragen. För prästvalskommittén har det framstått som angeläget att söka förenkla och förkorta de prästerliga tjänstetillsättningarna. Åt detta

¹ I det ovan s. 76 omnämnda interpellationssvaret uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet, att han funne det »ganska besynnerligt att ha båda dessa institut samtidigt».

intresse — vilket uppbär åtskilliga i 5 kapitlet av betänkandet framlagda förslag — måste enligt kommitténs mening vid ett förnyat övervägande av frågan om valen vid tredjegångstillsättningarna givas ett beaktande, som icke tillmätts detsamma i tidigare diskussioner.

Särskilda skäl tala emot att tredjegångstillsättningarna av komminister-tjänster skola föregås av ett menighetsval. Det genomsnittliga intresset för komministervalen måste betecknas som förhållandevis ringa. Medeltalet av röstningsprocentalen för samtliga under åren 1946—1950 i riket förrättade 324 komministerval utgjorde endast 8,33.¹ Att under sådana förhållanden anordna ett menighetsval för att inhämta församlingens önskemål beträffande tillsättningen synes kommittén vara en åtgärd av opropotionerlig vidlyftighet. Härtill kommer att val vid dessa tillsättningar skulle nödvändiggöra att utnämningssrätten tillades Kungl. Maj:t. Ett menighetsval av präst kan nämligen icke gärna tänkas försiggå utan ledning av ett av domkapitlet upprättat förslag till tjänstens besättning, och enligt kommitténs mening kan det icke komma i fråga att den myndighet, som har att upprätta ett sådant förslag, tillika skulle ha att, sedan valet ägt rum, träffa det slutliga avgörandet i fråga om tjänstens tillsättande.² Kommittén kan emellertid, såsom redan sagts, för sin del icke tillstyrka en centralisering av dessa komministerutnämningar till Kungl. Maj:t. Enligt kommitténs mening måste för ett församlingsinflytande å tredjegångstillsättningarna av komministertjänst sökas en annan form än ett menighetsval.

Av det nu sagda framgår att till de tidigare anförda, redan i och för sig mycket starka skäl av såväl principiell som praktisk art, vilka tala för att tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst ej skall föregås av ett val, fogar sig ytterligare ett, nämligen att härvidlag få samma ordning för kyrkoherdetjänst och komministertjänst. Beträffande båda tjänstetyperna kan man få en enkel procedur byggd på att den lediga tjänsten normalt blott ledigförklaras en gång och att alla som önska komma i fråga till den ha att konkurrera därom i samma ordning.

Införande av en tredjegångstillsättning av kyrkoherde- och komminister-tjänst utan val bör, såsom redan antytts icke föranleda, att församling, som beröres av tillsättningen, ställes utan inflytande på denna. Då förslag tidigare väckts om en tredjegångstillsättning av komministratur, synes i allmänhet ha förutsatts att kyrkorådet skulle äga yttra sig över de sökande. Även prästvalskommittén anser, att en medverkan i denna form från församlingens sida bör komma till stånd. I och för sig låte det sig väl tänka att kyrkofullmäktige finge yttra sig över de sökande. Då emellertid en obligatorisk kyrkofullmäktigeinstitution icke inom överskådlig tid lär komma till stånd och då kyrkostämman är föga lämpad för ifrågavarande uppgift,

¹ I fyra stift understeg detta tal 6; i lika många översteg det 10.

² I 1934 års prästvalsprop. (s. 31) betecknade departementschefen en dylik anordning som mindre lämplig.

har kommittén såsom nämnt stannat för att kyrkorådet bör utgöra det organ, varigenom församlingen giver tillkänna sin mening i ärendet. Enligt kommitténs mening är kyrkorådet också väl lämpat härför. För flerförsamlingspastoratens del finnas olika möjligheter. Om pastoratskyrkorådet gäller dock att dess huvudsakliga arbetsuppgifter hittills varit av ekonomisk art. Tänkbart vore att församlingskyrkoråden finge yttra sig å gemensamt sammanträde. Särskilda yttranden av de olika församlingskyrkoråden kunna emellertid giva en rikare belysning av pastoratsinvånarnas synpunkter och kommittén föreslår därför att dessa kyrkoråd skall beredas tillfälle att yttra sig vart och ett för sig.

I några remissyttranden över Sveriges yngre prästers förbunds framställning den 29 december 1952 har emot en medverkan av kyrkorådet vid tillsättning av prästerlig tjänst anförts, att jämlikt 46 § församlingsstyrelselagen är kyrkoherden eller den hans ämbete förvaltar självskrivnen ordförande i kyrkorådet, där ej kyrkoherden därtill förordnat annan präst i församlingen eller i annexförsamling särskilt anställd präst har att utöva ordförandeskap i denna församlings kyrkoråd. Kommittén kan icke finna att detta obligatoriska prästerliga ordförandeskap utgör något hinder. Tvärtom synes det värdefullt att kyrkorådets ordförande har förutsättningar att vid behov klargöra innebörden av sökandenas akademiska betyg eller liknande av sökandena åberopade fakta. Givetvis kan inträffa att kyrkorådets ordförande har att på grund av jäv — exempelvis om han själv är sökande till den lediga tjänsten — avhålla sig från att taga befattning med saken i kyrkorådet. Stundom kan därvid bliva erforderligt att domkapitlet förordnar ojävig präst att för dagen tjänstgöra såsom vice pastor.

En särskild fråga är i vilken form tillsättningsärendet bör överlämnas till kyrkorådet för yttrande. Närmaste anslutning till eljest gällande bestämmelser skulle vinnas om domkapitlet uppförde de tre sökande, vilka enligt domkapitlets mening i första hand borde komma i fråga till tjänstens erhållande, å ett förslag, varöver kyrkorådet finge yttra sig. För att emellertid icke en ny typ av förslag till prästerlig tjänst skulle tillskapas — något som skulle verka förvirrande — måste förslaget vara på vanligt sätt graderat. Till förmån för en dylik anordning skulle kunna anföras att kyrkorådet härigenom aldrig skulle behöva ingå i ett bedömande av mer än tre sökande samt att kyrkorådet, vars valda ledamöter ofta torde sakna erfarenhet av bedömningen av akademiska meriter, skulle få en värdefull ledning. Av vad tidigare anförts framgår emellertid, att för komminister-tjänsternas del dylika domkapitelsförslag icke kunna komma i fråga, därest det slutliga avgörandet av tillsättningarna skall tillkomma domkapitlet. Men också vid tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst skulle det medföra påtagliga olägenheter att låta domkapitlet uppgöra ett förslag, varöver kyrkorådet hördes. Domkapitlet skulle nämligen då ha att två gånger taga ställning till vem som vore närmast att erhålla den lediga tjänsten,

nämligen dels vid upprättande av förslaget och dels då domkapitlet underställer Kungl. Maj:t ärendet. Domkapitlets andra och slutliga ställningstagande skulle i många fall kunna bli starkt försvårat. Vidare skulle utnämningsfrågans avgörande kunna bli genom besvär över förslaget fördröjt på ett sätt som rimmade illa med strävandena att här få till stånd en snabbare tillsättningsordning. Kommittén föreslår den ordningen att domkapitlet efter prövning av de sökandes behörighet till den lediga tjänsten översänder samtliga ansökningshandlingar till kyrkorådet. Till handlingarna skall därvid biläggas icke blott en utskrift av domkapitlets protokoll över behörighetsprövningen utan även ett sammandrag av sökandenas meriter. Detta sammandrag bör upprättas efter mönster av de sammandrag, som sedvanligt uppgöras hos domkapitlet till ledning vid upprättandet av förslag. I detta sammanhang vill kommittén understryka, att syftet med inhämtandet av kyrkorådets yttrande icke är att kyrkorådet skall ingå i en teknisk meritbedömning utan att kyrkorådet skall, under ett allmänt beaktande av befordringsgrundsatserna förtjänst och skicklighet, göra det uttalande om tjänstens tillsättande, vartill kyrkorådet föranledes av ansökningshandlingarnas innehåll, sin uppfattning om tjänstens särskilda behov samt i förekommande fall ledamöternas personliga kännedom om de sökande.

Kommittén finner sig slutligen böra beröra två argument, som upprepade gånger anförts mot tanken på tredjegångstillsättningar av församlingsprästtjänster utan val.

Det har sagts att man riskerade att församlingsmedlemmarnas deltagande i ett val skulle komma att ersättas av upprättandet av petitionslistor för en eller flera präster. Riskens härför synes kommittén dock ej så stor. Det torde nämligen vara tämligen väl känt att myndigheterna allmänt sett äro mycket återhållsamma i fråga om att tillmäta större värde åt prov på denna erfarenhetsmässigt osäkra form av opinionsyttring.

Kyrkomötet har vid några tillfällen befarat, att en tredjegångstillsättning utan val skulle medföra att prästtjänsterna — närmast komminister-tjänsterna — i universitets- och läroverksstäderna skulle bli besatta med äldre präster, som sökt transport. Prästerskapet i dessa städer skulle få en — i varje fall ur ålderssynpunkt — olämplig sammansättning, och för de äldre icke-ordinarie prästerna i städerna skulle befordringsförhållandena långt ifrån att förbättras tvärtom försämras.

Enligt kommitténs mening vore det orealistiskt att icke räkna med att en tredjegångstillsättning av komministertjänster kommer att leda till ett något ökat transportsökande. Betydelsen härav bör dock icke överdrivas. Vid tillämpningen av tredjegångsinstitutet skall självfallet fasthållas att detta införts i första hand av hänsyn till dugande och förtjänta präster, som drabbats av befordringsmotgångar eller eljest av mer eller mindre tillfälliga orsaker gått miste om befordran. Emellertid giver det prästerliga befordrings-

systemet i sin nuvarande utformning så ytterst små möjligheter för en präst att erhålla även en sakligt välmotiverad transport, att en viss utvidgning av möjligheterna härtill bör hälsas med tillfredsställelse. Redan det förhållandet, att även eftersträfvade tjänster i större tätorter allttjämt skola vid två ledigheter av tre tillsättas genom val, utesluter att äldre landsbygdspräster skulle komma att i dominerande grad besätta dessa tjänster. Vidare må erinras om att den i kommitténs förslag från gällande PVL upptagna föreskriften, att sökandes förtjänst och skicklighet skola bedömas »med hänsyn jämväl till tjänstens särskilda behov», förbjuder att utnämningsbeslut grundas på allenast en rent mekanisk meritberäkning. Slutligen vill kommittén peka på att behovet av yngre arbetskraft i stor utsträckning tillgodoses genom kyrkoadjunktstjänster.

Kallande av »fjärde provpredikant» vid tillsättning av kyrkoherdetjänst. De röstberättigades möjlighet att vid kyrkoherdeval kalla fjärde provpredikant utnyttjas förhållandevis sällan. Under åren 1935—1953 utgjorde antalet tredjegångstillsättningar av kyrkoherdetjänster 333. Det kan därför antagas att hela antalet kyrkoherdeval under samma tid var omkring 1.000. Fjärde provpredikant stod under val blott vid 84 tillfällen. (Av sistnämnda tjänstetillsättningar skedde 45 jämlikt 41 § 2 mom. PVL, 19 jämlikt 41 § 3 mom. samt 20 jämlikt 41 § 4 mom.)

Prästvalskommittén finner icke skäl föreslå någon ändring däri, att fjärde provpredikant alltid skall kunna kallas, då kyrkoherdetjänst skall tillsättas efter val. Icke heller synes någon ändring vara påkallad i fråga om de förutsättningar i avseende å röstmajoritet och röstningsfrekvens, som enligt 28 § 1 mom. PVL måste vara uppfyllda för att sådan kallelse skall komma till stånd.

Enligt 41 § 2 och 3 mom. PVL övergår vid annan tillsättning än tredjegångstillsättning utnämningssrätten till Konungen, därest fjärde provpredikant kallats. Har i sådant fall vid valet ingen av de å förslaget uppförda prästerna erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna eller har icke minst en femtedel av de röstberättigade deltagit i valet, är Konungen vid utnämningen ej bunden att utnämna en av dem som stått under val. Tjänsten skall därför ånyo förklaras ledig. Vid införande av tredjegångstillsättning utan val finnes enligt kommitténs uppfattning ingen anledning att bevara denna regel som en speciell möjlighet för en präst att erhålla en kyrkoherdetjänst utan att ställa sig under val. Något annat motiv för att bibehålla densamma lär icke heller finnas. Snarare synes det tillfredsställande att väckandet å frågoday av förslag om kallande av fjärde provpredikant icke vidare skall kunna få så oberäkneliga konsekvenser, som nuvarande regler medgiva. Vidare talar intresset av att tjänstetillsättningarna förenklas och förkortas för att bestämmelsen om sökande utom förslag får utgå. Av dessa skäl har kommittén icke upptagit denna regel.

I 4 kapitlet föreslår kommittén att avläggandet av predikoprov hädanefter skall vara frivilligt. Detta skall gälla även beträffande präst som kallas att uppföras å förslag. Härav följer att benämningen fjärde provpredikant icke lämpligen bör bibehållas i författningstexter.

Tillsättning av kyrkoadjunktur. Kyrkoadjunktstjänst tillsättes enligt 4 § prästlönereglementet av domkapitlet. För den som erhåller sådan tjänst skall utfärdas skriftlig tillsättningshandling. Någon föreskrift om att kyrkoadjunktstjänst skall kungöras till ansökan ledig finnes icke. Så sker icke heller, utan präst, som önskar komma i fråga till kyrkoadjunktstjänst, vilken är eller väntas bliva ledig, brukar under hand meddela biskopen detta.

Vid några tillfällen ha framkommit förslag om att kyrkoadjunktstjänsterna skulle tillsättas efter ledigförklarande. Därvid synes dock aldrig ha ifrågasatts annat än att sådan tjänst alltjämt skall tillsättas av domkapitlet utan någon medverkan från det pastorat, vari tjänsten är inrättad. Då frågan, huruvida förordnande å dylik tjänst skall meddelas först efter ledigförklarande, obestriddigen kan sägas höra samman med det allmänna problemet om prästernas befordran efter förtjänst och skicklighet, vill kommittén taga upp spørsmålet i detta sammanhang.

I anledning av väckt motion (FK nr 117) hemställde riksdagen år 1935 (skr. nr 219) om utfärdande av föreskrift därom, att befattning som ständigt adjunkt skulle av domkapitel tillsättas efter det befattningen kungjorts till ansökan ledig. (Ständig adjunkt var en äldre beteckning för kyrkoadjunkt.) I ett över motionen avgivet utskottsutlåtande hade anförts i huvudsak följande. Det vore av synnerlig vikt, att tillsättningen av ifrågavarande befattningar skedde under mera öppna former. Ur synpunkten av vederbörande prästmäns berättigade anspråk på rättvis befordran måste det framför allt framstå som ett missförhållande, att förordnanden som ständigt adjunkt meddelades utan tillfälle till konkurrens. De ständiga adjunktsbefattningarna vore eftersökta tjänster icke blott för de extraordinarie utan också för många ordinarie prästmän. För utskottet stode det klart att, därest de som åstundade förordnande såsom ständigt adjunkt bereddes tillfälle att anmäla denna sin önskan, ett bättre val kunde träffas än eljest skulle bliva fallet. Utskottet ansåge sig böra framhålla, att vederbörandes lämplighet med hänsyn till tjänstens behov måste tillmätas avgörande betydelse. Med hänsyn till att bestämmelser om rätt till klagan över beslut angående tillsättande av dylik tjänst lätt kunde föranleda, att de rena pappersmeriterna bleve det för förordnandet avgörande, ansåge sig dock utskottet för det dåvarande, innan erfarenhet vunnits angående verkningarna av ansökningsförfarandet, böra avstyrka ett i motionen framställt yrkande att dylika bestämmelser meddelades.

I anledning av riksdagens framställning upprättades inom ecklesiastikdepartementet ett förslag till bestämmelser rörande tillsättning av kyrkoad-

junktsbefattning. Enligt detta förslag skulle ledigt förordnande å sådan befattning kungöras i sedvanlig ordning. Vidare föreskrevs, att domkapitlet skulle å befattningen förordna den som med hänsyn i främsta rummet till tjänstens särskilda behov prövades framför andra äga företråde.

Vid remissbehandling av förslaget blev detta avstyrkt av flertalet domkapitel. Kammarkollegiet, som tillstyrkte att kyrkoadjunktstjänst skulle ledigförklaras, fäste uppmärksamheten på att redan enligt då gällande regler klagorätt torde föreligga över domkapitels beslut rörande förordnande å kyrkoadjunktstjänst.

Yttrande över författningsförslaget inhämtades härefter från 1936 års kyrkomöte (Kungl. Maj:ts skr. nr 6). Förslaget avböjdes av kyrkomötet, som huvudsakligen anförde följande: På grund av domkapitlets kännedom om de extraordinarie prästerna i stiftet och överblick av möjligheterna att placera dem, förelåge icke något behov av kungörelseförfarandet. Men härtill komme, att ett sådant förfarande säkerligen skulle medföra, att domkapitlet vid meddelande av förordnanden icke skulle kunna i den utsträckning, som det för närvarande skedde, låta sig bestämmas av hänsyn till vederbörandes genom föregående tjänstgöring ådagalagda personliga lämplighet eller olämplighet för den särskilda befattningen utan nödgades i alltför hög grad rätta sig efter tjänstetid och andra s. k. pappersmeriter. Särskilt skulle en tendens i denna riktning komma till synes, därest rätt till klagan förelåge över domkapitlets beslut om tillsättande av kyrkoadjunktstjänst.

Genom beslut den 4 december 1936 fann Kungl. Maj:t vad i ärendet förekommit ej föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

I sitt principbetänkande (SOU 1948:44 s. 115) uttalade 1946 års prästlönekommitté utan att närmare ingå på ämnet, att kyrkoadjunktstjänsterna framdeles borde kungöras till ansökan lediga i sedvanlig ordning. Vid avgivande av yttrande över sagda betänkande avstyrkte 1948 års kyrkomöte, under hänvisning till de av 1936 års kyrkomöte gjorda uttalandena, en dylik anordning (särsk. utsk. bet. nr 1 s. 16). Vid författningsreglering i anslutning till prästlönereformen meddelades icke någon föreskrift om att här ifrågavarande tjänster skulle ledigförklaras.

Den tidigare lämnade redogörelsen torde visa, att goda skäl kunna anföras såväl för att kyrkoadjunktstjänsterna skola tillsättas efter ledigförklarande som för nuvarande ordning. Ökas kyrkoadjunktsskårens relativa andel av hela kåren av församlingspräster och kommer därigenom varje präst att genomsnittligt under längre tid innehava en kyrkoadjunktstjänst, ökar prästernas intresse av att dessa tjänster tillsättas efter en öppen konkurrens. Å andra sidan har frågan lönemässigt i viss mån kommit i ett annat läge genom 1951 års lönereform: varje extraordinarie präst kommer genom den reglerade befordringsgången på några få år upp till den lön, som en

kyrkoadjunkt åtnjuter. Kyrkomötet har vid flera tillfällen i mera allmänna ordalag understrukit stiftsstyrelsernas intresse av att få i fria former meddela förordnanden å dessa tjänster. Prästvalskommittén vill till komplettering härav peka på en omständighet av viss praktisk betydelse. Kyrkoadjunkterna äro såsom extraordinarie präster icke underkastade den förflyttningsskyldighet, som åvilar de ordinarie prästerna. Därest ett domkapitel finner en kyrkoadjunkt böra flyttas till ett annat pastorat, får denna förflyttning genomföras i den formen, att prästen uppsäges från sin innehavda tjänst och förordnas till innehavare av en annan kyrkoadjunkts-tjänst. Det senare ledet förutsätter emellertid att domkapitlet verkligen disponerar över tillsättningen av dessa tjänster. Detta skulle knappast bliva fallet, om varje förordnande av kyrkoadjunkt skulle föregås av ansökningsförfarande. Man riskerar, att domkapitlens handlingsfrihet låses på ett besvärande sätt. Att en kyrkoadjunkt finnes böra omplaceras, oaktat han icke själv giver uttryck åt något önskemål härom, är väl icke särdeles vanligt men förekommer dock sporadiskt och lärer i vissa situationer vara ofrånkomligt. Ytterligare kan mot införande i detta sammanhang av ett kungörelseförfarande anföras, att det synes klokt att icke vidtaga en dylik åtgärd förrän erfarenhet vunnits om huru stiftsbandets avskaffande verkar. En reform av diskuterat innehåll synes så mycket hellre kunna anstå tills vidare, som kommittén icke försport att bland det icke-ordinarie prästerskapet skulle finnas några bestämda önskemål om en förändring. Kommittén vill ej underlåta att uttala sin anslutning till meningen, att besvärsrätt föreligger emot domkapitels beslut i fråga om förordnande av kyrkoadjunkt.

FJÄRDE KAPITLET

Predikoproven

A. Skyldigheten att avlägga prov

Gällande regler och tidigare reformförslag. Enligt 17—19 §§ PVL skola de sökande till ordinarie församlingsprästtjänster som regel avlägga prov med predikan och altartjänst vid högmässogudstjänst i en eller två kyrkor inom det pastorat, där de söka tjänst. Detta moment i tillsättningsförfarandet är sedan länge omstritt. Gång efter annan ha förslag framkommit, vilka syftat till att avskaffa dessa prov eller att göra dem frivilliga.

Enligt 1883 års prästvalslag skulle varje å förslag till domprost-, kyrkoherde- eller komministertjänst uppförd präst avlägga prov. Befriad härifrån var dock präst, som var förhindrad att inställa sig till avläggande av prov, enär han var i fält eller var på ämbetets vägnar eller i offentligt uppdrag utrikes. Även präst, som var av sjukdom eller annat laga förfall hindrad att å utsatt dag avlägga prov och för vilken hindret bestod ännu efter nittio dagar, fick komma under omröstning utan prov. Uteblev präst utan anmält och av domkapitlet godkänt förfall, kunde domkapitlet skilja honom från förslaget. För präst, som hos Konungen sökte regal kyrkoherdetjänst utom förslag, kom självfallet icke något prov i fråga. Såframt kallelsen till en patronell tjänst till äventyrs någon gång kan ha föregåtts av prov, var detta en fråga mellan patronus och prästen.

Genom 1910 års prästvalslag gjordes ingen förändring i skyldigheten att avlägga prov. Den nyssberörda tiden av nittio dagar förkortades till fyrtiofem dagar.

Tillkomsten av 1934 års PVL innebar en viss inskränkning av skyldigheten att provpredika. Såsom 18 § 1 mom. upptogs den tidigare bestämmelsen om befrielse för präst, som är i fält eller utom landet. I ett nytt 2 mom. föreskrevs att, därest å förslag uppförd präst i annat fall anhöll hos domkapitlet om befrielse från fullgörande av prov, ägde domkapitlet, när särskilda skäl föranledde därtill, medgiva att han finge utan avläggande av prov komma under omröstning.

Denna alltjämt gällande reglering av skyldigheten att provpredika överensstämde icke med det av 1930 års prästvalssakkunniga framlagda förslaget eller med den ståndpunkt, som intogs av flertalet av de myndigheter, vilka avgåvo yttrande över detta betänkande. Då prästvalskommittén fun-

nit det ofrånkomligt att ånyo upptaga spörsmålet om predikoproven, torde det vara lämpligt att här lämnas en redogörelse för de förslag som sålunda förelågo år 1934.

Nyssnämnda sakkunniga föreslogo, att avläggandet av prov skulle vara helt frivilligt för prästerna. Efter att ha redovisat några tidigare framkomna förslag om borttagande eller inskränkande av predikoproven anförde de sakkunniga för egen del till en början följande.

Därest församlingarna skola hava rätt att genom val medverka vid prästtjänsternas tillsättande, måste det givetvis sörjas för, att församlingarna erhålla någon kännedom om de präster, vilka vid valet kunna komma i fråga. Även om det torde vara oförnekligt, att församlingarna nu för tiden i allmänhet äro i stånd att, oberoende av proven, förskaffa sig dylik kännedom samt att proven fördenskull ofta hava föga betydelse för valets utgång, lär man dock icke kunna utgå ifrån, att församlingarna alltid äro i tillfälle att på annat sätt än genom prov erhålla kännedom om vederbörande prästmän. Att helt avskaffa proven synes därför icke vara att förorda. Å andra sidan torde emellertid proven icke behöva förekomma i samma utsträckning som för närvarande, utan synes en begränsning härutinnan med fördel kunna åstadkommas. Förutom att prästerna därigenom skulle beredas lindring i de besvär och olägenheter, som proven för dem kunna medföra, skulle en dylik begränsning av proven vara önskvärd jämväl ur kostnadssynpunkt. — — — Då proven hava till ändamål att förskaffa församlingarna kännedom om de präster, vilka vid valet kunna komma i fråga, kunde det måhända synas ligga närmast till hands att låta skyldigheten att avlägga prov bliva beroende av om prov påkallades av församlingen eller ej, så att proven bleve obligatoriska allenast i sådana fall, då prov påkallades av församlingen, men i övriga fall bleve fakultativa. En sådan anordning torde dock ej böra förordas. I själva verket skulle nämligen detta mången gång kunna leda till, att församlingen på förhand bestämde sig för, vilken av de föreslagna församlingen önskade erhålla till präst, och sedermera förklarade sig ej påkalla prov, oaktat församlingen kanske icke ägde någon kännedom om de övriga å förslaget uppförda. Härigenom skulle då dessa senare komma i en synnerligen ogynnsam ställning. De kunde visserligen själva begära att få avlägga prov, men skulle det dock säkerligen för flertalet prästmän kännas motbjudande att, sedan församlingen förklarat sig ej påkalla provpredikningar, påtruga församlingen prov.

De sakkunniga föreslogo, att proven skulle bliva på det sätt fakultativa att präst, som funne det vara av behovet påkallat att genom prov göra sig känd för vederbörande församling, fortfarande skulle ha tillfälle därtill men att däremot någon skyldighet att avlägga prov icke skulle föreligga. Mot en dylik anordning kunde, framhöllo de sakkunniga, måhända invändas, att den icke beredde församlingarna någon säkerhet för, att de alltid erhöile kännedom om de präster, som vid valet kunde komma i fråga. Då det emellertid finge anses ligga i vederbörande prästers eget intresse, att den församling, där tjänsten söktes, erhöile kännedom om dem, kunde man enligt de sakkunniga utgå ifrån, att i sådana fall, där det kunde vara av behovet påkallat, att de sökande genom prov gjorde sig kända för församlingen,

de åtminstone i regel komme att begagna sig av sin rätt att avlägga prov. Därest det i något fall skulle inträffa, anförde de sakkunniga, att en sökande, ehuru mindre känd för församlingen, likväl föredroge att utan prov komma under omröstning vid valet, torde han därför ha så pass vägande skäl, att det i allt fall skulle vara föga tilltalande att under dylika förhållanden ålägga honom prov.

I de sakkunnigas förslag till prästvals lag hade 17 § 1 mom. följande lydelse.

Sedan förslag vunnit laga kraft, eller däröver anförda besvär blivit slutligen avgjorda, skall tillfälle beredas å förslaget uppförd sökande, som det önskar, att å förelagd dag vid högmässogudstjänst avlägga prov med predikande och alltartjänst i församlingens kyrka eller, om tjänsten omfattar flera församlingar eller inom en församling finnas flera kyrkor, i den kyrka, domkapitlet bestämmer. Äro flera därtill villiga, skola de, var på sin dag, i ordning efter deras rum på förslaget, avlägga sådant prov, som nu är sagt. Är — — — (oförändrat stadgande om prov i två kyrkor).

Vidare må här återgivas 1 § första punkten i de sakkunnigas förslag till prästvalsstadga.

Då förslag till prästerlig tjänst, som skall efter val tillsättas, vunnit laga kraft, skall domkapitlet förelägga en var av de å förslaget uppförda sökande att inom fjorton dagar, efter det föreläggandet kommit honom till handa, giva domkapitlet meddelande, huruvida han önskar avlägga prov, som i lagen angående tillsättning av prästerliga tjänster sägs.

Över de sakkunnigas betänkande i dess helhet avgåvos utlåtanden av samtliga domkapitel, Stockholms stads konsistorium, hovkonsistorium, centralstyrelsen för allmänna svenska prästföreningen samt styrelsen för landskommunernas förbund. Med hänsyn till att remissyttrandena i nu förevarande spörsmål icke blevo redovisade i propositionen till 1934 års riksdag lämnar prästvalskommittén såsom *bilaga 2* till detta betänkande en sammanställning över yttrandena i denna del.

De sakkunnigas förslag, att provpredikningarna skulle bliva fakultativa, fick ett gynnsamt mottagande. Helt oreserverat tillstyrktes detsamma av ett domkapitel. Fem domkapitel och de nämnda två styrelserna tillstyrkte förslaget i princip men föreslogo eller ifrågasatte vissa jämkningar däri. Tre domkapitel och de båda konsistorierna lämnade förslaget utan erinran; av de åsyftade domkapitelsyttrandena var dock ett (Växjö domkapitels) så avfattat, att det möjligen inrymde ett avstyrkande. Endast tre — eller möjligen fyra — domkapitel ansågo, att predikoproven alltjämt borde vara obligatoriska.

I propositionen till 1934 års riksdag erhöles 17—19 §§ den lydelse de alltjämt ha. Dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg, anförde, att mot de sakkunnigas förslag i denna del betänkligheter hade uttalats av ett flertal myndigheter, vilka ansett, att den dåvarande skyldigheten att avlägga prov principiellt borde bibehållas men att präst,

som icke önskade fullgöra prov, kunde efter domkapitlets beprövande befrias därifrån, när särskilda skäl därtill förelåge. En dylik anordning vore enligt departementschefen att föredraga framför den av de sakkunniga föreslagna.

I första lagutskottets utlåtande (1934:60) ägnades ingen uppmärksamhet åt spörsmålet. Icke heller kyrkolagsutskottet (bet. nr 14) vid 1934 års kyrkomöte gjorde något uttalande i saken.

I underdånig skrivelse den 30 augusti 1951 har 1951 års prästmöte i Stockholms stift med bifall till en vid mötet väckt motion hemställt, att Kungl. Maj:t måtte »vidtaga åtgärder med syfte att den prästerliga befordringsordningen ändras så, att de mot en evangelisk kristendomsuppfattning stridande predikoproven icke behöva förekomma». I motionen anföres, bland annat, att ordningen med provpredikningar innebär, att kyrkan dels begär av prästen att han skall predika Guds ord till väckelse, frälsning och salighet, dels inleder honom i frestelse att i sin provpredikan tala så att hans tal 'slår an' på församlingen och därmed ökar hans utsikter att bliva vald. Av församlingen, anföres vidare, väntar kyrkan dels att den skall ta emot predikan som ett Guds ord och dels att den skall bedöma densamma som en mänsklig prestation. Församlingens i och för sig legitima önskan att få se och höra en präst, som söker tjänst, borde enligt motionären kunna tillgodoses genom att de intresserade besöka en högmässa i prästens dittillsvarande församling eller genom att tillfälle beredes den sökande att hålla något föredrag i det pastorat, där han söker tjänst.

Berörda prästmötesskrivelse har av Kungl. Maj:t överlämnats till kommittén för att tagas under omprövning vid fullgörande av kommitténs uppdrag.

Vid 1951 års kyrkomöte väcktes, såsom kommittén också i ett annat sammanhang erinrar, en motion (nr 11), syftande till att systemet med provpredikningar och prästval skulle ersättas med en tillsättningsordning, där församlingsinflytandet fick göra sig gällande genom en rätt för kyrkorådet att yttra sig över de sökande. I fråga om provpredikningarna återopade motionärerna den av 1951 års prästmöte i Stockholm gjorda framställningen. Motionen avslogs av kyrkomötet på hemställan av kyrkolagsutskottet (bet. nr 10), som beträffande provpredikningarna anfört följande.

Även om de obligatoriska predikoproven ej utgöra en alldeles nödvändig förutsättning för att systemet med val skall kunna tillämpas, är det dock enligt utskottets mening önskvärt att församlingen beredes tillfälle att få något intryck av de å förslag uppförda sökandena. Avskaffas skyldigheten att avlägga prov, kan det läget befaras uppkomma, att ingen av de å förslaget uppförda avlägger prov samt att församlingen kan ha att välja mellan helt okända personer. Utskottet får vidare erinra om att domkapitlet äger, när särskilda skäl därtill föranleda, medgiva att sökande må komma under omröstning utan att avlägga prov. Härigenom föreligger möjlighet att i viss utsträckning undvika de olägenheter, som stundom kunna vara förenade med att predikoproven äro obligatoriska.

I riksdagen synes skyldigheten att avlägga predikoprov icke varit föremål för uppmärksamhet efter tillkomsten av gällande prästvalslag.

Prästvalskommittén. Skyldigheten för befordingssökande präst att avlägga prov med predikan och altartjänst har av ålder utgjort ett väsentligt inslag i ordningen för tillsättning av församlingsprästtjänster. Predikoprovens historiska samband med menighetsvalet ligger i öppen dag och torde icke behöva utvecklas. Det må emellertid erinras om att den befogenhet, som enligt 19 § tolfte punkten folkskolestadgan tillkommer folkskolestyrelse att förelägga en eller flera av de på förslag till folkskollärartjänst uppförda sökande undervisningsprov, är en kvarleva från den tid, då sådan tjänst tillsattes genom val å kyrkostämma. Undervisningsprov av nämnda art förekomma sedan länge ytterligt sällan, och i 1951 års skolstyrelseutrednings förslag till bestämmelser om tillsättning av lärare vid skolor tillhörande det obligatoriska skolväsendet har icke upptagits något stadgande om sådana prov. I fråga om kyrkomusikertjänst är förhållandet det, att kyrkorådet kan jämlikt 37 § 7 mom. kyrkomusikerstadgan förelägga sökande till kantorstjänst kyrkomusikaliskt prov men saknar motsvarande befogenhet vid tillsättning av organisttjänst. Den omständigheten att någon form av prov aldrig torde ha krävts av sökande till stadsdomartjänst visar att avläggande av prov icke ansetts vara ett nödvändigt villkor för att val skulle kunna företagas av menighet.

För predikoproven är karaktäristiskt att de innebära att den sökande prästen har att utföra en förrättning, som anordnats för helt andra syften än att utgöra ett led i en tjänstetillsättning. Detta drag hos predikoprovsinstitutet utgör utgångspunkten för den principiella kritik av provpredikningar, som framförts av 1951 års prästmöte i Stockholms stift. Samtidigt som kommittén vitsordar riktigheten av denna iakttagelse, vill kommittén uttala att frågan om predikoprovens bevarande bör avgöras även från andra synpunkter än dem som prästmötet anlagt. Härtill vill kommittén foga, att det i prästmötesmotionen framförda uppslaget att i predikoprovens ställe sätta ett föredrag icke skulle erbjuda några garantier mot det som prästmötet funnit vara ett principiellt missförhållande. Därest ifrågavarande präst gåve åt sitt föredrag, som väl i regel komme att behandla ett religiöst ämne, en uppbygglig karaktär, torde föredraget komma en predikan mycket nära.

Enligt kommitténs mening låter det sig icke göra att med någon säkerhet fastställa, vilken betydelse predikoproven ha för prästvalens utfall i stort. Redan 1930 års sakkunniga uttalade, att församlingarna i allmänhet äro i stånd att oberoende av proven förskaffa sig kännedom om de å förslag uppförda prästerna. Detta måste i än högre grad gälla nu för tiden. Ur de röstberättigades synpunkt är förtjänsten med predikoprov, att dessa kunna få ett eljest måhända icke tillgängligt personligt och omedelbart intryck av den sökande prästens förmåga i en betydelsefull ämbetsfunktion.

Den sökande präst, som icke tidigare verkat inom pastoratet eller i dess närhet, kan få större utsikter att bliva rättvist bedömd vid en jämförelse med en på orten välkänd präst. Å andra sidan är provpredikningsinstitutet behäftat med obestridliga svagheter. I fråga om prästens förmåga inom många väsentliga delar av hans ämbetsuppgift, exempelvis den enskilda själavården, liksom väl i regel också om hans personliga läggning giver prov med predikan och altartjänst ingen ledning. Tillfälligheter av varje-handa slag kunna påverka såväl besöksfrekvensen som predikantens aktuella disposition för sin uppgift. Som ett sammanfattande omdöme om predikoproven — och därmed sammanhörande prov i utförande av altartjänst — vill kommittén uttala, att de utgöra ett värdefullt inslag i en tillsättningsordning, som bygger på församlingsmedlemmarnas valrätt, och att det ställer sig svårt att för dem finna en ersättning, vilken är påtagligt överlägsen. Kommittén föreslår därför, att utrymme för provpredikningar alltså skall finnas i tillsättningsförfarandet. Ett särskilt skäl har för kommittén därvid varit, att med stiftsbandets avskaffande de fall kunna bliva något flera än för närvarande, då å förslag till en tjänst äro uppförda en eller flera präster, beträffande vilka för de röstberättigade kan vara relativt svårt att på annat sätt vinna närmare information.

Av det inledande avsnittet av detta kapitel har framgått, att 1930 års sakkunniga föreslog att avläggandet av prov skulle vara frivilligt, att detta förslag biträdades i flertalet remissyttranden samt att denna opinion icke kom att bliva fullt tydligt redovisad i 1934 års prästvalsproposition. I den sistnämnda år antagna prästvalslagen blev skyldigheten att provpredika endast i ringa grad uppmjukad. Självfallet innebar den genom 1934 års lag tillkomna möjligheten att vid tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst söka sådan tjänst utom förslag hos Konungen indirekt en viss möjlighet att vinna befordran utan att avlägga predikoprov. Den möjlighet, som genom 18 § 2 mom. öppnades för sökande att begära befrielse från skyldigheten att provpredika, synes ha utnyttjas i mycket ringa grad. Kommittén föreställer sig att såväl de befordringssökande prästerna i gemen som domkapitlen varit inställda på att för sådan befrielse förutsättes att helt speciella omständigheter föreligga; såsom av den ovanstående redogörelsen framgår giva förarbetena till stadgandet föga ledning för dess tillämpning.

Vid genomförande av prästvalskommitténs förslag om tredjegangstillsättning av kyrkoherde- och komministertjänst utan val tillkommer indirekt ytterligare en möjlighet att vinna befordran utan att avlägga prov. Kommittén har emellertid icke ansett sig böra stanna härvid. Det är nämligen ofta omvitnat att predikoproven för icke så få präster innebära ett allvarligt psykiskt obehag. Dessa präster ha därigenom svårt att så att säga göra sig själva rättvisa vid proven. Kommittén anser därför att starka bil-

lighetsskäl tala för att sökande präst får möjlighet att avstå från att avlägga prov. För att denna frihet skall få sitt avsedda innehåll måste bestämmelserna så utformas, att ett avstående från att provpredika icke framstår som ett undandragande från fullgörandet av en skyldighet. Å andra sidan bör frivilligheten ha en rent individuell karaktär. Det skulle icke vara förenligt med denna reforms syfte eller med kommitténs principiella uppskattning av predikoprovsinstitutets värde att möjliggöra för en sökande till viss tjänst att låta sitt ställningstagande till proven bestämmas av huru medsökande ställa sig härtill. Kommittén föreslår därför, att sökande till viss tjänst skall redan i sin ansökning meddela, huruvida han önskar avlägga prov (20 §). Denna viljeförklaring skall vara bindande både i den riktningen, att en sökande icke må på grund av en efter ansökningstidens utgång uttalad önskan beredas tillfälle att avlägga prov (22 §), och på det sättet, att en präst icke efter sagda tidpunkt må frånträda sitt beslut att provpredika (21 §). (Angående en mycket speciell modifikation härif, se nedan s. 103.) För att understryka förslagets innebörd har nuvarande bestämmelse om rätt för domkapitlet att från förslaget skilja präst, vilken utan laga förfall uteblir från prov, utbytt mot en bestämmelse om att prästen i dylikt fall skall skiljas från förslaget. Ehuru, såsom av det förut anförda framgår, detta icke varit något motiv för kommittén, torde med denna utformning av rätten att avstå från att avlägga prov även individuella belänkigheter av religiös art mot predikoproven i viss mån bliva tillgodosedda.

Den frihet att avstå från avläggande av prov, vilken enligt kommitténs förslag skall tillkomma sökande präst, bör även få åtnjutas av präst, som av församlingen kallas att uppföras å förslag till tjänst.

Kommittén anser sig icke böra eller kunna göra några antaganden om i vilken utsträckning prästerna komma att avstå från att avlägga prov. Dock föreställer sig kommittén, att dess i nästföljande avsnitt utvecklade förslag om ersättning åt provpredikant kommer att bidra till att predikoproven bibehållas i tämligen stor utsträckning.

B. Resekostnadsersättning m. m. åt provpredikant

Tidigare förslag. Enligt gällande prästvals- och prästlöneförfattningar äger präst, som avlägger prov å annan ort, icke rätt till resekostnadsersättning.

Framställningar om införande av ersättning åt provpredikant gjordes år 1918 av Uppsala domkapitel och år 1920 av kyrkomötet (skr. nr 28). Förstnämnda framställning fann Kungl. Maj:t, efter remissbehandling, genom beslut den 26 mars 1920 ej föranleda någon vidare åtgärd. Den senare överlämnades efter remissbehandling till 1930 års prästvalssakkunniga. I såväl de båda framställningarna som i däröver avgivna utlåtanden framkommo åtskilliga förslag i fråga om vilka präster som skulle erhålla er-

sättning, vilka kostnader som skulle ersättas samt vem — pastorat eller kyrkofonden — som skulle bestrida dessa ersättningar.¹

Tidigare har erinrats att 1930 års sakkunniga å ena sidan föreslog att avläggandet av predikoprov skulle vara frivilligt men å andra sidan framhöllo såsom önskvärt, att i sådana fall, där det kunde vara av behovet påkallat, att vederbörande präster genom prov gjorde sig kända för församlingen, de också komme att begagna sig av sin rätt att avlägga prov. En förutsättning för att prov skulle komma till stånd kunde dock, anförde de sakkunniga, stundom vara, att präst, som önskade avlägga prov, icke nödgades avstå därifrån allenast med hänsyn till svårigheterna för honom att bära kostnaderna för provet. De sakkunniga föreslog, att ersättning för provresa skulle tillkomma varje provpredikant, som ej vore bosatt i den församling, där han avlade prov; i den tidigare diskussionen framkomna förslag att härifrån utesluta fjärde provpredikant eller präst, som sedermera erhöle den sökta tjänsten, avvisades. Med anslutning härutinnan till en ståndpunkt, som 1920 års kyrkomöte intagit, ansågo de sakkunniga, att provpredikants utgift för vikarie icke borde tagas i beräkning vid ersättningsfrågans bedömande. Resekostnads- och traktamentsersättning skulle utgå enligt bestämmelserna i då gällande allmänna resereglemente och beräknas efter den i nämnda reglemente upptagna rese- och traktamentsklassen II D. Beträffande provpredikant, som hade sin tjänstgöring utom riket skulle ersättningen utgå efter Konungens prövning i varje särskilt fall, dock högst med 500 kronor. De sakkunniga föreslog, att kostnaderna skulle gäldas ur kyrkofonden. Lades ersättningsskyldigheten på församlingarna, skulle dessa drabbas mycket ojämnt och avlägset belägna församlingar åsamkas oproportionerligt stora kostnader. Enligt de sakkunniga kunde de årliga kostnaderna vid en genomsnittskostnad för varje predikoprov av 100 kronor uppgå till omkring 34.000 kronor, därest samtliga präster avlade prov; gjordes proven fakultativa, finge man räkna med ett väsentligt lägre belopp.

Kammarkollegiet och statskontoret behandlade detta förslag ingående i ett gemensamt remissyttrande. Ämbetsverken ansågo billighetsskäl tala för att präst i viss omfattning erhöle ersättning för kostnad vid predikoprov. Denna ersättning borde dock begränsas till resekostnaden; härom anförde ämbetsverk:

Även om, såsom i betänkandet anfördes, proven finge anses hava till ändamål att bereda församlingarna kännedom om de präster, vilka vid valet kunde komma i fråga, hade proven tillika en väsentlig betydelse även för den sökande prästen. I viss mån hade provets avläggande karaktären av en uppvaktning hos dem, som vid tjänstetillsättningen utövade valrätten. Motsvarande uppvaktning — om än under helt andra former — vore ingalunda okänd vid tjänstetillsättningar å andra områden utan att någon gottgörelse för kostnaden därför ifrågasattes att utgå av

¹ En utförlig redogörelse härför i SOU 1932:35 s. 187—190.

allmänna medel. Med hänsyn till vad sålunda erinrats funne ämbetsverken övervägande skäl tala för att ersättningen begränsades till resekostnaden, under det att den tjänstsökande prästen själv skulle svara för övrig kostnad.

Vidare ställde sig de båda ämbetsverken tvekande till förslaget, att undantagslöst tillerkänna resekostnadsersättning åt provpredikant, som hade sin dåvarande tjänstgöring utom riket — ämbetsverken förutsatte att förslaget endast avsåg sådana utlandspräster, som behandlas i befordringsrättsregeln i 3 § prästvalslagen. Mot förslaget, att utgående ersättningsbelopp skulle gäldas ur kyrkofonden hade ämbetsverken intet att i sak erinra. Med hänsyn till rådande ovisshet, om kyrkofonden skulle kunna balanseras även vid uttagande av den högsta, i kyrkofondslagen medgivna allmänna kyrkoavgiften, ansågo ämbetsverken emellertid det icke vara välbetänkt att för det dåvarande utan nödtvång pålägga kyrkofonden nya skyldigheter. Ämbetsverkens yttrande utmynnade i en hemställan, att förslaget icke måtte föranleda någon åtgärd förr än det visat sig, att kyrkofonden utan höjning av den allmänna kyrkoavgiften kunde bestrida ifrågakavande utgift.

I 1934 års prästvalsproposition anförde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att någon meningsskiljaktighet icke torde råda därom, att kostnadsersättning åtminstone i viss omfattning borde beredas provpredikant. Ytterligare utredning krävdes dock i fråga om grunderna för ersättningens beräkning ävensom beträffande frågan, varifrån ersättningsbeloppen skulle gäldas, innan det läte sig göra att taga definitiv ståndpunkt till dessa spörsmål.

Varken riksdagen eller kyrkomötet gjorde vid prästvalsfrågans behandling år 1934 något uttalande i fråga om ersättning åt provpredikant.

Vid den år 1951 genomförda löneregleringen för prästerna lämnades spörsmålet om reseersättning vid predikoprov åsido. 1946 års prästlönekommitté upplyste i sitt slutbetänkande (SOU 1950:43 s. 151), att kommittén övervägt frågan men funnit att den borde prövas av prästvalskommittén. Prästlönekommittén sade sig ha erfarit, att det numera mångenstädes förekomme att pastoraten — utan att ha skyldighet härtill — ersatte provpredikanterna deras reseutgifter.

I underdånig skrivelse (nr 31) har 1953 års kyrkomöte, i anledning av väckt motion (nr 82), anhållit, att möjlighet måtte beredas för präst, som fullgjort provpredikan i enlighet med av domkapitlet utfärdat missiv, att ur kyrkofonden för härav föranledd resa erhålla rese- och traktamentsersättning enligt i allmänna resereglementet angivna grunder, dock att präst, som provpredikat på grund av kallelse till fjärde provpredikant, måtte för motsvarande utgifter erhålla ersättning efter samma grunder av vederbörande pastorat. Skrivelsen har — liksom en av domkapitlet i Växjö den 21 juli 1952 hos Kungl. Maj:t i saken gjord framställning — överlämnats till prästvalskommittén.

Prästvalskommittén. Redan vid tillkomsten av gällande prästvalslag fastslogs — av 1930 års sakkunniga, remissmyndigheterna, varibland kammarkollegiet och statskontoret, samt dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet — att det vore i princip skäligt, att präst erhöles ersättning, helt eller delvis, för kostnaderna i samband med avläggande av predikoprov. Prästvalskommittén är av samma mening. Ett predikoprov är en tjänsteförrättning, som företages efter myndighets förordnande. Provpredikanten förrättar en gudstjänst, som under alla omständigheter skall ombesörjas. Slutligen — och detta är den viktigaste synpunkten — är provpredikanten ett lagbestämt moment i ordningen vid prästval, föreskrivet eller, vid frivilliga predikoprov, möjliggjort främst i valmenighetens intresse. Därest provpredikningarna, såsom kommittén föreslår, bliva frivilliga, framträder också det av 1930 års sakkunniga återopade intresset att undanröja risken för att präst av ekonomiska bevekelsegrunder finner sig böra avstå från att avlägga prov, en synpunkt som får ökad tyngd därest stiftsbandet avskaffas.

Kostnadsersättning bör enligt kommitténs mening i princip tillkomma varje provpredikant, oavsett om han redan har prästerlig tjänst eller icke. Präst, vilken redan är anställd i det pastorat, där han söker ledig tjänst, måste dock uteslutas från rätt till sådan ersättning; till täckande av kostnaderna för församlingsprästers resor inom eget pastorat anvisas nämligen i särskild ordning bestämda reseanslag. Frågan om ersättning åt präst, som från utrikes ort företager resa för att avlägga predikoprov, behandlas nedan.

Provpredikant synes böra erhålla resekostnadsersättning och traktamente i enlighet med bestämmelserna i gällande allmänna resereglemente av den 21 november 1952 (nr 735). Av vad kommittén tidigare anfört om grunden för att kostnadsersättning skall utgå följer att kommittén icke finner det riktigt att inskränka rätten till ersättning med återopande av att predikoproven kunde anses ha ett element av uppvaktning för en valmenighet. Icke heller ha de argument, som i den tidigare allmänna diskussionen om församlingsprästers införande under det allmänna resereglementet anförts såsom motiv för speciella begränsningar i rätt till reseersättning, någon bärkraft i nu förevarande sammanhang. Det synes icke erforderligt att inskränka prästs rätt till ersättning till något visst högsta antal provresor per år. Enligt kommitténs förslag till prästvalslag skall präst nämligen lika litet som för närvarande kunna samtidigt stå på förslag till flera tjänster, och därmed torde risken att någon präst företager täta provresor bliva utesluten. Reseersättning synes lämpligen böra med bortseende från provpredikantens innehavda tjänsteställning utgå efter rese- och traktamentsklassen B.

I olikhet mot 1930 års sakkunniga finner prästvalskommittén sig icke kunna stanna vid att enbart föreslå reseersättning åt provpredikant. Kom-

mittén föreslår att, då präst behöver tjänstledighet för avläggande av prov, han skall vidkännas s. k. C-avdrag å lönen, d. v. s. avstå hela lönen, och härför erhålla ersättning. Där predikoprov undantagsvis avlägges av annan än präst, som är underkastad prästlöneordningen, bör enligt kommitténs mening frågan om ersättning för i anledning av provet mistade avlöningsförmåner bedömas efter regler motsvarande dem som enligt 5 § kommittékungörelsen den 28 juni 1946 (nr 394) gälla i fråga om löneersättning åt kommittéledamot. Kostnaderna för erforderlig vikarie för provpredikande församlingspräst komma jämlikt prästlönekostnadslagen att åvila det pastorat, där provpredikanten är anställd.

Därest, på sätt prästvalskommittén föreslår, avläggandet av predikoprov blir frivilligt samt tredjegångstillsättning av kyrkoherde- och komminister-tjänst utan val införes, torde endast sällan förekomma att utom riket bosatt präst företager resa till Sverige för att provpredika. Om och i vad mån sådan präst bör utfå kostnadsersättning, låter sig knappast regleras generellt. Ett flertal speciella omständigheter kunna här inverka på bedömandet. Kommittén föreslår för dessa fall, att ersättningsfrågan får prövas och avgöras av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. Där nu avsedd präst finner sig behöva ett besked av Kungl. Maj:t i förhand, torde det icke bliva omöjligt för honom att utverka ett snabbt beslut i saken. Det bör dock stå sådan präst öppet att vid sökande av tjänst till sin förklaring om villighet att avlägga prov knyta det villkoret, att reseersättning medgives honom. Någon anledning att inskränka möjligheten att erhålla kostnadsersättning till vissa grupper av utomlands verksamma präster synes icke finnas.

Kostnaden för ersättning åt provpredikant bör enligt kommitténs mening bestridas ur kyrkofonden. Härutinnan överensstämmer kommitténs förslag med 1930 års sakkunnigas. Såsom sistnämnda sakkunniga framhöllo, skulle pastoraten, därest de finge stå för dessa utgifter, kunna drabbas mycket ojämnt. I motsats till 1930 års sakkunniga har 1952 års kyrkomöte emellertid föreslagit att kostnadsersättning till präst, vilken kallats såsom fjärde provpredikant, skulle åvila det pastorat som kallat prästen. Av flera skäl anser prästvalskommittén sig icke böra upptaga detta förslag. Då de röstberättigade kalla en fjärde provpredikant, utnyttja de en rättighet som lagstiftningen tillerkänner dem. Det har visserligen av ålder befunnits nödvändigt att till sådan kallelse knyta den verkan, att valet förlorar sin avgörande betydelse och Kungl. Maj:t får utnämningrätt. Men att härjämte förknippa kallelsereglerna med en bestämmelse, som i viss mån framstår som en mot pastoratet riktad ekonomisk sanktion, synes kommittén obefogat. Anmärkas må också att kommittén funnit förekomsten av kallelserätten möjliggöra, att kyrkoherdetjänst vid ofullständigt förslag ej behöver ånyo ledigförklaras: i dessa fall överlåtes förslagets eventuella komplettering åt valmenigheten. För att i någon mån bliva principiellt försvarlig skulde därför den av kyrkomötet föreslagna undantagsbestämmelsen behöva i

sin tur förses med undantag. Såsom prästvalskommittén flerstädes understryker har det för kommittén varit ett riktmärke att åstadkomma så enkla regler som möjligt.

Då kommittén föreslår att kostnadsersättning till provpredikant skall åvila kyrkofonden, har kommittén icke förbisett att det enligt 22 § 4 mom. PVL är »församlingen» — rätteligen pastoratet — som har att stå för reseersättning åt valförrättare. I denna sistnämnda regel föreslår kommittén ingen saklig ändring; till valförrättare förordnas präst inom kontraktet eller i dettas grannskap och kostnaden för hans inställelse uppgår därför till ett förhållandevis ringa belopp.

I kyrkoordningarna för de svenska församlingarna i Paris, Berlin, Köpenhamn, London och Helsingfors (fastställda under tiden 1882—1922) stadgas, att församlingen vid tillsättandet av kyrkoherdetjänsten äger, efter där- om å kyrkostämma fattat beslut, att kalla en eller flera av de sökande till avläggande av predikoprov i respektive stad. Någon motsvarande bestämmelse finnes icke i kyrkoordningarna för församlingarna i Oslo och Buenos Aires (fastställda åren 1925 och 1947). Av specialmotiveringen till 5 § i kommitténs förslag till prästvalslag framgår att kommittén icke funnit anledning att till prövning upptaga ordningen för tillsättning av kyrkoherdetjänst i svensk utlandsförsamling. Kommittén har icke heller ansett sig böra framlägga något förslag om bidrag ur kyrkofonden till kostnaderna för predikoprov i dylik församling.

De av kommittén här föreslagna reglerna om rätt för provpredikant att erhålla kostnadsersättning ha intagits i 23 § förslaget till prästvalsstadga, till vilken författning samtidigt överförts bestämmelserna om reseersättning åt valförrättare.

FEMTE KAPITLET

Möjligheterna att förenkla proceduren och minska tidsåtgången vid tillsättning efter val

1. Ordningen för tillsättning av ordinarie församlingsprästtjänster har av ålder utmärkts bl. a. därav, att en mycket avsevärd tid krävts för tillsättning av sådan tjänst.¹ Den reform av prästvalsagstiftningen, som genomfördes år 1910, förestavades av, utom annat, en önskan att förfarandet måtte förkortas och förenklas. Däremot torde 1934 års revision av lagstiftningen icke medfört att den genomsnittliga tidsåtgången för en tjänstetillsättning förkortades; snarare medförde för kyrkoherdetjänsternas del tillkomsten av institutet tredjegangstillsättning en förlängning därav. Då genom 1947 års ändringar i prästvalslagen frågodagen avskaffades beträffande komministerval, innebar detta en viss, ehuru föga betydande avkortning av proceduren för tillsättning av sådan tjänst.

Ett försök att angeva den normala tidsåtgången för tillsättning av en kyrkoherdetjänst enligt nuvarande bestämmelser synes, därest tjänsten antages bliva tillsatt jämlikt 41 § 1 mom. PVL och domkapitlet sålunda utfärdar fullmakt för den präst som vid valet erhållit de flesta rösterna, kunna göras sålunda (utgångspunkt är den konseljdag, å vilken den avgående kyrkoherden beviljas avsked)²:

Tjänsten ledigförklaras; härtill åtgå c:a	10 dagar
Ansökningstiden utgör	30 »
Domkapitlet uppgör förslag; härtill utgå c:a	15 »
Besvärstiden över förslaget utgör	20 »
Första provdagen infaller efter c:a	30 »
Tredje provdagen infaller efter	14 »
Frågodag hålles efter	7 »
Val förrättas efter	14 »
Valet vinner laga kraft efter	20 »
	<hr/>
	160 dagar

Tre av dessa tidsmoment ha betecknats som ungefärliga; deras längd är i det särskilda fallet beroende av bl. a. tidpunkten för domkapitels samman-

¹ Ett undantag torde de patronella tjänsterna ha utgjort. Kyrkoherdetjänst i församling, som förunnats s. k. prästvalsprivilegier, torde alltjämt kunna under vissa betingelser bliva tillsatt snabbare än annan kyrkoherdetjänst. I fråga om komministertjänst medför ett utnyttjande av privilegierna motsatt verkan.

² En motsvarande beräkning finnes i 1907 års prästvalsbetänkande s. 58 f.

träde. Bortsett härifrån får den angivna tidsåtgången — drygt fem månader — emellertid betecknas såsom i den meningen normal, att den sällan underskrides. Talrika omständigheter kunna däremot i hög grad förlänga tillsättningsproceduren: förnyat ledigförklarande enligt 13 § 1 mom. PVL, besvär över förslaget, komplettering av förslaget enligt 16 § PVL, provpredikants sjukdom (19 § PVL) samt iakttagandet av bestämmelsen i 3 § 2 mom. PVS att vid provdagarnas utsättande skall tillses att frågodag eller valdag icke kommer att infalla på böndag eller större högtidsdag liksom ej heller på dagen före eller dagen efter juldagen. Ett förhållande, som utan att vara betingat av lagstiftningen i många fall medfört en högst betydande förlängning av proceduren, är följande. Enligt 3 § 1 mom. PVS skola provdagarna, där förhållandena ej påkalla annat, av domkapitlet så utsättas, att första provdagen ej infaller senare än femte söndagen efter det förslaget vunnit laga kraft. Den möjlighet, som stadgandet ger att utsätta första provdagen till senare dag än femte söndagen, begagnas av vissa domkapitel till undvikande av att valdagen — i varje fall då det gäller församling av stadskaraktär — kommer att infalla under högsommaren.¹ Domkapitlet i Stockholm torde sålunda icke låta valdag infalla mellan mitten av juni månad och mitten av augusti månad.

Där vid kyrkoherdeval församlingen kallar fjärde provpredikant och tjänsten tillsättes jämlikt 41 § 2 mom. PVL, torde tillsättningsproceduren förlängas med omkring tre månader, varav minst en månad före valet och återstående tid för utnämningsärendets efterföljande handläggning hos domkapitlet och i ecklesiastikdepartementet.² I stället för omkring fem månader får man alltså räkna med omkring åtta månader. Lika lång sammanlagd tid torde åtgå, därest tjänst skall tillsättas jämlikt 41 § 4 eller 5 mom. och fjärde provpredikant ej varit kallad. Ytterligare en månad — eller sammanlagt nio månader — torde krävas vid tillsättning jämlikt 41 § 3 mom. liksom vid tillsättning jämlikt 41 § 4 och 5 mom., därest församlingen kallat fjärde provpredikant.

Vid tillsättning av komministertjänst blir tidsåtgången i princip densamma som vid den förstnämnda och enklaste typen av kyrkoherdetillsättning med den skiljaktigheten, att frånvaron av frågodag gör att förfarandet tager i anspråk en vecka kortare tid.

2. Ett system för tjänstetillsättning, vilket inrymmer såväl ett eller flera moment av myndighetsprövning av de sökande som ett på grundval av en provtjänstgöring träffat menighetsval mellan de sökande, måste vara förenat med en avsevärd tidsutdräkt. Likväl får det betecknas såsom anmärkningsvärt, att tillsättningen av en komministertjänst skall kräva omkring

¹ Kyrkolagsutskottet har i sitt bet. nr 12/1951 rekommenderat detta förfarande.

² Vid beräklandet av tid för ärendets behandling hos Kungl. Maj:t måste hänsyn tagas till att det under sommarmånaderna förflyter rätt lång tid mellan konseljerna.

fem månader och tillsättningen av en kyrkoherdetjänst — allt efter vilka huvudregler härför som bliva tillämpliga — mellan fem och nio månader och icke desto mindre, i fråga om båda tjänstetyperna, inträffandet av någon av ett flertal tänkbara omständigheter medför en ytterligare utsträckning av proceduren. Långsamheten i denna tillsättningsordning medför påtagliga olägenheter. Minst kännbart torde förhållandet vara för församlingarna, änskönt det kyrkliga arbetet stundom torde kunna påverkas på ett ofördelaktigt sätt. För domkapitlen uppstå svårigheter med vakanser och med tvång att i många fall förordna vikarier i avbidan på att ny innehavare till ifrågavarande tjänst blir utnämnd. Särskilt besvärande är den långsamma proceduren för de präster, som söka den lediga tjänsten. De få känna en långvarig ovisshet. Men härtill kommer att ett tillsättningssystem, som är fotat på avläggande av prov och på menighetsval ansetts kräva — och även enligt prästvalskommitténs mening kräver — såväl att präst, vilken sökt viss tjänst, i regel kvarstår som sökande ända till dess valet förrättats som att präst ej må samtidigt ha förslagsrum till flera tjänster. Systemet innebär sålunda normalt en långvarig bundenhet för präst som uppförts å förslag till en ledig tjänst.

För prästvalskommittén har det framstått såsom synnerligen angeläget att pröva, om och i vad mån en förenkling och förkortning av tillsättningsordningen kan vinnas. Såsom i 3 kapitlet framhålles har kommitténs förslag till ny form för »tredjegangstillsättning» utformats under beaktande av, bland annat, intresset att få en tämligen enkel och snabb procedur. I sagda kapitel har också föreslagits, att det förnyade ledigförklarande av tjänst, vilket nu skall ske i fall som avses i 41 § 3 mom. PVL, skall försvinna. Däremot — och detta må här understrykas — är kommitténs i 4 kapitlet utvecklade förslag, att predikoproven framdeles skola vara frivilliga, icke i någon måtto förestavat av en strävan att härigenom få till stånd snabbare tjänstetillsättningar. I förevarande kapitel skola sammanföras vissa förslag, med vilka åsyftas att minska tidsåtgången för tillsättningarna. I sammanhang härmed skall kommittén framlägga några förslag om smärre ändringar i tillsättningsordningen, vilka syfta till att på andra vägar minska sökande prästs nuvarande bundenhet av ansökning till viss ledig tjänst.

3. Präst, som avgår med pension, skall enligt 5 § tjänstepensionsreglementet för präster (SFS 1951:667) som regel frånträda sin tjänst med utgången av september månad. Enligt 3 § tillämpningsföreskrifterna till tjänste- och familjepensionsreglementena för präster (SFS 1951:779) skall ansökning om avsked med pension i regel ingivas senast sex månader tidigare, d. v. s. senast den 31 mars. Sexmånadersregeln har hämtats från 7 § tillämpningsföreskrifterna till 1947 års allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen.

Av vad ovan upptagits rörande tidsåtgången för tillsättning av ordinarie

församlingsprästtjänst framgår att, därest präst först i slutet av mars ansöker om avsked, tjänstens återbesättande endast under gynnsamma omständigheter kan medhinnas till den 1 oktober. I vart fall gäller detta om kyrkoherdetjänst. Utöver den tid som enligt det ovanstående åtgår för tillsättningen måste någon tid — en eller två månader — beräknas för handläggning av pensions- och avskedsansökningarna. Anledning synes redan på grund av dessa förhållanden finnas att bestämma den tidpunkt, då präst senast skall begära avsked, till nio månader eller ett år före avgångsdagen. Innehavare av militär eller civilmilitär beställning har att begära avsked senast nio månader före nämnda dag. Vissa skäl tala för att motsvarande tid för ordinarie församlingspräst borde bestämmas till ett år. För en präst, som överväger att avgå före pensioneringsperiodens utgång, kan det dock vara önskvärt att icke behöva taga definitiv ställning till tidpunkten för sin avgång redan ett år i förväg. Prästvalskommittén föreslår därför att i 3 § tillämpningskungörelsen till de prästerliga pensionsreglementena stadgas, att ansökning om avsked bör ingivas ett år före och skall ingivas senast nio månader före avgångsdagen. Domkapitlen torde böra verka för att avskedsansökningarna regelmässigt ingivas vid den tidigare tidpunkten.

Vid genomförande av vad kommittén nu föreslagit bör vinnas att prästval, som i stad skall förrättas i anledning av prästs avgång med pension, regelmässigt kan förrättas innan de röstberättigade i större mängd lämna staden för semester och att sålunda de i vissa städer förekommande anmärkningsvärt långa sommaravbrotten i tillsättningsproceduren försvinna.¹

4. Enligt 2 § kungörelsen 1934:574 skall ansökning till prästerlig tjänst, som efter anslag bör sökas hos domkapitlet, ingivas sist å trettionde dagen från anslagsdagen. För ansökning hos Kungl. Maj:t utom förslag till kyrkoherde- och domprosttjänst är i 3 § samma kungörelse bestämd en tid av tre veckor från kungörande i allmänna tidningarna. Vid en nyreglering av den prästerliga tillsättningsordningen torde annat icke kunna komma i fråga än att på detta område införa den ansökningstid om tre veckor från kungörande i allmänna tidningarna, som föreskrives i 15 och 16 §§ allmänna verksstadgan. Anmärkas må att genom ändringar år 1954 i läroverksstadgan ansökningstiden till där avsedd lärartjänst förkortats från trettio dagar till tre veckor.

5. Enligt 13 § 1 mom. PVL skall domkapitlet, där ej tre behöriga sökande anmält sig till ledigförklarad tjänst, utsätta ny ansökningstid. Ansökningsrätt står därvid öppen för hela rikets prästerskap. Med stiftsbandets avskaffande förlorar detta förnyade ledigförklarande av tjänster självfallet i be-

¹ I en vid 1951 års kyrkomöte väckt, av kyrkomötet avslagen motion, nr 22, föreslogs en uppmjukning av bestämmelsen i 1 § PVL, att ledig tjänst skall ofördröjligen ledigförklaras. Förslaget motiveras med önskvärldheten av att provpredikningar, frågodag och val ej skola infalla under semestertid.

tydelse. Redan av denna anledning kan man icke underlåta att pröva, om tillräckliga skäl finnas att i oförminskad utsträckning ledigförklara tjänster två gånger. Men härtill kommer att ett itererat ledigförklarande förlänger tillsättningsproceduren högst avsevärt. Vid bedömandet av hithörande spörsmål synes man böra hålla fast, att församlingsmedlemmarnas valrätt blott kan utövas, då mer än en sökande finnes till den lediga tjänsten. Försöken att genom förnyat ledigförklarande locka fram ytterligare sökande till en mindre eftertraktad tjänst böra därför icke begränsas så hårt, att församlingens medverkan vid tillsättningen i ökat antal fall blir, genom att endast en sökande finnes, illusorisk. I fråga om kyrkoherdetjänst erbjuda reglerna om kallande av präst å frågodag en möjlighet för de röstberättigade att själva komplettera ett ofullständigt förslag med ytterligare ett namn. Kommittén anser det därför ej erforderligt att kyrkoherdetjänst, som blott lockat en eller två behöriga sökande, ånyo förklaras ledig. Beträffande komministertjänst, där någon kallelserätt icke finnes, bör däremot alltjämt gälla, att ny ansökningstid utsättes, såframt endast en behörig sökande anmält sig vid det första ledigförklarandet. Finnas två behöriga sökande, kan enligt kommitténs mening icke anses erforderligt att ett försök göres att kalla fram en tredje sökande. Är en ledig komministertjänst så föga åtrådd, att även efter andra ledigförklarandet blott en behörig sökande finnes, böra inga ytterligare ansträngningar göras att framkalla en konkurrens om tjänsten; denna bör då utan prov och val tillsättas med den ende sökande.

De regler, för vilka nu redogjorts och som i kommitténs förslag till prästvals lag återfinnas i 17 §, torde särskilt i tider av prästbrist komma att verkamt minska risken för att tjänstetillsättningarna draga ännu längre tid än som enligt den förut lämnade redogörelsen är »normalt». Särskilt torde detta gälla i fråga om komministertjänster. Mindre betydelse har det vilka bestämmelser som gälla för de tämligen sällsynta fall, då ett uppgjort förslag till tjänst blir ofullständigt genom att en därå uppförd präst av en eller annan orsak avgår från förslaget. Kommitténs förslag till behandling av dessa situationer — 19 § förslaget till prästvals lag — är utformat i principiell överensstämmelse med de förstberörda reglerna. Här skall dock påpekas att kommittén i förenklingssyfte från 30 § 4 mom. kyrkomusikerstadgan upptagit regeln, att ett sålunda ledigblivet förslagsrum skall fyllas med ursprungligen överbliven sökande utan att något nytt ledigförklarande sker.

6. Enligt kommitténs mening medför det en onödig tidsutdräkt att, såsom för närvarande skall ske, låta anstå med utsättande av provdagar till dess förslaget vunnit laga kraft. Kommittén föreslår, att provdagarna bestämmas samtidigt med förslaget och att första provdagen, om ej förhållandena påkalla annat, utsättes till andra söndagen efter besvärstidens utgång.

I beslutet torde domkapitlet böra anmärka att det gäller under förutsättning att besvär ej anföras över förslaget. Skulle besvär anföras, torde domkapitlet, sedan underrättelse kommit detsamma till handa att besvärerna blivt slutligen avgjorda, i regel böra genom beslut jämlikt 15 § domkapitelslagen utsätta första provdagen till tredje söndagen efter ankomsten av sagda underrättelse.

Enligt 3 § 2 mom. PVS skall domkapitlet vid utsättande av provdagar tillse, att frågodag eller valdag icke kommer att infalla på böndag eller större högtidsdag liksom ej heller på dagen före eller dagen efter juldagen. Även enligt prästvalskommitténs mening äro vissa dagar klart olämpliga som dag för frågodagsförrättning och prästval. För att icke mellankomsten av en dylik dag skall — såsom för närvarande stundom sker — förskjuta hela tillsättningsproceduren åtskilliga veckor, föreslår kommittén att, därest frågodag och valdag med tillämpning av övriga regler skulle komma att infalla å någon av dessa dagar, skall förrättningen hållas å följande söndag. De dagar, varå frågodags- och valförrättningar ej skola kunna hållas, böra vara tydligt angivna i prästvalsstadgan. Kommittén föreslår att detta hinder skall föreligga å böndagarna, juldagen, nyårsdagen, påskdagen, pingstdagen samt dagen före och dagen efter juldagen. Då det ej heller bör komma i fråga att hålla dylik förrättning å dag, då allmänna val eller allmän folkomröstning skall försiggå, har sådan dag uttryckligen jämställts med förstnämnda helgdagar.

I Kungl Maj:ts skrivelse nr 10 till 1946 års kyrkomöte (s. 39) framhölls önskvärdheten av att domkapitlet vid utsättande av provdagar tillse, att frågodag eller valdag icke kommer att infalla å sådan tid, att med hänsyn till inträffande allmänna val svårighet uppkommer att erhålla tillgång till något av de två exemplaren av gällande vallängd. Detta bör självfallet iakttagas även framdeles och kan föranleda till att första provdagen får utsättas till senare dag än andra söndagen efter det förslaget vunnit laga kraft.

7. Medan kommitténs i 3 kapitlet framlagda förslag rörande tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst och verkan av att till sådan tjänst kallats 'fjärde provpredikant' innebära, att nuvarande möjligheter att söka sådan tjänst utom förslag helt försvinna, har kommittén icke ansett sig böra föreslå något borttagande av möjligheten att söka domprosttjänst utom förslag. För att tillsättningen av sådan tjänst ej skall härigenom fördröjas, föreslår kommittén, att den som i denna ordning önskar söka tjänst skall ingiva sin ansökning inom klagotiden för valet eller, därest särskild valförrättning ej erfordrats, inom klagotiden för frågodagsförrättningen.

8. Ovan har såsom ett av skälen att söka få till stånd något snabbare prästtillsättningar anförts att präst, som uppförts å förslag till en tjänst, måste vara, intill det att valförfarandet avslutats, avstängd från möjlig-

heten att söka utnyttja annat tillfälle till befordran. För att i jämförelse med nuvarande ordning något minska denna bundenhet för präst, som sökt viss tjänst, föreslår kommittén, att präst skall äga återkalla ansökning intill det att domkapitlet upprättat förslag till tjänsten och icke såsom nu blott intill utgången av ansökningstiden. Vidare föreslår kommittén, att präst som vid förrättat val icke erhållit de flesta rösterna, skall äga avgå från förslaget genom en enkel anmälan till domkapitlet om denna sin önskan.

SJÄTTE KAPITLET

Tillsättning av tjänst genom förflyttning. Prästerliga disponibilitetsbefattningar

1. Allmänna utgångspunkter

Genom 1951 års prästlönereform blevo alla ordinarie församlingspräster utom det fåtal som icke övergick på prästlönereglementet underkastade förflyttningsskyldighet. Såsom erinras i de för kommittén meddelade direktiven gäller detta rättsinstitut företrädesvis det fall, att förflyttningar påkallas av organisatoriska skäl men är även avsett att — undantagsvis — kunna tillämpas, då eljest synnerliga skäl för en förflyttning föreligga. Reglerna om förflyttningsskyldighet återfinnas i 12 § prästlönereglementet. I syfte att möjliggöra inrättandet på det prästerliga området av en specialstat motsvarande de inom vissa förvaltningsområden förekommande disponibilitets- och avgångsstaterna har i 13 § 1 mom. samma reglemente stadgats att ordinarie präst är skyldig avgå från tjänsten, förutom under förutsättningar som angivas i gällande tjänstepensionsbestämmelser, även under de förutsättningar som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen.

I sitt över pastoratsindelningssakkunnigas huvudbetänkande avgivna remissyttrande¹ liksom härefter, mera utförligt, i sitt betänkande den 12 februari 1954 med förslag till vissa övergångsanordningar vid en allmän reform av pastoratsindelningen² har prästvalskommittén tämligen ingående behandlat frågor om tillsättning av församlingsprästtjänster genom förflyttning av präst. Förflyttningsinstitutet har därvid satts i relation till andra åtgärder vilka kunna komma till användning vid ett inpassande av den befintliga kadern av församlingspräster i en ny tjänsteorganisation. I sagda betänkande har kommittén sålunda framlagt även vissa förslag i fråga om skyldighet för ordinarie församlingspräst att tjänstgöra i mer än ett pastorat och om förtidspensionering av präst, vars tjänst blir indragen vid indelningsreformen. Särskilt ingående har kommittén behandlat möjligheten och lämpligheten att vid berörda reform tillskapa, med anställningsrättsligt stöd i 13 § prästlönereglementet, en anordning svarande mot de övergångsstaten och indragningsstaten, som tillkommit i anledning av organisationsförändringar inom civil- och militärförvaltningen. I detta hän-

¹ Detta omtalas i det följande såsom *promemorian*.

² Omtalas i det följande såsom *delbetänkandet*. (Stencilerat.)

seende mynnar kommitténs i delbetänkandet redovisade överväganden i förslag om inrättande av prästerliga disponibilitetsbefattningar.

Förflyttning av präst av annat än organisatoriskt skäl behandlas icke i delbetänkandet.

Förslagen i delbetänkandet vila på den förutsättningen att indelningsreformen skall i princip träda i kraft vid en och samma tidpunkt i hela riket. Därest, på sätt 1953 års kyrkomöte förordat, uppskov medges med ikraftträdandet beträffande viss tjänst eller viss församling under viss tid, har kommittén förutsatt att dessa undantag ej bliva så talrika att de rubba utgångspunkterna för kommitténs förslag.

Rörande det erforderliga utrymmet för tjänstetillsättningar genom förflyttning anföres i delbetänkandet bland annat följande.

Prästvalskommittén har ansett sig kunna räkna med att sedan en nyindelning av riket i pastorat genomförts det årliga behovet under överskådlig tid att av organisatoriska skäl förflytta präster kommer att bliva rätt litet. Härav följer att på längre sikt icke av denna anledning komma att krävas några mera väsentliga inskränkningar i församlingarnas nuvarande medverkan vid tillsättning av kyrkoherde- och komministertjänster. Annat blir förhållandet vid genomförandet av den allmänna indelnings- och organisationsreformen. — — — Enligt kommitténs mening bör man i det skede, vari reformfrågan nu befinner sig, i varje fall som en säkerhetsåtgärd räkna med att förflyttningsfallen bliva så många, att genom en tillfällig lagstiftning måste göras ett i princip avsevärt ingrepp i menighetsvalets ställning som den normala formen för tjänstetillsättning.

Utifrån denna ståndpunkt har i delbetänkandet framlagts ett förslag till *lag med särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster i samband med nyindelning av riket i pastorat*. (Detta lagförslag är såsom *bilaga 3* återgivet i förevarande betänkande.) Däremot ansåg kommittén sig icke kunna förrän i sitt slutbetänkande framlägga förslag till författningsreglering av de tilltänkta prästerliga disponibilitetsbefattningarna. Överförande av präst till sådan befattning skulle enligt kommitténs mening nämligen kunna ske även av annan grund än tjänsteorganisatorisk, och enligt kommitténs åsikt vore det önskvärt att olika användningstyper av detta institut finge en såvitt möjligt enhetlig reglering. Såsom framgår av ett följande avsnitt av detta kapitel utvecklades dock i delbetänkandet mycket ingående, huru dessa befattningar enligt kommitténs mening borde konstrueras.

Då kommittén framlade sitt delbetänkande, räknade kommittén med att statsmakterna skulle komma att taga ställning till de däri framlagda förslagen till tillfällig lagstiftning om tillsättning av församlingsprästtjänst genom förflyttning liksom om grunderna för inrättande av organisatoriska skäl av prästerliga disponibilitetsbefattningar, innan kommittén avgåve sitt huvudbetänkande. Så har icke skett.

De förslag som kommittén framlägger i detta kapitel äro i allt väsentligt byggda på de förutsättningar, varpå delbetänkandet vilade. Kommittén ut-

går sålunda alltjämt från att en allmän nyindelning av riket i pastorat genomföres i ett sammanhang och att den härvid nödvändiga omplaceringen av församlingspräster genomföres med stöd av en tillfällig lag av i huvudsak det innehåll kommittén föreslagit i delbetänkandet. Av detta skäl beröras i detta betänkande icke vissa spörsmål som helt sammanhånga med pastoratsindelningsreformen. Den komplicerade frågan om när en ändring i pastoratsindelningen bör anses medföra att en ny församlingsprästtjänst blir inrättad eller när indelningsändringen endast bör anses medföra att tjänstgöringsområdet för en dittillsvarande tjänst blivit förskjutet har kommittén behandlat i delbetänkandet å s. 29—37 och hänvisar nu till denna framställning. Enligt kommitténs uppfattning måste statsmakterna taga ställning till detta spörsmål i sammanhang med grunderna för en ny pastoratsindelning. De slutliga förslag rörande prästerliga disponibilitetsbefattningar, som kommittén nu framlägger, äro avsedda att reglera såväl med indelningsreformen sammanhängande förhållanden som framdeles uppkommande situationer.

I vad gäller formerna för tillsättning av församlingsprästtjänst genom förflyttning liksom i fråga om de av kommittén föreslagna disponibilitetsbefattningarna har kommittén beaktat vad härutinnan anförts i remissyttrandet över delbetänkandet.

2. Förflyttning

Vid tillkomsten av 1951 års prästlönereglemente fixerades — dels genom lydelsen av 12 § sagda reglemente och dels genom uttalanden av statsmakterna — de förutsättningar, varunder ordinarie församlingspräst är skyldig att låta sig förflytta till annan tjänst. Prästvalskommittén har därför ej anledning att ingå på någon allmän diskussion av förflyttningsinstitutets räckvidd. Dock kommer kommittén att i ett senare sammanhang något beröra spörsmålet om den praktiska tillämpligheten av bestämmelsen i nyssnämnda paragraf om förflyttning av präst av annan än organisatorisk orsak.

Varje ordinarie församlingspräst, varå reglementet är tillämpligt, är såsom nyss nämnts underkastad förflyttningskyldighet. Med detta förhållande bör då bäst överensstämma att i princip varje ordinarie församlingsprästtjänst skall kunna tillsättas genom sådan förflyttning som avses i nämnda reglemente. För en dylik överensstämmelse talar dock icke allenast formella synpunkter. Saken har nämligen ett mycket nära samband med principen att präst som måste förflyttas — detta gäller i vart fall om förflyttning av organisatoriska skäl — bör som regel erhålla en ny tjänst som i fråga om löneförmåner och tjänsteställning är så likvärdig som möjligt med den, varifrån han förflyttas. Kommittén föreslår därför att alla domprost-, kyrkoherde- och komministertjänster skola kunna tillsättas ge-

nom förflyttning av präst, som redan innehar en ordinarie församlingsprästtjänst.

Rörande arten av de ändringar i prästvalsagstiftningen, som skulle möjliggöra tillsättning genom förflyttning, uttalade man sig under lönereformens förberedande blott sparsamt. 1948 års kyrkomöte intog den ståndpunkten, att förflyttning av organisatoriska skäl endast borde förekomma i samband med att kyrkoherdetjänst jämlikt 41 § 4 mom. PVL skulle till sättas av Kungl. Maj:t. Då detta uttalande gjordes, hade emellertid fråga ännu icke väckts om en allmän översyn av pastoratsindelningen. Vid lönefrågans behandling i riksdagen år 1949 förutsattes däremot att en allmän indelningsreform skulle genomföras, vilken komme att nödvändiggöra förflyttning av ett större antal präster. Mot bakgrund härav gjorde sammansatta stats- och första lagutskottet vissa av riksdagen godkända uttalanden i saken (utl. nr 2 s. 78). Utskottet anförde att det låge i sakens natur, att utskottet icke på förevarande stadium kunde taga ställning till utformningen av de tillämnade ändringarna i prästvalsagstiftningen. Utskottet ville endast framhålla som angeläget att församlingarnas berättigade intressen icke trädde för nära samt att möjligheterna till användning av tredjegångstillsättningarna för förflyttning icke utnyttjades på sådant sätt, att syftemålet med nämnda institut avsevärt förändrades.

Såsom redan nämnts anser prästvalskommittén sig kunna räkna med att sedan en nyindelning av riket i pastorat genomförts det årliga behovet under överskådlig tid att av organisatoriska skäl förflytta präster kommer att bliva rätt litet. Med hänsyn härtill och då enligt kommitténs förslag en tredjegångstillsättning även av komministertjänster skall införas, anser kommittén att tredjegångsinstitutet efter indelningsreformens genomförande kommer att lämna erforderligt utrymme för förflyttningstillsättningar utan att tillgodoseendet av huvudsyftet med tredjegångsinstitutet på något sätt riskeras. En anordning av denna innebörd torde också vara den enklaste tänkbara formen för inpassandet av förflyttningstinstitutet i ordningen för tillsättning av församlingsprästtjänster. I fråga om domprosttjänster, vilka alltjämt skola vid varje ledighet tillsättas av Kungl. Maj:t, synes icke påkallat att giva någon föreskrift av innebörd att tillsättning genom förflyttning endast skulle kunna ske vid vissa ledighetstillfällen.

Befogenheten att tillsätta komministertjänst genom förflyttning måste tillkomma Kungl. Maj:t, oaktat sådan tjänst eljest skall vid tredjegångsledighet tillsättas av domkapitlet. Någon annan ordning vore näppeligen förenlig med 12 § prästlönereglementet.

Då en ledig prästerlig tjänst behöver tagas i anspråk för förflyttning av präst, bör tillsättningsbeslutet icke föregås av sedvanliga men i det föreliggande fallet onyttiga åtgärder för tjänstens tillsättande. Tjänsten skall därför icke förklaras till ansökning ledig. En regel av detta innehåll har också förtjänsten att ej onödigtvis sammanblanda de tjänstetillsätt-

ningar, vid vilka i särskild grad de sökandes förtjänst och skicklighet skola vara utslagsgivande, med tillsättningar, till grund för vilka ligga andra förhållanden. Kommittén har därför i 38 § förslaget till prästvalslag upptagit den bestämmelsen att, därest fråga uppkommit om tillsättning av tjänst genom förflyttning, Konungen förordnar att tjänsten ej skall ledigförklaras. Enligt kommitténs uppfattning får Kungl. Maj:t anses härigenom förhindrad att vid tredjegångsledighet tillsätta genom förflyttning en tjänst, som blivit ledigförklarad och vartill behörig sökande anmält sig. På denna punkt motsvaras förslaget av 2 § i delbetänkandets lagförslag. Vid remissbehandlingen av delbetänkandet blev kommitténs ståndpunkt i förevarande fråga allmänt godtagen.

I 39 § förslaget till prästvalslag stadgas att tjänst ej må tillsättas genom förflyttning utan att tillfälle beretts kyrkorådet i var och en av församlingarna i pastoratet att avgiva yttrande rörande präst, om vars förflyttning till tjänsten är fråga. Även enligt delbetänkandets lagförslag skola kyrkoråden få tillfälle att yttra sig rörande en tilltänkt förflyttning av viss präst till pastoratet. Vid remissbehandlingen har detta förslag vunnit avslutning i flertalet yttranden. Centralstyrelsen för svenska prästförbundet har dock i sitt yttrande ställt sig tveksam mot att ett visst inflytande å förflyttningsfrågor inrymmes åt ett församlingsorgan. Prästvalskommittén saknar icke förståelse för att tvångsförflyttning kan för en församlingspräst te sig så ingripande och påfrestande, att man bör undvika risken att omplaceringen kompliceras genom inhämtande av yttrande från församlingskyrkoråden. Häremot måste dock vägas de ökade möjligheter till en lycklig lösning av omplaceringsfrågan, som kunna stå att vinna genom en medverkan av kyrkoråden. Det bör uppmärksammas att tillsättning av folkskollärartjänster genom förflyttning alltid skett under medverkan av vederbörande kommunala organ.

Domkapitlet skall enligt 39 § förslaget till prästvalslag avgiva yttrande till Konungen i förflyttningsärende. I delbetänkandet har kommittén starkt understrukit den centrala roll, som måste tillkomma domkapitlet och biskoparna vid genomförandet av de omflyttningar av präster, som förordas av en allmän pastoratsindelningsreform. Men också vid enstaka förflyttningar — de må vara föranledda av organisatoriska eller andra skäl — bör det i hög grad ankomma på domkapitlet och biskopen att medverka. Såsom framgår av vad kommittén tidigare anfört om beslutanderätten i förflyttningsärenden anser kommittén emellertid — i motsats mot en mening som framförts av domkapitlet i Västerås och Göteborg i yttranden över delbetänkandet — att det icke låter sig göra att tillägga domkapitlet någon befogenhet att tillsätta ordinarie församlingsprästtjänst genom förflyttning.

Kommittén har redan erinrat om att präst som förflyttas bör såvitt möjligt erhålla en med den tidigare likvärdig tjänst. På den anställningsrätts-

liga och lönerättsliga frågan om förflyttning av präst till lägre tjänst har kommittén ej anledning att här ingå men vill erinra om att prästs skyldighet enligt 12 § prästlönereglementet att låta sig förflytta till annan ordinarie församlingsprästtjänst icke begränsas av någon viss relation mellan den tidigare och den för honom ifrågasatta tjänsten. Präst är tydligen skyldig att låta sig förflytta till högre tjänst. Ur prästvalsrättslig synpunkt framstår det emellertid ingalunda såsom självklart att Kungl. Maj:t bör vara befogad att tillsätta en tjänst genom förflyttning på sådant sätt att den förflyttade erhåller en väsentlig befordran. Å andra sidan är det angeläget att förflyttningsfrågornas lösning icke försvåras genom alltför stränga regler i sist antydd riktning. I delbetänkandet anförde kommittén rörande detta spörsmål följande.

I tillämpningen bör gränsen mellan förflyttning och befordran hållas klar. Kommittén har dock icke ansett sig böra föreslå någon allmän författningsbestämmelse av innehåll, att tjänst icke må tillsättas genom förflyttning av präst, för vilken åtgärden skulle innebära en befordran. I särskilda fall torde nämligen en förflyttning icke böra hindras därav att den för prästen medför viss löneförbättring.

Kommitténs förslag till tillfällig lag upptager i 1 § sista stycket ett stadgande av innehåll, såvitt nu är i fråga, att komminister ej må jämlikt denna lag förflyttas till kyrkoherdetjänst. Mot denna regel synas några invändningar icke ha framkommit under betänkandets remissbehandling.

I förslaget till prästvalslag har kommittén utifrån samma synpunkter upptagit dels i 40 § en bestämmelse om att komminister ej må förflyttas till kyrkoherdetjänst och dels i 43 § ett stadgande därom, att domprosttjänst ej må genom förflyttning tillsättas med annan präst än domprost.

Möjligheten av att det vid en allmän pastoratsindelningsreform blir nödvändigt att förflytta ett flertal kyrkoherdar, vilkas tjänster bliva indragna, till komministertjänster har föranlett kommittén att i delbetänkandet föreslå att såsom en strängt tidsbegränsad åtgärd tillskapas en särskild befordringsförmån för präst, vilken förflyttas i sådan ordning. Tillämpningsområdet och det närmare innehållet av de tilltänkta bestämmelserna framgå av 5 § kommitténs förslag till tillfällig lagstiftning. Förslaget om en dylik befordringsförmån har icke mött någon gensaga i remissyttrandena. I den nya prästvalslagen har kommittén emellertid icke upptagit några särbestämmelser till förmån för präst, som blir förflyttad från kyrkoherdetjänst till komministertjänst. Något varaktigt behov av dylika regler lär nämligen icke uppstå. Anmärkas må även att de tillfälliga reglerna om en befordringsförmån anknutits till nu befintliga möjligheter att efter förrättat val söka kyrkoherdetjänst utom förslag — något som enligt kommitténs förslag till prästvalslag ej längre skall kunna ske.

I specialmotiveringen till förslaget till kungörelse om ändrad lydelse av 12 § och 29 § 2 mom. prästlönereglementet behandlar kommittén frågan

huruvida präst, som måste förflyttas, bör tillåtas att under vissa betingelser företaga tjänsteresa för att orientera sig om förhållandena å ort, var- till han ifrågasättes skola bliva förflyttad.

3. Prästerliga disponibilitetsbefattningar

Inledning

Ovan har erinrats att ordinarie präst är enligt 13 § 1 mom. prästlöne- reglementet skyldig att avgå från tjänsten, förutom under förutsättningar som angivas i gällande tjänstepensionsbestämmelser, under förutsättningar som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Bakgrunden till detta stadgande är denna.¹

I sitt principbetänkande framhöll *1946 års prästlönekommitté* — i anslutning till sitt förslag om införande av skyldighet för präst att låta sig förflytta, då lämplighetsskäl talade härför — att det kunde invändas, att en förflyttning av en präst, som visat sig icke ha möjligheter till en tillfredsställande utövning av sitt kall, icke alltid kunde giva åsyftat gynnsamt resultat. I de fall, där orsaken till svårigheterna låge i befattningshavarens olämplighet eller oförmåga till samarbete eller eljest i förhållanden, som hänförde sig helt eller väsentligen till hans personliga egenskaper, medförde en förflyttning blott att svårigheterna överfördes från en församling till en annan. Denna invändning, anförde lönekommittén vidare, syntes vara berättigad men utgjorde icke något skäl för det allmänna att avhända sig möjligheten att genom ett förflyttningsinstitut råda bot på olägenheterna i de fall, där ett ombyte av tjänstgöringsområde skulle vara tillfyllest och ur såväl församlingens som befattningshavarens synpunkt skulle framstå såsom den rätta åtgärden. Invändningen pekade emellertid på, att behov till äventyrs kunde föreligga jämväl av en anordning, som möjliggjorde en avkoppling helt och hållet av en olämplig befattningshavare från tjänsten även i fall, där pensionering icke kunde äga rum. En sådan anordning hade på vissa förvaltningsområden genomförts, t. ex. genom inrättande av en disponibilitetsstat inom utrikesförvaltningen samt av avgångsstat för militära beställningshavare och för personal inom polisväsendet. Enligt lönekommitténs mening vore frågan om en motsvarande anordning på det prästerliga tjänsteområdet förtjänt av övervägande.

Vid remissbehandlingen av prästlönekommitténs principbetänkande anslöto sig såväl *kyrkomötet* som *övriga remissinstanser* till tanken på inrättande av en särskild specialstat för prästerna. I flera yttranden, såsom i kyrkomötets och kammarkollegiets, anfördes såsom grund för denna ståndpunkt att en lösning av ömtåliga konflikter mellan församling och

¹ SOU 1948:44 s. 147, prop. 1949:204 s. 133—136, SL¹U 1949:2 s. 78; SOU 1950:43 s. 121, prop. 1951:156 s. 52—54, SL¹U 1951:2 s. 64.

präst endast sällan torde kunna finnas i en förflyttning av prästen. I 1949 års proposition i prästlönefrågan uttalade föredragande statsrådet, att spørgsmålet om införande av en dylik specialstat borde närmare utredas i annat sammanhang. Han funne på grund härav riktigt, att vid löneregleringen stadgades skyldighet för ordinarie präst att låta sig överföra på avgångsstat i enlighet med de bestämmelser, som framdeles kunde bliva antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen. I sitt av riksdagen godkända utlåtande över propositionen uttalade sammansatta stats- och första lagutskottet sin anslutning till vad föredragande statsrådet sålunda anfört. Med anledning härav upptog prästlönekommittén i det förslag till prästlöne-reglemente, som kommittén framlade i sitt slutbetänkande, ovan refererade bestämmelse. Då reglementsförslaget underställdes 1951 års riksdag, anförde sammansatta stats- och första lagutskottet att det vore angeläget att en särskild prästerlig avgångsstat komme till stånd efter förebild av de motsvarande stater, som funnes inrättade inom utrikesförvaltningen, försvars-väsendet och det statliga polisväsendet. Vid övervägande av den närmare utformningen av hithörande bestämmelser borde, uttalade utskottet, särskilt beaktas, att fullgoda garantier skapades för en objektiv prövning av frågor om överförande av befattningshavare å sådan stat. I sammanhang härmed framhöll utskottet, att det icke tagit ställning till frågan å vilken myndighet det skulle ankomma att meddela beslut om överförande å 'avgångsstat'. Detta spørgsmål syntes nämligen böra ytterligare utredas. I samband med antagandet av bestämmelser om den prästerliga avgångsstaten kunde enligt utskottet bliva erforderligt att jämka reglerna (i 13 § 2 mom. prästlöne-reglementet) om avskedsbeviljande myndighet. Erinras må även att utskottet vid behandlingen av de i propositionen upptagna förslagen om förflyttningsskyldighet för präst avvisade tanken, att biskop skulle vara underkastad dylik skyldighet, samt anförde att därest över huvud sådana omständigheter skulle inträffa, att en biskop icke kunde bibehållas vid sin befattning, syntes den enda praktiskt framkomliga utvägen vara att överföra biskopen på den särskilda prästerliga avgångsstaten. Utskottets uttalanden godkändes av riksdagen.

I en bilaga (nr 4) till detta betänkande redogöres för de avgångs- och disponibilitetsstater, som finnas inom utrikesförvaltningen, försvaret och polisväsendet. I bilagan visas också att man under åren 1939—1942 i ecklesiastikdepartementet hade uppmärksamheten riktad på frågan om önskvärdheten av ett avgångsinstitut för lärare och präster. I vad dessa överväganden gällde prästerna synas de ha varit helt preliminära och i vart fall icke mynnat i något utarbetat förslag. På skolväsendets område framkom däremot ett detaljerat förslag, nämligen den »P. M. med förslag till bestämmelser angående avgångsskyldighet i vissa fall för innehavare av ordinarie lärarbefattning vid folk- eller småskola», som under förberedan-

det av 1942 års avlöningsreglemente för folkskolan remitterades av eklestiasastikdepartementet till vissa myndigheter och organisationer. Förslaget ledde icke till någon lagstiftning. Det anmäldes av chefen för finansdepartementet i proposition 1942:278 med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. (s. 40). Departementschefen anförde därvid, att ifrågavarande spörsmål ansetts icke böra upptagas till avgörande, innan en allmän utredning verkställdts rörande behovet och den lämpliga utformningen av ett disponibilitetsinstitut för vissa andra civila befattningshavare i det allmännas tjänst. Samma synpunkt torde ha fällt utslaget även vid de senare tillfällena, då tanken på en avgångs- eller disponibilitetsstat för olämpliga lärare aktualiserats.

Sist redovisade förhållande kan möjligen synas tala emot att man fristående från regleringen av andra offentliga tjänstemäns förhållanden upptager frågan om införande av ett disponibilitetsinstitut för präster, vilka på grund av personlig olämplighet eller jämförlig omständighet varken kunna bibehållas i innehavd ordinarie befattning eller förflyttas till annan sådan. Prästvalskommittén har dock ansett frågan böra lösas i samband med en reform av lagstiftningen om tillsättning av församlingsprästtjänster. Såsom av det föregående framgått synes man vid prästlönereformens tillkomst tämligen allmänt ha ansett att ett förflyttningsinstitut borde kompletteras och i viss mån balanseras av en dylik specialstat. Såväl kyrkomötet som riksdagen synas ha förutsatt, att frågan skulle, på sätt skett för vissa andra befattningshavaregrupper, lösas separat för prästerna utan avbidan på någon allmän reglering av motsvarande spörsmål inom statsförvaltningen i dess helhet. Ett annat skäl för kommittén att upptaga saken har, på sätt i det följande utvecklas, varit att kommittén funnit det önskvärt att i ett sammanhang lösa denna fråga och problemet om en övergångs- eller indragningsstat för präster, vilka i följd av ändringar i den prästerliga organisationen icke tills vidare eller alls icke kunna bevaras vid innehavet av en ordinarie prästtjänst.

I delbetänkandet markerade kommittén sin avsikt att framlägga förslag om tillgodoseende av behovet av en avgångs- eller disponibilitetsstat men ingick då icke på någon analys av denna fråga. Däremot undersökte kommittén behovet av att vid pastoratsindelningsreformens genomförande ha tillgång till en anordning svarande mot civil- och militärförvaltningens övergångs- eller indragningsstater. Kommittén ansåg att man måste räkna med att ett behov kunde framträda av åtminstone övergångsstat. Om möjligheten och lämpligheten av att på ett tekniskt enhetligt sätt tillgodose såväl behovet av avgångsstat som behovet av övergångsstat anföres i delbetänkandet.

Ehuru sålunda anledning kan synas föreligga att på det prästerliga området inrätta såväl en avgångs- eller disponibilitetsstat för präster, vilka av personliga skäl åtminstone tills vidare icke böra sysselsättas i församlingsprästerlig verk-

samhet, som en av indelnings- och organisationsreformen betingad övergångsstat — eventuellt även en indragningsstat —, har kommittén av flera skäl stannat för en mera enhetlig anordning. Kommitténs förslag innebär att alla på det prästerliga området uppkommande behov av specialstatsanordningar skola tillgodoses genom att ifrågavarande präster överföras till disponibilitetsbefattningar. Med en dylik anordning kan vinnas en enklare författningsreglering än om flera olika specialstater inrättas. En fördel torde vidare vara att härigenom bortfaller såväl den nedsättande karaktär, vilken lätt kan komma att vidlåda överförandet till en allenast för mindre lämpliga präster inrättad stat, som det drag av onyttighet, som oförskyllt kan tyckas prägla tjänstemän, vilka överförts till en utan någon tjänstgöringsskyldighet konstruerad indragningsstat. Det måste understrykas att ett dylikt författningstekniskt enhetligt tillgodoseende av behovet av specialstater icke hindrar, att de bestämmelser om löne- och pensionsförmåner, tjänstgöringsskyldighet m. m., som måste meddelas för de olika grupperna av innehavare av disponibilitetsbefattning, gives den erforderliga sakliga överensstämmelsen med motsvarande regler i de på andra förvaltningsområden gällande specialstatsförfattningarna.

Framställningen i delbetänkandet

(Med hänsyn till att kommitténs slutliga förslag rörande prästerliga disponibilitetsbefattningar till sina huvudsakliga delar vila på de tankegångar, som utvecklats i delbetänkandet, och i betraktande av att sagda betänkande ej trycktes, har det syntts kommittén lämpligt att här återgiva in extenso berörda avsnitt (s. 50 ff) av delbetänkandet. Enstaka uteslutningar och redaktionella jämkningar ha gjorts.)

(1) På riksstatens tolfte huvudtitel finnes uppfört ett som »allmänna indragningsstaten» betecknat förslagsanslag. Från detta anslag utgå löner till — förutom enstaka andra f. d. befattningshavare — borgmästare och rådmän, vilkas tjänster indragits i samband med att städer lagts under landsrätt, ordinarie distriktslantmätare, som förts på indragningsstat vid 1947 års reform av lantmäteriorganisationen, häradsskrivare och landsfiskaler, vilka överflyttats på indragningsstat vid 1941 och 1945 års omorganisationer av respektive förvaltningsorganisationer, samt egnahemsdirektörer, vilka såsom en följd av egnahemsnämndernas uppgående i lantbruksnämnderna överförts på indragningsstat. För angivna befattningshavare har i princip gällt att de bibehållits vid dessförinnan utgående avlöningsförmåner. Samtliga ha vid överförandet på indragningsstat blivit helt befriade från tjänstgöringsskyldighet. För de uppräknade statliga befattningshavarna har föreskrivits att de, därest de erhålla annan ordinarie eller extra ordinarie statlig tjänst eller därmed jämförlig kommunal befattning, skola vara skyldiga att helt frånträda avlöningsförmånerna å indragningsstat eller, om dessa överstiga de nya avlöningsförmånerna, vidkännas mot de sistnämnda svarande avdrag.

Härutöver finnas speciella indragningsstater vid särskilda förvaltningar, t. ex. vid domänverket.

Institutet övergångsstat har kommit till användning i väsentligt större omfattning än indragningsstaterna. Vid den fortlöpande förändring, som

den civila statsförvaltningen är föremål för, har överförandet på övergångsstat varit det normala medlet att komma till rätta med att den befintliga kadern av tjänstemän icke låtit sig helt inpassa i förvaltningsorganisationen efter förändringar i denna. Då viss tjänsteman eller av denne innehavd befattning såsom övertalig överförts på övergångsstat, har tjänstemannen regelmässigt ålagts full tjänstgöringsskyldighet inom samma eller med hänsyn till arbetsuppgifterna närliggande förvaltningsområde. Undantagsvis ha dock äldre tjänstemän, vilka ansetts böra varken övergå till den nya organisationen eller förflyttas men som icke önskat avgå med förtidspension, ansetts kunna överföras på övergångsstat utan att därefter någon tjänstgöringsskyldighet avkrävdes dem. I sådant fall har överförande på övergångsstat närmast haft den sakliga innebörden av överförande på indragningsstat. Tjänstemän, som överförs på övergångsstat, bibehållas som regel vid tidigare avlöningsförmåner. Där organisationsförändringen sammankopplats med en mera ingripande lönereglering — exempelvis borttagande av avlöning genom sportler — ha nya tjänster å övergångsstat med löner enligt det nya avlöningssystemet inrättats för de tjänstemän, som väl överförts å övergångsstat men likväl sysselsatts inom tidigare förvaltningsområde.

Sin mest omfattande användning fick systemet med övergångsstat vid 1925 års försvarsreform. Vissa beställningshavare övergingo då frivilligt på övergångsstat, andra överfördes tvångsvis. För den förstnämnda kategorien reducerades avlöningsförmåner, medan de tvångsvis överförda i princip behöllo full lön. Å andra sidan blev tjänstgöringsskyldigheten i fredstid för de frivilligt avgångna mindre än för de tvångsvis överförda.

Mellan användningsområdet för indragningsstat och övergångsstat kan sägas finnas en gräns av i viss mån principiell art. Indragningsstat, d. v. s. en specialstat konstruerad utan tjänstgöringsskyldighet för tjänsteman som dit överförts, bör användas, där de organisatoriska förhållandena göra det omöjligt att utnyttja efter organisationsförändring övertalig tjänsteman eller där ett sådant utnyttjande icke kan ske utan att medföra större sakliga svårigheter för det allmänna eller oskäligen personliga olägenheter för den övertalige tjänstemannen. Erfarenheten har visat, att det erbjuder stora svårigheter att av äldre tjänstemän, som innehaft chefsbefattningar men överförts å övergångsstat med tjänstgöringsskyldighet, utkräva att denna skyldighet fullgöres i underordnad ställning.¹

Inom ett förvaltningsområde — utrikesförvaltningen — har behovet att avföra tjänstemän från aktiv stat tillgodosetts genom en enhetlig anordning, oavsett om anledningen till avförandet varit att tjänstemannen varit — måhända tillfälligt — övertalig eller att han befunnits personligen olämplig. — — —²

¹ Se jordbruksutskottets utl. 1950:1 punkt 6.

² Redogörelsen i delbetänkandet för utrikesförvaltningens disponibilitetsstat har här uteslutits, enär en motsvarande redogörelse lämnas i bilaga 4.

Slutligen må i detta sammanhang anmärkas att även inom försvarsväsendet finnes en med »disponibilitet» betecknad specialstatsanordning. I den mån fråga är om beställningshavares tvångsvisa överförande i disponibilitet, är institutet dock avsett att endast erbjuda möjligheter att från aktiv stat avföra olämplig tjänsteman och sålunda icke att reglera fall av övertalighet.

(2) Enligt kommitténs i promemorian framlagda förslag skall ordinarie församlingspräst, vilkens tjänst indrages vid indelningsreformen, överföras till disponibilitetsbefattning i följande fall:

a) annan ordinarie församlingsprästtjänst, vartill prästen lämpligen kan förflyttas, står vid indragningen ej att uppbringa;

b) kyrkoherde har vid indragningen funnits böra — med eller utan omstationering — åtminstone t. v. placeras å komministertjänst men förflyttning i löneteknisk bemärkelse till sistnämnda tjänst har ansetts icke böra ske;

c) innehavare av kyrkoherde- eller komministertjänst, som indrages och ersättes med kyrkoadjunktstjänst, föredrager att uppehålla kyrkoadjunktstjänsten framför att bli förflyttad till annan ort och denna önskan finnes på grund av föreliggande speciella förhållanden böra tillmötesgå.

Såsom framgår av vad kommittén i annat sammanhang anfört¹ skall därjämte kunna ifrågakomma följande fall:

d) präst, vars tjänst indragits, överföres till disponibilitetsbefattning för att på försök uppehålla annan församlingsprästtjänst.

Av kommitténs behandling i promemorian av förevarande spörsmål torde här få återges följande.

Vid indelningsreformens genomförande bör, såsom redan i korthet framhållits, kyrkoherde eller komminister, vars tjänst indrages, i regel förflyttas till kyrkoherdetjänst i annat pastorat respektive till annan komministertjänst. Av flera skäl torde en dylik grundsats dock varken kunna eller böra genomföras undantagslöst. Åtminstone för kyrkoherdarnas del torde man sålunda icke kunna underlåta att räkna med att tillräckligt antal lediga tjänster icke kommer att stå till buds.

¹ Äsyftade uttalande i delbetänkandet (s. 46) lyder:

På tillskyndan av prästvalskommittén infördes i prästlönereglementet ett stadgande, varigenom präst, å vilken reglementet vinner tillämpning, blir underkastad sådana bestämmelser om tvångsförordnande att uppehålla annan tjänst, som framdeles kunna utfärdas. Syftet med denna bestämmelse, för vars närmare motivering må hänvisas till propositionen 1951:156 s. 123, var att skapa anställningsrättsliga förutsättningar för att genom vikariatsförordnande utröna lämpligheten av en ifrågasatt förflyttning av präst. Under försöksförflyttning jämlikt berörda stadgande kommer prästen alltjämt att inneha sin tidigare tjänst. Såsom närmare utvecklas i 5 kap. föreslår kommittén emellertid att präst, vars tjänst indrages vid indelningsreformen, skall kunna överföras till disponibilitetsbefattning med tjänstgöringsskyldighet. Undantagsvis kunna fall inträffa, då annan tjänst för övertalig präst väl står till buds vid reformens ikraftträdande men det med hänsyn till församlingens struktur, tjänstgöringens art eller personliga omständigheter framstår som önskvärt att slutlig ställning i förflyttningsfrågan ej tages, förrän prästen haft tillfälle att tjänstgöra någon tid i församlingen.

Vidare torde man få räkna med att i fall, då två pastorat sammanslås och i det sammanslagna pastoratet inrättas en ny komministratur, den av de två kyrkoherdarna, som icke erhåller kyrkoherdetjänsten, föredrager att bestrida komministertjänsten framför att låta sig förflytta till kyrkoherdetjänst i annat pastorat, därest han medgives att bo kvar i hittills innehavd prästgård samt får behålla kyrkoherdes namn och tidigare lön. Där kyrkoherden är en äldre man och en förflyttning till annan ort därför skulle framstå som obillig eller ägnad att minska hans möjligheter till gagnande verksamhet, kan det vara mest naturligt att han får bestrida den nyinrättade komministraturen. I särskilda fall kan även komma i fråga att placera kyrkoherde, vars tjänst indragits, å komministertjänst i annat pastorat. Om vid en sammanslagning av pastoratet icke en komministratur utan en kyrkoadjunktur inrättas, torde som regel den ene kyrkoherden få förflyttas till tjänst i annat pastorat, men undantagsvis kan det ur skilda synpunkter vara mest lämpligt att han kvarstannar i det sammanslagna pastoratet och bestrider de med kyrkoadjunktoren förenade uppgifterna. På samma sätt torde, ehuru en komminister, vars tjänst indrages, regelmässigt bör förflyttas till tjänst i annat pastorat, i enstaka fall — såsom då komministern är för gammal för att lämpligen böra förflyttas — tillfälle böra kunna beredas honom att kvarstanna i pastoratet, därest i detta skall finnas inrättad en kyrkoadjunktur.

I sistberörda två fall skulle en »förflyttning» av prästen till den nya tjänst, som ersatte den indragna, innebära en förflyttning till icke-ordinarie tjänst. Då emellertid förflyttningsinstitutet i prästlönereglementet blott avser förflyttning till annan ordinarie tjänst, kan i berörda fall förflyttning i teknisk bemärkelse ej komma i fråga. Självfallet låter sig en regelrätt förflyttning ej heller genomföra, därest för viss präst, vars tjänst indrages, annan ordinarie tjänst t. v. ej står att uppbringa. För samtliga dessa situationer kan den smidigaste och med svenskt förvaltnings- och lönesystem bäst överensstämmande utvägen synas vara att ifrågavarande präster med tillämpning av bestämmelser utfärdade jämlikt 13 § prästlönereglementet överföras på befattningar på övergångsstat eller annan häremot svarande specialstat.

Sedan kommittén i promemorian härefter angivit som sin mening, att ifrågavarande behov av specialstat borde tillgodoses genom inrättande av särskilda prästerliga disponibilitetsbefattningar, samt skisserat vissa huvudregler om tjänstgöringsskyldighet och finansiering — frågor som kommittén i det följande behandlar närmare — fortsatte kommittén:

Denna anordning har synts kommittén ägnad att komma till användning även för tillgodoseende av det tillfälliga behov av en »specialstat», som vid indelningsreformen kan framträda därigenom att ordinarie präst finnes böra t. v. uppehålla icke-ordinarie tjänst eller av annan anledning icke lämpligen kan erhålla annan ordinarie tjänst. Man kunne även den fördelen att övergångsförhållandena i denna del kunde regleras i nära överensstämmelse med vissa regler, som avsåges skola bli bestående. Då överförande å disponibilitetsbefattning sålunda tillgreps för att undantagsvis möjliggöra att ordinarie präst finge kvarstanna å dittillsvarande stationeringsort för att uppehålla icke-ordinarie tjänst, torde i beslutet om hans överförande å disponibilitetsbefattning böra inryckas att han t. v. skulle vara stationerad å denna ort. Självfallet skulle den icke-ordinarie tjänsten under samma tid icke få tillsättas eller uppehållas med annan vikarie. — — — Kommittén har övervägt, huruvida icke ett överförande av präst å disponibilitetsbefattning med stationering t. v. i vissa pastorat med fördel skulle kunna ske i stället för förflyttning även i de fall, då kyrkoherde vid indelningsreformen

måste placeras å komministratur. En dylik anordning kan väl synas innebära ett visst eftergivande av skyldigheten att låta sig förflytta till lägre ordinarie tjänst men torde å andra sidan icke behöva medföra större kostnader för det allmänna och torde stå i god överensstämmelse med ett förfarande, som brukats vid vissa organisationsförändringar inom den civila statsförvaltningen. I synnerhet skulle härmed vinnas att, där möjlighet yppade sig att senare förflytta prästen till annan kyrkoherdetjänst, denna förflyttning då skulle kunna sägas utgöra en — låt vara fördröjd — konsekvens av en organisationsförändring och därför täckas av den i 12 § prästlönereglementet stadgade skyldigheten att underkasta sig förflyttning. Av nu anförda skäl har kommittén vid sina hittillsvarande överväganden stannat för den meningen, att överförande på disponibilitetsbefattning regelmässigt bör användas även som form för omplacering av kyrkoherde till komministertjänst. Möjlighet att i teknisk bemärkelse förflytta kyrkoherde till komministratur bör dock finnas vid sidan härom; en dylik förflyttning torde te sig mera naturlig, då starkare skäl saknas att antaga att prästen senare bör beredas annan kyrkoherdetjänst, men torde även böra komma i fråga i vissa andra fall.¹

Prästvalskommittén har övervägt möjligheten att begagna kyrkofonden som en specialstat eller att så att säga bygga in en specialstat i kyrkofonden. Då emellertid kyrkofonden icke har något stat i sedvanlig bemärkelse och med fondens konstruktion knappast är väl förenligt att inom densamma upprätta en stat för vissa, tämligen speciella ändamål, har kommittén stannat för en annan utväg. Såvitt rör ordinarie präster, vilka äro underkastade prästlönereglementet, — till frågan om anordningarnas tillämplighet å präst »på gammal stat» återkommer kommittén — innebär kommitténs förslag i sina huvuddrag följande.

Präst skall vara skyldig att övergå till disponibilitetsbefattning, om detta påkallas av organisatoriska skäl. Beslut om överförande till sådan befattning skall meddelas av Kungl. Maj:t, som i samband därmed, enligt av riksdagen godkända grunder, förordnar om inrättande av befattningen. Något visst antal befattningar av ifrågavarande slag skola icke finnas inrättade, utan varje befattning inrättas först då ett konkret behov av densamma uppkommer. Har präst överförs till disponibilitetsbefattning, är han skyldig att låta sig utnämna till innehavare av ledig, i prästlönereglementet avsedd ordinarie tjänst. Genom sådan utnämning avgår prästen från disponibili-

¹ Särskilda utskottet vid 1953 års kyrkomöte har om kommitténs förslag anfört (utl. nr 1 s. 44):

»Vad den föreslagna 'disponibilitetsstaten' angår, så har utskottet icke något i princip att invända mot en anordning av ungefär det slag, som kommittén förordat. Då kommitténs avsikt emellertid är, att de till denna stat överförda skall fortsätta att utföra det arbete, som tillhör deras tidigare befattningar, ifrågasätter utskottet, om anordningen ej bör betecknas som övergångsstat samt den närmare utformningen av densamma lämpas efter vad som är vanligt vid inrättandet av sådana stater. Utskottet vill i detta sammanhang påpeka, att ett överförande på övergångsstat i realiteten icke skiljer sig från ett uppskov med reformens ikraftträdande beträffande den ifrågavarande tjänsten.»

Såsom framgår vid en jämförelse mellan vad kommittén föreslagit och utskottets uttalande torde utskottet icke till fullo beaktat den differentierade användning, som kommittén avsett för disponibilitetsinstitutet.

tetsbefattningen. Detsamma skall, där ej Kungl. Maj:t i visst fall annorlunda medgiver, gälla, om prästen utses till innehavare av ordinarie tjänst, vid vilken eljest utgår avlöning enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser. I avseende å Kungl. Maj:ts befogenhet att tillsätta ordinarie prästerlig tjänst genom att till innehavare utse präst, som överförs till disponibilitetsbefattning, ävensom procederet härvid — hörande av domkapitlet, pastoratet och prästen — skola gälla samma regler som beträffande tillsättning av tjänst genom förflyttning. Till disponibilitetsbefattning överförd präst skall vara skyldig att, där Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, domkapitlet det förordnar, uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst. Såsom i det föregående antytts bör det icke uteslutas, att i enstaka fall ingen tjänstgöringsskyldighet eller blott en helt begränsad sådan utkräves; huvudregeln måste dock vara att präst i disponibilitetsbefattning har full tjänstgöring.

Präst, som överförs till disponibilitetsbefattning, bör i befattningen åtnjuta disponibilitetsarvode i regel motsvarande dels den vid varje tidpunkt i ortsgrupp 2 utgående lönen i den löneklass, som han tidigare tillhört, och dels eventuellt för honom bestämd personlig lönefyllnad. Däremot bör ersättning för tidigare uppburet kallortstillägg ej utgå. Disponibilitetsarvode bör blott utgå under tid då prästen ej är förordnad att uppehålla i prästlönereglementet avsedd tjänst. Under tid för dylikt förordnande bör prästen i stället för disponibilitetsarvode åtnjuta samma avlöningsförmåner, som enligt prästlönereglementet skulle ha tillkommit honom, om han alltjämt innehåft den tidigare tjänsten och förordnandet meddelats jämlikt 7 § reglementet. Motsvarande bör gälla, därest prästen förordnas att uppehålla annan tjänst, vid vilken avlöning utgår enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser. Beträffande dessa regler torde krävas vissa mindre tillägg och modifikationer. I pensionshänseende bör prästen behandlas som om han även efter överförandet till disponibilitetsbefattning innehåft och utövat den omedelbart dessförinnan innehavda tjänsten.

Vissa bestämmelser komma att erfordras rörande förmånen av tjänstebostad. Där kyrkoherdetjänst indrages och innehavaren överföres i disponibilitet samt förordnas att uppehålla en på platsen inrättad komministrator, får han antagas komma att som tjänstebostad inneha samma prästgård som tidigare. Då prästen, som alltjämt uppbär lön som kyrkoherde, ej bör komma i åtnjutande av en omotiverad faktisk löneförbättring, bör han ha att vidkännas bostadsavdrag med det för kyrkoherde i ifrågavarande hyresgrupp bestämda beloppet. Även i fråga om rätten till bränslekostnadsgottgörelse böra i angivet fall tillämpas de för kyrkoherdar meddelade bestämmelserna. Därest i annat fall kyrkoherde, som överförs till disponibilitetsbefattning, placeras å komministertjänst, bör han vidkännas bostadsavdrag såsom kyrkoherde, såframt den erhållna tjänstebostaden enligt domkapitlets bedömande motsvarar boställsordningens krav på kyr-

koherdeprästgård, och eljest bostadsavdrag som komminister. (De av kommittén här förordade reglerna böra tillämpas även i det fall att kyrkoherde utan att överföras till disponibilitetsbefattning förflyttas till komministertjänst å samma eller annan ort.) Där kyrkoherde- eller komminister-tjänst indrages och å platsen inrättas en kyrkoadjunktur, bör det — såsom kommittén tidigare utvecklats — under vissa omständigheter kunna komma i fråga att tjänst innehavaren väl överföres till disponibilitetsbefattning men medgives att kvarstanna å platsen och uppehålla kyrkoadjunkturen. Prästvalskommittén — vilken i övrigt icke finner anledning att ingå på frågan om pastoraten böra kunna åläggas att tillhandahålla tjänstebostad åt kyrkoadjunkt — anser att i angivna fall den gamla prästgården bör genom en anordning av övergångsnatur kunna förklaras alltjämt skola vara prästgård, så länge prästen uppehåller kyrkoadjunkturen. Det synes nämligen obilligt att prästen skall utsättas för svårigheter att anskaffa bostad eller för att medgivas kvarbo i prästgården endast på ekonomiskt mera betungande villkor. Att pastoratet övergångsvis hindras att disponera prästgården för annat ändamål lär icke kunna anses innebära någon större olägenhet för pastoratet. Beslutanderätten i fråga om ett dylikt tillfälligt konserverande av prästgårdsegenskapen anser kommittén böra uppdragas åt domkapitlet. Undantagsvis kunna tänkas uppkomma fall då präst, som överförts till disponibilitetsbefattning, önskar tillfälligt kvarbo i den av honom dessförinnan innehavda prästgården, oaktat han icke uppehåller tjänst inom pastoratet. Detta kan tänkas inträffa t. ex. i det fallet, att prästen avses senare skola placeras å tjänst i annat pastorat men denna förflyttning tills vidare icke kunnat komma till stånd, eller i fall att prästens arbetskraft avses skola tagas i anspråk för enstaka förordnanden i skilda pastorat i trakten. Kommittén föreställer sig att pastoraten komma att visa förståelse för sådan prästs önskemål att efter avtal med vederbörande pastorat få tills vidare bo kvar i prästgård, som ej erfordras som tjänstebostad för annan präst.

Utöver vad som framgår av det här sagda erfordras ett flertal detaljbestämmelser rörande skilda slag av avlöningsförmåner. Bestämmelser torde sålunda komma att krävas om den tidpunkt, då präst som överförts till disponibilitetsbefattning skall avträda tjänstebostad, om vad som under förordnande skall anses som hans stationeringsort, om reseersättning vid till- och frånträdande av förordnande, om flyttningkostnadsersättning och begravningshjälp. Kommittén avser att behandla dessa frågor i betänkande med förslag till revision av prästvalslagen.

Under tid, då präst som överförts till disponibilitetsbefattning icke är förordnad att uppehålla ordinarie eller extra ordinarie församlingspräst-tjänst, måste samtliga kostnader för honom tillkommande avlöningsförmåner åvila kyrkofonden. Har prästen dylikt förordnande, är med grunderna för finansieringen av prästerskapets avlöning bäst överensstämman-

de att dessa kostnader åvila det pastorat, vari han uppehåller tjänst, enligt reglerna i 3 § prästlönekostnadslagen. Pastoratet bör därvid ha att svara även för de merkostnader, som kunna uppstå genom att församlingsprästtjänst uppehålls av präst, som överförts till disponibilitetsbefattning. Dessa merkostnader torde i allmänhet bliva förhållandevis små. Erinras må att pastorat ansetts böra svara för kostnaderna för avlönande av såväl tjänstledig församlingspräst som dennes vikarie samt att pastorat enligt gällande bestämmelser har att bestrida de merkostnader, som kunna uppkomma genom att undantagsvis till vikarie å viss tjänst förordnas präst, som i innehavd tjänst uppbär högre avlöning. Otvivelaktigt bliva också finansieringsbestämmelserna och dessas tillämpning avsevärt mycket enklare om någon reduktion av nu ifrågasatt innebörd ej sker. Kommittén föreslår därför, att pastorat, vari en till disponibilitetsbefattning överförd präst uppehåller församlingsprästtjänst, skall ha att svara för till prästen utgående avlöningsförmåner jämlikt reglerna i 3 § 2 mom. prästlönekostnadslagen.

(3) Förslaget om inrättande av disponibilitetsbefattningar för präster innebär att präst undantagsvis kan komma att — åtminstone tillfälligt — vara överförd till dylik befattning utan att någon tjänstgöringsskyldighet avkräves eller lämpligen kan avkrävas honom. Enligt kommitténs mening bör präst få räkna även dylik »overksam tid» i disponibilitetsbefattning som tjänstgöringstid i prästvalsrättslig mening. I avbidan på att 10 § blir reviderad synes detta kunna vinnas genom en bestämmelse i den administrativa regleringen av disponibilitetsbefattningarna.

(4) Vid indelningsreformens ikraftträdande kunna förmodas komma att kvarstå ett fåtal ordinarie präster, vilka ej övergått på 1951 års prästlönereglemente och därför ej äro underkastade förflyttningsskyldighet. Än skönt frågan om anställningsrättslig möjlighet föreligger att överföra dylik präst till disponibilitetsbefattning torde ha tämligen ringa praktisk betydelse, har kommittén ansett sig icke böra förbigå saken.

Enligt rådande rättsuppfattning och praxis innefattar det oavsättlighetskydd, som regeringsformen i princip skänker åt statsanställning med fullmakt, endast en garanti för de med tjänsten förenade avlöningsförmånerna. Däremot är fullmaktshavaren icke garanterad att bliva bibehållen vid utövningen av den innehavda tjänsten. Intet tyder på att prästerna härvidlag skulle stå i särställning. Såframt en präst »på gammal stat» bibehålles vid de garanterade avlöningsförmånerna, kan han därför skiljas från utövningen av tjänsten, exempelvis i den formen att tjänsten indrages. Då prästen emellertid ej är underkastad förflyttningsskyldighet, bör av honom ej därefter utkrävas tjänstgöringsskyldighet i annan befattning; skulle så ske, bleve hans skydd mot förflyttning illusoriskt. Av det sist sagda framgår att

ett överförande av en eller flera av ifrågavarande präster till disponibilitetsbefattning skulle innebära, att vederbörande intill uppnående av pensionsåldern respektive, om prästen är utnämnd så tidigt att någon avgångsskyldighet över huvud taget ej föreligger för honom, intill sin död skulle äga uppbära lön utan någon som helst tjänstgöringsskyldighet. Detta synes endast kunna undvikas genom att i det aktuella fallet göres ett avsteg från principen, att indelnings- och organisationsreformen skall träda i tillämpning samtidigt för hela riket. Skulle i något enstaka fall finnas erforderligt att överföra dylik präst till disponibilitetsbefattning, torde följande böra iakttagas.

Under innehavet av disponibilitetsbefattningen skall prästen äga åtnjuta disponibilitetsarvode motsvarande sammanlagda beloppet av dels de kontanta avlöningsförmåner — med undantag av, i förekommande fall, hyresersättning, fast resanslag och prostarvode — som jämlikt kungörelsen 1951:782 skulle ha tillkommit honom, om han fortfarande innehaft och utövat den omedelbart före överförandet till disponibilitetsbefattning innehavda tjänsten, och dels viss ersättning för mistad bostads- eller hyresersättningsförmån.

Det finns anledning att understryka att präst, varå prästlönereglementet icke vunnit tillämpning och som överföres till disponibilitetsbefattning, ej äger rätt att bibehålla dessförinnan innehavd prästgård. Redan enligt 11 § 2 mom. prästlönereglingslagen kunde, även mot prästs bestridande, av denne dittills innehavd fri bostad i prästgård genom beslut av Kungl. Maj:t utbytas mot hyresersättning, exempelvis som en följd av omstationering av prästen inom pastoratet eller på grund av att ny- eller ombyggnad av prästgård ansågs med hänsyn till uppkommen hyresmarknad ej böra åläggas pastoratet. Den i disponibilitetsarvodet ingående bostadsfaktorn kan tänkas bestämd till belopp motsvarande det i 33 § 5 mom. prästlönereglementet avsedda bostadsavdraget i tillämplig tjänsteställning och i hyresgrupp 1. Delbeloppet kan också förklaras skola motsvara det belopp, varmed hyresersättning skolat bestämmas för prästen jämlikt 11 § 2 mom. prästlönereglementet. I vart fall skall utöver tidigare nämnda avlöningsförmåner vid bestämmandet av disponibilitetsarvodet bortses från eventuellt utgående bidrag till uppvärmning av tjänstebostad.

Skulle nu avsedd präst efter överförande till disponibilitetsbefattning mottaga förordnande att uppehålla tjänst, som avses i prästlönereglementet, torde han under vissa betingelser böra under tiden för förordnandet uppbära förutom disponibilitetsarvode visst tjänstgöringstraktamente och viss vikariatsersättning.

Disponibilitetsarvode till nu ifrågavarande präst måste komma att helt belasta kyrkofonden med mindre prästen enligt eget åtagande uppehåller församlingsprästtjänst.

Därest i något enstaka fall präst »på gammal stat», som uppbär dona-

tionsavkastning 'över lönen', skulle överföras till disponibilitetsbefattning, måste han enligt kommitténs mening vara berättigad att utöver disponibilitetsarvodet bibehållas vid sagda förmån.

Yttranden över delbetänkandet i fråga om konstruktionen 'prästerlig disponibilitetsbefattning'

Förslaget om inrättande av prästerliga disponibilitetsbefattningar som ett tekniskt hjälpmedel för genomförande av indelnings- och organisationsförändringar har i stort sett fått ett gynnsamt mottagande av de kyrkliga remissmyndigheterna. *Domkapitlet i Uppsala* betecknar förslaget som synnerligen beaktansvärt men uttalar samtidigt att användningen synes böra begränsas så långt det är möjligt. Enligt *domkapitlet i Linköping* har institutet och dess användning fått en tillfredsställande utformning, som bör i allt väsentligt läggas till grund för en blivande lagstiftning. *Domkapitlet i Lund* finner att institutet löser åtskilliga problem, som eljest skulle te sig skäligen hopplösa. Från flera synpunkter, såväl med hänsyn till församlingarnas som de enskilda tjänst innehavarnas intressen, synes det *domkapitlet i Växjö* mycket angeläget, att antalet disponibilitetsbefattningar blir så begränsat som möjligt; alla övriga åtgärder av administrativ art, som kunna vidtagas i detta syfte, böra enligt *domkapitlet* därför tillgripas. *Stiftsnämnden i Härnösand* uttalar att de förutsättningar, som kommittén anger för överförande till disponibilitetsbefattning, förefalla naturliga och knappast kunna föranleda invändningar. Ej heller de konsekvenser ur framtida anställningssynpunkt, som kunna följa därav, ge detta *domkapitel* anledning till erinringar. *Domkapitlet i Göteborg* anför:

Den föreslagna disponibilitetsstaten kan *domkapitlet* för närvarande tillstyrka endast i den mån densamma nödvändiggöres med hänsyn till pastoratsindelningens genomförande och då blir av tillfällig natur. Sålunda böra enligt *domkapitlets* mening disponibilitetsbefattningar tills vidare endast inrättas för präster, som antingen icke omedelbart kan beredas förflyttning eller som, därest deras tjänst ändrats till en lägre befattning, dock önska att kvarstanna å denna. Egentlig indragningsstat samt stat för disponibilitet på grund av personliga skäl synes icke omedelbart behöva inrättas. Fråga härom bör upptagas först sedan kommittén därom har avgivit slutbetänkande. Då inrättande av disponibilitetsstat icke blott utgör ett djupt ingrepp i kyrkans organisation utan också på ett avgörande sätt inverkar på prästernas rättsliga ställning, kan *domkapitlet* icke biträda kommitténs mening, att bestämmelser rörande dylika befattningar böra meddelas på administrativ väg. I varje fall, när det gäller disponibilitetsbefattningar såsom ett varaktigt institut, bör frågan avgöras i den ordning, som gäller för kyrkolagstiftning.

Statens lönenämnd har liksom de hörda *länsstyrelserna* lämnat förslaget om disponibilitetsbefattningar utan principiell erinran. Invändningar av dylik art ha däremot framförts av *riksräkenskapsverket*, *statskontoret* och *kammarkollegiet*.

Under hänvisning till de av kyrkomötet härutinnan gjorda uttalandena säger *riksräkenskapsverket* sig anse det angeläget att man noga håller i sår de helt olikartade företeelserna övergångs- och indragningsstat å ena sidan samt disponibilitets- och avgångsstat å den andra. Kommitténs förslag om inrättande av disponibilitetsbefattningar innebär ur denna synpunkt en otillfredsställande lösning. Riksräkenskapsverket anser att den hittills brukliga anordningen med övergångsstat bör komma till användning vid indragning av prästtjänster i samband med omregleringen av pastoratsindelningen, givetvis förenad med tjänstgörings- och förflyttningskyldighet.

Statskontoret säger sig icke kunna tillstyrka att man — huvudsakligen av den anledningen att man icke vill inrätta en särskild indragningsstat för olämpliga präster — för prästernas del tillskapar en specialstat för bl. a. övertaliga befattningshavare uppbyggd efter andra grunder än dem, som eljest pläгат komma till användning vid mera omfattande organisationsförändringar inom statsförvaltningen. Med samtidigt ingående på vissa löneförhållanden uttalar statskontoret följande.

Till en disponibilitetsstat plägar som regel överföras personal, som skall hållas i reserv i avvaktan på en eventuell framtida tjänstgöring. En anordning av sådant slag är emellertid icke behöfvlig i nu förevarande fall. Med hänsyn till den rådande prästbristen bör det knappast i något fall behöva ifrågakomma, att präster, vilkas tjänster indragits, icke kan beredas arbete. Statskontoret vill för den skull föreslå, att, i analogi med vad som skett vid organisationsreformer på andra områden, ledigblivna präster överföras på en övergångsstat med skyldighet att tjänstgöra i den utsträckning vederbörande myndighet anbefaller. Denna tjänstgöringsskyldighet bör regelmässigt utnyttjas. Skulle i enstaka fall inträffa, att prästman icke vidare anses kunna sysselsättas i församlingsprästerlig verksamhet, bör han överföras till indragningsstat.

Kammarkollegiet anför, att sättet för tillgodoseende av de genom indelningsreformen uppkommande behoven av specialstater icke bör bestämmas av kommitténs förslag till lösning av det problem, som enstaka för församlingsarbete olämpliga präster må utgöra. Kollegiet ansluter sig därför till statskontorets mening, att de präster, vilkas tjänster vid indelningsreformen indragas och som icke bliva förflyttade, böra överföras till en övergångsstat eller — undantagsvis — till en indragningsstat.

Kommitténs slutliga förslag

1. Förändringar i den församlingsprästerliga organisationen ha hittills gjorts på sådant sätt att man ej behövt tillgripa övergångs- eller indragningsstat eller liknande anordningar. Vid samtidigt genomförande av en allmän pastoratsindelning reform inställer sig behov av dylika specialstatsanordningar; härom synas icke för närvarande finnas några meningsskiljaktigheter. Man torde emellertid böra räkna med att även efter genomförandet

av en allmän indelningsreform det i samband med lokala förändringar i indelning och tjänsteorganisation i enstaka fall kan framträda ett behov att överföra en ordinarie församlingspräst till en dylik stat. En varaktig möjlighet för Kungl. Maj:t att förordna om sådant överförande torde också utgöra ett naturligt komplement till Kungl. Maj:ts beslutanderätt över indelning och tjänsteorganisation liksom till de varaktiga möjligheter att tillsätta ordinarie församlingsprästtjänst genom förflyttning av präst, vilka hädanefter skola tillkomma Kungl. Maj:t.

Förslaget att — i viss anslutning till motsvarande förhållanden inom utrikesförvaltningen — låta alla på det prästerliga området föreliggande behov av specialstatsanordningar tillgodoses genom inrättande av prästerliga disponibilitetsbefattningar har vunnit anslutning i flertalet över delbetänkandet avgivna remissyttranden, däribland statens lönenämnds. Några myndigheter ha dock avvisat detsamma med en motivering av innebörd, att man bör även formellt hålla i sär å ena sidan övergångs- och indragningsstater och å andra sidan avgångs- och disponibilitetsstater. Vid förnyat övervägande av saken har prästvalskommittén för sin del icke kunnat tillmäta avgörande betydelse åt dessa formella eller snarare terminologiska synpunkter. Såsom framgår av framställningen i delbetänkandet och i bilaga 4 uppvisa redan befintliga specialstatsanordningar — även om man bortser från utrikesförvaltningens disponibilitetsstat — icke någon sträng enhetlighet i terminologiskt hänseende. Kommittén vill också erinra om följande. Såvitt gäller präster, som i följd av organisationsändringar bliva övertaliga, vore termen övergångsstat måhända naturligast, därest fråga vore om att anordna stater av övergångskaraktär i de särskilda pastoraten. En dylik anordning är dock utesluten. Såsom kommittén framhållit i delbetänkandet fastställs för kyrkofonden icke någon stat. Att konstruera en här avsedd övergångsstat skulle därför, såvitt kommittén kan bedöma, nödvändiggöra en omfattande, principiell omläggning av rättsreglerna rörande kyrkofonden.

Kommittén anser alltså de två förhållanden vara utslagsgivande, som bestämde kommitténs ståndpunkt i delbetänkandet: konstruktionen prästerliga disponibilitetsbefattningar medger en enklare författningsreglering än separata specialstater; de säregna problem eller svårigheter, vilka kunna vara förknippade med det praktiska utnyttjandet av en renodlad avgångs- eller disponibilitetsstat i följd av den nedsättande verkan, som kan vara förbunden med överförandet till en dylik stat, minska eller försvinna.

2. Prästvalskommittén vill i korthet angiva sin syn på frågan, när en präst skall kunna försättas i disponibilitet av annan orsak än organisatorisk.

Med rätta framhöll 1948 års kyrkomöte att här vore fråga om en ultima ratio, en sista utväg att vinna en lösning av eljest olösbare konflikter. Kommittén vill för sin del understryka, att synnerlig försiktighet måste iakttagas vid ett överförande av präst i disponibilitet på den grund att han anses

olämplig för aktivt församlingsprästarbete. Det rättvisa bedömandet av den föreliggande situationen kan vara mycket svårt. De vid prästlönereglementets tillkomst gjorda uttalandena om de ringa möjligheterna att i dylika fall förflytta präst få enligt kommitténs mening icke föranleda till att man i ett fall, då prästens försättande i disponibilitet ifrågasättes, utan vidare avvisar tanken på att lösa situationen genom förflyttning av prästen till annan tjänst. Sett ur prästens synpunkt är förflyttning i viss mån en mindre ingripande åtgärd — detta oavsett huru lönebestämmelserna utformas — och det kan därför tänkas fall, då en präst icke bör sättas i disponibilitet med mindre han dessförinnan blivit flyttad till annan tjänst och även där misslyckats. Det sagda kan gälla om en situation, som utmärkes av missälligheter mellan präst och en grupp av hans församlingsbor.

Såsom riksdagen framhöll år 1951 måste fullgoda garantier skapas för en objektiv prövning av frågor om överförande av präst på disponibilitetsbefattning av annat än organisatoriskt skäl. Beslutanderätten måste enligt kommitténs mening ligga hos Kungl. Maj:t i statsrådet. Initiativet till åtgärden lär i flertalet fall komma att tagas av domkapitlet. Det ankommer då på domkapitlet att underbygga sin framställning med all den utredning som domkapitlet kunnat åstadkomma. Göres av annan än domkapitlet framställning om försättande av präst i disponibilitet, lär domkapitlet efter remiss få ombesörja utredning i ärendet. I kommitténs kungörelseförslag har i 1 § upptagits stadganden om att beslut skall fattas efter utredning av domkapitlet och därom, att tillfälle skall beredas prästen att yttra sig. Härutöver synes ärendets beredning icke lämpligen kunna författningsregleras. Kommittén vill peka på att i vissa fall medicinsk utredning kan vara erforderlig och att i andra fall, exempelvis där förekommande svårigheter helt eller delvis bestå i motsättningar mellan präst och stiftsstyrelse, det kan vara motiverat att Kungl. Maj:t förordnar om särskild utredning.

3. Under denna punkt skola först redovisas de invändningar, som under remissbehandlingen av delbetänkandet gjorts mot kommitténs detaljförslag i fråga om löneförmåner åt präst, som av organisatoriska skäl överföres till disponibilitetsbefattning, samt beträffande bestridandet av dessa kostnader. Härefter skall kommittén angiva sin slutliga ståndpunkt i dessa frågor. I samband därmed skola behandlas motsvarande spörsmål beträffande präst som av annan än organisatorisk anledning överföres till dylik befattning. Endast präster, som äro underkastade 1951 års prästlönereglamente, avses under denna punkt. Spörsmålet om överförande till disponibilitetsbefattning av präst, som kvarstår å »gammal stat», behandlas under punkt 4.

Såsom framgått av ett tidigare avsnitt av detta kapitel har *statskontoret*

ansett att i stället för disponibilitetsbefattningar böra inrättas en övergångsstat ävensom, därest så skulle erfordras, en indragningsstat. För de till övergångsstat överförda prästerna bör enligt detta ämbetsverk gälla, att de skola äga åtnjuta samma lön som de uppburit i den tjänst, som indragits, dock i regel efter den nya tjänstgöringsortens ortsgrupp. Å indragningsstat överförd befattningshavare bör enligt ämbetsverket tillförsäkras lön efter de normer, som av kommittén förordats för disponibilitetsbefattningarna. *Statens lönenämnd*, som anser att tjänstgöringsskyldighet alltid kan och bör utkrävas av präst, vilken av organisatoriska skäl överförs till disponibilitetsbefattning, uttalar med instämmande av *kammarkollegiet*, att därest prästen likväl befriats från tjänstgöring, bör han under »overksam tid» erhålla samma löneförmåner som i sin tidigare innehavda ordinarie tjänst. *Stiftsnämnden i Härnösand* anför:

Då enligt gällande ortsgruppering inom Härnösands stift ej finnes lägre ortsgrupp än 4, förefaller det mindre tilltalande att beräkna disponibilitetsarvodena enligt i ortsgrupp 2 gällande lön. Om dessa arvoden skola beräknas och utbetalas stiftsvis borde varje stifts lägsta eller vanligaste ortsgrupp i stället anses normerande.

Vad i delbetänkandet föreslagits rörande *tjänstebostadsförmån* för präst, som förflyttats eller överförs till disponibilitetsbefattning, har berörts i några yttranden. *Domkapitlet i Linköping* vill särskilt giva sitt bestämda stöd åt förslaget att gammal prästgård övergångsvis skall förbliva prästgård, därest tidigare innehavare av ordinarie församlingsprästtjänst kvarstannar och bestrider i pastoratet inrättad kyrkoadjunktur. *Stiftsnämnden i Västerås*, som tillstyrker de föreslagna reglerna om storleken av bostadsavdrag, gör i anslutning härtill följande uttalande.

Exempel finnas på att innehavare av kyrkoherdetjänst bebor prästgård av den storleksordning, som i ecklesiastik boställsordning är föreskriven för komminister. I sådant fall bör möjlighet stå öppen för vederbörande beslutande myndighet att förordna, att kyrkoherden efter övergång å komministertjänsten skall vara skyldig vidkännas bostadsavdrag med belopp, som gäller för komminister. Motsvarande bestämmelser böra gälla med avseende å kostnaderna för tjänstebostadens uppvärmning. — Saken synes böra göras till föremål för ytterligare undersökning och övervägande.

Vidare ifrågasätter stiftsnämnden i Västerås, huruvida icke med avseende å andra tjänstebostäder för församlingspräster än prästgårdar borde meddelas enahanda bestämmelser som för prästgårdar.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser det böra tagas under övervägande, huruvida icke domkapitlets beslut om rätt för en till disponibilitetsbefattning överförd präst, som kvarstannar och uppehåller kyrkoadjunktstjänst, att behålla prästgård bör göras beroende av församlingens yttrande i frågan. I samma riktning har *kyrkobrödernas konventsråd i Växjö stift* uttalat sig.

Stiftsnämnden i Göteborg är icke övertygad om att pastoraten utan vidare

acceptera kommitténs tanke att övergångsvis bibehålla prästgårdar, när någon skyldighet härutinnan icke åligger dem.

I fråga om g ä l d a n d e t a v l ö n e k o s t n a d e r n a för präst som av organisatoriska skäl överförts till disponibilitetsbefattning har mot kommitténs förslag framställts erinringar endast i vad förslaget innebär, att pastorat under vissa förhållanden skall ha att bestrida vissa merkostnader. *Kammarkollegiet* anför i denna sak:

Det synes obilligt att ålägga vederbörande pastorat skyldighet att gälda ifrågavarande merkostnader. Dessa böra — liksom lönekostnaderna för en å specialstat överförd präst utan tjänstgöringsskyldighet — rätteligen åvila kyrkofonden. Vad kommittén anført om mera enkla finansieringsbestämmelser synes kollegiet icke kunna utgöra tillräcklig anledning att låta pastoratet svara för merkostnaderna, så mycket mindre som det här väl i allmänhet torde bliva fråga om relativt långvariga förordnanden, där behovet av långt driven förenkling av bestämmelserna icke är lika påtagligt som vid upprepade kortvariga förordnanden.

Samma ståndpunkt har intagits av *länsstyrelsen i Kronobergs län* och *Växjö stifts pastoratsförbund*. Förbundet befarar att de föreslagna reglerna kunna komma att vålla irritation i självförsörjande pastorat.

Kammarkollegiet anser att dess erinringar ha än större fog för sig, såvitt fråga är om de merkostnader, som uppstå genom att kyrkoherde genom förflyttning placerats å komministertjänst.

Prästvalskommittén har ansett sig böra i allt väsentligt vidhålla sina tidigare förslag i fråga om löneförmåner åt präst, som av organisatoriska skäl överföres till disponibilitetsbefattning.

Det av stiftsnämnden i Härnösand uttalade önskemålet, att sådan präst under »overksam tid» skall under vissa betingelser äga uppbära lön enligt högre ortsgroup än ortsgroup 2, strider mot vad som för motsvarande förhållanden bestämts för befattningshavare vid försvarsväsendet och vid polis- och åklagarväsendet. Grunden för en dylik regel — nämligen att prästen bör förutsättas ej vilja eller kunna flytta till annan ort eller annat stift — skulle följdriktigt kräva att åtminstone präst inom Luleå stift finge behålla kallortstillägg. Även ett sådant medgivande skulle innebära att åt prästerna gåves en speciell löneförmån.

Kommittén har i sitt kungörelseförslag — 2 § — med prästgård likställt annan tjänstebostad. Motiven för ifrågavarande regler äro nämligen sådana, att de göra sig gällande med samma styrka i fråga om båda tjänstebostadskategorierna.

Däremot har kommittén ej ansett sig böra vidhålla förslaget att kyrkoherde, som överföres till disponibilitetsbefattning och förordnas att uppehålla en med tjänstebostad utrustad komministertjänst å annan ort (eller som förflyttats till komministertjänst å annan ort), skulle under vissa betingelser få vidkännas bostadsavdrag såsom om bostaden utgjorde kyrkoherdebostad. En regel av detta innehåll — till vilken finge skapas en mot-

svarighet för kyrkoherde som förflyttas till komministratur — bleve tämligen komplicerad och läte sig knappast motivera med några bärande rättvise- eller praktikabilitetshänsyn.

Det torde få förutsättas att domkapitlet även utan särskild föreskrift härom meddelar förordnande som avses i 2 § andra stycket först efter att ha inhämtat pastoratets yttrande i saken. Kommittén har icke ansett lämpligt att göra meddelande av sådant förordnande beroende av pastoratets samtycke.

I 5 § kungörelseförslaget meddelas vissa bestämmelser avseende det fall, att en till disponibilitetsbefattning överförd präst blir utsedd till innehavare av annan i prästlönereglementet avsedd tjänst eller av ordinarie tjänst, vid vilken eljest avlöning utgår enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser. I andra stycket stadgas för det senare fallet att prästen med berörda utnämning skall avgå från disponibilitetsbefattningen, där ej Kungl. Maj:t annorlunda medgiver. Med dispensregeln avses att en präst, som låter sig utnämna till innehavare av exempelvis en lärartjänst, som är placerad i lägre lönegrad än hans tidigare innehavda prästerliga tjänst, skall kunna bevaras vid dittillsvarande pensionsrättigheter.

I fråga om präster, som överföras till disponibilitetsbefattning av annan än organisatorisk anledning, böra i flertalet hänseenden gälla samma regler som för ovan behandlade prästerliga befattningshavare. Ehuru det för flertalet fall icke kan antagas komma i fråga att av dem begära någon prästerlig tjänstgöring, böra de dock vara i princip tjänstgöringsskyldiga. Likaså böra för dem gälla samma regler i fråga om skyldighet att låta sig utnämna till innehavare av annan ordinarie prästtjänst, innehav av och frånträdande av tjänstebostad, avlöningsförmåner i övrigt under tjänstgöringstid samt verkan i pensionshänseende av utnämning till innehavare av annan tjänst. Under tid, varunder nu ifrågavarande präst ej fullgör prästerlig tjänstgöring, bör han äga uppbära ett disponibilitetsarvode. I överensstämmelse med vad som gäller för försvarsväsendets disponibilitetsstat och den för polis- och åklagarväsendet inrättade avgångsstaten bör detta arvode fixeras till ett belopp, som i stort sett — med någon avrundning uppåt — motsvarar tjänstepensionsunderlaget vid den tjänst prästen innehåft. Härå bör utgå rörligt tillägg efter samma procenttal som å tjänstepensionsunderlag.

Fall kunna emellertid tänkas då det skulle vara obilligt att bestämma disponibilitetsarvodet efter dessa grunder. Kommittén tänker härvid på dels den situationen, att en präst väl finnes böra i denna ordning skiljas från det församlingsprästerliga arbetet men omständigheterna göra det troligt att skulden till de uppkomna svårigheterna till väsentlig del äro att söka inom menigheten eller hos företrädare för denna, och dels det fallet att prästen efter överförandet till disponibilitetsbefattning på ett förtjänst-

fullt sätt uppehållit annan prästtjänst men på grund av förhållanden, vari han ej har någon del, icke kan erhålla förlängning av detta förordnande eller annat sådant. För dylika fall har kommittén i 8 § sista stycket upptagit en regel av det innehållet, att Kungl. Maj:t, då särskilda skäl därtill äro, må förordna att präst i stället för nu behandlade arvode skall uppbära ett arvode bestämt enligt reglerna för arvode åt präst som av organisatoriska skäl överförts till disponibilitetsbefattning. Regeln är — detta må inskräpas — avsedd för allenast utpräglade undantagsfall.

I de regler om bestridandet av kostnaderna för avlöningsförmåner åt präst å disponibilitetsbefattning, som framlagts i delbetänkandet, har under remissbehandlingen föreslagits den modifikation, att kyrkofonden skall vidkännas de merkostnader som kunna uppstå genom att präst i disponibilitetsbefattning förordnas att uppehålla en lägre avlönad tjänst än den, varefter hans lön utgår. Samma jämkning bör enligt kammarkollegiet ske, därest kyrkoherde förflyttas till komministertjänst.

De merkostnader, varom här kan bliva fråga, kunna för det särskilda pastoratet blott uppgå till ett förhållandevis ringa belopp. Merkostnader av liknande art kunna, såsom kommittén påpekat, redan nu komma att åvila ett pastorat. Efter den effektivisering av den särskilda kyrkliga skatteutjämningen, som skett genom kyrkomusiker- och prästlönereformernas genomförande utan höjning av maximum för församlingsavgifterna, synes man icke av hänsyn till pastoraten behöva tveka om att låta dem i första hand stå för dessa kostnader. I de fall då uppkomsten av kostnaderna sammanhänger med att församlingens dittillsvarande, valde präst får i en eller annan form kvarstanna framstår regeln som i särskild grad naturlig. Avgörande har dock för kommittén varit att finansieringsbestämmelserna härigenom bliva enklare. Icke utan starka skäl bör det redan nu så komplicerade avräkningsförfarandet mellan pastoraten och kyrkofonden göras än mera invecklat.

4. Prästvalskommittén har i delbetänkandet uttalat, att även ordinarie församlingspräst som ej övergått på 1951 års prästlönereglemente är skyldig att låta sig överföra till disponibilitetsbefattning av organisatoriska skäl.

I remissyttrandena över delbetänkandet förekommer blott ett fåtal direkta uttalanden rörande ifrågavarande spörsmål. Endast *domkapitlet i Göteborg* avvisar principiellt åsikten att det är rättsligt möjligt att överföra sådan präst till disponibilitetsbefattning. *Statens lönenämnd* säger sig ha erfarit att här avsedda fall knappast torde uppkomma i praktiken, varför enligt nämndens mening anledning saknas att meddela generella bestämmelser rörande avlöningsförmåner till dylik präst. Enligt lönenämndens mening torde frågan, därest den skulle aktualiseras, få upptagas till prövning från fall till fall. Slutligen har *kammarkollegiet* anfört att vid ifrågavarande

prästkjänster i allmänhet torde föreligga rätt för prästen att uppbära viss donationsavkastning »utöver lönen» samt att det syntes kollegiet kunna innebära ett åsidosättande ej blott av donators intentioner utan även av vederbörande pastorats intressen att — i överensstämmelse med en av kommittén i delbetänkandet intagen ståndpunkt — låta sådan å specialstat överförd präst, som icke fullgör någon tjänstgöring i pastoratet, komma i åtnjutande av avkastningen av den till pastoratet knutna donationen.

Vid förnyat övervägande av förevarande spørsmål har kommittén icke funnit sig ha anledning att frånga sin ståndpunkt i rättsfrågan. Ehuru i och för sig beaktansvärt torde vad kammarkollegiet anfört icke rymma något bestämt hinder mot att präst på gammal stat försättes i disponibilitet.

Emellertid synes av flera skäl intresset av att så kan förfaras vara förhållandevis ringa. Den tidpunkt, då en allmän pastoratsindelningsreform kan tänkas bli genomförd, har sedan kommittén avgav sitt delbetänkande blivit framflyttad åtminstone ett par år. Genom dödsfall, emeritering och övergång till prästlönereglementet har under de senaste åren antalet präster på gammal stat minskats. Det vill nu därför synas som om vid indelningsreformens genomförande ej skulle kunna komma att kvarstå i tjänst mer än högst fem eller sex präster av denna kategori. Av dessa inneha några tjänster som icke torde komma att beröras av reformen. Ett visst utrymme för indelningsändringar berörande prästerliga tjänster, som äro besatta med ordinarie innehavare, har alltid funnits. Såsom i delbetänkandet antytts finnes självfallet också möjligheten att låta med viss indelningsändring anstå även om det i och för sig skulle varit naturligt att låta densamma ske samtidigt med övriga indelningsändringar. Slutligen bör man måhända icke utesluta möjligheten att präst, som hittills avböjt att övergå på det nya prästlönereglementet, kan efter hand finna det mest fördelaktigt att söka utverka medgivande att vid en senare tidpunkt få övergå härå.

Att införa regler om överförande av präst, som kvarstår å gammal stat, till disponibilitetsbefattning av annat än organisatoriskt skäl anser kommittén ej böra komma i fråga.

På nu anförda skäl har kommittén funnit sig böra avstå från att belasta disponibilitetskungörelsen med några bestämmelser avseende de fåtaliga prästerna på gammal stat. Skulle saken framdeles i en eller annan form behöva upptagas, torde viss ledning för bedömandet kunna hämtas i kommitténs behandling i delbetänkandet av spørsmålet.

SJUNDE KAPITLET

Befordringsgrunder och tjänstårsberäkning

1. I regeringsformen § 28 ha såsom enda befordringsgrunder vid utnämningar, som göras av Kungl. Maj:t, fastställts förtjänst och skicklighet. Den omedelbara betydelsen härav har på det prästerliga området starkt begränsats därav, att vid Kungl. Maj:ts utnämningar av kyrkoherdar i pastorat inom riket alltid föreligger såsom en relevant faktor ett valutslag. Däremot har genom 9 § PVL åt sagda befordringsgrunder givits en oinskränkt giltighet vid upprättande av domkapitelsförslag till ordinarie församlingsprästtjänst.

Till domkapitlens vägledning ha i 9 § PVL lämnats vissa anvisningar rörande innebörden vid prästerliga befordringar av begreppen förtjänst och skicklighet. En tämligen detaljerad reglering av tjänstådersberäkningen finnes i 10 §. Ett mycket nära sakligt samband med dessa paragrafer har 3 §. Enligt detta stadgande må domkapitlet till prästerlig tjänst ej utnämna eller på förslag därtill uppföra annan än den, som prövas äga den förmåga och de egenskaper, vilka för tjänstens nöjaktiga bestridande erfordras. Stadgandet är konstruerat och inplacerat i lagen som en behörighetsregel. Det skiljer sig dock från de övriga behörighetsreglerna i 3—7 §§ därutinnan att det icke låter sig tillämpa mekaniskt utan förutsätter en skönsmässig bedömning. Stadgandets betydelse ligger närmast däri, att det anvisar att den inbördes bedömningen av de sökande bör föregås av en prövning om dessa uppfylla fysiska och psykiska minimikrav å allmän lämplighet och tjänsteduglighet. Om kunskaper i finska och lappska språken såsom villkor för behörighet till vissa prästtjänster i övre Norrland äro bestämmelser meddelade i 9 § reglementet den 31 januari 1896 för lappmarks ecklesiastikverk (nr 3 s. 1) och i kungörelsen den 25 april 1902 angående villkor för erhållande av prästerlig tjänstebefattning inom Norrbottens läns finsktalande församlingar (nr 39 s. 1).

Innehållet i 8—10 §§ PVL är, såsom av det följande skall framgå, till stor del hämtat från äldre lagstiftning. Riktigheten av de bärande principerna synes knappast ha satts i fråga efter tillkomsten av 1883 års prästvalslagstiftning. Vissa preciseringar och detaljregler äro dock av yngre datum. Vid en nyskrivning av prästvalslagstiftningen anmäla sig till övervägande nya justeringar. Däremot finnes enligt prästvalskommitténs mening icke heller nu någon anledning att gå ifrån huvudprinciperna i förevarande stadganden.

Det sist sagda gäller i synnerhet om innehållet i 9 §. Enligt detta lagrum skall domkapitlet å förslag till ledig tjänst bland behöriga sökande uppföra tre efter som de, med hänsyn jämväl till tjänstens särskilda behov, finnas framför andra och sinsemellan äga företräde i förtjänst och skicklighet. Och böra därvid — fortsätter lagrummet — tagas i betraktande såväl det nit, det allvar och den skicklighet, varmed sökande skött det kall, honom i kyrkans eller läroverkens tjänst dittills varit anförtrött, jämte hans tjänstålder, som ock hans genom examina, utgivna skrifter eller annorledes offentligen ådagalagda lärdom i teologiska ämnen. Äro sökande jämn-goda i teologiska insikter, må avseende fästas jämväl på lärdom i andra kunskapsämnen, ådagalagd på enahanda sätt.

Såsom framgår av det ovanstående äro befordringsgrunderna förtjänst och skicklighet principiellt likställda inom det prästerliga befordringsväsendet. En dylik likställighet har icke alltid ansetts följa av regeringsformen § 28; sålunda ha i fråga om allmänna läroverk i gällande läroverksstadga och övningsläroverksstadga — på skilda sätt för olika slag av lärartjänster — dessa faktorer icke blott närmare preciserats utan även inbördes graderats. Kommittén finner ej skäl att för prästvalslagstiftningen föreslå någon ändring i nuvarande ordning.

Det lär vara en allmänt omfattad mening att sökandes förtjänst och skicklighet skola bedömas med hänsyn till de krav, som den sökta tjänsten uppställer. För det prästerliga befordringssystemets del lagfästes denna tanke genom 1910 års prästvalslagstiftning. Enligt 1907 års kommittébetänkande (s. 161) avsågs med förslaget härom, att vid bestämmande av ordningen mellan sökande hänsyn skulle tagas till sådana omständigheter som t. ex. församlingens storlek, dess egenskap av lands- eller stadsförsamling, befolknings- och språkförhållanden inom församlingen samt de kyrkliga förhållandena därstädes. Härigenom skulle vinnas ökad möjlighet att på förslag uppföra just de sökande, som vore mest lämpliga i det särskilda fallet och för den tjänst, varom vore fråga, och i synnerhet skulle bestämmelsen bliva till gagn, då det gällde att förse viktiga pastorat med dugliga präster. Om denna bestämmelse har sagts (Brilioth: Kyrkokunskap, 1933, s. 164) att den ger domkapitlet en betydande och värdefull frihet vid bedömandet av de sökande.

Prästvalskommittén har redan i några tidigare sammanhang haft anledning att beröra detta stadgande om hänsynstagande till 'tjänstens särskilda behov'. Vid behandling av stiftsbandsfrågan har kommittén sålunda erinrat om att bestämmelsen giver åt domkapitlet möjlighet att vid en tjänstetillsättning taga hänsyn till pastoratets andliga struktur. Vidare har kommittén, vid utvecklandet av förslaget om en tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänster och komministertjänster utan val, pekat på ifrågavarande befordringsnorm som en av de faktorer, som komma att motverka ett överdrivet transportsökande av äldre landsbygdspräster till stadspastorat.

I anslutning till sist åsyftade uttalande torde böra erinras om att läroverksstadgan innehåller en uttrycklig bestämmelse som för transportfall medgiver avsteg från de allmänna befordringsgrunderna. I 181 § 4 mom. stadgas att då ordinarie lärare söker annan tjänst av samma slag som den han innehar och därvid har att räkna sig tillgodo en längre tjänstetid, bör vid utnämningen skälig hänsyn även tagas till behovet av yngre och friskare krafter för tjänstens bestridande. Tänkbart vore givetvis att upptaga en motsvarande regel i befordringssystemet för präster. Av flera skäl synes detta dock icke böra ske. Med anslutning till en tankegång, som kommit till uttryck i kyrkolagsutskottets betänkande nr 10 vid 1941 års kyrkomöte, vill kommittén framhålla, att en riktig tillämpning av befordringsgrunderna förtjänst och skicklighet måste innebära att värdet av en övertikt i fråga om tjänstår avtager ju flera tjänstår envar sökande kan uppvisa och att värdet av antalet tjänstår förlorar i betydelse vid tilltagande ålder.¹ Påpekas må också att grunden för bestämmelsen att kyrkoherde ej må söka annan tjänst förr än efter fem år — förhindrande av alltför täta tjänstebyten — merendels torde böra utesluta, att präst uppföres å förslag till eller utnämnes till tjänst i annat pastorat efter det han uppnått sextio års ålder. Slutligen må i detta sammanhang sägas, att för församlingsprästernas del synas möta större svårigheter än för läroverkslärarnas att avgöra, när två tjänster skola anses vara »av samma slag».

2. Vid bedömande jämlikt 9 och 10 §§ PVL av sökandes förtjänst och skicklighet tillgodoräknas akademiska studier och akademiska examina enligt ett system, som företer flera egendomligheter. Den ena består däri, att samtidigt som avlagda teologiska examina äro — och självfallet måste vara — en väsentlig faktor vid värderandet av prästens »skicklighet», tillgodoräknas prästen såsom tjänstår den tid, varunder han må ha åtnjutit tjänstledighet från prästerlig tjänst för teologiska studier. Den andra egendomligheten är att den typiska lärdomsmeriten filosofie doktorsgrad jämlikt 10 § 3 mom. evalveras till tre tjänstår. I dessa delar är systemet i sak oförändrat sedan tillkomsten av 1883 års prästvals lag.

För teologiska examina torde en legal årsberäkning aldrig ha förekommit. Ett i vissa remissyttranden över 1907 års betänkande framfört förslag att högre teologiska examina skulle räknas såsom tre tjänstår avvisades redan i 1908 års prästvalsproposition (nr 12 s. 32). Vissa domkapitel bruka approximativt beräkna teologie licentiatexamen såsom likvärdig med fem och teologie doktorsgrad såsom likvärdig med tio tjänstår (SOU 1948:44 s. 114). Rätt att såsom tjänstår tillgodoräkna tjänstledighetstid för teologiska

¹ Enligt skolöverstyrelsens kung. 6/9 1946 (SFS 1946:593) med anvisningar rörande meritvärdering vid tillsättande av folk- och småskollärartjänster böra tjänstår tillgodoräknas enligt ett poängsystem, som ger högre värden för de tio första tjänståren än för de följande tio; tjänstår utöver tjuugo tillgodoräknas ej.

studier medgavs i en begränsad utsträckning genom ett kungl. brev den 3 juli 1829 och här efter utan inskränkning genom 1883 års lagstiftning. Någon ändring härutinnan synes icke ha satts i fråga vid 1910 eller 1934 års reform. Vid 1941 års kyrkomöte väcktes emellertid en motion (nr 12) med förslag att rätten att räkna tjänsteår under tjänstledighet för studier skulle upphävas. Till stöd för förslaget anfördes att det av en präst, som tjänstgjort i församlingstjänst, lätt kunde uppfattas såsom en orättvisa att en konkurrent tillgodoräknades såväl den högre examen såsom skicklighet som studietiden härför såsom tjänstår. Uppgiften i en tjänstledighetsansökan om avsedda studier kunde icke helt kontrolleras och rätten till tjänstledighet kunde därför missbrukas. De två ämnen, som i regel inginge i teologie licentiatexamen, vore slutligen av ganska skiftande betydelse för praktiskt församlingsarbete i svenska kyrkan. Med all uppskattning av prästerskapets fortsatta teologiska studier syntes det motionären, att den praktiska prästerliga gärningen icke vid en jämförelse därmed borde underskattas på det sätt, vartill gällande bestämmelser kunde föranleda. Kyrkomötet avtog motionen på hemställan av kyrkolagsutskottet (bet. nr 11), som anfört följande.

Utskottet medger, att vad motionären föreslagit i viss mån kan vara befogat, enär det missförhållandet kan inträda, att förmånen av tjänstledighet för teologiska studiers idkande leder till dubbelräkning av meriter.

Enligt utskottets förmenande torde emellertid några orättvisor icke behöva förekomma vid bedömning av olika sökandes meriter, då domkapitlet har fri prövningsrätt och kan fästa det avseende vid en sökandes teologiska studier, som dessa förtjäna.

Utskottet anser vidare, att prästernas fortsatta teologiska studier äro av stor betydelse för svenska kyrkan och att dessa studier böra uppmuntras genom den förmån, som den ifrågavarande bestämmelsen giver dem.

Därest den av motionären föreslagna lagändringen genomfördes, synes det utskottet, att man kunde befara att de teologiska studierna skulle komma att bedrivas på församlingstjänstens bekostnad.

Prästvalskommittén kan icke ansluta sig till den ståndpunkt, som intogs av 1941 års kyrkomöte. Såsom också kyrkomötet framhöll är det angeläget att församlingsprästerna uppehålla och fördjupa sina teoretiska insikter — detsamma läser gälla om alla yrkesutövare med akademisk utbildning. Nuvarande system att tillgodoräkna såväl studietid som studieresultat måste dock enligt kommitténs mening anses principiellt oriktigt och ägnat att framkalla risk för en icke fullt rättvis bedömning. Vidare synas under längre tid bedrivna teologiska studier, vilka icke avkastat några påtagliga bevis på ökade insikter eller större »skicklighet», icke böra på en omväg tillerkännas ett måhända sakligt ogrundat meritvärde. Den nuvarande rätten att i obegränsad utsträckning räkna sig tillgodo tid för högre studier såsom tjänstår kan enligt kommitténs mening tagas bort utan att studiefrekvensen minskas. I den mån denna påverkas i positiv riktning

av befordringssystemet, måste det antagas huvudsakligen vara det tillbörliga beaktandet av de dokumenterade studieresultaten som verkar stimulerande. Parentetiskt må i detta sammanhang anmärkas, att då genom lagstiftning år 1947 en viss möjlighet öppnades att såsom prästerliga tjänstår få tillgodoräkna socialt arbete, en motsvarande möjlighet icke öppnades för sociala studier av teoretisk art. Ehuru kommitténs synpunkter måste föranleda till att rätten att tillgodoräkna studietid såsom tjänstår i stort sett borttages, kommer dock vid ett godtagande av kommitténs i det följande utvecklade förslag till nya regler för tjänstårsberäkningen en begränsad möjlighet att kvarstå att få tillgodoräkna tid för teoretiska studier såsom tjänstår.

Regeln att filosofie doktorsgrad skall räknas såsom tre tjänstår härrör från kungl. brevet den 21 augusti 1786 om vidtagande av några sådana mått och steg, som må befordra goda egenskaper i lärostandet. Bakgrund till stadgandet är icke endast det intima sambandet i allmänhet vid denna tid mellan kyrka och skola utan även att högre teologiska studier voro så förhållandevis sällsynta, att den förekommande högre akademiska bildningen hos prästerskapet vanligen var frukten av studier vid de filosofiska fakulteterna. Då denna treårsregel bibehölls vid 1883, 1910 och 1934 års prästvalsreformer, skedde detta i stort sett utan diskussion. I det ovan åsyftade departementschefsuttalandet år 1908 liksom i förarbetena till nyssberörda lagstiftning av år 1947 uttalades om detta stadgande att det torde sammanhänga därmed, att enligt 9 § PVL lärdom i andra kunskapsämnen än de teologiska finge tagas i betraktande endast om sökandena vore jämnghoda i teologiska insikter — ett uttalande som får anses vara ur åtminstone historisk synpunkt tvivelaktigt, när den berörda distinktionen mellan teologiska och andra lärdomsmeriter utformades först i 1883 års lag. (Jfr 1873 års kyrkolagsbetänkande s. 172.)

Även nu ifrågavarande treårsregel kan i vissa fall, nämligen vid konkurrens mellan sökande med jämnghoda teologiska lärdomsmeriter, leda till att en och samma meritfaktor tillgodoräknas en sökande både såsom bevis på skicklighet och såsom tjänstår. En viktigare invändning mot regeln är dock att den bortser från att ingalunda varje filosofie doktorsgrad numera kan anses utgöra någon saklig merit vid befordran till församlingsprästtjänst. En inom den juridiska fakulteten framlagd doktorsavhandling i kanonisk rätt eller kyrkorätt eller en avhandling i psykiatri, vilket ämne faller inom den medicinska fakulteten, skulle måhända vara mera förtjänt av beaktande i dylik form än flertalet avhandlingar, som framläggas inom den filosofiska fakulteten. Prästvalskommittén har på anförda grunder ansett sig icke böra upptaga stadgandet i sitt förslag. I syfte att underlätta ett i särskilda fall välmotiverat hänsynstagande till andra vetenskapliga meriter än teologiska har kommittén jämkat på nuvarande bestämmelse i 9 § PVL om lärdomsmeriter. I 13 § av förslaget till prästvalslag talas allenast om sökan-

des 'ådagalagda lärdom'. Det blir därvid självfallet att lärdomsmeriter beaktas i den mån de kunna anses utgöra en saklig merit för en sökande till en prästtjänst; att ett försteg regelmässigt måste givas åt teologisk lärdom läser icke behöva utsägas i lagtexten.

3. Vid domkapitlets bedömning av en sökandes förtjänst och skicklighet skall enligt 9 § PVL hänsyn tagas icke blott till dennes tidigare prästerliga tjänstgöring utan även till den tjänstgöring, han kan ha fullgjort såsom läroverkslärare. Härmed korresponderar stadgandet i 10 § 2 mom. PVL, att vid bestämmande av tjänstålder gäller årsberäkning såsom för prästerlig tjänst även för lärarbefattning, med vilken sådan förmån är eller varder av Konungen förenad. Rätt till sådan tjänstårsberäkning har givits — förutom åt docenter vid de teologiska och filosofiska fakulteterna — generellt åt ordinarie ämneslärare vid högre allmänna läroverk och folkskoleseminarier samt icke-ordinarie ämneslärare vid samma läroanstalter med full tjänstgöring ävensom i särskilda fall åt lärare vid, bland annat, enskilda läroverk, kommunala mellanskolor och folkhögskolor. Enligt 10 § 2 mom. PVL må ingen lärare dock räkna sig tillgodo tid som förflutit innan han avlagt teologisk examen vid något av rikets universitet.

Rätten för läroverkslärare att räkna prästerliga tjänstår härrör från en tid, då det var regel att den som under ett eller ett par årtionden på ett förtjänstfullt sätt tjänstgjort som lärare vid något av stiftets läroverk befordrades till ett pastorat; intill år 1849 räknade alla ordinarie läroverkslärare f. ö. dubbla prästerliga tjänstår. Förhållandet är icke ömsesidigt: sökande till lärartjänst äger icke såsom merit tillgodoräkna sig prästerlig tjänstgöring. Prästvalskommittén anser att ifrågavarande tjänstårsregel icke bör bibehållas. Till stöd för denna uppfattning vill kommittén framhålla, att det församlingsprästerliga arbetet i grunden förändrat karaktär under de senare decennierna. Att i fråga om arbetsuppgifternas art jämställa lärare och präster är icke längre möjligt. Läroverkslärartjänstgöring kan därför icke anses vara såsom befordringsmerit för prästerlig tjänst tillnärmelsevis likvärdig med prästerlig tjänstgöring. Påpekas må att nuvarande ordning icke ens garanterar att den, som vid sökande av prästerlig tjänst åberopar tjänstetid som lärare, under sagda tid meddelat undervisning i kristendom. Icke heller kan det anses motiverat att bevara filosofie docenter vid rätt att räkna prästerliga tjänstår. Däremot bör Kungl. Maj:t kunna medgiva att tid för lärartjänstgöring vid teologisk fakultet vid universitet i riket må tillgodoräknas.

Uttrycket »kyrkans eller läroverkens tjänst» i 9 § PVL motsvaras i 13 § förslaget till prästvalslag av »kyrkans tjänst». Det kan icke anses erforderligt att i denna lagtext erinra om att teologie docenters verksamhet bedrivits vid universiteten.

4. Innan kommittén övergår till en granskning av övriga detaljer i nuvarande system för prästerlig tjänstårsberäkning och till att framlägga förslag i detta ämne, torde böra erinras om följande. Självfallet äro klara regler för tjänstårsberäkning av stor betydelse vid bedömandet av det företräde, som vid konkurrens om viss tjänst skall givas åt någon sökande. Tjänståldern är dock blott en av flera befordringsgrunder och aldrig ensam avgörande. I den mån viss minimitjänstgöring är föreskriven såsom villkor för behörighet till tjänst av något slag, blir emellertid kravet på precisa regler för tjänstårens beräknande oeftergivligt. Sådana minimiregler föreligga i nuvarande bestämmelser om minst tre tjänstår för behörighet till kyrkoherdetjänst (7 § 1 mom. PVL) och om viss lägsta tjänstålder för den, som kallas till fjärde provpredikant (7 § 2 mom. PVL). Kommittén har bevarat sagda bestämmelser och, såsom nedan omtalas, härtill fogat en regel om viss minimitjänstålder för behörighet till komministertjänst.

På det prästerliga löne- och pensionsområdet finnas regler om tjänstårsberäkning i tilläggsbestämmelserna till prästlöneordning — nämligen i fråga om rätt till uppflyttning i högre löneklass — och i tjänstepensionsordning för präster. Tillkomna för andra syften än prästvalslagstiftningens tjänstårsregler avvika dessa bestämmelser, vilka för övrigt inbördes uppvisa vissa skiljaktigheter, rätt avsevärt från nyssnämnda regler. Prästvalskommittén vill emellertid kraftigt framhäva, att tungt vägande skäl tala för att vid en översyn av prästvalslagstiftningen en anpassning av dess regler om tjänstårsberäkning till löne- och pensionsförfattningarnas här avsedda bestämmelser bör ske så långt det befinnes möjligt. Vid revisionen av prästvalslagstiftningen bör sålunda eftersträvas att icke flera och större skiljaktigheter förekomma i förhållande till löne- och pensionsförfattningarnas motsvarande regler än som är sakligt starkt motiverat.¹

Kommittén skall till en början med bortseende från de nyss åsyftade regler, varigenom såsom behörighetsvillkor uppställts krav på viss lägsta tjänstålder, behandla spörsmålet om tjänstålderns bestämmande vid konkurrens mellan flera sökande till ledig prästerlig tjänst.

Enligt 10 § 1 mom. PVL skall tjänstålder räknas lika i ordinarie och extraordinarie befattning. Tidigare torde all prästerlig tjänstgöring inom svenska kyrkan, som ej utövades i ordinarie befattning, ha ansetts utövad i extraordinarie befattning. Sedan numera inom den prästerliga organisationen tillkommit anställningsformerna aspirant-, extra- och arvodesanställning, måste tjänstårsreglerna utformas så att någon tvekan ej råder därom att det för rätten att tillgodoräkna viss prästerlig tjänstgöring saknar betydelse under vilken anställningsform tjänstgöringen fullgjorts. Här måste sålunda en avvikelse finnas i förhållande till pensionsregleringen.

¹ Ett flertal domkapitel ha hos kommittén framställt önskemål om ändringar i denna riktning av prästvalslagstiftningens regler om tjänstårsberäkning.

I detta sammanhang bör understrykas att rätt att tillgodoräkna prästerlig tjänstgöring, som fullgjorts inom svenska kyrkan, bör föreligga så snart tjänstgöringen grundats på ett förordnande av domkapitel, som för prästen inneburit behörighet till fullständig ämbetsutövning. Kungl. Maj:t har under senare år i flera fall förklarat hinder icke möta för domkapitel att förordna f. d. estniska medborgare, vilka prästvigts i estniska kyrkan, att efter undergången förhör i svensk kyrkorätt tjänstgöra inom vederbörande stift såsom extraordinarie präster — efter ikraftträdandet av 1951 års prästlönereglemente såsom extra präster å tjänst, som avses i nämnda reglemente. Sedan med sådant beslut avsedd präst vunnit svenskt medborgarskap, har Kungl. Maj:t härefter medgivit att han finge inträda såsom präst i svenska kyrkan inom samma stift. Kungl. Maj:t synes ha ansett sig sakna laglig möjlighet att medgiva dessa präster att såsom tjänstår enligt PVL tillgodoräkna den tjänstgöring, som de fullgjort under tiden mellan sagda beslut. Även i några andra rätt speciella situationer — fråga har varit om missionärer i evangeliska fosterlandsstiftelsens tjänst, vilka tjänstgjort i riket såsom extraordinarie eller extra präster — synes Kungl. Maj:t ansett sig förhindrad att medgiva tillgodoräkande av viss tjänstgöring, oaktat den fullgjorts efter förordnande av domkapitel. Kommittén har så utformat sitt förslag till tjänstårsbestämmelser, att någon tvekan icke bör råda därom, att nu åsyftad tjänstgöring skall tillgodoräknas enligt huvudreglerna, alltså utan att Kungl. Maj:ts medgivande kräves.

I 10 § 1 mom. PVL regleras i vad mån tid för tjänstledighet från prästerlig tjänst skall få tillgodoräknas. Bestämmelserna ansluta sig — även bortsett från den ovan särskilt diskuterade regeln om tjänstledighet för teologiska studier — delvis mindre väl till olika regler i lönesystemet. En värdefull anslutning synes kunna vinnas om präst medgives att tillgodoräkna all tid, varunder han varit ledig utan att han nödgats vidkännas s. k. C-avdrag å lönen, d. v. s. avstå hela lönen. Däremot torde han i princip icke böra få tillgodoräkna tid, under vilken han varit ledig med sådant löneavdrag. Förstnämnda regel torde icke behöva på någon punkt ingiva betänkligheter. Den senare regeln kan däremot icke lämpligen genomföras fullt ut. Präst äger nu tillgodoräkna tid, varunder han varit tjänstledig för offentligt uppdrag, oavsett om han under ledigheten uppbär någon lön enligt prästlönereglementet eller ej. Häri bör ingen ändring ske. Icke heller torde anledning finnas att rucka på den så sent som år 1947 tillkomna möjligheten för Kungl. Maj:t att medgiva präst att helt eller delvis tillgodoräkna tid, varunder ledighet åtnjutits för socialt arbete av sådan beskaffenhet, att erfarenhet därav kan anses vara av väsentlig betydelse för prästkallet. Denna regel torde nämligen blott i förhållandevis liten grad konsumeras av en rätt för präst att tillgodoräkna tid för socialt arbete, varunder han ej behövt vidkännas något löneavdrag eller fått vidkännas endast ett mindre sådant. Enligt prästlönereglementet äger präst åtnjuta

tjänstledighet med s. k. B-avdrag under sammanlagt femton dagar för år för uppdrag inom sådan personalsammanslutning, som avser att tillvarata prästernas intressen i tjänsten eller främja deras prästerliga utbildning; ytterligare tjänstledighet för sådant ändamål föranleder C-avdrag. Tilläggsbestämmelserna till samma reglemente medgiva emellertid präst att för löneklassuppflyttning räkna sig tillgodo tid för ledighet med C-avdrag för dylikt uppdrag under högst sexhundra dagar under en treårsperiod. Den prästvalsrättsliga tjänstårsberäkningen synes lämpligen böra i denna punkt anpassas efter reglerna om löneklassuppflyttning. Till dessa regler synes ock böra anslutas prästs rätt att tillgodoräkna tid, varunder han åtnjuter partiell tjänstledighet med C-avdrag. Då präst enligt kommitténs i 4 kapitlet framlagda förslag skall ha att vid tjänstledighet från innehavd tjänst för avläggande av predikoprov vidkännas C-avdrag — med rätt till ersättning ur kyrkofonden för de avstådda löneförmånerna —, måste slutligen genom ett särskilt stadgande tryggas, att han får såsom hittills i prästvalsrättsligt hänseende tillgodoräkna denna tjänstledighetstid.

Formuleringen i 10 § 1 mom. PVL »annan därmed jämförlig anledning» torde haft sin största betydelse däri, att domkapitlet med stöd av densamma låtit präst såsom tjänstetid tillgodoräkna all tid, varunder han varit tjänstledig för att fullgöra militärtjänstgöring. Även för löneklassuppflyttning och för beräkning av tjänstår enligt tjänstepensionsreglementet tillgodoräknas ledighet för militärtjänstgöring utan begränsning. Då präst under tjänstledighet för militärtjänstgöring som regel endast har att vidkännas B-avdrag, kommer han att även framdeles få i stort sett tillgodoräkna sådan ledighetstid vid tjänstårsberäkning i samband med konkurrens om ledig prästerlig tjänst. Häremot finnes enligt kommitténs mening intet att erinra. Något undantag kan icke anses påkallat för de helt visst mycket fåtaliga fall, då en präst i jämförelse med medsökande till en tjänst kan påvisas ha vunnit viss fördel i form av längre tjänstetid därigenom, att han förmått uppskjuta fullgörandet av sin grundläggande värnpliktsutbildning till dess han vunnit sin första prästerliga anställning.

Kommittén har icke funnit skäl föreslå någon ändring i fråga om den befogenhet, som Kungl. Maj:t har jämlikt 10 § 1 mom. sista punkten PVL att medgiva, att prästerlig verksamhet, som ej utövats inom svenska kyrkan men är med tjänstgöring i samma kyrka jämförlig, må i fråga om tjänstårsberäkning helt eller delvis tillgodoräknas.

Fall kunna tänkas, då det framstår som önskvärt att Kungl. Maj:t har befogenhet att medgiva, att verksamhet, som någon efter avläggandet av teologie kandidatexamen men före sin prästvigning bedrivit inom svenska kyrkan, får tillgodoräknas som prästerlig tjänstgöring. Dylika fall torde emellertid vara så ytterligt få och betingade av så speciella förhållanden, att kommittén ansett sig kunna avstå från att framlägga något förslag i sådant syfte.

Ett mindretal inom den svenska kyrkan verksamma präster — såsom sjömanspräster — äro ej underkastade prästlönerreglementet eller tjänstepensionsreglementet för präster. Därest der prästvalsrättsliga tjänstårsberäkningen anknutes till nämnda reglementen i fråga om verkan av tjänstledighet, måste en särbestämmelse meddelas för dessa präster.

5. Enligt 7 § 1 mom. PVL må präst ej utan att Konungen giver lov här till uppföras å förslag till kyrkoherdetjänst med mindre hans prästerliga tjänstålder, utan inberäkande av tjänstår enligt 10 § 3 mom. — d. v. s. utan tillgodoräkande av tre tjänstår för filosofie doktorsgrad —, utgör minst tre år. Detta stadgande tillkom år 1934 och motiverades i propositionen 1934:154 (s. 37) med önskvärdheten av att den som erhåller befordran till kyrkoherdetjänst, är i besittning av tillräcklig praktisk erfarenhet. Någon motsvarande bestämmelse finnes icke i fråga om komminister-tjänst. Detta är en brist. Det får anses vara en rimlig fordran, att den som uppföres å ett förslag till en dylik tjänst, alltså till en ordinarie tjänst, har praktisk erfarenhet av prästerlig tjänstgöring inhämtad under åtminstone så lång tid som aspiranttiden utgör för en pastorsadjunkt, d. v. s. under minst aderton månader. Kommittén föreslår därför att såsom behörighetsvillkor för erhållande av komministertjänst föreskrives att sökandes prästerliga tjänstålder skall utgöra minst aderton månader. Också från denna regel bör Kungl. Maj:t kunna giva dispens.

Syftet med regler av nu ifrågavarande art förfelas om vid prövningen, huruvida en präst innehar den föreskrivna minimitjänståldern, medräknas i mera betydande omfattning tid, varunder prästen av en eller annan anledning faktiskt icke utövat prästerlig verksamhet. Detta skulle kunna bli va fallet om man vid tillämpningen av dessa behörighetsregler iakttog utan några jämkningar de grunder för tjänståldersberäkningen, som kommittén ovan under punkt 4 föreslagit skola begagnas vid jämförelser mellan olika sökandes »förtjänst». Kommittén föreslår därför, att innehållet i nyssnämnda två minimiregler preciseras på det sättet, att utan Kungl. Maj:ts medgivande må inberäknas varken tid, varunder prästen åtnjutit tjänstledighet med C-avdrag av annan anledning än fullgörande av predikoprov, eller tid, varunder han varit tjänstledig för militärtjänstgöring.¹

Nu föreslagna begränsningar i rätten att tillgodoräkna tjänstledighets-tid skola icke tillämpas i fråga om det krav på minst tio tjänstår, som under vissa förutsättningar utgör villkor för att kunna efter kallelse upp-

¹ Enligt KK 13/2 1942 (nr 44) ang. tillgodoräkande av militär beredskapstjänstgöring vid tillsättning av vissa lärartjänster må, där viss minimitjänstgöring är föreskriven såsom villkor för erhållande av behörighet till ord. lärartjänst, vid prövning, huruvida nämnda villkor är uppfyllt, hänsyn tagas allenast till verklig lärartjänstgöring. Såsom behörighetsvillkor för lektors- och adjunktstjänst är i 177 § läroverksstadgan föreskrivet, att sökande under minst två läsår bestritt lärartjänstgöring.

föras å förslag till kyrkoherdetjänst (7 § 2 mom. PVL och 10 § andra stycket kommitténs förslag till prästvalslag).

I 2 kapitlet har kommittén föreslagit att tjänstgöring i 'ödebygdstjänst' skall i viss utsträckning berättiga präst att räkna dubbla tjänstår. Denna rättighet kan icke lämpligen få tillgodonjutas i avseende å kravet på tre år eller aderton månader som behörighetsvillkor för kyrkoherdetjänst respektive komministertjänst. Däremot bör den komma präst tillgodo, när han kallas att uppföras å förslag till kyrkoherdetjänst.

6. Nya prästvalsrättsliga regler för bestämmande av tjänstålder kunna icke skäligen göras på det sättet retroaktiva, att någon härigenom går förlustig en tjänstålder, som han har vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Intresset av att så icke sker måste anses väga tyngre än önskvärheten i och för sig att myndigheterna icke skola nödgas under en lång följd av år tillämpa såväl de nya som de gamla bestämmelserna. Prästvalskommittén föreslår, att övergången till de nya tjänstårsberäkningsreglerna anordnas på huvudsakligen följande sätt.

I fråga om tjänstgöring — såsom lärare eller präst — vilken fullgjorts vid prästvalsreformens ikraftträdande skola de äldre reglerna även framdeles tillämpas. Den som vid nyssnämnda tidpunkt innehar lärartjänst, med vilken är förenad förmånen av prästerlig tjänstårsberäkning, skall njuta denna förmån tillgodo även för senare tid, så länge han innehar samma tjänst. Årsberäkning för filosofie doktorsgrad skall tillkomma icke blott den som vid ikraftträdandet innehar denna grad utan även den som under den närmaste tiden därefter — vilken tid synes kunna bestämmas till fyra år — förvärvar densamma.

ÅTTONDE KAPITLET

Prästvalsprivilegierna

1. Förekomsten och innebörden av nuvarande prästvalsprivilegier

Enligt 46 § PVL skall, därest någon särskild rätt eller förmån i fråga om tillsättning av prästerlig tjänst är tillförsäkrad församling, gälla vad därom är eller bliver av Konungen stadgat. Med stöd av detta lagrum har utfärdats *kungörelsen den 7 december 1934 (nr 578) om särskild ordning vid tillsättning av vissa prästerliga tjänster*. Denna kungörelse innehåller dels en uppräknning av vissa kyrkoherde- och komministertjänster, dels ock en särreglering av förfarandet vid tillsättning av dessa tjänster.

Uppräkningen i kungörelsen av privilegierade församlingar är, sedan efter år 1934 vissa, dylika församlingar berörande ändringar i pastoratsindelningen skett, ej längre fullständig. Kungörelsen är för närvarande tillämplig å tjänster i följande församlingar (pastorat).

<i>A) i fråga om både kyrkoherde- och komministerval</i>	»	Annedals	
Norrköpings S:t Olai	»	Masthuggs	
» Hedvigs	»	Oscar Fredriks	
» Matteus	»	Karl Johans	
Jönköpings Kristina och Ljungarums	»	Gamlestads	
» Sofia	»	Härlanda	
Malmö S:t Petri	»	Stockholms storkyrkoförs. eller Nikolai	
» Slottsstadens	»	Maria Magdalena	
» S:t Pauli	»	Högalids	= 25 pastorat
» Kirsebergs			
» S:t Johannes			
» Möllevångens			
Göteborgs Gustavi eller domkyrkoförs.		<i>B) i fråga om endast kyrkoherdeval</i>	
» Kristine		Västerviks	
» Vasa		Arboga stads- och landsförs.	
» Johannebergs		Sala stads	
» Haga		Karlskrona stads	= 4 pastorat

<i>C) i fråga om endast komminister- val</i>	»	Hedvig Eleonora	
Hamrånge	»	Oscars	
Skogs och Lingbo	»	Engelbrekts	
Stockholms Klara	»	Katarina	
» Jakobs	»	Sofia	
» Johannes			= 10 pastorat

Den 1 januari 1956 var kungörelsen tillämplig å 29 kyrkoherdetjänster och 61 komministertjänster.

För tillkomsten av dessa privilegier och med desamma skedda förändringar redogöres i en vid detta betänkande fogad *bilaga* (nr 5). Här skall därför endast det nuvarande innehållet i denna särreglering redovisas.

Vid tillsättning av kyrkoherdetjänst i privilegierad församling skall förfaras sålunda: Församlingen beslutar utan föregånget ansökningsförfarande vid sammanträde inför valförrättare, vilka prästmän som skola kallas till provpredikanter. Därvid är församlingen icke bunden till präster inom stiftet utan äger kalla präster från hela riket. Antalet provpredikanter, som må kallas, är icke begränsat. Präst är kallad, därest församlingen utan omröstning beslutar härom eller vid sluten omröstning för hans kallande avges flera jaröster än nejroster eller ock minst etthundra jaröster. Samtliga de präster, som antaga kallelse och av domkapitlet befinnas behöriga att uppföras på förslag till kyrkoherdetjänst, skola avlägga prov på dem av domkapitlet förelagda dagar. Sedan val härefter förrättats och vunnit laga kraft, skall domkapitlet på förslag till tjänsten uppföra de tre präster, som vid valet erhållit de flesta rösterna, i ordning efter antalet erhållna röster. Domkapitlet insänder med eget och biskopens yttrande ansöknings- och valhandlingar jämte förslagsprotokoll till Kungl. Maj:t, som utnämner en av de å förslaget uppförda. Därest icke tre präster uppförts å förslaget, skall domkapitlet inberätta förhållandet till Kungl. Maj:t och avbida Kungl. Maj:ts beslut i ärendet.

I fråga om komministerval stadgas i 1934 års kungörelse dels att till däri avsedda komministertjänster — med undantag för komministertjänsterna i Hamrånge och Skogs pastorat samt i de privilegierade norrköpingsförsamlingarna — befodringsrätt står öppen för hela rikets prästerskap, och dels att samtliga ifrågavarande församlingar äga rätt att kalla en fjärde provpredikant, vilken, därest han av domkapitlet provas behörig att uppföras på förslag till komministertjänst, må efter avlagda prov jämte de övriga å förslaget uppförda komma under omröstning; fullmakt utfärdas av domkapitlet för den som vid valet fått de flesta rösterna. Anmärkas må att bestämmelsen om befodringsrätt saknar betydelse för ansökningsrätten till komministertjänst i Stockholm. Stiftsbandet är härutinnan upplöst redan genom 3 § 2 mom. PVL.

2. Reformförslag i kyrkomötet

Vid 1946 års allmänna kyrkomöte väcktes av domprosten Hylander en motion (nr 10), vari föreslogs att kyrkomötet måtte hemställa om utredning av frågan om tillsättning av prästerliga tjänster i privilegierade församlingar samt på grundval härav utarbetat förslag till reviderade bestämmelser härom, i avsikt att bringa dessa till större överensstämmelse med de allmänna lagstadgandena om tillsättning av prästerliga tjänster. På hemställan av andra särskilda utskottet (bet. nr 10) avslogs motionen.

Frågan återkom vid 1948 års kyrkomöte genom en av Hylander m. fl. väckt motion (nr 25), vari föreslogs att kyrkomötet skulle hemställa om utredning och förslag till ändrade bestämmelser beträffande tillsättningen av ordinarie prästerliga tjänster i privilegierade pastorat med särskilt beaktande av synpunkter och förslag, som framställts i motionen.

Rörande behovet av en reformering av bestämmelserna om kyrkoherdeval i 1934 års kungörelse anfördes i sistnämnda motion:

Ur såväl allmänt administrativ synpunkt som med hänsyn till prästerskapets rätt till sakligt grundad befordran måste gällande tillsättningsprocedur anses behäftad med allvarliga brister. Det har icke saknats exempel på att församlingar redan vid kallelsestämmen begränsat antalet av dem som skola komma under omprövning vid valet på ett sakligt otillfredsställande sätt, som i hög grad föregripit valets innebörd. Detta blir så mycket betänkligare, som de privilegierade pastoraten till allra största delen utgöras av betydelsefulla och krävande tjänster, däribland tvenne domprosttjänster, ävensom ett antal kyrkoherdebefattningar i rikets fyra största städer.

Såsom nämnts framställdes i motionen vissa konkreta förslag till ändrade bestämmelser:

Vid övervägande av åtgärder, som kunna tänkas motverka de uppenbara olägenheter, som här äro för handen, synes det ändamålsenligt att förorda ett inordnande av denna tillsättningsprocedur under de eljest allmänt gällande bestämmelserna för tillsättning av prästerliga tjänster på ett sådant sätt, att den med privilegiet givna avsikten att bereda dessa församlingar större valfrihet icke åsidosättes. En sådan avvägning synes vara möjlig, därest det stadgades, att även dessa tjänster skulle i vanlig ordning sökas, varvid ansökningsrätten bör hållas öppen för hela rikets prästerskap. Sedan förslag upprättats av domkapitlet och prov avlagts, skulle församlingen vid frågodag äga att kalla högst tre provpredikanter, vilka jämte de å det ursprungliga förslaget uppsatta skulle komma under omröstning. Någon verklig inskränkning i privilegierätten skulle detta icke innebära, enär å det slutliga förslaget alltjämt skulle kunna komma att uppföras endast de tre, som församlingen själv kallat till provs avläggande. I själva verket innebär däremot ansökningsförfarandet ur församlingens synpunkt i så måtto en förmån, som den under alla förhållanden beredes tillfälle att träffa sitt val inom en vidare krets än den som nu allt oftare synes komma i fråga.

I fråga om komministerval föreslogs i motionen att reglerna för de i detta hänseende privilegierade församlingarna skulle göras på det sättet enhetliga, att beträffande samtliga ifrågavarande tjänster ansökningsrätten be-

gränsades till stiftets prästerskap men rätten att mottaga kallelse till fjärde provpredikant lämnades öppen för hela rikets prästerskap.

Motionen avstyrktes av kyrkolagsutskottet, som efter att ha erinrat om att flertalet av ifrågavarande privilegier tillerkänts församlingarna redan under 1600-talet anförde följande. Privilegierna utgjorde ett icke oväsentligt moment i församlingarnas historia och traditioner. Uppnåendet av fullständigt enhetliga regler vid tillsättningen av prästerliga befattningar i riket kunde enligt utskottets mening icke utgöra ett självändamål. Ett förslag om privilegiernas avskaffande eller modifierande torde kunna motiveras allenast med att deras värde för församlingarna upphört eller minskat eller därmed, att med dem vore förenade olägenheter, som vägde tyngre än förmånen för församlingarna. Det sätt, varpå församlingarna utnyttjade privilegierna, syntes tyda på att de av församlingarna alltjämt uppfattades såsom en värdefull rättighet. Utskottet ville emellertid icke bestrida att de kunde missbrukas och att deras utnyttjande då kunde medföra såväl skada för församlingens liv som orättvisa mot välmeriterade prästmän. Exempel på dylikt bruk av privilegierna hade givits under 1946 års kyrkomötesdebatt i frågan. Utskottet kunde likväl icke finna, att dessa missbruk varit av den omfattningen, att de för närvarande motiverade att man upptog till övervägande någon förändring av privilegierna. Utskottet hölle vidare före att privilegiernas bestånd i oförändrat skick utgjorde det naturliga alternativet till deras avskaffande. Deras modifierande på det sätt, som föreslagits i motionen, syntes icke heller ägnat att undanröja möjligheten utav att desamma bleve brukade på ett mindre önskvärt sätt.

Tre ledamöter av utskottet hade reserverat sig för bifall till motionen.¹ Efter debatt biföll kyrkomötet med 28 röster mot 27 reservationsyrkandet om bifall till motionen (kyrkomötets skr. nr 11).

Över kyrkomötets skrivelse ha yttranden avgivits av samtliga privilegierade församlingar², ett antal kyrkoherdar och kontraktsprostar samt vissa domkapitel. Remissyttrandena visa stark divergens såväl i fråga om behovet av ändrade bestämmelser rörande tjänstetillsättningen i privilegierade pastorat som beträffande ändamålsenligheten av de av kyrkomötet ifrågasatta reglerna för kyrkoherdeval; även nya uppslag till reformering av bestämmelserna framkomma i några yttranden. Privilegiernas totala slopande förordas av Storkyrkoförsamlingen och deras avskaffande såvitt rör Oscars församling under vissa betingelser av denna församling, varemot malmöförsamlingarna yrka att bliva återinsatta i sin före år 1921 innehavda rätt till helt fritt kyrkoherdeval.

¹ En av dem anmälde under debatten i kyrkomötet att han, som ansåge privilegierna böra avskaffas, avsett att avgiva blank reservation.

² Utom Härlanda församling, vilken då ännu ej bildats.

3. Prästvalskommittén

Då kyrkomötet år 1948 hemställde om utredning och förslag rörande prästvalsprivilegierna, var framställningen formellt begränsad till att avse vissa ändringar. Emellertid hade vid både 1946 års och 1948 års kyrkomöte framkommit oförtydbara uttryck för förståelse för att överväganden om sådana ändringar måste aktualisera frågan om denna särreglerings fortsatta bestånd. Vid det tidigare kyrkomötet anförde sålunda vederbörande utskotts ordförande såsom skäl för att utskottet, ehuru medvetet om att privilegierna medförde olägenheter, avstyrkte en framställning om förändringar i desamma, att med en sådan framställning skulle hela frågan om privilegierna ställas under diskussion. Och då kyrkolagsutskottet vid 1948 års kyrkomöte likaledes avstyrkte en utredning om ändring av ifrågavarande bestämmelser, uttalade utskottet att det hölle före att privilegiernas bestånd i oförändrat skick utgjorde det naturliga alternativet till deras avskaffande. I debatten vid sistnämnda kyrkomöte lät huvudmotionären förstå, att han räknade med att den föreslagna utredningen skulle pröva även frågan om ett avskaffande av privilegierna.

Enligt de för prästvalskommittén meddelade direktiven skulle utredningsarbetet i denna del bedrivas förutsättningslöst.

Såvitt kommittén förstår är enligt svensk rättsuppfattning fortbeståndet av en i det väsentliga historiskt betingad särlagstiftning av privilegiemässig art i hög grad beroende av att de tillförsäkrade särskilda förmånernas innehåll kan få förbli oförändrat. En prövning av sistnämnda spörsmål inrymmer ett övervägande av om specialreglerna i fråga alltjämt äro i sina huvuddrag påkallade och lämpliga.

Flertalet av de valprivilegier, som avse tillsättning av kyrkoherdetjänst, ha tillkommit under 1600-talet och framstå såsom enstaka uttryck för en aldrig fullföljd avsikt hos konungamakten att, med eftergivande helt eller delvis av anspråken å regalrätt till kyrkoherdeutnämningar i städerna, åt stadsförsamlingar giva ett större eller rent av ett bestämmande inflytande vid dessa tjänstetillsättningar. Under lång tid hade förmånen härav — sedd mot bakgrunden av 1600-talets och 1700-talets prästvalslagstiftning — ett säkerligen mycket beaktansvärt värde för församlingen. Denna riskerade icke att av Konungen bliva tilldelad en äldre hov- eller krigspräst eller en äldre skolman. Konsistoriet, som vid denna tid hade att taga största hänsyn till formella meriter, hade föga eller intet inflytande på tillsättningen.

Till följd av det sätt, varpå dessa privilegier tillkommit, ter sig förekomsten av privilegierade församlingar såsom utpräglat slumpmässig.

De privilegierade församlingarnas särställning vid kyrkoherdeval har i högst väsentlig grad förändrats såväl genom 1910 och 1934 års reformer av de allmänna reglerna om tillsättning av kyrkoherdetjänst som genom

1920 års revision av privilegierna. I förstnämnda hänseende är tillräckligt att erinra om borttagandet år 1910 av Kungl. Maj:ts fria utnämningssrätt vid tillsättandet av de dittills regala pastoraten. I det senare erinras om att de privilegierade församlingar som tidigare haft att för utnämning presentera viss prästman hädanefter skulle framlägga ett förslag omfattande tre präster.

Kyrkoherdeprivilegierna innebära numera dels att församlingsvalet står mellan ett ej begränsat antal präster som av församlingen kallats till avläggande av prov och icke mellan tre sökande, vilka av domkapitlet uppförts å förslag till tjänsten, och dels att församlingen vid kallandet icke är begränsad till stiftets prästerskap. Å andra sidan är församlingsvalets utgång aldrig formellt avgörande för tjänstetillsättningen.

Upphäves stiftsbandet, minskas de privilegierade församlingarnas särställning. Allenast denna omständighet synes kommittén dock icke vara tillräckligt motiv för att åstadkomma en fullständig likformighet vid tillsättning av kyrkoherdetjänst.

Av vad kommittén förut anfört torde framgå oemotsägligt att de omständigheter som en gång föranlett, att särskilda förmåner i avseende å kyrkoherdeval beretts vissa stadsförsamlingar, numera icke låta sig åberopa för att dessa församlingar skola intaga en särställning. Vare sig det förelegat en ursprunglig önskan att vid dessa tillsättningar inskränka domkapitlets medverkan eller icke, kan det i vart fall ej i vår tid anses påkallat eller för församlingen vara ett beaktansvärt intresse att denna medverkan är reducerad. Rätten att få taga del av prov avlagda av fler än fyra präster utnyttjas ofta icke och har i andra fall icke kunnat utnyttjas till följd av att kallade präster avböjt kallelsen. Kommittén kan för sin del icke finna att det för de privilegierade församlingarna föreskrivna kallelseförfarandet erbjuder någon sannolikhet för att församlingen erhåller en för densamma lämpligare kyrkoherde än den skulle få vid tillämpning av de allmänna reglerna.

Den av kommittén föreslagna allmänna ordningen för tillsättning av kyrkoherdetjänster bygger på en omsorgsfull avvägning mellan alla de intressen, som äro förknippade med dessa tillsättningar, och avser att garantera ett tillfredsställande resultat både genomsnittligt och i det enskilda fallet. Det måste anses både önskvärt och i princip riktigast att denna ordning blir tillämplig på alla kyrkoherdetjänster. En avvikande ordning kan vara motiverad, om viss tjänst uppvisar mycket väsentliga särdrag. Så är fallet med domprosttjänsterna och amiralitetspastorstjänsterna men icke med kyrkoherdetjänsterna i de privilegierade stadspastoraten. Det är varken ändamålsenligt eller — sett ur prästerskapets eller övriga församlingars synpunkt — rättvist att för en liten, i intet avseende särartad grupp av församlingar ha en avvikande tillsättningsordning.

I fråga om tillsättning av komministertjänst innebära privilegierna såsom nämnts dels, för samtliga ifrågavarande församlingar, rätt att kalla en provpredikant och dels, för flertalet av dessa församlingar, att stiftsbandet ej gäller. Tillkomsten av dessa undantagsregler är mera oenhetlig än tillkomsten av kyrkoherdeprivilegierna. För vissa församlingar ha de så att säga utvecklats ur sistnämnda privilegier: församlingen tillförsäkrad rätt till fritt prästval har i praxis ansetts avse även komministerval eller har av Kungl. Maj:t särskilt utsträckts att omfatta även sådant val. Genom 1920 års privilegiereform inskränktes rätten till fritt komministerval till en rätt att kalla fjärde provpredikant. En rättighet av sistnämnda innehåll hade dessförinnan under senare hälften av 1800-talet tillerkänts vissa norrköpings- och stockholmsförsamlingar till undvikande av att de förhållandevis välavlönade komministertjänsterna i församlingarna blevo besatta med alltför ålderstigna präster. Även av Hamrånge och Skogs landsförsamlingar dessförinnan utövat fritt komministerval förändrades år 1920 till en rätt att kalla fjärde provpredikant.

Redan 1930 års prästvalssakkunniga framhöll, att risken för att stads-komministraturer besattes med alltför ålderstigna präster i väsentlig grad undanröjts, sedan i 9 § av 1910 års prästvalslag stadgats, att vid upprättande av förslag hänsyn jämväl skulle tagas till tjänstens särskilda behov. Här-efter ha ytterligare omständigheter tillkommit, som var för sig bidraga att undanröja behovet av speciella bestämmelser för komministertjänster i större städer. Tidpunkten för pensionsålderns inträde har förlagts väsentligt tidigare. Vidare tillgodoses behovet av yngre prästerlig arbetskraft i städerna i ökad utsträckning genom anställande av kyrkoadjunker; den 1 januari 1956 fanns en eller flera kyrkoadjunkturer inrättade i 30 av de 33 i fråga om komministerval privilegierade stadsförsamlingarna. Med hänsyn till samtliga berörda förhållanden och då vad ovan anförts om det slumpartade i vissa församlingars särställande genom privilegier rörande kyrkoherdeval äger motsvarande giltighet beträffande komministerval, kan kommittén, som ånyo erinrar om att den föreslår att stiftsbandet avskaffas, icke finna att några sakliga skäl kunna anföras för en fortsatt särreglering av komministervalen i ett antal församlingar.

I ett yttrande över regeringsrådet Gabriel Thulins år 1916 utgivna utredning rörande de privilegierade församlingarna diskuterade justitiekanslers-ämbetet ingående frågan, huruvida med hänsyn till de omständigheter, varunder de skilda församlingarna kommit i åtnjutande av sina prästvalsprivilegier, för ändring i eller upphävande av privilegierna i något fall krävdes församlingens samtycke. Ämbetet kom därvid till den slutsatsen, att samtycke icke i något fall var erforderligt. Kommittén förmenar, att detta i än högre grad måste gälla sedan ifrågavarande särslagstiftning år 1920 fått ett delvis nytt innehåll.

Med vad kommittén nu anfört och föreslagit skulle kommitténs behandling av spørsmålet om prästvalsprivilegierna kunna vara avslutad. Kommittén vill emellertid erinra om att kyrkolagsutskottet vid 1948 års kyrkomöte ansett att privilegierna icke blott kunde missbrukas av församlingarna utan också faktiskt hade missbrukats i vissa fall. Ehuru kommittén icke grundar sitt förslag om privilegiernas avskaffande på förekomsten av några missbruk, anser sig kommittén böra anmärka, att vid besättande år 1952 av kyrkoherdetjänsten i en privilegierad församling endast en provpredikant kallades oaktat tio prästmän föreslogos till kallelse.

Sammanfattningsvis får kommittén uttala, att de s. k. prästvalsprivilegierna tillkommit antingen såsom undantag från huvudregler för det prästerliga befordringssystemet, vilka ej längre gälla, eller såsom korrektiv mot befarade missförhållanden, vars framträdande numera ej är aktuellt eller motverkas även i annan ordning. Medan sålunda grunderna för denna särreglering helt bortfallit eller åtminstone avsevärt försvagats, tala däremot vägande positiva skäl för att de allmänna reglerna för tillsättning av kyrkoherde- och komministertjänster få bli tillämpliga även å de hittills av privilegier omfattade tjänsterna.

Med denna ståndpunkt saknar kommittén självfallet anledning att ingå i en granskning av framkomna förslag till reformering av privilegierna.

Författningstekniska synpunkter

I detta kapitel skall kommittén lämna en allmän motivering för den tekniska utformning som kommittén givit åt sina förslag — en form som i vissa hänseenden ej obetydligt skiljer sig från nuvarande författningsreglering av tillsättningen av församlingsprästtjänster.

Regeringsformen § 30 lydde i sin ursprungliga lydelse av år 1809: »Konungen äger att, på sätt förr övligt varit, tillsätta kyrkoherdebeställningar i regala pastorater. De så kallade konsistoriella gäll vare vid deras valrätt bibehållna.» Nuvarande lydelse antogs såsom vilande år 1908 och slutligt år 1909: »Om tillsättning av prästerliga tjänster i församlingarna och den rätt, som därvid tillkommer Konungen och församlingarna, stadgas i särskild lag, stiftad i den ordning 87 § 2 mom. föreskriver.» Med denna ändring avsågs att öppna väg för en reform av prästvalslagstiftningen, vilken — huru den för övrigt än utformades — slopade uppdelningen i regala och konsistoriella pastorat.

Tack vare förekomsten av sist citerade grundlagsbestämmelse har någon ovisshet ej behövt uppstå om den konstitutionella karaktären av prästvals-lagstiftningen, enkannerligen om den medverkan av kyrkomötet som kräves för ändring i denna lagstiftning. Prästvalskommittén finner icke heller för sin del någon anledning att ifrågasätta annat än att tillsättningen av ordinarie församlingsprästtjänster skall vara reglerad genom en lag som tillkommit i kyrkolags ordning. Kommitténs ståndpunkt härutinnan överensstämmer med kyrkomöteskommitténs.

Långt mindre självklart är svaret på frågan, huru långt i detalj kyrkolagsregleringen av prästtillsättningarna skall gå och vad som kan och bör regleras genom föreskrifter utfärdade i administrativ ordning.

Alltsedan tillkomsten av den första efter representationsreformen utfärdade prästvalslagen, 1883 års lag, har prästvalslagen — alltså efter varandra 1883 års, 1910 års och 1934 års lag — varit kompletterad med ett antal i administrativ ordning utfärdade författningar, av vilka den mest omfattande benämns prästvalsstadga. En uppdelning av de i ämnet erforderliga bestämmelserna mellan författningar av olika valör förelåg redan i 1873 års kyrkolagsbetänkande. I förslaget till kyrkolag handlade 15 kapitlet om tillsättning av prästerliga tjänster och bland de föreslagna kyrkostadgorna voro en stadga rörande prästval och en stadga rörande ansökningar till

prästerliga tjänster. Den sålunda föreslagna uppdelningen av materialet följdes i huvudsak vid tillkomsten av 1883 års författningsreglering.

Då prästvalslagstiftningen år 1910 reformerades, utfärdades en ny lag i ämnet ävensom nya administrativa författningar. Hela denna nya lagstiftning var dock i formellt hänseende kopierad på 1883 års. Det formella beroendet av den äldre lagstiftningen framträdde icke blott däri, att materialets uppdelning mellan olika författningar knappast undergick någon förskjutning, utan även på det sättet, att paragrafnumreringen i de nya författningarna praktiskt taget sammanföll med numreringen i de äldre. Vid 1934 års reform förfors på samma sätt. I följd härav står nu gällande lagstiftning i formellt hänseende i starkt beroende icke blott av 1910 års utan även av 1883 års lag — samt ytterst av 1873 års kommittébetänkande.

Ehuru sålunda den en gång tillkomna uppdelningen av komplexet av bestämmelser rörande det prästerliga befordringssystemet fasthållits vid upprepade reformer av lagstiftningen, synes det prästvalskommittén att denna uppdelning är föga lyckad. Prästvalslagen innehåller, utöver bestämmelser av grundläggande karaktär, en mångfald detaljbestämmelser med mer eller mindre perifert innehåll.¹ Detta medför — utom andra olägenheter, som senare skola behandlas — att även den som har lång erfarenhet av att tillämpa denna lagstiftning ofta måste fråga sig om regleringen av ett visst förhållande står att finna i lagen eller i någon av de administrativa författningarna. Hela denna lagstiftning synes kommittén vara präglad av brist på systematisk reda.

Tydligt är att den i kyrkolags form tillkomna lagstiftningen om tillsättning av ordinarie församlingsprästerliga tjänster bör innehålla den grundläggande kompetensregleringen mellan Kungl. Maj:t, domkapitlen och församlingarna: för Kungl. Maj:ts och församlingarnas del följer detta av grundlagens ordalydelse. I fråga om församlingarna måste i lagen sålunda angivas i vad mån de ha att medverka vid en tjänstetillsättning genom allmänt val, genom kallande av präst att uppföras å förslag till tjänsten eller genom att avgiva yttrande. Föreskrifter om rösträtt vid prästval, om personlig inställelse av röstberättigad och om tryggande av valhemligheten måste också finnas. Vidare synes av lagen böra framgå, huruvida tillfälle skall beredas valmenigheten att taga del av prov av dem som söka tjänsten. Domkapitlens befogenhet och skyldighet i fråga om upprättande av förslag, utnämmande ävensom, då utnämningssrätten ligger hos Kungl. Maj:t, avgivande av yttrande böra vara inskrivna i lagen. Slutligen bör lagen innehålla vissa andra bestämmelser av betydelse, i första hand befordringsgrunder men också vissa regler om minimikompetens vid olika slag av tjänster och om sökandes bundenhet vid gjord ansökning. Utöver vad nu sagts torde präst-

¹ Kyrkomöteskommittén (SOU 1955:47) uttalar, s. 236, att gällande prästvalslag innehåller ett flertal stadganden av administrativ natur.

valslagen endast böra innehålla vissa detaljregler, som icke lämpligen kunna avskiljas från de berörda huvudbestämmelserna, samt besvärregler.

Däremot böra samtliga bestämmelser om valförrättare och om dag och plats för frågodag och val samlas i en ny prästvalsstadga. Där böra också placeras erforderliga regler om omröstning i domkapitel vid upprättande av förslag och om tjänstårsberäkning.

Med en dylik omfördelning av regelkomplexet blir det möjligt att göra de olika författningarna väsentligt mera systematiska och överskådliga. Men också andra fördelar vinnas därmed. Genom att kyrkolagsregleringen av prästtillsättningarna inskränkes får kyrkomötet reellt större möjligheter att lämna positiva bidrag till lagstiftningens innehåll och utformning. De förhållanden varunder kyrkomötet arbetar — i synnerhet den svårfrånkomliga tidsnöden — göra nämligen, att ju mera omfattande och detaljfyllt ett kyrkomöte jämlikt regeringsformen § 87 mom. 2 förlagt lagförslag är, desto sämre äro de tekniska betingelserna för ändringar i förslaget under kyrkomötesbehandlingen. Tilläggas kan att det faller utanför lagrådets naturliga verksamhetsområde att granska bestämmelser med så utpräglat reglementariskt innehåll som de vilka i kommitténs förslag överflyttats från lagen till stadgan.

Kommittén förutsätter att kyrkomötets yttrande inhämtas över förslaget till ny prästvalsstadga.

Då prästvalskommittén föreslår att förfarandet vid prästval till övervägande del skall vara reglerat genom en stadga, har kommittén icke förbisett att formerna för riksdagsmannaval och kommunala val äro alltigenom bestämda genom lag. Någon parallell mellan prästvalen och sistnämnda val får dock icke dragas. Det är den politiska karaktären av de senare som nödvändiggör att de i detalj regleras genom av båda statsmakterna antagen lag.

Den nya prästvalslagen och den nya prästvalsstadgan böra endast avse ordinarie församlingsprästtjänster. Tillsättningen av de icke-ordinarie prästtjänster, som avses i prästlönereglementet, bör liksom hittills regleras helt i administrativ ordning. Då emellertid regeringsformen § 30 talar om »prästerliga tjänster i församlingarna» och kyrkoadjunktstjänsterna obestriddligen äro inrättade »i församlingarna», d. v. s. rätteligen i pastoraten, har kommittén såsom 4 § i förslag till prästvalslag upptagit ett stadgande därom, att kyrkoadjunktstjänst skall tillsättas av domkapitlet genom förordnande. Detta stadgande ersätter i viss mån 47 § 2 mom. PVL.

SPECIALMOTIVERING

Prästvalslagen

Rubriken

De församlingsprästerliga tjänsterna äro inrättade icke i församlingarna utan i pastoraten. Likväl användes i PVL i stort sett en terminologi ägnad att ingiva föreställningen, att tillsättning sker av prästerliga tjänster inrättade i församlingarna. Undantagsvis har dock i lagtexten markerats, att tjänst kan omfatta flera församlingar (17 § 1 mom., 23 § 3 mom. samt 32 § 2 mom.). Stundom är lagtexten så utformad, att av densamma knappast klart framgår vad med 'församling' avses (22 § 4 mom.). I 21 och 45 §§ ävensom i övergångsbestämmelserna talas om pastorat; i härmed innehållsmässigt delvis jämförliga bestämmelser såsom 17 § 2 mom. och 47 § 2 mom. talas om församling.

Flera domkapitel ha i skrivelser till prästvalskommittén upplyst att berörda terminologi giver upphov till missförstånd vid prästval inom flerförsamlingspastorat. Kommittén har ansett angeläget att införa en redigare terminologi. I författningsförslagen talas därför genomgående om 'pastorat', när pastoratet och ej församlingen eller församlingarna avses.

1—3 §§.

Dessa paragrafer innehålla för tillsättningen av ordinarie församlingsprästtjänster dels den grundläggande kompetensregleringen pastoratsmenighet — domkapitel — Kungl. Maj:t och dels de därmed nära sammanhörande reglerna om när en tillsättning skall föregås av val och när så ej skall ske. Den föreslagna kompetensregleringen motiveras i 3 kapitlet av betänkandet.

Då kommittén lagfäst det sedan länge gängse uttrycket 'tredjegangstill-sättning', har kommittén låtit detsamma beteckna myndighetstillsättning utan föregånget val av kyrkoherde- och komministertjänst vid var tredje ledighet å tjänsten, oavsett om tillsättningen i det särskilda fallet sker — såsom måste bliva det vanliga — efter ledigförklarande eller den undantagsvis sker genom förflyttning av präst.

Reglerna i 2 § första stycket andra punkten och 3 § första stycket andra punkten svara mot 41 § 1 mom. första och andra punkterna PVL. Kommittén har icke ansett sig böra belasta den nya lagtexten med någon mot tredje punkten i sistnämnda moment svarande regel för det teoretiska fallet att vid en valförrättning icke avgives någon röst.

4 §.

Här må hänvisas till s. 90—92 och 160.

5 §.

Kommittén har ansett sig icke böra inlåta sig på någon omprövning av systemet för prästtillsättning i de s. k. nationella församlingarna, d. v. s. finska församlingen i Stockholm och tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg. Icke heller har kommittén funnit påkallat att föreslå några ändringar i de regler för tillsättning av kyrkoherdetjänsterna i de svenska utlandsförsamlingarna, som äro meddelade i de särskilda kyrkoordningarna för dessa församlingar.

Vidkommande Karlsborgs blandat territoriella och icke-territoriella församling, där särskild tillsättningsordning gäller enligt kungl. brev den 13 juni 1913, har kammarkollegiet den 1 oktober 1954 erhållit Kungl. Maj:ts uppdrag att bl. a. verkställa utredning och framlägga förslag rörande villkor och bestämmelser för en eventuell upplösning av gemenskapen mellan Karlsborgs garnisonsförsamling och Karlsborgs territoriella församling samt avskaffande av förstnämnda församling. Kommittén anser sig ha anledning räkna med att Karlsborgs församling snart kommer att ombildas till en helt territoriell församling.

Beträffande det sätt, på vilket kyrkoherden (amiralitetspastorn) i Skeppsholms församling i Stockholm utses, följes fortfarande den ordning, som stadgas i kungl. cirkulär den 12 februari 1813. Där förklaras, att präster vid armén och flottorna utnämnas av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande regementschef, sedan domkapitlet yttrat sig över sökandenas kompetens och skicklighet. Vid senaste tillsättning av amiralitetspastor i Skeppsholms församling 1926 bereddes dock församlingen tillfälle att yttra sig över de sökande och avgiva förord. I Kungl. Maj:ts — av riksdagen i huvudsak bifallna — proposition nr 1953:200, vari framlades förslag till principbeslut om flyttning av Stockholms örlogsbas till Stockholms södra skärgård, uttalades (s. 74) att först när utflyttning av örlogsbasen genomförts tiden torde vara inne att till övervägande upptaga frågan om Skeppsholms församlings framtida öde. Kommittén veterligt är ännu ingen utredning rörande denna fråga påbörjad eller anbefalld. Det synes därför ovisst, om någon ny ordinarie amiralitetspastor i församlingen kommer att tillsättas, när den nuvarande avgår. Om och i den mån församlingen skulle komma att bestå, förefaller det kommittén naturligt att ha samma tillsättningsordning där som här nedan föreslås i fråga om Karlskrona amiralitetsförsamling.

I enlighet med art. II i Kungl. Maj:ts förnyade reglemente för prästerskapet vid amiralitetsförsamlingen i Karlskrona den 24 maj 1864 (SFS nr 32) sker tillsättning i denna församling av amiralitetspastor och amiralitetspredikant — den senare intill 1925 benämnd bataljonspredikant —

på följande sätt. Inträffad ledighet kungöres genom befälhavande amiralens försorg tre gånger i allmänna tidningarna. Sökande har att inom 56 dagar från första kungörelsedagen till amiralen ingiva sina till Kungl. Maj:t ställda ansökningshandlingar. Efter ansökningstidens slut överlämnas ansökningarna till domkapitlet i Lund, som prövar sökandenas behörighet och för behöriga sökande utfärdar provmissiv samt till amiralen insänder underättelse om provdagarna och uppgift å de sökandes meriter att kungöras församlingen 14 dagar före första provpredikan. Sedan proven äro avlagda återsändas ansökningarna till amiralen, som föranstaltar om val bland dem som provat. I valet deltaga »alla på stället varande flaggmän, amiralitetskyrkorådet och församlingens av kungl. flottans kårer och stater på stationen utsedda elektor» med befälhavande amiralen som ordförande. Envar väljande avger en röst. De tre sökande som erhållit största röstantalet uppföras på förslag, vilket under 30 dagar hålles anslaget på kyrkodörren till kännedom för dem som över val och förslag vilja anföra underdåniga besvär. Efter besvärstidens utgång insänder amiralen valprotokollet, ansökningshandlingarna samt eget yttrande till Kungl. Maj:t, som utnämner. Särskilda regler givas för det fall att förslag blir ofullständigt eller besvär anföras.

I valen bruka deltaga ett 40-tal personer. Dessa äro — förutom flaggmännen (i regel bara befälhavande amiralen) — de cirka 10 kyrkorådsledamöterna samt representanter för var och en av följande personalkategorier, nämligen officerare, underofficerare samt underbefäl och manskap vid respektive flottan och Karlskrona kustartilleriregemente, ingenjörer, intendent, lärare, läkare, polis, musiker, kontorspersonal, varvsarbetare och utom örlogsvarvet anställda arbetare. Elektoreernas antal bestämmas av amiralen; i praxis under senare tid ha härvid de olika personalgrupperna fått representeras i visst förhållande till sina medlemsantal.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 december 1952 har Karlskrona amiralitetsförsamling anhållit, att bestämmelserna om val av präster i församlingen måtte så långt möjligt anpassas till de allmänna prästvalsreglerna. Som skäl härför har anförts att enligt 1864 års reglemente stora grupper å kyrkostämma röstberättigade församlingsmedlemmar sakna rösträtt vid prästval ävensom att kvinnorna med få undantag äro uteslutna från rätten att deltaga i prästval. Genom beslut den 20 februari 1953 har Kungl. Maj:t förordnat, att handlingarna i ärendet skulle överlämnas till prästvalskommittén för att tagas i övervägande vid fullgörande av det åt kommittén lämnade uppdraget.¹

Kommittén, som haft överläggningar i ämnet med företrädare för Karlskrona amiralitetsförsamling, föreslår, att nuvarande bestämmelser om tillsättning av amiralitetspräster upphävas och ersättas med regler, som i

¹ Chefen för marinen hade i avgivet yttrande hemställt att utredning i frågan måtte få omfatta även Skeppsholms församling.

princip ansluta sig till grunderna för kommitténs förslag till ny prästvals-lag. De avvikelser från dessa grunder, kommittén förordar, äro betingade av nödvändigheten att garantera befälhavande amiralen berättigat infly-tande på tillsättningen. Kommittén tänker sig denna anordnad på följande sätt.¹

Amiralitetsprästtjänst tillsättes, efter föregånget val, av Kungl. Maj:t. Sådan tjänst bör även kunna tillsättas genom förflyttning. Beträffande be-hörighet och befordringsgrunder tillämpas bestämmelserna i 2 kapitlet av förslaget till prästvals-lag, varvid amiralitetspastor motsvarar kyrkoherde och amiralitetspredikant komminister. Tjänsten ledigförklaras av och sökes hos domkapitlet i Lund, som efter hörande av befälhavande amiralen upp-för tre behöriga sökande å förslag. Vidare tillämpas i fråga om amiralitets-pastors- och amiralitetspredikanttjänst vad i 16—31 §§ i lagförslaget stad-gas om kyrkoherde- respektive komministertjänst, dock att, därest efter förnyat ledigförklarande av amiralitetspredikanttjänst blott en behörig sö-kande finnes, Kungl. Maj:t förordnar, huru med tjänsten skall förfaras. Icke blott domkapitlet utan även befälhavande amiralen skall efter valet avgiva yttrande till Kungl. Maj:t angående dem som kunna komma i fråga till den lediga tjänsten. Slutligen böra bestämmelserna i 6 kapitlet av lag-förslaget (om besvär) samt kommitténs förslag till prästvalsstadga i till-lämpliga delar gälla beträffande nu ifrågakvarande tillsättning.

7 §.

Till detta stadgande, varigenom det s. k. stiftsbandet principiellt upphä-ves, lämnas en ingående motivering i 2 kapitlet av betänkandet. Beträf-fande räckvidden av det åt Kungl. Maj:t givna bemyndigandet hänvisas till s. 61 och 62.

8 §.

Såsom kommittén erinrar å s. 107 kräver ett tillsättnings-system, som är fotat på avläggande av prov och menighetsval, såväl att präst, vilken sökt viss tjänst, i regel kvarstår som sökande ända till dess valet förrättats som att präst ej må samtidigt ha förslagsrum till flera tjänster.

Första stycket är, fränsett en redaktionell jämkning, likalydande med 5 § PVL. Genom stadgandet förhindras att en präst kommer att samtidigt stå på förslag till flera tjänster, vilka skola tillsättas efter val. I andra stycket regleras den situationen, att präst som sökt en tjänst, vilken skall tillsättas genom tredjegångstillsättning, därefter önskar söka eller antaga kallelse till en tjänst, som skall tillsättas efter val. För att bliva behörig att uppföras å förslag till sistnämnda tjänst, måste han återkalla sin ansök-

¹ Kommittén har ansett sig böra avstå från att framlägga ett utformat förslag till ändring av 1864 års reglemente, såvitt avser tillsättningsreglerna. Denna åldriga författning synes nämligen innehålla vissa obsoleta partier och behöva moderniseras i sin helhet.

ning till den förstnämnda tjänsten. Situationen i tredje stycket är den omvända: förslagsrum till tjänst, som skall tillsättas efter val, hindrar att präst får komma i fråga till tjänst, som skall tillsättas genom tredjegångstillsättning. Syftet med samtliga dessa bestämmelser är att så vitt möjligt minska risken för att en valprocedur förlöper men senare visar sig ha varit meningslös.

Något förbud föreslås ej för präst att samtidigt stå som sökande till flera tjänster, vilka skola tillsättas genom tredjegångstillsättning. I 36 § gives en regel om huru skall förfaras, därest präst skulle bliva utnämnd till flera tjänster, som tillsättas i denna ordning. Denna bestämmelse är sålunda en motsvarighet till stadgandet i 19 § 4 mom. folkskolestadgan. Genom bestämmelser i prästvalsstadgan bör man — för undanröjande i möjligaste mån av risken, att präst som samtidigt söker flera tjänster blir utnämnd till innehavare av mer än en tjänst — utvidga den uppgiftsskyldighet, som nu är föreskriven i 4 § kungörelsen 1934:574. Bestämmelser med detta syfte ha upptagits i 10 § förslaget till prästvalsstadga.

9 §.

Enligt 6 § 2 mom. PVL må kyrkoherde ej på grund av egen ansökan uppföras på förslag till prästerlig tjänst, därest han icke vid ansöknings-tidens slut under minst fem år, räknat från tillträdet, innehaft den kyrkoherdetjänst, vartill han senast blev befordrad. I 1883 års prästvalslag var nämnda tid bestämd till allenast tre år. Tiden utsträcktes i 1910 års lag till fem år i överensstämmelse med ett härom i 1909 års prästvalsproposition upptaget förslag, som av vederbörande departementschef motiverats med att transportsökandet i vissa delar av vårt land syntes vara en allvarsam olägenhet. Förslag väcktes härefter upprepade gånger om en återgång till treårsperiod. 1920 års kyrkomöte begärde hos Kungl. Maj:t förslag härom och 1925 års kyrkomöte antog för sin del förslag till lagändring i sådan riktning. I 1934 års PVL bibehölls femårsregeln. Såväl i 1932 års prästvalsbe-tänkande (s. 195) som i departementschefsanförandet i propositionen 1934: 154 (s. 36) uttalades att vägande skäl talade mot minskning av tiden till tre år; särskilt med hänsyn till församlingarnas berättigade intresse av att icke kyrkoherdetjänsterna alltför ofta växlade innehavare, anförde de sakkunniga med instämmande av departementschefen, kunde det sålunda skä-ligen fordras att den som blivit innehavare av en kyrkoherdebefattning kvarstannade i nämnda befattning under åtminstone den stadgade tiden av fem år från det befattningen tillträdades. Vederbörande riksdags- och kyrko-mötesutskott intogo samma ståndpunkt.

Prästvalskommittén har icke funnit några omständigheter påkalla en omprövning av längden av den sålunda lagbestämda transportspärren. Av flera skäl har kommittén emellertid funnit förtjänt av övervägande huru-vida icke ifrågavarande förbud borde såtillvida uppmjukas, att Kungl.

Maj:t medgåves befogenhet att dispensera från detsamma. Undantagsvis kunna en kyrkoherdes personliga förhållanden eller tjänstgöringsförhållanden vara sådana att det framstår som obilligt att han icke före utgången av femårstiden på grund av egen ansökan får uppföras på förslag till viss annan tjänst. Vidare må erinras att han är oförhindrad att mottaga kallelse till annan kyrkoherdetjänst. Slutligen kan framhållas att nuvarande ovillkorliga förbud icke skulle stå i god inre överensstämmelse med prästs skyldighet att underkasta sig transport till annan tjänst. Kommittén förutsätter, att dispens endast medges på grund av vägande skäl.

Församlingsvärdens intresse av att alltför täta ombyten icke ske å församlingsprästitjänst synes kommittén motivera att även för komministrarna stadgas en principiell bundenhet under viss kortare tid vid innehavande tjänst. Kommittén föreslår därför att en motsvarande regel införes för komministrarna. Uppenbarligen bör därvid »spärren» göras kortare än för kyrkoherdarna. Kommittén föreslår en treårsperiod. Den anförda grunden för den föreslagna regeln kan dock icke återopas i fråga om förslag till tjänst i samma pastorat.

10 §.

Beträffande denna paragraf, vars första och andra stycken i huvudsak upptagits från 7 § PVL men vars tredje stycke saknar motsvarighet i PVL, hänvisas till s. 148.

11 §.

Första stycket motsvarar i sak 4 § PVL.

Andra stycket svarar mot 8 § PVL men har formulerats så att det avser ej blott domkapitlets utan även Kungl. Maj:ts behörighetsprövning av sökande. Beträffande stadgandets innebörd hänvisas för övrigt till s. 139.

Tredje stycket saknar motsvarighet i PVL. Beträffande gällande regler om kunskaper i finska och lapska språken såsom behörighetsvillkor se s. 139.

12 §.

Paragrafen svarar mot 15 § PVL. Om konsekvenserna av obehörighet, som åkommer före valet, stadgas i förslaget 19 §.

I 38 och 39 §§ PVL regleras verkan av att präst, som stått under val, blir obehörig efter valet men innan domkapitlet utfärdat fullmakt respektive Kungl. Maj:t tillsatt tjänsten. Kommittén har ej funnit erforderligt att upptaga andra bestämmelser för dessa i och för sig tänkbara men mycket särregna situationer, än som framgå av 68 och 69 §§ i förslaget till prästvalsstadga.

13 §.

Kommittén hänvisar till framställningen i 7 kapitlet.

14 §.

Beträffande andra punkten erinras om kommitténs å s. 89 och 107 utvecklade ståndpunkt, att kallande av »fjärde provpredikant» till kyrkoherdetjänst icke hädanefter i något fall skall föranleda att tjänsten, efter det val förrättats, ånyo förklaras till ansökan ledig.

17 och 19 §§.

I huvudsak hänvisas till framställningen å s. 108 och 109.

Samtliga domkapitel synas på det sätt tillämpa regeln i 13 § 1 mom. andra punkten PVL om företrädesrätt för sökande som anmält sig under första ansökningstiden, att tidigare sökande gives företräde ej blott till rum å förslaget utan även till högre rum. Ordningsföljden å förslaget kommer därvid icke att, såsom eljest, återspegla domkapitlets bedömning av förhållandet de sökande emellan i fråga om förtjänst och skicklighet. En dylik bedömning behöver icke ens ha skett. Till undvikande av dessa olägenheter och med hänsyn till att en längre gående företrädesrätt för tidigare sökande än till uppförande över huvud å förslaget icke synes motiverad, har i 17 § tredje stycket stadgats allenast att sådan sökande städse skall uppföras å förslaget. I 14 § förslaget till prästvalsstadga fastslås härefter, att ordningsföljden mellan präst, som sökt tjänsten vid första ledigförklarandet och kvarstår såsom sökande, samt övriga sökande som uppföras å förslag skall avgöras genom omröstning.

I 19 § första stycket givas regler om komplettering av förslag, vari rum blivit ledigt, med sökande som ursprungligen icke kunnat uppföras därå. Enligt andra punkten skall sådan komplettering ej ske, där fråga är om kyrkoherdetjänst och kallelse enligt 23 § kommit till stånd. Anledningen till undantagsregeln är att situationen kan antagas vara sådan, att den, varmed förslaget skulle kunna kompletteras, icke skulle ha några utsikter att bli utnämnd till innehavare av tjänsten.

18 §.

Bestämmelserna i denna paragraf ha berörts å s. 111.

Första stycket svarar närmast mot 14 § PVL. Enligt förslaget inträder emellertid prästens bundenhet vid gjord ansökning senare än enligt PVL. Ansökning skall nämligen få återkallas intill dess att förslag är upprättat. Härigenom minskas risken av att en präst blir — på grund av en ansökning som han ingivit utan att äga kännedom om vilka andra präster som avsåge att i sista stund inlämna sina ansökningar — bunden vid ett förslag, som icke innebär någon reell utsikt för honom att erhålla tjänsten. Ett förslag i denna riktning har hos kommittén framställts av domkapitlet i Luleå. Någon bestämmelse om att ansökning får återkallas intill tidpunkten för förslagets upprättande kräves icke; en dylik rätt föreligger självfal-

let om ej motsatsen stadgas. (F. n. finnes dock i 5 § kungörelsen 1934:574 ett stadgande härom.)

Det kan möjligen övervägas, huruvida icke präst som kallats att uppföras på förslag borde bli bunden redan genom antagandet av kallelsen och ej först genom att han uppfördes å förslaget. Saken synes dock icke tillräckligt betydelsefull för att en särregel skall vara motiverad.

Uttrycket 'annan befördran' har övertagits från 14 § PVL. I den av Wilh. Beskow år 1905 utgivna kommentaren till 1883 års prästvals lag anges innebörden av detta uttryck sålunda: »på grund av extra ansökning, såsom prebendarie eller i patronellt pastorat». Enligt det nu föreslagna systemet för tillsättning av församlingsprästtjänster kan erhållen annan prästerlig befördran sällan tänkas bli åberopad som skäl för befrielse från förslagsrum. Att vederbörande erhållit en icke prästerlig tjänst torde kunna åberopas för rätt till avgång från förslag. Det synes vara en fördel att bevara ett så pass obestämt uttryck som 'annan befördran'. Något intresse finnes ju icke att binda en präst vid ett förslagsrum, därest hans förhållanden så förändrats att det står utom tvivel att han aldrig i händelse av utnämning skulle komma att tillträda tjänsten.

Att förslaget överklagats av sökande, som ej uppförts därå, giver i och för sig ej rätt för präst att avgå från förslaget. Han torde dock i vissa fall kunna vinna befrielse genom att i avgivna påminnelser över besvären för sin del medgiva bifall till dessa.

Andra stycket svarar närmast mot 40 § PVL. Förslaget innebär den förändringen i förhållande till nuvarande ordning att befrielse från förslagsrum vinnes redan genom en anmälan och ej först genom bifall till en härom gjord ansökan.

20—22 §§.

Se s. 97—99.

Tidsfristen 45 dagar i 19 § PVL har kommittén ansett kunna väsentligt förkortas; den föreslås bli fyra veckor.

22 § i förslaget motsvarar 21 § PVL. I texten ha dock inskjutits orden »i annat fall än i 20 § sägs». Motsvarande inskränkning måste förutsättas i nuvarande lagtext.

23 §.

Paragrafen motsvarar 23 § 1 mom. PVL. Enligt nuvarande regel tillkommer rätten att å frågodag kalla fjärde provpredikant 'församlingen'. Med 'församlingen' kan därvid ej menas pastoratet eller den eller de i pastoratet ingående kyrkliga primärkommunerna. Tydligen avses med 'församlingen' de vid prästval röstberättigade, alltså valmenigheten i pastoratet. Detta har iakttagits i utkastet. Då därvid hänvisas till de jämlikt 29 § röstberättigade, utesluter detta icke att olika röstlängder kunna komma till använd-

ning vid en frågodag och vid det påföljande valet, nämligen om däremellan ny röstlängd kommit till stånd.

Av skäl, som omnämnes å s. 90, har kommittén ansett uttrycket 'fjärde provpredikant' icke böra upptagas i den nya lagtexten. I likhet med 1930 års prästvalsakkunniga (s. 139) har kommittén ej ansett erforderligt att införa någon annan särskild benämning för präst, som kallas att uppföras på förslag till kyrkoherdetjänst.

24 §.

Första stycket motsvarar i sak 28 § 1 mom. PVL — frånsett momentets sista punkt. Denna har icke heller fått någon motsvarighet i förslaget till prästvalsstadga. Kommittén har icke kunnat finna något belägg för att möjligheten att till annan söndag uppskjuta omröstningen å frågodagsförrättning, som hålles i flera lokaler, blivit utnyttjad i senare tid.

Stadgandet i 32 § 1 mom. PVL, att prästval skall ske med slutna sedlar, är formellt icke genom någon hänvisning tillämpligt på omröstning å frågodag. Denna lagtekniska oegentlighet undanröjes genom det föreslagna stadgandet i andra stycket.

28 §.

I 43 § 1 mom. PVL stadgas att när Konungen skall utnämna till kyrkoherdetjänst, infor drar Konungen yttranden av biskopen och domkapitlet angående dem som kunna komma i fråga till tjänsten. I delbetänkandet (s. 79—81) har kommittén med utförlig motivering dels föreslagit, att i ärenden angående förflyttning av präst jämlikt den tillfälliga förflyttningslagen endast domkapitlets yttrande skall inhämtas och alltså ej biskopens personliga, och dels förklarat sig ämna i sitt slutbetänkande föreslå att nuvarande bestämmelse i PVL om särskilt yttrande av biskopen borttages.

Den föreslagna paragrafen avser endast de fall, då Konungen äger tillsätta en kyrkoherdetjänst emedan de röstberättigade kallat en präst att uppföras å förslaget till tjänsten. Även i lagförslagets övriga regler om yttrande till Konungen av domkapitlet — 35 § andra stycket, 39 § andra stycket och 41 § andra stycket — har emellertid iakttagits att särskilt yttrande av biskopen ej föreskrivits.

29 §.

Enligt 26 § 2 mom. PVL må rösträtt ej utövas av annan än den, som personligen infinner sig vid valtillfället. Äro äkta makar båda röstberättigade, äger dock den ena av dem genom fullmakt överlåta sin rösträtt till andra maken. I dessa regler föreslås ingen annan ändring än den, att kravet på att make, som röstar för make, skall själv vara röstberättigad får bortfalla. Förslaget sammanhänger därmed att riksdagen år 1956 såsom vilande antagit ett förslag till ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen av

innebörd att det för makes rätt att vid val till riksdagens andra kammare avgiva valsedel genom andra maken gällande villkoret, att den av makarna som framlämnar valsedeln själv är röstberättigad, upphäves.

I fråga om formkraven å fullmakt innebär förslaget den ändringen, att fullmakt hädanefter ej skall behöva vara bevittnad av två personer: ett vittne skall räcka. Förslaget innebär på denna punkt en anpassning till 63 § lagen om val till riksdagen och 29 § kommunala vallagen. Man torde icke få underskatta svårigheterna att på landsbygden få tillgång till två vittnen. Kommittén har icke funnit tillräcklig anledning att efter mönster av nyssnämnda lagar föreskriva att till vittne ej må tagas barn till makarna eller till endera av dem.

32—40 §§.

I den mån de föreslagna reglerna för tredjegangstillsättning ansetts behöva en närmare motivering har denna intagits i 3 och 6 kapitlen. Sålunda hänvisas beträffande 34 § till s. 87 och 88 samt beträffande 37—40 §§ till s. 115—117. Beträffande 36 § hänvisas till vad ovan anmärkts vid 8 §.

41—43 §§.

Kommittén hänvisar till sina uttalanden rörande tillsättning av domprosttjänster å s. 110, 115 och 117.

44—47 §§.

Besvärstiden utgör enligt 34 och 44 §§ PVL tjugu dagar. Det har för kommittén varit självklart att denna tid bör förlängas till tre veckor, sedan sistnämnda tid numera antagits såsom normal administrativ besvärstid.

I fråga om besvärssubjekt innehåller 44 § den nyheten, att därest domkapitel funnit präst som kallats att uppföras å förslag till kyrkoherde- eller domprosttjänst obehörig, skall besvär rätt tillkomma förutom prästen även röstberättigad. Grunden för denna regel är att besvär rätt principiellt bör tillkomma en sökande som får sin ansökan avslagen av myndighet. I nu ifrågavarande fall får envar som röstat vid frågodagsförrättningen och som förty kan ha röstat för kallelsen, anses som sökande till ett positivt beslut av domkapitlet. Av bland annat praktiska skäl synes besvär rätten härvidlag böra utsträckas till samtliga vid förrättningen röstberättigade.

Enligt 30 § 1 mom. PVL må besvär över valförrättares eller biträdande valförrättares åtgärd till valets beredning ej anföras utan i sammanhang med besvär över valförrättningen. Då enligt kommitténs förslag till författningsreglering valförrättares åtgärder skola helt regleras i prästvalsstadgan, bör också ifrågavarande besvärsregel upptagas däri. Stadgandet återfinnes i 65 § förslaget till prästvalsstadga.

49 §.

I PVL återfinnas på skilda ställen bemyndiganden för Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga tilläggsbestämmelser, nämligen i 1 § 2 mom., 33 §, 42 § 3 mom. samt 43 § 2 mom. I förslaget till prästvalslag har upptagits ett generellt bemyndigande av detta slag.

Övergångsbestämmelserna

Ett antal bestämmelser i PVL kommer icke att få någon saklig motsvarighet i den nya prästvalslagen eller i någon med stöd av denna utfärdad administrativ författning. I fråga om några av dessa regler, för vilkas bortfallande icke redogjorts annorstädes i betänkandet, torde här böra göras några påpekanden.

Bestämmelsen i 35 § PVL hänvisar endast till vad som i allmänhet gäller angående vittnesförhör i domkapitelsmål. Med hänsyn till att lagrummet sålunda blott innefattar en hänvisning utan självständig betydelse och dylika hänvisningar saknas i andra lagar och författningar, enligt vilka beslutanderätt tillagts domkapitlet, torde ifrågavarande lagrum icke böra överföras till den nya prästvalslagen.

Stadgandena i 37 § PVL ha en ålderdomlig prägel. Första punkten anknyter mycket nära till ordalagen i 10 kap. 16 § strafflagen i dess lydelse före 1948 års revision av sagda kapitel. Kommittén inskränker sig för övrigt beträffande denna paragraf i PVL till två påpekanden. För det första torde besvärsgeset knappast någonsin kunna tillämpas på grund av tvånget att visa att åtal blivit väckt inom besvärstiden — något som torde få bedömas såsom praktiskt taget uteslutet att medhinna. Och för det andra må påpekas att någon motsvarande ogiltighetsregel synbarligen icke ansågs behöva upptagas i lagen den 14 mars 1921 om val av borgmästare i stad med magistrat och icke finnes i de politiska vallagarna.

I vad 46 § PVL syftar på förhållanden av mer eller mindre privilegiumsart, får kommittén hänvisa till 8 kapitlet av betänkandet och till specialmotiveringen till 5 § förslaget till prästvalslag. Härutöver innehåller 46 § PVL en hänvisning till särregler i avseende å domkapitels förfarande vid tillsättning av viss kyrkoherde- eller komministertjänst. Denna senare hänvisning täckes numera endast av de särskilda regler som enligt reglementet för lappmarks ecklesiastikverk gälla i fråga om tillsättning av kyrkoherdetjänsten i Karesuando pastorat och komministertjänsten i Kvikkjokk. Dessa regler innebära i huvudsak att ifrågavarande tjänster tillsätts av domkapitlet utan förutgången val. Kommittén har inhämtat att den utredning, som år 1954 tillsatts för en översyn av de i sagda reglemente och i övrigt meddelade särskilda bestämmelser rörande den kyrkliga verksamheten bland den lapsk- och finsktalande befolkningen inom Härnösands och Luleå stift, torde komma att föreslå ett upphävande av berörda regle-

mente. Prästvalskommittén kan för sin del icke finna att några prästvals-rättsliga särregler erfordras för lappmarken utöver vad som ligger i krav på kunskaper i lapska språket. Utifrån denna uppfattning föreslår kommittén att §§ 6, 7, 8 och 10 i lappmarks ecklesiastikverk skola upphävas genom den nya prästvalsstadgan.

Kommittén föreslår att privilegiebestämmelsen i 19 kap. 11 § kyrkolagen i klarhetens intresse formligen upphävas. Enligt kommitténs bedömande påverkas ej därigenom de särskilda rättigheter i fråga om prästval, som de tyska och finska församlingarna i riket må ha.

Punkterna 3, 4 och 5 av övergångsbestämmelserna torde icke behöva kommenteras.

Lagen om ändrad lydelse av 13 § lagen om domkapitel

I 13 § 4 och 5 mom. lagen om domkapitel finnas intagna vissa bestämmelser om den ordning, vari präst under vissa förutsättningar skall av domkapitlet skiljas eller avstängas från det prästämbete som förlänats honom genom prästvigningen. Vidare har i 5 mom. stadgats att det tillkommer domkapitlet att upptaga och avgöra fråga om skyldighet för prästerlig befattningshavare att avgå från sin befattning på den grund att han övergivit svenska kyrkans lära. För den händelse fråga är om präst, som innehar eller avsatts från eller avgått från befattning, som lyder under domkapitel, är det detta domkapitel som har att företaga dylik åtgärd eller prövning. Beträffande präst som innehar eller innehaft prästerlig befattning vilken icke lyder under domkapitel — dock ej biskop — liksom beträffande präst som ej innehar respektive innehaft prästerlig befattning ankommer enligt ett av chefen för justitiedepartementet vid tillkomsten av 1948 års ändringar i domkapitelslagen gjort uttalande¹ vidtagandet av åtgärd av nu ifrågavarande art på domkapitlet i det stift, prästmannen genom prästvigningen kommit att tillhöra eller till vilket han senare må ha överförts.

Efter ett upphävande av stiftsbandet kommer den så att säga rättsliga anknytningen till ett visst stift att för en präst, vilken innehar en prästerlig befattning, som ej lyder under domkapitel, eller som ej har någon prästerlig befattning, att bliva mycket svag. Åtminstone under vissa omständigheter kan det till och med te sig tveksamt om man alls kan anse att sådan prästman i sin egenskap av präst tillhör ett visst stift. I vart fall synes det icke lämpligt att avgörandet av frågan, vilket domkapitel som skall vara behörigt att vidtaga åtgärd enligt 4 eller 5 mom., skall bero av en prövning av spörsmålet vilket stift prästen finge anses närmast tillhöra. Kommittén föreslår på dessa grunder, att i 13 § såsom ett nytt 6 mom. införes ett stadgande om att befogenhet, varom nu är fråga, skall tillkomma domkapitlet i det stift, varinom prästen har sitt hemvist. Då nu ifrågavarande regel har

¹ Prop. 1948:94 s. 45.

en tydlig karaktär av forumregel, lärer någon tvekan ej kunna uppstå där-
om, att prästs hemvist är att bedöma efter 10 kap. 1 § andra och sista
styckena rättegångsbalken.

Nuvarande 6 mom. i 13 § domkapitelslagen får hädanefter betecknas
7 mom.

Lagen om ändrad lydelse av 3 § prästlönekostnadslagen

2 mom. På sätt framgår av kommitténs förslag till ändrad lydelse av
29 § 2 mom. prästlönerglementet föreslår kommittén, att domkapitel skall
kunna tillerkänna präst resekostnadsersättning såsom för tjänsteresa, där-
est prästen företagit resa till ort, vartill han ifrågasättes bliva förflyttad.
Det synes kommittén icke lämpligen låta sig göra att lägga kostnaderna för
sådan resa på något pastorat. Varken det pastorat, där prästen är anställd,
eller det pastorat, till vilket han kan komma att förflyttas, har ett sådant
intresse i saken att det vore naturligt att låta detsamma stå för dessa kost-
nader. Kommittén föreslår därför att kostnaderna skola bestridas ur kyrko-
fonden. I 3 § 2 mom. prästlönekostnadslagen får då ordet »reseersättning»
ersättas med »annan reseersättning än som avses i 29 § 2 mom. andra
stycket sagda reglemente».

4 mom. Tillfogandet av detta moment föranledes därav, att tvekan eljest
skulle kunna uppkomma, i vad mån bestämmelserna i 1 och 2 mom. hade
avseende även å präst, vilken överförts till prästerlig disponibilitetsbefatt-
ning och tjänstgör såsom församlingspräst. Det må härvidlag vara tillräck-
ligt att peka på att 1 mom. reglerar kostnaderna för tjänstebostad, som
pastorat tillhandahåller enligt prästlönerglementet, och att präst i dispo-
nibilitet kan åtnjuta tjänstebostad på grund av ett jämlikt den särskilda
disponibilitetskungörelsen meddelat förordnande.

Lagen om ändrad lydelse av 6 § lagen om kyrkofond

Stadgandet i 6 § 2 b torde icke behöva kommenteras. Den under 2 c in-
förda hänvisningen till särskild reglering avser 23 § prästvalsstadgan.

Kungörelsen om ändrad lydelse av 12 § och 29 § 2 mom. prästlönerglementet

12 §

I 12 § andra stycket prästlönerglementet stadgas att närmare bestäm-
melser angående förfarandet vid förflyttning av ordinarie församlingspräst
meddelas av Kungl. Maj:t. 1946 års prästlönekommitté anmärkte i den
i kommitténs slutbetänkande intagna specialmotiveringen till reglementet,
att de närmare bestämmelserna om själva det tekniska förfarandet vid för-
flyttning syntes böra meddelas i administrativ ordning, sedan revisionen

av prästvalslagens hithörande stadganden blivit föremål för statsmakternas prövning.

Enligt prästvalskommitténs förslag i fråga om förflyttning av präst från en ordinarie församlingsprästtjänst till annan sådan tjänst komma bestämmelserna i detta ämne att återfinnas i prästvalslagen och med stöd av densamma utfärdade administrativa författningar. Inga bestämmelser skola utfärdas med stöd av 12 § andra stycket prästlönereglementet. Vid detta förhållande skulle ett bibehållande av detta författningsrum endast vara ägnat att fördunkla ifrågavarande författningsreglerings uppbyggnad. Stadgandet föreslås därför bliva upphävt.

29 § 2 mom.

I delbetänkandet har kommittén anmärkt, att nuvarande bestämmelser om ersättning för tjänsteresa i allmänhet torde utesluta att präst gives möjlighet att på bekostnad av allmänna medel besöka ort, vartill han ifrågasättes skola bliva förflyttad. Härom anförde kommittén i huvudsak följande.

För en präst, som står inför nödvändigheten att låta sig förflytta till tjänst å annan ort, kan det stundom var svårt att taga ställning till framkomna förslag till sådan tjänst. I vart fall kan detta gälla om den för honom ifrågasatta tjänsten är belägen i en trakt, varmed han är helt obekant. En gynnsam lösning av förflyttningsärendena bör emellertid i vissa fall kunna verksamt främjas, om prästen har tillfälle att besöka orten. Enligt kommitténs mening kunna även starka billighetsskäl åberopas för att möjlighet öppnas för domkapitlet att i särskilda fall medgiva präst att företaga dylik resa med åtnjutande av ersättning enligt allmänna resereglementet samt, i mån av behov, tjänstledighet med oavkortad lön. Kommittén förstår, att betänkligheter kunna anföras mot införande av en dylik rätt med hänsyn till att önskemål om enahanda förmån kunde komma att framföras av andra grupper av tjänstemän. Dylika betänkligheter synas dock väga mindre tungt. Inom vissa statliga förvaltningsområden torde nämligen finnas förhållandevis större möjligheter för vederbörande myndighet att i motsvarande fall uppdraga åt tjänstemannen att företaga tjänsteresa till en ifrågasatt ny tjänstgöringsort. Och vidare utgör en tvångsförflyttning för församlingsprästerna med hänsyn till såväl det prästerliga arbetets karaktär som den regelmässiga skyldigheten för landsbygdspräster att bebo en tjänstebostad en i särskild grad ingripande åtgärd. Även ett församlingsintresse kan tillgodoses genom att en kontaktmöjlighet sålunda öppnas.

Under åberopande av det anförda förordade prästvalskommittén att bestämmelser i angivet syfte utfärdades. Kommittén sade sig därvid förutsetta att bestämmelserna och dessas tillämpning gjordes rätt restriktiva. Resa på allmän bekostnad borde sålunda icke ifrågakomma, där förflyttning övervägdes till pastorat, vari prästen tidigare tjänstgjort eller med vilket han annorledes förvärvat personlig förtrogenhet.

Kostnaderna för resa av nu ifrågavarande slag torde, uttalade kommittén, böra bestridas ur kyrkofonden.

En dåvarande ledamot av kommittén, kanslirådet Brolin, avstyrkte i ett särskilt yttrande till delbetänkandet ifrågavarande förslag om rätt till tjänsteresa och tjänstledighet med oavkortad lön.

Vid remissbehandlingen av delbetänkandet har förslaget uttryckligen tillstyrkts av *domkapitlet i Stockholm, stiftsnämnden i Strängnäs, kammarkollegiet* och *svenska prästförbundet*. *Prästförbundet* anför att det ur såväl pastoratens som prästernas synpunkt är önskvärt att en sådan personlig kontakt kan åvägbringas, som avses med förslaget. *Kammarkollegiet* anför:

Med hänsyn till den för prästen uppkomna tvångssituationen må det synas skäligt, att man söker underlätta möjligheterna för honom att erhålla någon kännedom om lokala förhållanden, tjänstebostadens beskaffenhet m. m. beträffande den församling, dit han ifrågasatts skola förflyttas. Såsom kommittén framhållit, måste emellertid härvid förutsättas, att bestämmelserna i ämnet och deras tillämpning göras restriktiva.

Riksräkenskapsverket säger sig icke ha något att erinra mot förslaget.

Domkapitlen i Linköping, Växjö och Luleå uttala tveksamhet inför förslaget eller avstyrka detsamma. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* betecknar förslaget som ett betänkligt avsteg från vad som gäller för andra tjänstemän och uttalar, att med den restriktivitet i tillämpningen, som kommittén föreslagit, torde förmånen för övrigt icke bliva av någon större praktisk betydelse. *Statens lönenämnd* finner icke tillräckliga skäl för att förmånen beredes förflyttningsskyldig präst.

Vid slutligt ställningstagande till detta spörsmål har kommittén icke funnit anledning att frånga förslaget, såvitt detta innebär att domkapitlet skall äga tillerkänna präst ersättning för resekostnad. Det synes emellertid kommittén att syftet med ifrågavarande ersättningsmöjlighet blir tillräckligt tillgodosett utan att prästen medgives uppbära jämväl traktamente och ersättning för avstådda löneförmåner. I sistnämnda hänseende må erinras om de möjligheter som erbjudas — förutom av semesterdagar — av prästs tjänstefria dagar.

SAMMANFATTNING AV KOMMITTÉNS FÖRSLAG

Betänkandet innehåller förslag till ny lagstiftning om tillsättning av ordinarie församlingsprästtjänster, d. v. s. av domprost-, kyrkoherde- och komministertjänster samt därmed likställda amiralitetsprästtjänster.

Kyrkoherdar och komministrar skola alltjämt i flertalet fall utses genom direkta val av pastoratsmenigheten. Nuvarande avvägning mellan menighetens, domkapitlets och Kungl. Maj:ts inflytande vid tillsättningarna förskjutes dock i syfte att prästernas intresse av en rättvis befordran efter förtjänst och skicklighet skall bliva bättre tillgodosett.

Tillsättning av kyrkoherdetjänst skall i två fall av tre föregås av val. Liksom för närvarande skall tjänsten tillsättas med den som fått röstmajoritet, såfram ej »fjärde provpredikant» kallats. Har så skett skall tjänsten alltjämt tillsättas av Kungl. Maj:t. Gällande regler om rätt att i sistnämnda fall efter valet söka tjänsten direkt hos Kungl. Maj:t ha ej upptagits i förslaget. Någon ändring föreslås ej i fråga om förutsättningarna för att kallelse skall komma till stånd.

Vid tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst skall icke förrättas något val. Kungl. Maj:t utnämner vid dessa fall kyrkoherde, sedan församlingskyrkoråden och domkapitlet yttrat sig angående de sökande.

Även komministertjänster skola var tredje gång tillsättas utan förutgången val. Utnämningensrätten skall här tillkomma domkapitlet.

Beträffande tillsättning av domprosttjänst föreslås inga väsentliga ändringar.

Det s. k. stiftsbandet — d. v. s. principen att prästs möjlighet att söka en kyrkoherde- eller komministertjänst regelmässigt är inskränkt till det stift han tillhör — skall avskaffas. Av flera skäl, bland annat till förhindrande av att i tider av prästbrist skola inträda markanta ojämnheter stiften emellan i fråga om tillgång på prästerlig arbetskraft, föreslås dock en viss inskränkning i prästernas rörelsefrihet. Sålunda skall präst under de första fem åren efter sitt inträde i prästerlig verksamhet som regel icke äga söka sig till ett annat stift. Pastoratsadjunkt skall vara skyldig att, där förhållandena det kräva, tjänstgöra i annat än eget stift under högst två år. För att stimulera rekryteringen av »ödebygdstjänster» skall präst under tjänstgöring i sådan tjänst få i merithänseende räkna dubbla tjänstår.

Provpredikningarna bibehållas vid tillsättningar, som skola föregås av val, men bliva frivilliga. Sökande till tjänst skall i sin ansökning uppgiva, huruvida han önskar avlägga prov. Denna förklaring skall, vare sig den har

ett positivt eller ett negativt innehåll, vara bindande för prästen. Provpredikant skall erhålla ersättning ur kyrkofonden för sina kostnader.

På olika vägar har kommittén sökt förenkla tillsättningsproceduren samt minska den nuvarande — enligt kommittén anmärkningsvärt stora — tidsåtgången vid tjänstetillsättningarna. Hit höra förslag om förkortning av ansökningstider och om begränsning av skyldigheten att ånyo ledigförklara tjänst, till vilken fullständigt domkapitelsförslag ej kunnat upprättas. Med dessa regler avses också att minska den tid, varunder en sökande är bunden vid gjord ansökning.

Bestämmelser föreslås, som skola möjliggöra en tillämpning av stadgandet i prästlönereglementet om ordinarie församlingsprästs förflyttnings-skyldighet. Sålunda skola alla domprost-, kyrkoherde- och komminister-tjänster kunna tillsättas genom förflyttning av präst. Beträffande kyrkoherde- och komministertjänst skall detta dock endast kunna ske vid »tredje-gångsledighet». Beslutanderätten tillkommer i samtliga fall — sålunda även i fråga om komministertjänst — Kungl. Maj:t som, då viss tjänst behöver lagas i anspråk för förflyttning, förordnar att tjänsten ej skall ledigförklaras. Tillfälle skall beredas vederbörande församlingskyrkoråd att yttra sig rörande präst, om vars förflyttning till tjänsten är fråga.

Anknytande till sitt tidigare avgivna delbetänkande föreslår kommittén att ett disponibilitetsinstitut införes, varmed skola tillgodoses alla på det prästerliga området föreliggande eller väntade behov av sådana specialstats-anordningar, som på andra områden av offentlig verksamhet föranlett inrättande av övergångs-, indragnings- och avgångsstater. Enligt kommitténs förslag till kungörelse i ämnet skall sålunda ordinarie präst vara skyldig övergå till prästerlig disponibilitetsbefattning dels om organisatoriska skäl påkalla detta och dels om eljest synnerliga skäl föreligga därtill. Förslag framlägges beträffande tjänstgöringsskyldighet och löneförmåner m. m. vid sådan befattning. I detta avsnitt avser betänkanDET icke blott församlingspräster utan även biskopar.

Kommitténs översyn av den gällande prästvalslagstiftningens regler om behörighet till prästerlig tjänst och om befordringsgrunder har resulterat i vissa förslag rörande tjänstålder och tjänstårsberäkning. Som behörighetsvillkor för erhållande av komministertjänst skall gälla, att sökandens prästerliga tjänstålder utgör minst aderton månader. Nuvarande rätt för lärare att räkna prästerliga tjänstår föreslås bliva slopad utom beträffande lärare vid teologisk fakultet. I fråga om sättet för tjänstårsberäkning föreslår kommittén en anpassning av prästvalslagstiftningens regler till motsvarande bestämmelser i de prästerliga löne- och pensionsförfattningarna.

Slutligen föreslås, att de särskilda prästvalsprivilegier som givits åt vissa territoriella pastorat skola upphävas, varigenom de allmänna reglerna om tillsättning av domprost-, kyrkoherde- och komministertjänster bliva tillämpliga även på tjänster i dessa pastorat. Däremot har kommittén ansett

det falla utanför dess uppdrag att pröva de regler, varefter prästtjänster tillsätts i de tyska och finska församlingarna. Icke heller har kommittén sysselsatt sig med de svenska församlingarna i utlandet.

I de förslag till ny prästvalslag och ny prästvalsstadga, som kommittén framlägger, har eftersträfvats större systematisk reda, enkelhet och överskådlighet än som utmärker motsvarande nu gällande författningar. Härvid ha i den nya lagen huvudsakligen endast upptagits regler av konstitutiv art, medan den mera tekniska detaljregleringen koncentrerats till den nya stadgan.

BILAGOR

Bilaga 1

Förteckning över ärenden, överlämnade till 1950 års prästvalskommitté för att av kommittén tagas i övervägande vid fullgörande av utredningsuppdraget

- 1) Kyrkomötet, 7/12 1946, nr 28.
Ang. ändrade bestämmelser rörande ansökningsrätt till komministertjänster i Stockholms stad.
  - 2) Kyrkomötet, 1/12 1948, nr 5.
Ang. förbättring av befordringsförhållandena för Stockholms stifts prästerskap.
  - 3) Prästmötet i Stockholms stift, 30/8 1951.
Ang. samma ämne.
  - 4) Kyrkomötet, 5/12 1948, nr 24.
Ang. upphävande av den s. k. gemensamma befordringsrätten för präster, som tillhöra Härnösands eller Luleå stift.
  - 5) S. G. Svensfors m. fl. kyrkoherdar för döva, 28/3 1955.
Ang. tillämpning av bestämmelserna i 3 § 4 mom. PVL å kyrkoherdar för döva.
  - 6) Svenska prästförbundet, 14/7 1955.
Ang. införande av tredjegangstillsättning av komministertjänst utan förutgången val.
  - 7) Prästmötet i Stockholms stift, 30/8 1951.
Ang. avskaffande av predikoproven vid tillsättning av prästerlig tjänst.
  - 8) Växjö domkapitel, 21/7 1952.
Ang. resekostnadsersättning vid predikoprov.
  - 9) Kyrkomötet, 6/10 1953, nr 31.
Ang. samma ämne.
  - 10) Kyrkomötet, 13/10 1951, nr 46.
Ang. reglering i kyrkolag av frågan om prästs förflyttningsskyldighet.
  - 11) Kyrkomötet, 4/12 1948, nr 11.
Ang. ändrade bestämmelser beträffande tillsättningen av ordinarie prästerliga tjänster i privilegierade pastorat.
  - 12) Karlskrona amiralitetsförsamling, 29/12 1952.
Ang. översyn av bestämmelserna om tillsättning av amiralitetspräster.
  - 13) Stockholms domkapitel, 20/4 1950.
Ang. ändrade bestämmelser om inhämtande av yttrande av församling vid ofullständigt förslag till komministertjänst.
-
- 14) Svenska prästförbundet, 6/6 1956.
Ang. ändring i vissa hänseenden av bestämmelserna om tillsättning av ordinarie prästerliga tjänster.

Remissyttrandena över 1932 års prästvalsbetänkande (SOU 1932:35) i frågan om obligatoriska eller frivilliga predikoprov

(Vissa domkapitel överlämnade yttranden av präster och församlingar; av dessa yttranden återgivas här endast två yttranden, till vilka domkapitlet i Lund hänfört sig.)

Domkapitlen i Skara, Strängnäs och Växjö, Stockholms stads konsistorium samt hovkonsistoriet uttalade sig ej om förslaget att göra provpredikningarna fakultativa. En ledamot av domkapitlet i Strängnäs avstyrkte dock förslaget.

Oreserverat tillstyrktes förslaget av *domkapitlet i Linköping*.

Domkapitlen i Uppsala, Västerås, Göteborg, Härnösand och Visby samt centralstyrelsen för ASP ävensom styrelsen för landskommunernas förbund tillstyrkte förslaget i princip men föreslogo vissa justeringar. Därvid anförde

domkapitlet i Uppsala: Den föreslagna lydelsen av 17 § 1 mom. finner domkapitlet mindre lycklig. Här förutsättes att de präster, som — efter att ha blivit uppförda å förslag — önska avlägga predikoprov, själva skola taga initiativet genom en framställning därom till vederbörande domkapitel. Ifrågavarande bestämmelse, som innefattar fakultativa predikoprov, är uppenbarligen tillkommen för att befria prästerskapet från den starka påfrestning i psykiskt hänseende, som predikoprov ofta nog innebära. Härtill komma ytterligare svåra betänkligheter mot provpredikningsinstitutet på vilka domkapitlet icke finner nödigt här ingå. Det synes emellertid domkapitlet av flera skäl olämpligt, att initiativet för predikoprov avläggande skall tagas från de å förslaget uppförde. Lämpligare torde vara, att domkapitlet erhåller skyldighet att, då förslag vunnit laga kraft, tillfråga de å förslaget uppförde, huruvida de önska avlägga predikoprov, och bör därvid de tillfrågade åläggas att till domkapitlet insända skriftligt svar inom viss förelagd tid. För den händelse någon av de tillfrågade uttalar önskan att få avlägga prov, men de övriga svara nekande, bör tillfälle lämnas dessa sistnämnda att ändra sitt beslut. Härigenom skulle i detta hänseende uppnås full rättvisa de sökande sinsemellan varjämte ovissheten angående medsökandes avsikter icke behövde inverka på de å förslaget uppfördas beslut i fråga om provs avläggande.

domkapitlet i Västerås: Förslaget synes icke kunna förordas i den form det föreligger. Att en sökande icke mot sin egen önskan bör åläggas predikoprov, synes domkapitlet visserligen riktigt. Men det av de sakkunniga föreslagna förfarandet, enligt vilket domkapitlet skulle hava att av samtliga på förslag uppförda infordra förklaring, huruvida de önska avlägga prov eller icke, synes domkapitlet, med hänsyn till det ofta pinsamma avgörandet inför vilket de sökande härigenom skulle ställas, de påtryckningar till vilka det lätt skulle kunna giva anledning och de försök att så att säga föregripa valets resultat till vilka det skulle kunna leda, avgjort olyckligt. Initiativet bör här helt ligga i den enskilda prästens hand. Och de av de sakkunniga förordade bestämmelserna torde därför

böra utbytas mot ett stadgande av innebörd, att sökande, som till sina ansökningshandlingar fogat en förklaring, att han icke önskar avlägga predikoprov, skall vara befriad från dylikt prov.

domkapitlet i Göteborg: Domkapitlet har intet att erinra mot att predikoproven bliva fakultativa. Den frihet, som härigenom gives, då det står vederbörande fritt att avstå från provs avläggande, finner domkapitlet innebära en given fördel. Tvånget att underkasta sig ett prov av den art, det här är fråga om, har säkerligen mången gång verkat i den riktningen, att väl meriterade och dugliga prästmän, som dock icke äga förmåga att göra sig gällande vid prov, ej vunnit den befordran, de varit förtjänta av, och reformen torde måhända i någon mån kunna medverka till en rättvisare befordran. Såväl av detta skäl som av det rent principiella, att ett tvång i detta fall icke bör förekomma, vill domkapitlet tillstyrka förslaget i vad det gäller själva principen. — I 1 § förslaget till prästvalsstadga föreslås att den, som uppförts å förslag, skall inom fjorton dagar efter det domkapitlets föreläggande kommit honom till handa, meddela domkapitlet, huruvida han önskar avlägga prov. Det synes domkapitlet vara bättre att, då sannolikt flertalet av de på förslag uppförda önska att avlägga prov, tillvägagångssättet blir detsamma som hittills, nämligen att omedelbart efter det förslaget vunnit laga kraft, provdagar utsättas för samtliga de å förslaget uppförda och att dessa, samtidigt som de meddela domkapitlet, att de mottagit domkapitlets till dem avsända missiv till avläggande av prov, tillkännagiva, huruvida de önska avstå från provs avläggande. Detta förfaringsätt kommer icke att fördröja valets hållande, vilket däremot de sakkunniges förslag gör, och varje onödigt fördröjande av valet bör enligt domkapitlets mening undvikas.

domkapitlet i Härnösand: Predikoproven böra, enligt domkapitlets mening, helst avskaffas, av motiv som anförts, eller ock, såsom nu, vara obligatoriska, dock med rätt för den som det önskar att avstå från prov.¹

domkapitlet i Visby: Beträffande 19 § kan ifrågasättas, huruvida den sökande, som anmält sig önska avlägga prov men sedan ändrar mening, icke skulle kunna få anmäla denna ändrade mening och sålunda kunna komma under omröstning, fastän han icke varit av laga förfall hindrad.

centralstyrelsen för ASP: Avläggandet av predikoprov vid sökt tjänst synes fortfarande böra vara den normala ordningen, dock att den, som icke önskar avlägga prov, må efter anmälan hos domkapitlet därifrån befrias.

styrelsen för landskommunernas förbund: De sakkunnigas förslag att predikoproven böra vara endast fakultativa och icke obligatoriska anser sig styrelsen böra förorda. Emellertid kan bestämmelsen härom formuleras på olika sätt. Antingen kan man i överensstämmelse med vad de sakkunniga föreslå, stadga, att den som vill avlägga prov skall anmäla denna sin önskan; eller också kan man föreskriva att prov skall avläggas av alla på förslaget uppsatta, som ej meddela, att de icke önska provpredika. Det sistnämnda alternativet synes vara det lämpligaste, i synnerhet som de sakkunniga utgå ifrån att även med införande av fakultativa prov det vanligaste blir, att prov avläggas. Fråga kan också vara, om icke församlingen borde äga rätt att fordra provs avläggande av en eller flera av de sökande eller av dem alla.

¹ Härutöver förekommer i saken intet i domkapitlets utlåtande. (Anm. av 1950 års prästvalskommitté.)

Domkapitlen i Lund, Karlstad och Luleå ansågo predikoproven alltjämt böra vara obligatoriska. Härom anförde

domkapitlet i Lund: Beträffande 17 § 1 mom. kan domkapitlet ej förorda de sakkunnigas förslag om provs avläggande. Domkapitlet finner i stället att avläggandet av prov med predikan och altartjänst i pastoratets kyrka eller kyrkor fortfarande bör vara obligatoriskt. Domkapitlet hänvisar här till vad kontraktsprosten Widén och ständige adjunkten Forkman i nämnda hänseende andragit. Präst, som tjänstgör i den församling, i vilken han sökt tjänst, bör dock kunna befrias från avläggandet av prov. Likaledes bör den möjligheten finnas, att annan prästman också skall kunna erhålla befrielse från avläggande av prov. I båda dessa fall skulle ansökning härom göras hos domkapitlet, innan förslaget vunnit laga kraft — detta för att undvika att tillsättningsproceduren onödigtvis förlänges. Domkapitlet skulle vid meddelandet av sitt beslut kunna bifalla dylik ansökan, när övertygande skäl härom framfördes av sökanden. [*Widén:* 17 § synes hava fått en sådan formulering, att det kan befaras, att de präster, som »önska avlägga prov med predikande och altartjänst» anses mer än de icke provande inställsamma och angelägna att utbjuda sig själva. Därför bör antingen proven helt avskaffas eller, om proven skola bibehållas, vilket församlingarna säkerligen önska, nämnda paragraf innehålla en klar bestämmelse, att de å förslaget uppförda skola å av Domkapitlet förelagda dagar avlägga prov, dock att den, som av en eller annan anledning icke anser prov nödvändigt (t. ex. präst, som tjänstgör å platsen eller i dess närhet) må efter anmälan till Domkapitlet därifrån befrias. *Forkman:* Förslaget kommer sannolikt att få betydelse främst för utlandsprästerna och måhända icke ens för dessa, då förslaget tillerkänner dem en ganska rundlig reseersättning för fullgörande av prov (jfr 17 § 2 mom.). Tyvärr torde det icke vara att förvänta sådan solidaritet hos det svenska prästerskapet, att de å förslag uppförda komma att ingå eller hålla en överenskommelse att avstå från avläggande av prov. Det nya förslaget medför, att hela tillsättningsproceduren förlänges med två veckor (jfr det nya förslaget till stadga angående prästval § 1). Att å andra sidan helt borttaga proven är kanske icke tillrådligt, hur önskvärd en sådan reform än skulle vara ur många synpunkter. En sådan reform skulle måhända giva anledning till spridande av allehanda okontrollerbara uppgifter beträffande de sökande. På en punkt borde dock en ändring utan vidare kunna ske, nämligen genom avskaffandet av prov för den eller de å förslag uppförde, som redan tjänstgöra inom församlingen. För dessas vidkommande är provet helt meningslöst, då församlingen redan förut har rika tillfällen att lära känna dem. Ett avskaffande av provpredikningarna i nämnda fall skulle kunna medföra, att tillsättningsproceduren i här avsedda pastorat förkortades med en eller ett par veckor.]

domkapitlet i Karlstad: Beträffande provs avläggande finner domkapitlet att nu gällande bestämmelser om obligatoriska prov principiellt böra bibehållas. Dock att präst, då särskilda skäl föreligga, må efter domkapitlets beprövande befrias från predikoprov.

domkapitlet i Luleå: Vad angår avläggande av prov anser domkapitlet, att den hittillsvarande skyldigheten därtill bör bibehållas. Detta därför att församlingarna skola få något personligt intryck av dem, som skola komma under val.

Av prästvalskommittén i betänkande den 12 februari 1954 framlagt förslag till lag med särskilda bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster i samband med nyindelning av riket i pastorat

1 §.

För genomförande av en allmän omreglering av pastoratsindelningen och den församlingsprästerliga organisationen och i samband därmed må, utan iakttagande av eljest gällande bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster, kyrkoherde- eller komministertjänst tillsättas av Konungen genom förflyttning till tjänsten av ordinarie präst, vars tjänst indrages.

Inom ett år efter omregleringens ikraftträdande må, utan iakttagande av sagda bestämmelser, kyrkoherde- eller komministertjänst jämväl tillsättas med ordinarie präst, som i samband med omregleringen överförts till prästerlig disponibilitetsbefattning.

Ej må dock komminister med stöd av vad sålunda stadgats utnännas till kyrkoherde.

2 §.

Finner Konungen tjänst böra tillsättas i den ordning som i 1 § stadgas, skall beslut därom meddelas, innan åtgärder för tjänstens tillsättning enligt eljest gällande bestämmelser vidtagits.

3 §.

Skall tjänst tillsättas jämlikt 1 §, skall tillfälle att yttra sig beredas de präster, som komma i fråga till tjänsten, samt kyrkorådet i var och en av församlingarna i pastoratet. Därefter skall domkapitlet till Konungen avgiva yttrande i ärendet.

4 §.

Vad i 6 § 2 mom. lagen om tillsättning av prästerliga tjänster stadgas skall icke äga tillämpning å kyrkoherde, som innehar tjänst, till vilken han utnämnts jämlikt 1 §.

5 §.

Kyrkoherde, som jämlikt 1 § utnämnts till innehavare av komministertjänst och kvarstår i denna tjänst, äger att utom förslag hos Konungen söka kyrkoherdetjänst inom stift, där han har befordringsrätt, oaktat tjänsten enligt eljest gällande bestämmelser ej må sökas i sådan ordning. Ej må dock präst med stöd härav söka tjänst som är placerad mer än två lönegrader högre än den tjänst, han innehade omedelbart före ikraftträdandet av den i 1 § avsedda omregleringen; ej heller tjänst som avses i 46 § lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Lag samma vare om kyrkoherde, som i samband med omregleringen överförts till prästerlig disponibilitetsbefattning och kvarstår i denna befattning.

Ansökningsrätt som nu sagts upphör, då tre år förflutit från ikraftträdandet av omregleringen.

6 §.

Har sökande anmält sig jämlikt 5 § till kyrkoherdetjänst, skall tjänsten med iakttagande av vad i 43 § 1 mom. lagen om tillsättning av prästerliga tjänster sägs

tillsättas av Konungen, vilken därvid äger att antingen till tjänsten utnämna sådan, behörig sökande eller tillsätta tjänsten i enlighet med vad i 41 § 1, 2 och 6 mom. nämnda lag stadgas.

7 §.

Har kyrkoherdetjänst tillsatts av Konungen med stöd av 1 §, skall denna tillsättning av tjänsten ej medräknas vid tillämpning av den ordning, som för tjänsten bestämts jämlikt sista stycket övergångsbestämmelserna till lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Har Konungen med stöd av 6 § tillsatt kyrkoherdetjänst, skall tillämpningen av den i första stycket omförmälda ordningen icke därigenom förskjutas.

8 §.

De ytterligare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft å dag som Konungen bestämmer.

Tjänst, som vid lagens ikraftträdande kungjorts till ansökan ledig, må ej tillsättas jämlikt 1 §.

Tidigare inrättade eller ifrågasatta avgångs- och disponibilitetsstater

1. Enligt statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) 14 § A. Allmänna bestämmelser är ordinarie tjänsteman skyldig avgå från tjänsten under förutsättningar, som angivas i gällande tjänstepensionsbestämmelser eller som eljest må gälla på grund av bestämmelser antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Med berörda bestämmelse korrespondera de i kungörelsen den 20 december 1946, nr 798, meddelade stadgandena om avgångsstat för befattningshavare vid *polis- och åklagarväsendet*.

Vidare ha i 14 § Saar under B. Särskilda bestämmelser meddelats föreskrifter om försättande av tjänsteman i *utrikesförvaltningen* i disponibilitet. Enligt dessa bestämmelser må en innehavare av förtroendesyssla enligt § 35 regeringsformen, som försätts i disponibilitet, av Kungl. Maj:t tillerkännas exspektansarvode, vilket ej må sättas högre än som motsvarar lönen för den tjänst han senast innehaft minskad med A-avdrag.

Slutligen ha bland de särskilda bestämmelserna under 14 § Saar upptagits vissa stadganden om avgångsskyldighet för personal vid *försvarsväsendet*. Enligt dessa bestämmelser är innehavare av militär beställning av minst regementsofficers tjänstegrad eller av civilmilitär beställning, vilken tillhör någon av lönegraderna Ca 29—37 eller lönegrad med beteckningen Co, pliktig att avgå från beställningen, där så befinner påkallat med hänsyn till statens intressen. Beslut härom meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande försvarsgrenschef. Innan sådant förslag avgives skola yttranden hava inhämtats från övriga beställningshavaren överordnade myndigheter eller chefer. Beställningshavaren skall, innan beslut meddelas, ha beretts tillfälle att inkomma med yttrande i ärendet.¹ Entledigad beställningshavare, som icke var innehavare av förtroendesyssla, är berättigad att bliva försatt i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode enligt grunder, som bestämmas av Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut. Därest beställningshavare, som är innehavare av förtroendesyssla, entledigas med stöd av här avsedda bestämmelser, ankommer på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida han må bliva försatt i disponibilitet med åtnjutande av nyss angivet disponibilitetsarvode. Beställningshavare med förutnämnd tjänstegrad eller lönegrad må jämväl på egen ansökan av Kungl. Maj:t försättas i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode, där avgången från aktiv stat finnes icke vara mot statens intressen stridande.

I kungörelsen den 30 juni 1942, nr 686, vilken ändrats genom kungörelserna 451/1944, 454/1947 och 40/1949, ävensom i kungl. brev den 29 december 1949 ha meddelats bestämmelser om bland annat disponibilitetsarvodets storlek.

Vidare ha i kungörelsen den 30 juni 1942, nr 684, ändrad genom kungörelserna 450/1944 och 455/1947, utfärdats bestämmelser om avgångsstat för personal vid försvarsväsendet, enligt vilka innehavare av ovan nämnd militär eller civilmilitär beställning, som icke är förtroendesyssla, är skyldig att låta sig överföra på avgångsstat, där så finnes påkallat med hänsyn till statens intressen. Dylik beställ-

¹ Sistnämnda regel tillkom år 1955 i följd av en vid 1954 års riksdag väckt motion; Rskr 1954:271, prop. 1955:171, Rskr 1955:306, SFS 1955:319.

ningshavare må även på eget initiativ överflyttas på avgångsstat. I kungörelsen ha angivits bland annat avlöningsförmånerna åt beställningshavare, som överförs på avgångsstat.

I det följande skall lämnas en mera detaljerad redogörelse för de sålunda förekommande disponibilitets- och avgångsstaterna.

2. Om disponibilitetsinstitutet inom utrikesförvaltningen har prästvalskommittén i sitt delbetänkande anmärkt följande.¹

Kungl. Maj:t äger sedan gammalt försätta diplomatisk eller konsulär tjänsteman i disponibilitet och sålunda avföra vederbörande från hans ordinarie tjänst. Någon närmare reglering av förutsättningarna härför finnes icke meddelad i författning eller eljest genom beslut av statsmakterna, utan Kungl. Maj:t äger i detta avseende fria händer. Rättsgrunden för anordningen är numera regeringsformens § 35, som till förtroendeämbetsmän hänför samtliga diplomatiska och konsulära tjänstemän. Någon rätt till ekonomisk gottgörelse är icke tillförsäkrad tjänsteman, vilken försättes i disponibilitet, men Kungl. Maj:t äger befogenhet att tilldela sådan tjänsteman expektansarvode med belopp, som inom viss maximigräns fastställs efter Kungl. Maj:ts fria skön. Sättes arvodet ej lägre än till pensionsunderlagets belopp, bibehåller vederbörande sin pensionsrätt och äger alltså tillträda pension efter samma regler, som gälla för tjänstemän å aktiv stat. Syftet med expektansarvode till diplomatisk och konsulär personal är, såsom namnet anger, att ge vederbörande en ersättning i avvaktan på möjlighet att insätta honom i en ny beställning. Fall ha inträffat, då expektansarvode tillerkänts befattningshavare, som ej återinträtt i tjänst eller vars inträde i ny beställning troligen icke varit avsett. Stundom har Kungl. Maj:t försatt tjänstemän i disponibilitet utan att tilldela dem expektansarvode. Den huvudsakliga grunden för disponibilitetsinstitutet med däri innefattade regler om expektansarvode m. m. har ansetts vara, att den entledigade tjänstemannen skall kunna bibehållas i karriären och vid tillfälle kunna tilldelas en ny post.

3. Avgångs- och disponibilitetsstaterna inom försvarsväsendet ha tillskapats för att göra det möjligt att från tjänstgöring avskilja sådana innehavare av officersbeställningar och civilmilitära beställningar, som icke äro för sina uppgifter lämpliga. Föredragande departementschefen framhöll vid framläggandet av proposition i ämnet (1942:72 s. 22), att skillnad måste göras mellan de åtgärder, som kunde få omedelbar effekt, och de åtgärder, som på längre sikt vore möjliga att genomföra. Någon större principiell skillnad mellan de olika slag av åtgärder, som avsåges, borde visserligen icke föreligga. Av formella skäl föreläge emellertid den olikheten, att en anordning, vilken kunde få omedelbar effekt beträffande redan utnämnda beställningshavare (som icke innehade förtroendesyssla), icke kunde genomföras med mindre de i vederbörligt avlöningsreglemente bestämda avlöningsförmånerna i princip bibehölles för beställningshavare, som avskilts från aktiv stat. Vid genomförande av en mera bestående anordning för avskiljande av efter anordningens genomförande utnämnd beställningshavare från aktiv stat hade statsmakterna däremot möjlighet att besluta om minskning i avlöningsförmånerna. Denna olikhet betingades därav, att — bortsett från förtroendeämbetsmännen — avgångsskyldigheten principiellt icke kunde göras gällande gentemot redan utnämnda utan först gentemot beställningshavare, som nyutnämnts eller befordrats till högre beställning efter anordningens genomförande.

Ett omedelbart tillgodoseende av behovet av att från aktiv stat avskilja mindre dugliga befattningshavare, som ej vore förtroendeämbetsmän, kunde sålunda åstadkommas allenast på en väg, som i princip bevarade beställningshavarna vid dem tillkommande rättsligt bundna förmåner. För ändamålet föreslogs i propositionen inrättande av en avgångsstat.

För genomförande av en mera bestående anordning föreslogs införlivande med

¹ Framställningen är grundad på prop. 1942:74 s. 12.

gällande lönebestämmelser av ett disponibilitetsinstitut inom försvarsväsendet, vilket skulle bli tillämpligt å beställningshavare, som utnämndes efter det erforderliga ändringar i gällande avlöningsreglemente trätt i kraft.

Beträffande försvarsväsendets *avgångsstat* skall — med hänsyn till att överförande av beställningshavare därå numera sällan torde kunna komma i fråga — här redogöras huvudsakligen blott för utgående avlöningsförmåner. För beställningshavare å avgångsstat gäller enligt kungörelsen 1942:684, att lön utgår efter lägsta ortsgrupp enligt den löneklass, beställningshavaren tidigare tillhört. Löneklassuppflyttning kan dock ske, i den mån beställningshavaren fullgör tjänstgöring. Utöver lön enligt löneklass utgår dyrtidskompensation. Ifrågavarande beställningshavare äro tjänstgöringsskyldiga allenast i den omfattning, som stadgas för i reserven kvarstående pensionsavgången personal. Där så prövas lämpligt, må beställningshavare på avgångsstat, vilken förklarar sig därtill villig, uppehålla befattning, som är avsedd att bestridas av pensionerad militär personal, eller eljest tagas i anspråk för tjänstgöring inom försvarsväsendet. Vissa bestämmelser ha meddelats om ersättning under dylik tjänstgöring. Därest beställningshavare erhåller civil statsanställning eller avlönat statligt uppdrag, skall han avstå två tredjedelar av den honom eljest tillkommande lönen å avgångsstaten. Om den sammanlagda avlöningen härigenom skulle understiga de eljest å avgångsstaten utgående avlöningsförmånerna äger beställningshavare utfå skillnaden. Till beställningshavares dödsbo utgår begravningshjälp enligt de för personal på aktiv stat gällande grunderna. I fråga om rätt till tjänste- och familjepension samt skyldighet att avgå från beställningen på avgångsstaten och att därefter under viss tid tillhöra vederbörlig reserv skola de för motsvarande personal på aktiv stat gällande bestämmelserna äga tillämpning.

Vad härefter angår beställningshavare å *disponibilitetsstat*, har, såsom visats ovan under punkt 1, rättsgrundvalen för själva institutet skapats genom införande av bestämmelser i avlöningsreglementet.

Till beställningshavare å disponibilitetsstat utgår disponibilitetsarvode med visst belopp för varje lönegrad. Såsom utgångspunkt vid fastställandet av dessa arvoden har tagits för beställningen gällande pensionsunderlag. Å arvodena utgår dyrtidskompensation. I fråga om tjänstgöringsskyldighet gälla samma bestämmelser som för beställningshavare å avgångsstat. Även beställningshavare å disponibilitetsstat må förordnas att uppehålla befattning, som är avsedd att bestridas av pensionerad militär personal, eller eljest tagas i anspråk för tjänstgöring inom försvarsväsendet. Närmare bestämmelser om ersättning under dylik tjänstgöring ha lämnats. Erhåller i disponibilitet överförd beställningshavare civil statsanställning eller avlönat statligt uppdrag, skall disponibilitetsarvodet bortfalla för den tid anställningen eller uppdraget varar, därest ersättningen härför uppgår till eller överstiger lönen i den förra beställningen. Om ersättningen understiger denna lön, får disponibilitetsarvodet bibehållas i den mån förmånerna sammanlagt icke överstiga den förra lönen. För den händelse beställningshavare å disponibilitetsstat erhåller ordinarie befattning i statens tjänst, har han därmed avgått från disponibilitetsstaten. I detta hänseende föreligger en olikhet med beställningshavare å avgångsstat, vilka med sin beställning kunna förena ordinarie befattning i statens tjänst. I fråga om rätt för beställningshavare å disponibilitetsstat till tjänste- och familjepension samt skyldighet att vid inträde i pensionsåldern avgå från disponibilitetsstaten och att därefter under viss tid tillhöra vederbörlig reserv skola de för motsvarande personal på aktiv stat gällande bestämmelserna äga tillämpning.

Det må här framhållas, att disponibilitetsinstitutet inom försvarsväsendet skil-

jer sig från motsvarande institut inom utrikesförvaltningen i det hänseendet, att det i det förra fallet är fråga om ett definitivt avskiljande av personal från den aktiva staten.

4. Den år 1942 genomförda regleringen med avgångs- och disponibilitetsstater för försvarsväsendets personal kan sägas i stort sett ha legat till grund för den lagstiftning, varigenom tvenne särskilda avgångsstater år 1946 inrättades för befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet. Denna lagstiftning avser både statlig och kommunal polis- och åklagarpersonal med ordinarie anställning.

I den proposition (1946:353), varmed förslaget om dessa polisiära avgångsstater förelades riksdagen, framhölls (s. 30) såsom skäl härför, att det vore ett samhällsintresse av utomordentlig vikt att ordningsmaktens lojalitet och pålitlighet icke behöfde sättas i fråga. Erfarenheterna från det andra världskriget hade visat, att förekomsten inom ordningsmakten av element, som kunde antagas vara beredda att i en kritisk situation svika sin tjänsteplikt, kunde medföra allvarliga konsekvenser. Det måste därför vara angeläget att sörja för att dylika element icke vunne inträde i ordningsmakten ävensom att inom ordningsmakten redan anställda befattningshavare, vilkas pålitlighet med fog kunde sättas i fråga, avkopplades från tjänsten. Verkställda undersökningar hade givit vid handen, att den övervägande delen av polispersonalen vore lojal mot den nuvarande samhällsordningen och förtjänt av allmänhetens fulla förtroende samt att av de befattningshavare, som på ett eller annat sätt haft anknytning till nazistiska eller närstående organisationer, de flesta kunde förväntas komma att i en kritisk situation visa sig fullt lojala. Vid undersökningar hade dock påträffats ett mindre antal polismän, vilkas pålitlighet i ett dylikt läge kunde med fog ifrågasättas.

Men även ett annat — icke-politiskt — skäl framfördes till stöd för de nämnda avgångsstaterna. Att ordningsmakten åtnjöt obestridd auktoritet vore en nödvändig förutsättning för att den skall kunna fullgöra sin uppgift att trygga allmän ordning och säkerhet. Denna auktoritet äventyrades emellertid icke blott därigenom att bland befattningshavarna funnes politiska ytterlighetsmoment utan även därest polis- och åklagarfunktionerna utövades av personer, vilka härför ådagalagt uppenbar olämplighet. Under förarbetena till 1925 års polislagstiftning hade framhållits, att polistjänsten ställde alldes särskilda krav på sina utövare och att brister i levernet, vilka icke för en annan tjänsteman skulle behöva föranleda avsked om de icke framträdde under tjänsteutövningen, kunde göra det rent av stötande för rättsmedvetandet att låta befattningshavaren fortsätta med sin verksamhet som ordningens och säkerhetens upprätthållare.

Enligt 2 § kungörelsen 1946:798 är befattningshavare vid polis- och åklagarväsendet skyldig att, där så finnes påkallat med hänsyn till statens intresse, med frånträdande av tjänsteutövningen övergå på avgångsstat. Beslut härom meddelas av Kungl. Maj:t efter hörande av vederbörande länsstyrelse ävensom, beträffande vissa befattningshavare, vederbörande polisdistrikt.

De för polis- och åklagarväsendets personal genom statsmakternas beslut införda avgångsstaterna ge sålunda möjlighet att från tjänsteutövningen avskilja befattningshavare av tvenne anledningar: dels om denne genom anknytning till något politiskt ytterlighetsparti förverkat förtroendet att tillhöra ordningsmakten och dels om han på annat sätt visat påtaglig olämplighet för polistjänst.

De anställningsrättsliga förutsättningarna för regleringen av löneförmånerna åt de befattningshavare, som överfördes på specialstat, voro inom polis- och åklagarväsendet i huvudsak likartade dem som förelågo inom försvarsväsendet. Några s. k. förtroendeämbetsmän funnos dock icke inom polis- och åklagarväsendet. Be-

fattningshavare, som före de tilltänkta bestämmelsernas ikraftträdande erhållit fullmakt eller konstitutorial eller ständigt förordnande å ordinarie befattning, voro i princip berättigade att oaktat överförande å avgångsstat bibehållas vid sina ekonomiska förmåner av tjänsten. Däremot förelåg från rättslig synpunkt icke något hinder mot att meddela bestämmelser, enligt vilka de som i framtiden erhöle dylika befattningar skulle vara skyldiga att övergå å avgångsstat mot åtnjutande av reducerade avlöningsförmåner.

Vad benämningen å dessa stater anginge ansågs under förarbetet med lagstiftningen praktiska skäl tala för att man liksom vid försvarsväsendet lät benämningen avgångsstat avse den anordning, som i princip bevarade nuvarande befattningshavare vid dem tillförsäkrade förmåner. För befattningshavare, som framdeles tillträdde sina tjänster med skyldighet att vidkännas löneminskning, skulle benämningen disponibilitetsstat kunna tänkas (nyssnämnda prop. s. 20). Vid utformningen av bestämmelserna i 3 § allmänna tjänstepensionsreglementet hade dock förutsatts, att försättande i disponibilitet innebure avgång från innehavande befattning. Emellertid vore det icke här fråga om — såsom inom försvarsväsendet — att skilja befattningshavare från tjänsten utan — såsom inom utrikesförvaltningen — att försätta vederbörande ur tjänstgöring. I betraktande härav syntes övervägande skäl tala för en annan benämning i förevarande fall, i vilket hänseende under förarbetena föreslagits uttrycket indragningsstat.

I propositionen till riksdagen infördes emellertid benämningen avgångsstat för båda de här avsedda slagen av specialstater.

Avlöningsförmånerna åt statliga befattningshavare, som överförts å här avsedda avgångsstater för polis- och åklagarväsendets personal, ha reglerats i analogi med löneförmånerna åt beställningshavare, som överförts på försvarsväsendets avgångs- och disponibilitetsstater.

Framhållas må att befattningshavare inom polis- och åklagarväsendet, som överförts på avgångsstat, är skyldig att, där Kungl. Maj:t funnit hinder därför ej föreligga, återinträda i tjänstgöring å egen eller annan befattning i statens eller vederbörande polisdistrikts eller i polisdistriktet helt eller delvis ingående kommuns tjänst, till vilken han enligt för honom gällande bestämmelser är skyldig att låta sig förflytta. Befattningshavare, som i enlighet med vad nu sagts återinträtt i tjänstgöring, skall därigenom anses ha lämnat avgångsstaten.

Det bör även påpekas, att befattningshavare inom polis- och åklagarväsendet icke har tillerkänts möjlighet att själv begära sig överförd på avgångsstat. En dylik möjlighet föreligger för försvarsväsendets personal.

5. Ätminstone sedan slutet av 1930 synes man i ecklesiastikdepartementet ha haft uppmärksamheten inriktad på frågan om önskvärdheten av ett avgångsinstitut för lärare. Stundom synes vid överväganden härom — alltså redan före tillkomsten av 1951 års prästlönereform — även prästerna ha kommit i blickfältet.

Sålunda föreligger från åren 1939—1942 ett antal inom ecklesiastikdepartementet upprättade promemorior i ämnet. Över en av dessa, en den 28 mars 1942 daterad P. M. med förslag till bestämmelser angående avgångsskyldighet i vissa fall för innehavare av ordinarie lärarbefattning vid folk- eller småskola, inhämtades yttranden från vissa ämbetsverk och tjänstemannaorganisationer. Ärendet anmäldes i Kungl. Maj:ts proposition 1942:278 med förslag till folkskolans avlöningsreglemente m. m. Chefen för finansdepartementet anförde därvid (s. 40), att ifrågavarande spörsmål hade ansetts icke böra upptagas till avgörande, innan en allmän utredning verkställdes rörande behovet och den lämpliga utformningen av ett disponibilitetsinstitut för vissa andra civila befattningshavare i det allmänna tjänst.

Slutligen må nämnas att dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i två särskilda i riksdagens andra kammare den 18 december 1945 (nr 43 s. 6) och den 13 mars 1946 (nr 11 s. 16) lämnade interpellationssvar berört spörsmålet om behovet av ett disponibilitetsinstitut för lärare. Vid det senare tillfället antydde departementschefen, att behov av ett sådant institut kunde föreligga även i fråga om präster.

P. M. angående de s. k. prästvalsprivilegiernas tillkomst och med desamma skedda förändringar

Formerna för tillsättning av kyrkoherdetjänster under 1500- och 1600-talet visa starka variationer. Kompetensregleringen mellan församling, biskop (konsistorium), patronus och Konungen var skäligen oklar, ett förhållande som ännu präglade 1686 års kyrkolag. Gäll, som varken var regalt eller patronellt, skulle till sättas genom biskopens kollation, vilken skulle föregås av församlingens val eller åtminstone meddelas med församlingens »konsens och goda nöje». Perioden präglas av en fortgående ökning av antalet regala och patronella pastorat. Endast de förra intressera i detta sammanhang.

Under medeltiden hade konungen patronatsrätt över vissa gäll, beneficia regalia, innebärande rätt att kalla, d. v. s. hos biskopen föreslå, sockenpräst. Under 1500- och 1600-talet skedde såsom antytts en successiv utvidgning av konungens inflytande på tillsättningen av kyrkoherdetjänster. Bland annat tillade sig Gustaf I och senare monarker inflytande på tillsättningen av åtskilliga gäll, som av den förstnämnde betecknades såsom märkliga gäll eller stora huvudgäll. På denna grund behandlades i princip stadspastoraten såsom regala. (Enligt 1907 års prästvalsbetänkande voro endast sex stadspastorat konsistoriella.)

Enligt 1611 års konungaförsäkran skulle även vid besättandet av regala gäll iakttagas 1571 års kyrkoordnings bestämmelser om församlingens valrätt och biskopens ämbetsmyndighet; härtill stadgades att konfirmation skulle sökas hos konungen. Ännu i prästerskapets privilegier av åren 1650 och 1675 hette det att dylikt gäll skulle besättas »med biskopens och församlingens konsens». Oaktat detta uttryck förbehölls dock monarken i samma privilegier att till regala gäll befordra den han önskade.

Kyrkolagen av år 1686 lämnade vid meningsskiljaktighet mellan stiftsstyrelse och församling rörande tillsättande av kyrkoherdetjänst i konsistoriellt pastorat uttryckligen avgörandet åt stiftsstyrelsen. Regala gäll förklarades skola förses med »sådana män, som med lärdom, tjänst och arbete, helst vid akademier, gymnasier och skolor, så ock vid Vår hov- och krigsstat, hava gjort sig om Guds församling och det gemena gästa väl förtjänta». Biskopen skulle avge förslag till återbesättande av ledigt regalt pastorat och församlingen medgavs rätt att föreslå en eller annan. Om någon medbestämmanderätt för dessa församlingar var dock icke längre tal.

Rörande senare meddelade bestämmelser om tillsättningen av kyrkoherdetjänster i regala pastorat må här endast följande anmärkas. Enligt 1723 års privilegier för prästerskapet hade sådan församling att på förslag uppsätta tre personer antingen bland de präster — i praxis vanligen tre —, som av konsistoriet sänts dit att propredika, eller bland andra präster; skolmän samt hov- och krigspräster horde därvid i första hand ihågkommas. Enligt resolutionen den 14 september 1731 på prästerskapets besvär liksom enligt 1739 års prästvalsförordning skulle konsistoriet vid tillsättning av såväl konsistoriellt som regalt pastorat upprätta ett förslag å tre präster till ledning för församlingens val. Var pastoratet regalt ägde församlingen kalla en fjärde propredikant. Varken enligt 1723, 1731 eller

1739 års bestämmelser fanns dock någon begränsning i Kungl. Maj:ts rätt att fritt utse kyrkoherde i regalt pastorat.

Ehuru såsom nämnt stadspastoraten i princip gjordes till regala, lämnades likväl genom särskilda privilegier åt borgare i vissa städer ett större, stundom ett avgörande inflytande på kyrkoherdetillsättningen. Under 1600-talets förra hälft synes ha övervägts att i städernas privilegier allmänt införa bestämmelser om kyrkoherdeval. Så kom likväl icke att ske. Blott för ett fåtal städer intogos i deras allmänna privilegier sådana bestämmelser. För ytterligare några städer meddelades i annat sammanhang särskilda föreskrifter om kyrkoherdeval.

I stadsprivilegier, meddelade åren 1620—1624 för *Arboga, Jönköping, Kalmar, Norrköping, Sala* och *Västervik*, förunnades sålunda respektive stad rätt att med biskopens ja och samtycke välja tre skickliga personer, vilka med biskopens och stadens brev skulle presenteras för Konungen, som skulle »utkesa» och konfirmera en av dessa till kyrkoherde. Det åt Kalmar givna privilegiet har uppgivits aldrig blivit tillämpat. Vidare lämnades genom en bestämmelse i de allmänna stadsprivilegierna av år 1680 för *Karlskrona* nyanlagda stad »borgerskapet deras fria kyrkoherdeval». Vad som nu än kan ha avsetts med denna bestämmelse bekräftades den år 1731 av Kungl. Maj:t på stadens begäran och tolkades därefter på det sättet, att, utan att domkapitlet uppgjorde förslag, vissa prästmän av staden kallades och efter erhållna missiv provpredikade. De tre präster, som vid därefter hållet val fått de flesta rösterna, uppfördes på ett förslag, inom vilket Kungl. Maj:t utnämnde kyrkoherde.

För ytterligare städer innehålla aldrig stadfästa förslag till privilegier motsvarande bestämmelser om prästval.

I städerna *Stockholm, Göteborg* och *Malmö* voro slutligen kyrkoherdevalen reglerade genom privilegier, som meddelats på helt skilda grunder.

Vad först beträffar *Storkyrkoförsamlingen i Stockholm* hade staden genom riksrådets brev år 1436 försäkrats om en viss — efter konungamaktens — subsidiär presentationsrätt till kyrkoherdetjänsten. I Gustaf I:s allmänna privilegier för staden av år 1529 förklarades, att borgmästare och råd skulle ha »fri röst med konungen om den, som till kyrkoherra anammas skall i staden». Och genom 1636 års privilegiebrev för staden tillades denna rätt att med biskopens ja och samtycke välja några kvalificerade personer och med stadens och biskopens brev presentera dem för Kungl. Maj:t, som ville utse och bekräfta en av dem såsom kyrkoherde. Genom interimisreglementet den 26 maj 1730, huru vid prästvalen i Stockholm tillsvidare skulle förhållas, fastslogs att det genom församlingens val framkomna förslaget skulle upptaga tre personer.

Än större frihet vid kyrkoherdevalet erhöll *Maria Magdalena församling*, som i samband med tillkomsten av den nuvarande kyrkobyggnaden genom kungl. brev den 1 september 1626 erhöll försäkran om att »de skola ock hava makt, som en annan kristlig församling, lagligen välja sig en rätt lutersk predikant, när nöden så kräver, och ingen skall dem med våld eller list opåträngt varda». Enligt en tradition skall denna fullständiga frihet att välja kyrkoherde ha givits församlingen såsom erkänsla för södermalmsbornas välförhållande under 1522 års strider om Stockholm.

Övriga 1600- och 1700-talsförsamlingar i Stockholm, vilka samtliga eljest voro regala, kunna sägas såtillvida ha varit tillfälligt privilegierade, som de under giltighetstiden 1730—1739 av ovannämnda interimisreglemente emot det att de presenterade Kungl. Maj:t ett förslag på tre personer voro försäkrade om att en av dessa bleve utnämnd — sålunda samma förmån som innehades av de städer, som erhållit privilegier under åren 1620—1624.

I stadsprivilegierna av åren 1619 och 1621 för den nyanlagda staden *Göteborg* meddelades inga bestämmelser om prästval. Vid de tidigaste tillsättningarna av kyrkoherdetjänsten — som åren 1620—1665 var förenad med superintendentsämbetet — var stadens medverkan i allmänhet mindre betydande eller alls ingen. Sedan viss präst sålunda år 1679 utnämnts av Kungl. Maj:t utan församlingens medverkan, begärde emellertid magistraten att, »i kraft av det församlingen förunnade fria val», den skulle få inför Kungl. Maj:t föreslå och presentera den församlingen funne till ämbetet skicklig. Under framhållande att Kungl. Maj:t icke velat genom nämnda utnämning betaga församlingen »dess förunte jus praesentandi och fria kyrkoherdeval» förklarade Kungl. Maj:t genom brev till magistraten den 20 februari 1679, att församlingen skulle ha att fritt utse sig själv en kyrkoherde, vilken av Kungl. Maj:t skulle förse med fullmakt. Om detta sålunda åt församlingen år 1679 lämnade privilegium att fritt utse kyrkoherde har antagits, att det givits under den felaktiga förutsättningen, att staden redan tidigare uttryckligen förunnats sådant privilegium.

Vad slutligen beträffar *Malmö* tillerkände Kristian III i ett allmänt privilegiebrev för denna stad av den 6 april 1536 staden rätt att därefter själv utvälja sig evangeliska predikanter; förbehåll gjordes dock för Konungens samtycke och konfirmation efter prövning av den valdes leverne och lärdom. Sedan vid de utnämningar av kyrkoherde i staden, som ägde rum närmast efter Roskildefreden, förfarits på växlande sätt, bekräftade Kungl. Maj:t genom resolution den 14 mars 1741 uttryckligen detta privilegium.

Den fortsatta giltigheten av de meddelade prästvalsprivilegierna tryggades i 1686 års kyrkolag genom stadgandet i 19 kap. 11 §: De församlingar, som av Oss och förra konungar hava erhållit något särdeles privilegium uti prästvalet, skola njuta detsamma till godo; dock så att biskopen därvid ingalunda förbigås.

Av den föregående framställningen framgår, att valprivilegierna beträffande kyrkoherdetjänster i flertalet fall ursprungligen hade eller tidigt gävos det innehållet, att församlingen hade att för Kungl. Maj:t föreslå tre prästmän, av vilka Kungl. Maj:t meddelade fullmakt för en. Endast malmö- och göteborgsförsamlingarna samt Maria Magdalena församling i Stockholm ägde att till erhållande av fullmakt presentera viss prästman. För samtliga församlingarna var gemensamt dels att församlingen ägde att till tjänsten välja respektive på förslag därtill uppföra behörig prästman utan att dessförinnan förslag av domkapitlet upprättats, och dels att församlingen vid kallelse och val ej var bunden inom stiftets prästerskap.

1930 års prästvalsakkunniga påpekade, att efter införandet genom 1731 och 1739 års författningar av domkapitelsförslag vid tillsättning av konsistoriellt pastorat samt upphävandet år 1910 av skillnaden mellan regala och konsistoriella pastorat hade privilegierna i viss mån ändrat natur: under det att de från början utgjorde en inskränkning i Kungl. Maj:ts rätt kommo de sedermera väsentligen att innebära en inskränkning i domkapitlens befogenhet.

Med de ursprungliga privilegierna avsågos väl närmast kyrkoherdebefattningarna men i några städer — Jönköping, Malmö och Göteborg — liksom i Maria Magdalena församling i Stockholm kommo privilegierna, efter tillkomsten i församlingarna av komministrurer, att med eller utan stöd av senare kungliga beslut tillämpas även å sistnämnda tjänster. Även val till dessa tjänster skedde sålunda utan att domkapitlet uppgjort förslag och utan att det s. k. stiftsbandet iakttogs. I fråga om komministerval gällde eljest alltsedan tillkomsten av resolutionen den 14 september 1731 att församlingen hade att välja inom ett av konsi-

storiét upprättat förslag å tre personer, alltså samma ordning som tillämpades beträffande konsistoriella kyrkoherdetjänster.

I två lantpastorat i ärkestiftet kom jämväl att tillämpas en särskild ordning vid komministerval. I *Hamrånge* församling tillsattes sålunda sedan början av 1800-talet komminister efter kallelse av församlingen, utan att förslag dessförinnan upprättats av domkapitlet, och i *Skogs* församling tillsattes komminister i enabanda ordning sedan mitten av 1700-talet. Förhållandet motiverades ursprungligen med hänvisning till omständigheter, varunder församlingarna på 1700-talet åtagit sig att svara för komministrarnas avlöning, och fick med stöd av hävd kvarstå, även sedan lönerna reglerats efter samma grunder som i övriga församlingar.

Slutligen anhöllo från mitten av 1800-talet ett antal stadsförsamlingar om rätt att vid tillsättning av komministratur kalla fjärde provpredikant. Den församling, som först erhöll denna rättighet var S:t Olai församling i Norrköping. Denna församling, vari hittills varit anställd endast en komminister vilken tillsatts i vanlig ordning, beslöt år 1853 att på egen bekostnad anställa en andre komminister under förutsättning dels att, sedan förslag till tjänstens besättande uppgjorts av domkapitlet, församlingen skulle äga att på frågodag kalla en fjärde provpredikant inom stiftets prästerskap att jämte de å förslaget uppförda komma under omröstning, varefter domkapitlet skulle utfärda fullmakt för den som vid valet fått de flesta rösterna, dels ock att vid fjärde komministerns avgång andre komministern utan ansökan skulle uppflyttas till förste komminister. För anspråket att få kalla fjärde provpredikant åberopade församlingen, förutom att den nya tjänsten inrättades frivilligt på församlingens bekostnad, att fara vore att de relativt höga löneförmånerna skulle locka åldriga män att söka en tjänst, från vilken de förut avskräckts av den stränga tjänstgöringen. Kungl. Maj:t fastställde den 3 juli 1854 församlingens beslut under betygande av nådigt välbehag över församlingens omtanke och beredvillighet att avhjälpa behovet av ökat prästerligt biträde.

Under hänvisning till den sålunda åt norrköpingsförsamlingen förunnade rättigheten begärde och erhöll Katarina församling i Stockholm år 1864 rättighet att vid ledighet å komministratur kalla en fjärde provpredikant. Samma förmån tillerkändes därefter Storkyrkoförsamlingen (1866), Klara församling (1869), Hedvig Eleonora församling (1879) samt Jakobs och Johannes församling (1880), alla i Stockholm. Samtliga församlingarna motiverade sina framställningar här om med intresset av att i stora stadsförsamlingar till komminister erhålla ej för ålderstigna prästmän med fulla arbetskrafter samt att, särskilt i betraktande av de gynnsamma avlöningsförhållandena för komministrar i ifrågavarande församlingar, nödig trygghet därutinnan ej funnes med då gällande befordringsregler, enligt vilka överlägsenhet i tjänst utövade avgörande inflytande vid förslagsupprättande.¹

Då privilegierad församling i senare tid delats i flera församlingar ha dess prästvalsprivilegier i allmänhet fått gälla i samtliga de därvid uppkomna församlingarna. Medan sålunda Katarina församling, som tillkom år 1654 genom utbrytning ur Maria Magdalena församling, icke kom i åtnjutande av den äldre församlingens rätt till fritt kyrkoherdeval, tillades denna förmån Högalids ur samma moderförsamling år 1925 utbrutna församling. Uttryckligt förordnande av ifrågavarande innebörd har av Kungl. Maj:t senast intagits i beslutet den 21 februari

¹ Härjämte erhöil Adolf Fredriks församling i Stockholm i samband med inrättande av en andre komministratur år 1875 samma förmåner, som givits åt S:t Olai församling. Jfr följande not.

1947 om reglering av församlingsindelningen i Malmö, varigenom Slotsstadens, Kirsebergs och Möllévångens församlingar bildades, samt i beslutet den 23 januari 1948 om reglering av församlingsindelningen i Göteborg, varigenom Härlanda församling bildades.¹

I 1907 års prästvalsbetänkande förordades, att de privilegierade stadsförsamlingarna skulle bevaras vid rätten att vid kallelse och val gå utom stiftets prästerskap men i övrigt likställas med andra församlingar. De kommitterade ansågo emellertid närmare utredning i frågan krävas än vad de kommitterade kunnat åstadkomma. Från 1883 års prästvalslag överfördes därför till 1910 års prästvalslag (46 §) en bestämmelse av innehåll — såvitt här är i fråga —, att därest särskild rätt eller förmån i fråga om tillsättning av präst vore tillförsäkrad församling, skulle därom gälla vad som vore eller bleve av Konungen stadgat. I anslutning till ett förslag av de kommitterade intogs härjämte i övergångsbestämmelserna till den nya lagen föreskrift om att territoriell församling, som fått sig tillförsäkrad särskild rätt eller förmån i fråga om tillsättning av kyrkoherde-, komminister- eller kapellpredikantsbefattning och fortfarande ville vara i åtnjutande därav, skulle inom tre år från lagens ikraftträdande göra ansökan därom hos Konungen, vid äventyr att dylik rätt eller förmån eljest skulle anses förfallen. Gjordes sådan ansökning skulle Konungen förordna, huruvida och under vilka villkor denna rätt eller förmån finge tillgodonjutas.

Sedan med anledning av berörda föreskrift ansökningar om privilegiernas bibehållande inkommit från åtskilliga församlingar, uppdrogs åt regeringsrådet Gabriel Thulin att verkställa den i 1907 års betänkande såsom erforderlig betecknade utredningen. Thulin redovisade uppdraget med en år 1916 tryckt »Utredning angående vissa prästerliga tjänster, vilka ej tillsättas i den ordning prästvalslagen i allmänhet föreskriver. A Ordinarie prästerliga tjänster i territoriella församlingar». I denna utredning, varifrån ovanstående framställning av de särskilda privilegierna i huvudsak är hämtad, framlades vissa förslag till reglering av tillsättningen av ifrågakvarande prästtjänster. I viss överensstämmelse med dessa förslag utfärdades *kungl. kungörelsen den 10 december 1920 (nr 943) angående särskild ordning vid tillsättning av vissa prästerliga tjänster*.

Från remissbehandlingen av Thulins förslag torde här böra omnämnas justitiekanslersämbetets yttrande. Ämbetet framhöll att ändring i eller upphävande av ett privilegium, som fölle inom den offentliga rättens område, i allmänhet torde kunna äga rum, då de myndigheter, som hade den lagstiftande makten på området, därom beslöte. Hade emellertid privilegiet meddelats såsom ersättning för någon motprestation, torde enligt en om än icke obestridd, så dock ganska stadgad rättsuppfattning för ändringen eller upphävandet erfordras samtycke av den privilegierade. Med hänsyn till innehållet i 46 § prästvalslagen kunde hinder för genomförandet av Thulins förslag anses möta allenast i de fall, då församling hade förvärvat det ifrågakvarande privilegiet mot åtagande av någon församlingen eljest icke åliggande prestation, som av församlingen antingen en gång för alla fullgjorts eller fortfarande fullgjordes, och församlingen motsatte sig förslagens genomförande. Med undantag av komministertjänsterna i Skog, Hamrånge och Norrköping syntes icke, i fråga om tillsättandet av de av förslaget berörda prästerliga tjänsterna, vederbörande församling för sitt ifrågakvarande privilegium utfäst eller

¹ En fullständig redogörelse för Kungl. Maj:ts olika beslut i hithörande frågor torde icke behöva här lämnas; resultatet av utvecklingen framgår av tabellen i 8 kap.

Anmärkas må dock, att Norrköpings S:t Johannes församling, som dessförinnan utgjort annex till S:t Olai församling men år 1878 blev särskilt pastorat, nekades »privilegier» i avseende å kyrkoherdeval, samt att Kungl. Maj:t uti beslutet den 2 juni 1905 om delning av Adolf Fredriks församling i Adolf Fredriks, Gustav Vasa och Matteus församlingar icke fann sig kunna bifalla den odelade församlingens ansökan, att komministraturerna i de tre nya församlingarna skulle få tillsättas i den ordning, som år 1875 medgivits för andre komministraturen i den odelade församlingen.

utgjort någon dylik särskild prestation. Enär emellertid avlönandet av komministerna i förstnämnda två församlingar numera jämlikt 1910 års prästlönereglingslag och med stöd av denna utfärdade avlöningsresolutioner åläge församlingarna såsom en skyldighet, syntes det ämbetet, att icke heller beträffande dem hinder borde föreligga att genomföra det uppgjorda förslaget; och då norrköpingsförsamlingarna förmält sig icke ha något att erinra mot förslaget genomförande i vad avsåge komministertjänsterna därstädes, mötte härför uppenbarligen icke något hinder.

Genom denna kungörelse meddelades för första gången enhetliga bestämmelser med avseende å förfarandet vid tillsättning av prästerliga tjänster i de privilegierade församlingarna. Med få undantag överensstämde dessa bestämmelser med dem som sedermera upptogs i den ännu gällande kungörelsen i samma ämne av år 1934. För de församlingar, vilka dittills haft att för Kungl. Maj:t till kyrkoherde föreslå endast en präst, som av Kungl. Maj:t skulle erhålla fullmakt, innebar den nya regleringen en inskränkning av privilegierna. Liksom övriga församlingar hade de nämligen därefter att föreslå tre prästmän, av vilka Konungen utnämnde en. Däremot gjordes ingen förändring vare sig i församlingarnas befogenhet att företaga valet utan att förslag dessförinnan upprättats av domkapitlet eller däri, att församlingarna ägde kalla präster från hela riket. Beträffande komministerval gjordes regleringen enhetlig såtillvida, att de församlingar, som tidigare ägt att utan förslag av domkapitlet välja komminister, därefter endast — i likhet med övriga i fråga om komministerval privilegierade församlingar — erhöilo förmånen att få kalla fjärde provpredikant. Däremot gjordes ingen ändring i det förhållandet, att befodringsrätt till komministreturerna i Hamrånge och Skogs pastorat samt i de privilegierade norrköpingsförsamlingarna stod öppen endast för stiftets prästerskap i motsats till vad som gällde övriga av privilegier omfattade komministertjänster.

De sålunda år 1920 tillkomna bestämmelserna rörande tillsättning av kyrkoherdetjänst ägnades en rätt ingående kritik av 1930 års prästvalsakkunniga. Mot bestämmelserna hade redan tidigare, erinrade de sakkunniga, anförts att de läte sig missbruka och möjliggjorde ett förfarande från en väljarmajoritets sida, som komme Kungl. Maj:ts utnämningssrätt att i själva verket bliva mer eller mindre illusorisk. Toge man endast hänsyn till omständigheter, som legat till grund för flertalet privilegiers första uppkomst, kunde enligt de sakkunnigas mening tillräckliga skäl näppeligen anses föreligga att för de privilegierade församlingarna bibehålla en särställning med avseende å tillsättning av kyrkoherdetjänst. Icke heller eljest syntes sådana skäl föreligga. Fastmera talade vägande skäl för att upphäva nämnda särställning. Såsom särskilt angeläget framstode att de vanliga reglerna om domkapitlets befogenhet att före valet uppgöra förslag till tjänstens besättande gjordes tillämpliga på ifrågavarande viktiga och krävande stadskyrkoherdebefattningar. Även den ursprungliga grunden för rätten att i vissa stadsförsamlingar kalla fjärde provpredikant till komministertjänst syntes de sakkunniga ha förlorat en stor del av sin betydelse, sedan (år 1910) i prästvalslagen stadgats, att vid upprättande av förslag till prästtjänst hänsyn jämväl skulle tagas till tjänstens särskilda behov. På dessa grunder ansågo de sakkunniga, att de privilegierade församlingarna skulle i fråga om förfarandet vid tillsättning av såväl kyrkoherde- som komministertjänster likställas med övriga församlingar i riket. I följd därav föreslogs att förbehållet i prästvalslagen för församling tillerkänd särskild rätt eller förmån skulle upphävas.

I den kungl. propositionen nr 154 till 1934 års riksdag med förslag till lag om tillsättning av prästerliga tjänster upptogs emellertid icke de sakkunnigas förslag om prästvalsprivilegiernas avskaffande. Departementschefen framhöll, att be-

fänkligheter mot förslaget uttalats av ett flertal myndigheter, därvid en myndighet särskilt framhållit, att enligt dess erfarenhet ifrågavarande församlingar alltid vetat att draga till sig framstående och för vederbörande befattningar lämpliga prästmän. Några myndigheter hade emellertid tillika framhållit önskvärdheten av att vissa ändringar vidtoges i kungörelsen den 10 december 1920. Departementschefen delade den uppfattningen, att bestämmelserna i denna vore i behov av ändring i vissa hänseenden, men då bestämmelserna vore av administrativ natur, borde frågan härom icke upptagas till närmare behandling i det sammanhanget. Uti en i anledning av propositionen väckt motion (AK nr 580) hemställdes att riksdagen måtte anhålla om beaktande, vid utfärdande av ny kungörelse om privilegierade församlingar, av vissa i motionen framlagda reformförslag. Med hänsyn till departementschefens uttalande ansåg emellertid första lagutskottet icke behövt, att riksdagen påkallade någon åtgärd i ämnet. Propositionen blev uti nu ifrågavarande del bifallen av riksdagen. Vid kyrkomötesbehandlingen samma år av prästvalslagen blevo prästvalsprivilegierna icke föremål för uppmärksamhet vare sig i utskottsutlåtandet eller i plenum. Samtidigt med promulgerandet av den nya prästvalslagen ersattes 1920 års kungörelse med den ännu gällande *kungörelsen den 7 december 1934 (nr 578) om särskild ordning vid tillsättning av vissa prästerliga tjänster*. Den viktigaste förändringen var att för kallelse till provpredikant till kyrkoherdetjänst ej längre krävdes majoritet av de i omröstningen deltagande utan endast 100 jaröster. Ny var också bestämmelsen att domkapitlet och biskopen skulle avgiva yttrande till Kungl. Maj:t över de å förslag till privilegierad kyrkoherdetjänst uppförda prästmännen.

**Tablå visande nuvarande bestämmelsers motsvarigheter i den
föreslagna lagstiftningen¹**

(PVL = lag 7/12 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster; PVS = stadgan 7/12 1934 om prästval; L = kommitténs förslag till prästvalslag; S = kommitténs förslag till prästvalsstadga.)

		I.	
<i>PVL</i>	<i>Kommittén</i>	<i>PVL</i>	<i>Kommittén</i>
1 § 1.	L 14 o. 32 §§, S 7 §	28 § 1.	L 24 § 1 st.
2.	L 49 §	2.	S 49 § 1 st.
2 §	L 15 §, 33 § 1 st., S 12 §	3 o. 4.	L 25 §, S 27 § 2 o. 4 st.
3 §	L 7 §	5.	L 26 §, S 25 § 3 st.
4 §	L 11 § 1 st.	6.	S 30 § 1 st.
5 §	L 8 §	29 §	L 27 §
6 §	L 9 §	30 §	S 65 §
7 §	L 10 §	31 § 1.	S 27 § 1 st., 28 § 1 st.
8 §	L 11 § 2 st.	2 o. 3.	S 30 §
9 §	L 13 o. 15 §§	4.	—
10 § 1.	S 1, 2, 4 §§	32 § 1.	L 31 §, S 55 § 1 p.
2.	S 5 § o. övergångsbest. 4.	2.	S 32 §, 33 § 1 st., 55 § 2 st.
3.	S övergångsbest. 4.	3 o. 4.	S 33 § 2 o. 3 st.
11 §	S 13 §	33 §	L 49 §
12 §	S 15 §	34 § 1.	L 46 §
13 §	L 16, 17 §§, 33 § 2 st., S 14 §	2.	L 47 §
14 §	L 18 § 1 st.	35 o. 37 §§	—
15 §	L 12 §	38 §	S 68 §
16 §	L 19 §	39 § 1.	S 69 §
17 §	L 20 §, S 25 § 1 st.	2.	—
18 §	—	40 §	L 18 § 2 st.
19 §	L 21 §	41 § 1.	L 2 § 1 st., 3 § 1 st.
20 §	S 25 § 3 st.	2—4.	L 2 § 2 o. 3 st.
21 §	L 22 §	5.	L 1 §, 42 § 1 p.
22 § 1.	S 16 § 1 o. 2 st.	6.	—
2.	S 18 § 1 st.	42 § 1 o. 3.	L 42 §
3.	S 17 § 1 o. 2 st.	2.	—
4.	S 21 §	43 § 1.	L 28 §, 35 § 2 st., 39 § 2 st., 41 § 2 st.
5.	S 20 § 1 o. 2 st.	2.	L 49 §
23 § 1.	L 23 §, S 26 § 1 st.	44 §	L 45 §
2.	—	45 §	L 48 §
3—5.	S 33 §	46 §	L 5 §
25 §	S 30 §	47 § 1.	L 5 §
26 §	L 29 §	2.	L 4 §
27 §	L 24 § 3 st., 30 §		

¹ Upprättad av kommitténs biträdande sekreterare.

II.

PVS	S	PVS	S
1 §	25 § 1 st.	11 § 1.	49 §
2 § 1 o. 2.	16 § 1 st.	2.	50 §
3.	—	12 §	34 § 1 st., 35 § 2 st., 38 § 1 st.
4.	16 § 3 st.	13 §	34 § 1 st., 37 § 1 st., 38 § 3 st.
5.	18 § 2 st.	14 § 1 o. 2.	34 § 1 st., 38 § 2 o. 3 st.
6.	17 § 3 st.	3.	31 §, 36 § 1 st., 37 § 1 st.
7.	19 §	4.	51 §
8.	20 § 3 o. 4 st.	15 §	34 § 2 st., 51 §
3 § 1.	25 § 2 st.	16 § 1.	53 o. 58 §§
2.	24 § 2 st.	2.	52 § 2 st.
4 §	22 §	18 §	52 § 1 st.
5 §	34 § 1 st., 35 §, 38 § 1 st.	19 §	54 §
6 §	25 § 1 st., 30 § 1 st., 39 §	20 §	41, 45 §§, 55 § 1 st., 58 §
8 §	34 § 1 st., 36 § 1 st., 38 § 2 st.	21 § 1.	56 o. 60 §§
10 § 1.	40 § 1 st.	2.	61 §
2.	46 §	3.	37 § 1 st., 56 § 1 st., 60 §
3.	—	22 § 1.	57 §
4.	40 § 2 st.	2.	58 o. 59 §§
5.	43 §	23 §	62 §
6.	44 §	24 §	63 §
7.	45, 47, 64 §§		
8.	48 §		

III.

I kung. 7/12 1934 med vissa föreskrifter ang. vad som bör iakttagas vid ledighet i prästerlig tjänst samt ansökning till sådan tjänst sakna 1 och 5 §§ motsvarigheter i kommitténs förslag, medan 2 § motsvaras av S 8 § 1 st., 3 § av L 42 § samt 4 § av S 9 o. 10 §§.

Kung. 7/12 1934 om ordningen för utbetalning av resekostnads- och traktementsersättning etc. motsvaras av S 21 § 2 st., och kung. s. d. om insändande i vissa fall till Kungl. Maj:t av ansökningshandlingar till kyrkoherdetjänst m. m. motsvaras av S 66, 67 o. 73 §§.

RESERVATIONER

---

1. Herr Hassler

Undertecknad kan icke finna, att prästlönereformen påkallar ändringar beträffande prästernas bundenhet vid stiftet; sådana ändringar föreslogos icke heller av prästlönekommittén. Frågan torde därför böra sakligt prövas ur vidare synpunkter.

Först bör betonas stiftsbandets stora positiva värde, vilket gör att ett restlöst slopande av detta rättsinstitut skulle tillfoga kyrkans organisation allvarlig skada. Genom stiftsbandet tillförsäkras stiftsledningen tillgång till sådan extra arbetskraft, utan vilken kyrkans administration icke skulle fungera. Denna synpunkt har beaktats av sakkunnigmajoriteten. Men dessutom är det ur kyrkans synpunkt av väsentlig betydelse, att prästerna fostras in i den speciella, i flera fall starkt särpräglade formhetstradition, som stiftet äger, och grundligt lära känna den miljö, i vilken de skola utföra sin gärning. Detta är för prästens kall en väsentlig sak, vilket icke gäller i samma grad för andra yrken. Jag föreslår för min del, att den tidsbegränsade stiftsbundenhet, som också kommittémajoriteten funnit önskvärd, får avse en tid av tio år från prästvigningen, alltså den tid, varunder enligt nuvarande ordning en för Visby stift prästvigd präst är i vart fall bunden vid detta stift. Då tillgodoses stiftsledningens behov av pastoratsadjunkter för missivering, och prästerna torde i allmänhet hinna slå rot inom respektive stift, i synnerhet om de äro födda och ha fått skolutbildning inom stiftet. I sådant fall torde icke någon omflyttning av stora dimensioner, vilken icke är ur kyrklig synpunkt önskvärd, komma att ske. Å andra sidan tillgodoses den enskilde prästens naturliga rätt att få välja annan verksamhetsort, vilket i vissa fall, framför allt då hälsoskäl föreligga, kan vara önskvärdt både ur kyrkans och tjänstinnehavarens synpunkt. Likaså kunna erfarenheter, som gjorts i andra stift, komma det nya tjänstgöringsstiftet till godo.

Rörande verkningarna av stiftsbundenhet under allenast tio år efter prästvigningen torde det vara svårt att på förhand ställa prognos. Varje lättande av stiftsbandet måste medföra ökat antal ansökningar till befattningar i Syd- och Mellansverige och i synnerhet till skolorna och universitetsstäderna där. Å andra sidan kan den föreslagna ordningen tänkas medföra bättre rekryteringsmöjligheter för Norrlandsstiften, om den som prästvigdes för dessa stift kan räkna med att efter tio år erhålla den ansökningsrätt över hela riket, som nu gäller för prästerskapet i Visby stift.

I föreliggande fråga, som icke är så oväsentlig som det kan förefalla den

med kyrkans liv och administration obekante och där man icke med viss-
het kan bedöma verkan av en lagändring, bör man enligt min mening gå
fram med varsamhet och försiktighet. Några väsentliga skador torde icke
kunna tillfogas kyrkans liv, om stiftsbundenheten begränsas till tio år. Å
andra sidan är det tänkbart, att man längre fram kan minska denna bun-
denhet till fem år som kommittémajoriteten föreslagit, om erfarenheterna
av en tioårsregel peka i sådan riktning. Men att göra detta omedelbart synes
mig vara ett alltför djärvt ingrepp på detta känsliga område.

2. Herr Malmeström

I dåvarande statsrådet Nils Quensels uttalande till statsrådsprotokollet
med direktiv för den utredning, som härmed framlägges, hänvisas bl. a. till
det förhållandet, att prästlönekommittén icke fann det »oundgängligt, att
frågan om stiftsbandets vara eller icke vara avgjordes i omedelbart sam-
manhang med avlöningsreformen, och den framlade av denna anledning
ej heller något direkt förslag i ämnet. Kommittén gav emellertid för egen
del ett tydligt uttryck för sin uppfattning, att detta för vårt land egenar-
artade rättsinstitut numera spelat ut sin roll. Det är enligt min mening i
varje fall ovedersägligt, att avlöningsreformen på flera väsentliga punkter
skapat ett nytt läge för denna gamla frågas allsidiga bedömande. Jag finner
mig redan med hänsyn härtill böra förorda, att frågan nu upptages till ny
prövning».

För ett bedömande av frågan torde böra framhållas, att avlöningsrefor-
men icke kan sägas ha bragt denna fråga i ett sådant läge, att detta ger an-
visning på ett upphävande av stiftsbandet. Avlöningsreformen har aktuali-
serat en rad frågor av skilda slag och bjudit ett tillfälle att på nytt upp-
taga dem till prövning, men någon olägenhet av stiftsbandet kan avlönings-
reformen och genom densamma förändrade förhållanden icke sägas ha ska-
pat. Frågan om stiftsbandet är icke helt lätt att bedöma. Den kan ej blott
betraktas som en abstrakt likställighetsfråga, då lösningen vore given. Fat-
tar man frågan helt konkret, måste en noggrann prövning av dess innebörd
företagas. En sådan har också i den föreliggande utredningen blivit verk-
ställd. Det förhållandet, att stiftsbandet är ett för vårt land »egenartat rätts-
institut», innebär bl. a., att det fyllt en uppgift, som varit påkallad. Om
det också för framtiden skall anses vara av betydelse är självfallet ovisst,
eftersom det är svårt att med hänsyn till en kommande utveckling mot var-
andra väga tvenne alternativ. Den möjligheten föreligger dock, att detta för
oss egenartade rättsinstitut är värt att behålla. Och enligt min mening tala
vid frågans »allsidiga bedömande» övervägande argument för ett bibehåll-
ande av stiftsbandet.

Det synes mig mycket beaktansvärt, att den kritik av stiftsbandet, som

utgår från synpunkter av prästerskapets rätt att söka tjänst över hela riket, icke övertygande framförts av prästerna själva. Det finns ingen opinion bland rikets präster, som antyder, att detta stiftsband kännes som ett tvång. Blott då och då har en kort debatt i frågan förts i de kyrkliga organen, bland dem Svensk Kyrkotidning. Den har icke engagerat många och meningarna ha varit delade, så att debatterna ej givit utslag. Om stiftsbandet kändes som ett tvång för de av detsamma närmast berörda, skulle dessa utan tvivel i denna fråga som i andra snabbt giva sig till känna. Stiftsbandet betraktas icke som en hämmande faktor. Ordet »band» lär måhända föra tankarna till något som hindrar. Men att hämta argument från antagandet, att ordet här skulle ha en sådan betydelse vore lika felaktigt som att mena att ordet »vän-skapsbandet» ger uttryck åt ett förhållande av tvång. Det lilla försåt språket här kan ställa hör alltså inte få föranleda någon missuppfattning.

Det är visserligen sant, att man i de danska och norska kyrkorna icke har vad som hos oss kallas stiftsbandet och att detta borttagits i den finska kyrkan. Resultatet anses ha blivit gott. Man lär emellertid inte utan vidare kunna jämföra dessa mindre kyrkor med vår egen. I den danska och norska kyrkan tillsätts prästerna på annat sätt än hos oss. För den finska kyrkan gäller, att den varken har så stort medlemsantal, så vidsträckt areal eller så många stift som Sverige. Det kan alltså vid ett upphävande av stiftsbandet hos oss tänkas olägenheter, som man inte har att räkna med i de nämnda kyrkorna. Den svenska kyrkans egenart kommer på ett karakteristiskt sätt till uttryck i den nuvarande stiftsorganisationen. I den starka utveckling, som kyrkan under detta århundrade genomgått, är framväxandet av en livaktig och arbetsduglig stiftsgemenskap ett klart markerat drag. Vi ha fått stiftsråd och stiftsmöte, stiftsdomsting och stiftsdagar, ord som vittna om realitetsfyllda sammanhang. Liksom församlingen, även där det kyrkliga livet varit svagt, präglats av församlingsmedvetande, har nu också stiftets liv präglats av ett stiftsmedvetande, som bäres upp av väl fungerande organ, okända för ett par generationer tillbaka. Vad det betytt, att stiftets och hembygdens egna söner, sedan de blivit präster, burit upp det kyrkliga arbetet behöver icke särskilt framhållas. De ha mer än andra utgjort stommen i det arbetslag, som stiftet nu utgöra. Däröfver vittna tydligt också våra herdaminnen. Naturligtvis ha präster utifrån väl kunnat acklimatisera sig i ett stift, men också motsatsen har varit fallet. Väsentligen har stiftets gärning burits upp av de egna sönerns insatser. Redan detta förhållande talar för stiftsbandets bibehållande i den nuvarande utsträckningen. Och stiftsledningarna i vår kyrka äro närmast av den uppfattningen, att stiftsbandets bibehållande gagnar kyrkans administration. Urvalet av präster och deras bibehållande vid stiftet äro faktorer av positiv art. Därtill måste man förutse, att med ansökningsrätt över hela landet kyrkoherdetjänsterna i de södra stiftet komma att sökas av många från de norra, vilket utan tvivel kommer att

medföra svårigheter vid strävan att förse norrlandsstiften med präster. Samtidigt skapas vanskligheter av annan art för prästerskapet i de södra stiftet. Man måste befara att äldre sökande vilja få församlingar eller pastorat i dessa stift, vilkas yngre prästmän så undanträngas, varigenom den förefintliga relativa balansen i befordran, som nu finnes, försämras. För närvarande verkar stiftsbandet reglerande på området; det kan jämföras med en slussport, vilken dämmer upp strömmen mot söder. Med hänsyn till rekryteringen av de nordliga stiftet är det att förmoda, att ett upphävande av den nu av stiftsbandet reglerade befordran kommer att skapa problem, som vi nu inte ha.

Jag anser mig här böra beröra förhållandet mellan kungörelsen 1934:578 om privilegierade församlingar och bestämmelsen i 3 § PVL. Lämnas vid ett upphävande av kungörelsen bestämmelsen i nämnda § oförändrad, minskas något prästernas möjlighet att söka komministratur inom annat stift. Bortser man från Stockholms stad blir det 19 stadsförsamlingar, vilkas komministraturer nu få i följd av kungörelsen sökas av präst från annat stift och som vid ett upphävande av nämnda kungörelse bleve stängda för sådan präst. Någon åtstramning av stiftsbandet sker alltså. Den bleve emellertid obetydlig.

Ett upphävande av privilegiebestämmelserna under förut nämnd förutsättning skulle kunna minska utsikterna för en präst tillhörande annat stift att i följd av kallelse vinna befordran till kyrkoherdetjänsten i någon av de härutinnan privilegierade församlingarna. Dessa äro med bortseende från domkyrkoförsamlingarna i Stockholm och Göteborg samt från Maria Magdalena och Högalids församlingar 25 stycken. Detta bleve dock icke i samma bemärkelse en åtstramning av stiftsbandet och betydelsen ur synpunkten av här berörda fråga ännu obetydligare.

Enligt 3 § 2 mom. PVL står befordringsrätt till prästerlig tjänst i Stockholm öppen för hela rikets prästerskap. Upphäves privilegiebestämmelsen, medan regeln i 3 § 2 mom. PVL får bestå, kan detta tänkas påverka de till Stockholms stift hörande icke-ordinarie prästernas utsikter att få komministraturer i Stockholm. De nämnda prästerna finge visserligen icke vid tillsättning av en komministratur förslag vid medtävlan av flera bättre meriterade landsortspräster, men man hade vid de hittills privilegierade församlingarna ej samma möjlighet som nu att till fjärde provpredikant kalla t. ex. en i församlingen eller i Stockholm anställd kyrkoadjunkt.

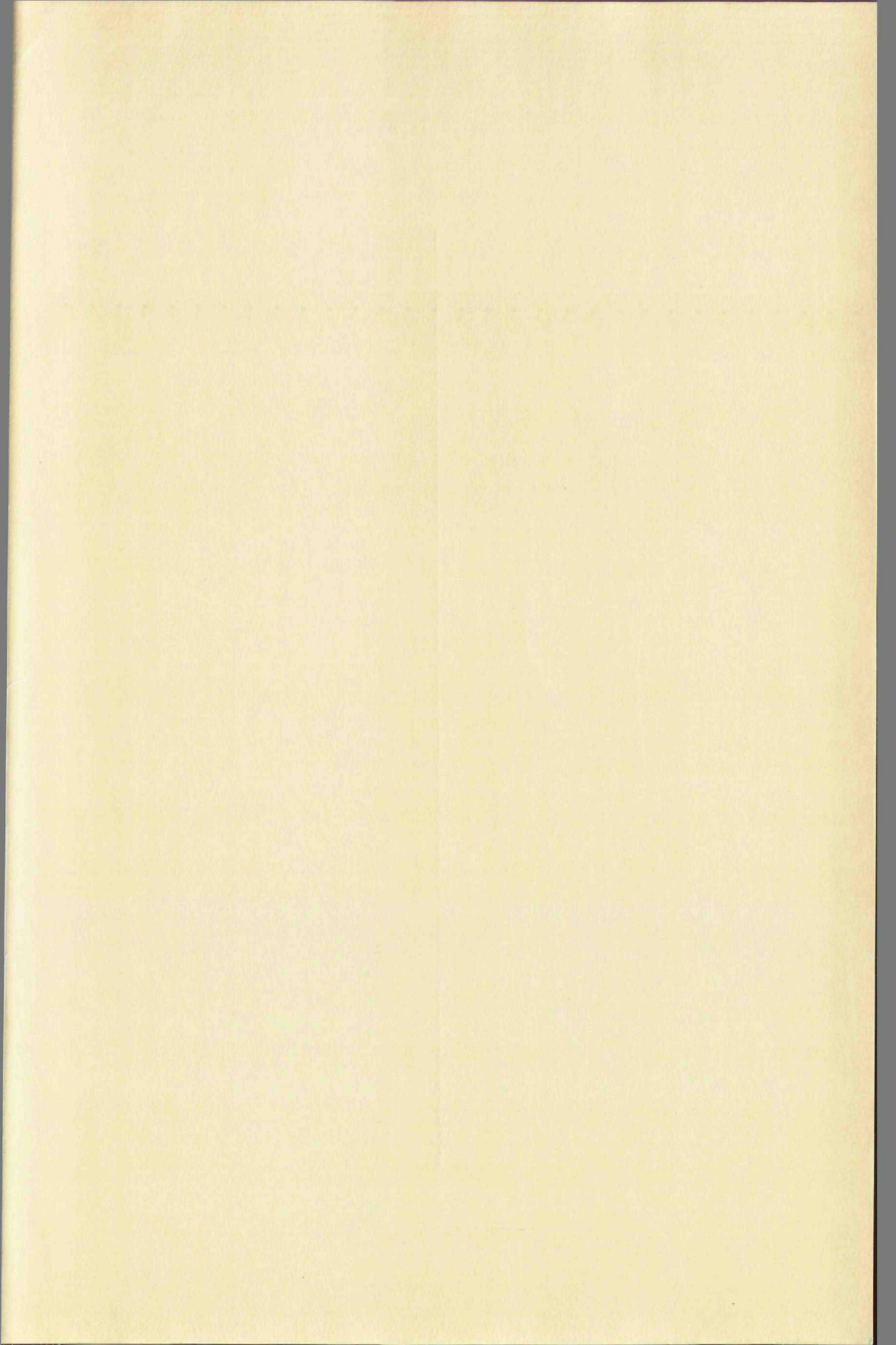
Det bör emellertid erkännas, att verkan av ett bibehållande av stiftsbandet under här givna förutsättningar för befordran inom Stockholms stad är svår att överblicka och torde alltså för min del icke med någon säkerhet kunna åberopas som egentligt argument för min ståndpunkt — heller icke för majoritetens inom kommittén. Jag har här berört frågan då jag hyser den uppfattningen, att man med min ståndpunkt hävdar en ordning, enligt vilken man får en överskådligare och fastare befordringstur för präst-

terna inom Stockholms stad, vilket syns mig vara av värde jämväl för stiftets rekrytering av prästerliga krafter.

Att det likväl är sörjt för en viss befordran utanför det stift, inom vilket en präst har befordringsrätt, visa nu gällande förhållanden. Det synes mig därför rättast att låta den svenska stiftsorganisationen utvecklas på sin egen grund.

KUNGL. BIBL.
29 SEP 1956
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1956

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. [25]
Rådhusrätts sammansättning i brottmål. [28]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Städernas donationsjord. [7]
Kommunalförbund och indelningsändringar. [19]

Statens och kommunernas finansväsen.

Förenklad statsbidragsgivning. [8]
Tulltaxa. Förslag av 1952 års tulltaxekommitté. 1. Allmänna synpunkter. [14] 2. Detaljmotivering. [15]
3. Taxan. [16]
Vissa ändringar i nöjesbeskattningen m. m. [23]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Aldringvård. [1]
Statsägda aktiebolag i Sverige. [6]
Pennyvärdeundersökningen. 3. Investeringsverksamhet och sparande. Balansproblem på lång och kort sikt. [10]
Utredningen om kortare arbetstid. [20]. Bilagor [21]
Statsägda företag i utlandet. [24]

Hälsa- och sjukvård.

Betänkande med förslag till sjukhuslag m. m. [27]
Lag om rätt att utöva läkekonsten. [29]

Allmänt näringsväsen.

Frågan om fortsatt samarbete mellan staten och TGO i LKAB. [9]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Fiskhandeln i Sverige. [2]
Statens stöd åt växtförädlingen m. m. [4]
Fiskeområde. [17]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Atomenergien. [11]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [5]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Restaurering av Uppsala domkyrka. [3]
Bihang till kyrkohandboken. [12]
Konstbildning i Sverige. [13]
Seminarieorganisationen. 1. [18]
Alternativt aftonsångsritual. [22]
Byggnadsminnen. [26]
Prästvalsag. [30]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.